ZENIT

GIOVANNI VERGA

eva
soțul elenei

Editura Univers

GIOVANNI VERGA

eva
•
soțul elenei

romane

Din volumele :

G. VERGA

Eva

FRATELLI TREVES, EDITORI

1874,

şi :

Il marito di Elena

FIRENZE

R. BEMPORAD & FIGLIO, EDITORI

MCMXXI.

EVA

Traducere de

MARIANA COSTESCU și IRINA PRODANOF

Iată o povestire — vis sau născocire, n-are importanță — dar veridică, așa cum a fost sau cum ar fi putut să fie, fără retorică și fără ipocrizii. Veți regăsi aici ceva care vă aparține, fructul pasiunilor voastre și, dacă simțiți că trebuie să închideți cartea cînd se apropie fiica voastră, voi care nu îndrăzniți să vă descoperiți sînul în fața ei decît în prezența a două mii de spectatori și numai la lumina reflectoarelor, sau voi care rupîndu-vă mănușile aplaudînd balerinele aveți totuși bunul simț să speraţi că ea nu observă scînteind flacăra dorinţelor în lentila monoclului, cu atît mai bine, fiindcă încă mai respectaţi ceva pe lume.

Însă nu vorbiţi de rău arta care nu-i decît manifestarea gîndurilor voastre. Grecii îndrăgostiţi ne-au lăsat statuia lui Venus ; noi vom lăsa o scenă din acelea tipărite pe cutiile de chibrituri.

Nici nu mai discutăm despre proporţii ; arta nu era pe atunci civilizaţie, astăzi este un lux ; mai mult, un lux al celor fără ocupaţie.

Civilizaţia înseamnă bunăstarea şi sub învelişul ei, cînd este exclusivă ca astăzi, nu veţi găsi altceva, dacă veţi avea curajul şi buna-credinţă să căutaţi cu chibzuială, decît satisfacţia materială.

În toată *seriozitatea* de care sîntem invadaţi şi în antipatia pentru tot ce nu este pozitiv — socotind şi arta trîndavă — nu există în fond decît masa şi femeia.

Trăim în ambianţa Băncii şi Întreprinderilor Industriale iar febra plăcerilor este rodul unei astfel de vieţi.

Nu acuzaţi arta care are singura vină de a avea mai mult suflet decît voi, şi de a plînge pentru voi durerile plăcerilor voastre.

Nu predicaţi moralitatea, voi care o folosiţi numai pentru a închide ochii în faţa spectacolului mizeriilor la care aţi contribuit, — voi care vă miraţi cum poate altul să-şi lase inima şi onoarea, acolo unde voi nu vă lăsaţi decît punga, voi care faceţi să scîrţîie vesel cizmele voastre de lac acolo unde se dezlănţuiesc nebuneşte voluptăţi chinuitoare, sau gem dureri necunoscute, pe care arta le adună şi vi le aruncă în obraz.

EVA

O întîlnisem de două ori : nu era mai frumoasă, nici mai elegantă decît altele, dar nu semăna cu nici una ; avea în ochi o sclipire fascinantă, flacăra unei existenţe vijelioase, pline de promisiuni. Toate abisurile au atracţii primejdioase, dar cu toate astea cu ce uşurinţă sînt condamnate, Doamne, acele vîrtejuri care distrug tinereţea, inima, onoarea, cînd vine înţelepciunea părului alb.

Era blondă, delicată, palidă, cu o transparenţă diafană care lăsa să se vadă umbrele viorii ale venelor la tîmple şi de o parte şi de alta a bărbiei. Avea ochii albaştri, mari, adesea limpezi, cînd nu săgetau una dintre acele priviri care umplu nopţile de vise turburătoare ; avea un surîs

greu de definit — surîs de fecioară în care fulgera imaginea unui sărut. Iată cum arăta femeia aceea pe care-o zărisem într-o clipă din goana trăsurii ca pe un miracol grațios strălucind de tinerețe, de surîs și de frumusețe. În toată făptura ei era ceva ca o confidență făcută la ureche, cu buze moi și tremurătoare, ceva care te invită să-i visezi mîngîierile și să-ți faci mii de iluzii.

Nu era numai o femeie frumoasă — unele frumuseți nu atrag tocmai pentru că sînt inaccesibile. Admirația pe care o trezea ea se transforma în dorință : era în ochii ei un nu știu ce ca un surîs și o promisiune, ceva care o făcea pe zeiță să coboare din caleașca ei superbă, sau mai curînd îți atrăgea gîndul într-o dulce intimitate făcîndu-l să alerge la perdelele alcovului și pe aleile mai întunecate ale grădinii ei.

Se numea Eva, sau cel puțin așa i se spunea, și numele poate era o aluzie. Toți îi cunoșteau viața din afara scenei teatrului de la Pergola și, mai bine decît toți, doamnele din „lumea bună", care vorbeau despre ea ascunzîndu-și fața după evantai. Dar nimeni nu știa mai mult. Răsărise ca un astru în mijlocul strălucitoarei societăți florentine, visare febrilă de tînăr întruchipată în femeie.

O întîlnisem de două ori și mi se păruse de fiecare dată alta, poate din cauza dispoziției sufletești diferite în care mă aflam și poate, tocmai de aceea, impresia pe care mi-o lăsase fusese mai vie și mai profundă. Prima oară am văzut-o pe Lungarno, conducînd o pereche frumoasă de cai englezești, într-o trăsurică elegantă ; cu surîsul mai mult în ochi decît pe buze, avea în toată făptura ei un anumit aer grațios și îndrăzneț pe care văzîndu-i-l erai îndemnat să surîzi de plăcere. Eram trist, fără să știu de ce, poate pentru că nu aveam ceva mai bun de făcut ; am urmărit-o involuntar cu ochii și cu gîndul și atunci gîndul meu alergă departe la toate dulcile nebunii ale inimii. A doua oară am întîlnit-o la Cascine, pe una dintre aleile mai puțin umblate. În dimineața aceea inima mea era în sărbătoare — duminici senine ale vîrstei de douăzeci și cinci de ani care nu se mai întorc ! Soarele strălucea și în ochii Vittorinei sclipea surîsul — întrupare a uneia din acele zile în care se răspîndește în jur atîta

bucurie încît n-ar mai trebui să se sfîrșească niciodată, fantasmă a unei ore fericite, uitată chiar înainte de-a fi trecut, la fel cum va fi uitat, probabil, chiar și numele meu, sau de care-și va aminti așa cum mi-l amintesc eu acum pe al ei, în legătură cu cine știe ce lucru mărunt care ne trecuse atunci prin fața ochilor fără să-l luăm în seamă. Aleea era pustie, păsările ciripeau în pomi și crengile murmurau ușor, împletindu-și leneș umbrele în desene ciudate pe pietriș. Noi nu vorbeam, desigur, despre ultimul număr al revistei *Antologica*. Vittorina era veselă, cînta, rîdea și rîsul o făcea frumoasă. Eu priveam și ascultam. Cînd birja noastră trecu pe lîngă un cupeu minunat care se oprise în mijlocul drumului, am văzut în geamul strălucitor un căpușor blond, ca o apariție trandafirie, încadrat de căptușeala de mătase a trăsurii.

Ne aruncă o privire, o singură privire limpede ca albastrul ochilor ei, dar distrată, indiferentă, una dintre acele priviri care te fixează drept în față fără să te vadă — apoi își coborî imediat ochii pe o carte.

Vittorina lăsă capul în jos și nu mai spuse nimic ca și cum făptura blondă și diafană s-ar fi aflat chiar acolo, între noi, șezînd pe pernele trăsurii noastre.

Am mai revăzut-o mascată la bal la Pergola. Mulțimea se retrăgea murmurînd din fața ei, și priviri pline de dorință o urmăreau ca și cum i-ar fi ghicit frumusețea numai după cizmulițele cambrate, cu tocuri înalte, călcînd sfidătoare pe covor. Eu îi zărisem fața în timp ce cobora dintr-o trăsură ale cărei felinare sclipeau ca două stele, săltîndu-și îndrăzneață poala rochiei cu acea mîndră cochetărie căreia nu-i pasă de privirea indiscretă ci îi aruncă, din milă, unda vaporoasă a batistului și reflexul lăcuit al cizmuliței. O revăzui în mijlocul mulțimii, însoțită de un trubadur elegant căruia îi oferea brațul, și urmărită de aproape sau de departe de un arlechin, cu o insistență pe care toți o observaseră. Ea trecea surîzătoare sub mască — avea un zîmbet încîntător — arlechinul îi repeta de fiecare dată, la fiecare întîlnire, aceeași întrebare stupidă :

— Te distrezi, măscuță ? și ea rîdea, rîdea vesel și rîzînd i se colorau obrajii, atît cît se puteau zări de sub mască.

La un moment dat mă găseam într-un grup de prieteni și se făcuse loc în fața acelei regine care tocmai trecea ; arlechinul o urmărea mereu, ca un cîine flămînd cu coada între picioare și ochiul atent la bucata de pîine pe care o ghicește în buzunarul stăpînului, și-i repeta refrenul pe un ton plîngăreț ca un scheunat. Atunci frumoasa mascată pierzîndu-și răbdarea, ridică din umeri cu multă grație și îi aruncă în față, uitîndu-se în altă parte, acest cuvînt :

— Plicticosule !

Noi rîdeam ca nebunii. Arlechinul se oprise, drept, nemișcat, cu niște ochi care aruncau flăcări de sub mască, și fără să dea atenție rîsetelor, necontrolat exclamă uitînd să-și prefacă vocea :

— Ah ! Dumneata erai ?

Și se îndepărtă.

Balul era foarte animat. Apăruseră cîteva dominouri elegante, rătăcite în mijlocul mulțimii : prin rumoarea sălii și prin atmosfera încălzită ele se ghiceau, ca o floare de salon, după parfum și după foșnetul special al rochiei, după anumite ezitări grațioase de păsări speriate, după mănușile cenușii care se agățau timid de mîneca unui veston. Dar frumoasa mascată și trubadurul ei nu se mai zăreau ; poate plecaseră. Pe la ora două am văzut arlechinul singur, melancolic, năucit, imbecilizat : arunca în jur priviri de nebun, îmbrîncindu-se și lăsîndu-se îmbrîncit cu indiferență de orb ; părea beat mort. Cum îl văzură, tinerii izbucniră zgomotos în rîs strigîndu-i :

— Uh ! plicticosule !

El se opri, ne privi cu un aer speriat și surîse prostește.

— Da, sînt plicticos, ni se adresă, pe rînd, de sub mască, cu o voce care, fără să știu de ce, ne făcu să tresărim ; ca versurile tale, ca dramele tale istorice, ca picturile tale de gen, ca spiritul tău de societate, ca povestirile tale...

Acest ultim compliment îmi era adresat mie, cu toate că nu spusesem nici un cuvînt și prietenii mei înghițiră

fiecare praftura cu mai multă sau mai puţină politeţe, crezîndu-se obligaţi să rîdă.

— Mă cunoşti ? l-am întrebat.

— Vezi bine.

— Ce-i drept eşti spiritual, n-am ce zice.

— Da, uneori la masă. Vreţi să mîncăm împreună ?

— Ne oferi o cină ? întrebă contele C***.

— Vă propun un pariu şi cine pierde, plăteşte masa.

— Splendid ! Care-i pariul ?

— Am să-i dau o sărutare măscuţei însoţite de trubadur.

— Eh !

— Eşti nebun ?

— O cină de 1000 de lire, zise arlechinul fără să se tulbure.

Nimeni nu-i răspunse. Îl credeau smintit.

— Se pare că pariurile tale nu inspiră încredere, zise poetul.

Arlechinul îl privi cu aceeaşi linişte, care părea grotescă din cauza măştii impasibile şi răspunse :

— Banii înainte.

— Ţie ?

— Nu... răspunse fără să ia în seamă ironia ; mă fixă o clipă şi spuse : iată cele 500 de lire ale mele.

Alegerea lui mă surprinse :

— Te cunosc ? îl întrebai.

— Nu ştiu, dar m-ai cunoscut.

— Unde ?

— La Catania.

Încercai inutil să-l ghicesc pe sub mască.

Îşi scoase coiful cu o gravitate comică şi spuse :

— Înainte de sfîrşitul balului.

— Dar dacă a plecat ? întrebă Arthur.

— Nu a plecat, răspunse simplu arlechinul şi ne întoarse spatele.

Era departe de a fi smintit sau beat şi tăcerea noastră o mărturisea limpede.

Atunci ce se întîmplase ?

*

Mă învîrteam fără țintă printre măști, îmbrîncindu-mă, cînd deodată m-am simțit tras de mînecă. Era tot arlechinul cu același aer năucit. Îmi zise :

— Vrei să vii cu mine ?

— Unde ?

— În lojă.

— Să mergem, am răspuns curios să-l cunosc.

Mă luă de braț, urcarăm la etajul al treilea și deschise o ușă.

După ce intră, își scoase masca, mă privi o clipă și mă întrebă :

— Mă recunoști ?

Am văzut o față palidă, foarte slabă, cu ochii lucind ca de febră, înfundați în niște orbite cu cearcăne vinete și cu o mustăcioară blondă abia vizibilă deasupra buzelor fără culoare.

— Nu, i-am răspuns, nu te cunosc.

Surîse trist.

— Ah ! exclamă, sînt foarte schimbat ! Sînt Enrico Lanti.

— Într-adevăr... acum îmi amintesc...

— Am fost la școală împreună ; tu aveai o hăinuță cu nasturi auriți care nu-ți plăcea de loc. Eu eram așa de gras încît mi se spunea, îți amintești, butoiașul ?

— Da.

— Acum nu mai sînt butoiașul ! spuse, și cuvintele contrastau ciudat cu tonul.

— Într-adevăr, ești foarte schimbat.

Tuși de două sau de trei ori și nu mai spuse nimic ! Tăcerea se prelungea prea mult : ca să zic ceva îl întrebai dacă era de mult timp la Florența.

— De doi ani, răspunse.

— Ești pictor, mi se pare.

— Da, zise cu un surîs pe care nu-l voi uita niciodată. Și după un timp : Și tu ai boala artei !

— Boala ?

— Vrei s-o numești nebunie ? spuse cu același surîs amar. Să nu ne oprim acum la cuvinte : este o boală a

creierului sau a inimii, nu prea mă pricep la fiziologie, dar știu că este o mare nenorocire... Vezi, s-a sfîrșit cu butoiașul, și am febră.

Își scoase mănușa și îmi întinse mîna care frigea.

— Dar nu-mi pasă ! reluă cu același ton, rîzînd în felul lui ciudat. Tocmai de-asta te-am căutat. Aveam nevoie de un om ca tine... Tu, cel puțin, n-o să-mi rîzi în nas. Și nu vreau să se rîdă de mine !...

Ochii îi străluceau febril și vorbea foarte emoționat. Începui să mă tem că este nebun de-a binelea.

Deodată mă întrebă :

— Te vei duce în Sicilia ?

— Poate.

— Îmi cunoști familia ?

— Nu.

— Ai s-o cunoști, adăugă ; sînt oameni cumsecade ; nu sînt de neam mare, dar vei putea să le strîngi mîna fără jenă, și să le vorbești despre mine... Să nu le spui însă de acest pariu, și dacă o să se întîmple o nenorocire să nu le spui cum am murit... Biata mama ar plînge pînă și pentru sufletul meu pierdut... Spune-le că am murit de tifos, de erupție infecțioasă, într-o casă bună, — pentru că în Sicilia gîndul spitalului umple sufletul de amărăciune, și mai spune-le că am fost înconjurat de prieteni pînă în ultima clipă...

— Dar ce povești sînt astea ?

Mă privi surprins, ca și cum aș fi rupt firul logic al unei premise bine stabilite și răspunse liniștit :

— S-ar putea să nu ucid, ci să fiu ucis...

Și vorbea despre asta cu un calm sinistru.

— Ce ?...

— Eh ! nu-ți amintești de pariu ?

Atunci îmi fulgeră în minte adevăratul scop al acelei nebunii, gol și amenințător.

— Ai să te bați ?

— Oh ! ! ! exclamă cu un surîs de neexplicat, aproape lugubru pe fața lui cadaverică.

— Îl urăști pe omul acela ?

— Da ! șopti cu dinții strînși, și îl voi ucide !

— Pentru ea ?
— Da !
— O iubeşti ?
Tresări.
— O urăsc ! O dispreţuiesc ! Aş vrea s-o sfîşii, s-o pălmuiesc !... aş vrea s-o calc în picioare !
Tuşi din nou, şi îşi înăbuşi tusea cu batista. De data asta efortul fu atît de mare că trebui să închidă ochii şi pe obrajii lui livizi trecură flăcări ce prevesteau o nenorocire. Cînd redeschise ochii mi se păru că văd un cadavru. Îmi spuse cu o voce care de la un moment la altul părea schimbată cu totul.
— Vezi, eu tot voi muri ; în duel sau altfel. Dar nu mă îngrijorez decît pentru nenorociţii mei de părinţi, şi pentru surioara mea... Strîngîndu-ţi mîna mi se pare că îi strîng la piept pe nefericiţii aceia care vor fi atît de loviţi... Iată de ce am vrut să-ţi vorbesc. Nu-i aşa că în anumite momente, cînd sîntem foarte departe de familie, încercăm afecţiuni inexplicabile pentru persoanele care ne-o amintesc, sau care au cu ea vreo legătură, cît de îndepărtată ?
— Dragul meu... exagerezi...
— Exagerez ? răspunse cu acelaşi surîs. Întreabă-i pe doctorii de la Santa Maria Nuova dacă exagerez... sau vino la Cascine între şase şi şapte.
— Duelul este deci inevitabil ?
Mă privi surprins.
— Numai dacă contele nu va privi cu nepăsare pariul.
— Care conte ?
— Contele Silvani, trubadurul.
— Dar ai putea să-l cîştigi...
— Şi încă cum ! exclamă cu un entuziasm sinistru. Ştiu !
— Acuma ai febră, n-ai vrea să aştepţi cîteva zile ?
— Febra nu mă lasă niciodată. Dar ce contează !... Dimpotrivă !... Vezi, nu-mi tremură mîna !... Şi o privea cu satisfacţie tristă. Ai să vezi ce bine mînui spada.
— Şi familia ta ?
— Biata mama ! spuse trecîndu-şi mîna peste frunte.
— Nu vrei s-o vezi ?

— Nu ! Nu ! repetă după o scurtă tăcere cu un ton cu totul diferit și strîngîndu-mi mîinile. Nu am curajul.

Lacrimile îi străluceau în ochi și am simțit că lacrimile acelea îmi făceau bine.

— Dacă ai ști cum arată ochii mamei cînd îți citesc în suflet... Dacă ai ști ! șopti ca pentru sine însuși.

Deodată simții tresărindu-i mîinile într-ale mele.

— Privește ! exclamă. O vezi ? Uite-o acolo ! Nu-i așa că e frumoasă ? mă întrebă Enrico urmărind-o cu ochi arzători prin mulțime.

— Oh !

— Dacă ai vedea-o fără mască !...

— Am văzut-o.

— O cunoști ? Ți-a aruncat flacăra privirii și ție ? Nu-i așa că te-ar face să comiți orice nebunie !

Eva se pierdu în direcția ușii. Enrico rămăsese cu ochii țintă în locul de unde dispăruse, și-i aruncă un cuvînt mîrșav, ca un blestem.

— Ha ! Ha ! rînji, vrînd să pară vesel, dar în realitate era foarte trist. Dac-ai ști ce am făcut pentru ea ! — și își frîngea mîinile — ai să rîzi de mine, nu ?

— Oh ! nu ! Te compătimesc.

— Nu am nevoie de mila ta ! îmi răspunse prompt. Apoi, ca și cum ar regreta, și strîngîndu-mi mîna :

— Dacă ai ști cît mă simt de disprețuit și de josnic. Cum mă disprețuiesc ! Spune-mi, adăugă după o ezitare, fixîndu-mă cu doi ochi strălucitori, de nebun, vreau să te întreb pe tine, care te ocupi de aceste oribile boli... Spune-mi cum se pot face asemenea lucruri pentru o femeie pe care o disprețuiești, pe care o urăști ?... Spune-mi cum e posibil, deși îi scuipi în față toată ura și tot disprețul, să mori pentru ea ; să poți să-i sacrifici onoarea, viața, familia, tinerețea, arta, toate bunurile care ți se oferă și pe care le îndrăgești, să te otrăvești cu veninul iubirii pentru ea ? Spune-mi cum se pot întîmpla toate astea... și spune-mi că în locul meu ai fi făcut la fel, și ai să fii la fel de josnic și de demn de disprețuit ! Oh, spune-mi asta !... pentru că-mi pare că înnebunesc !... Vrei să-ți povestesc această întîmplare... vrei ?

— Da ! i-am răspuns simţindu-mă cuprins de tulburarea lui.

*

— Dar trebuia mai întîi să-ţi spun ceea ce am fost pentru a te face să înţelegi ceea ce am devenit. Eram un talent care promitea, o speranţă a artei italiene, cu părul lung şi pălăria à la Rubens ; locuiam la ultimul etaj într-o casă veche, din San Spirito, pe care vîntul, iarna, părea că o dărîma din temelii, şi mîncam de cincizeci şi cinci de lire pe lună. Însă în toate astea puneam, aş spune, atîta încredere, încît le făceam aproape demne de respect. Ţinutul meu natal îmi plătea o bursă, cu scopul de a mări numărul oamenilor lui de seamă ; profesorii şi colegii mă tratau cu multă consideraţie. Este adevărat că nu te puteai bizui pe ei, care aveau aceleaşi fumuri în cap, dar cine ar fi renunţat la consideraţia asta ? Publicul şi ziarele îmi fluturau prin faţa ochilor toate prerogativele gloriei... Ei bine, cine ar fi fost mai tare decît mine, să arunce prima piatră. Mi-am botezat pompos vanitatea numind-o dragoste pentru artă şi mi-am luat în serios pletele şi toate celelate mofturi frumoase. Eram fericit să mă plimb pe străzile Florenţei, ca şi cum aş fi mers la braţ cu Rafael sau Michelangelo. Mi se părea că respir arta prin toţi porii, şi aveam în inimă toate entuziasmele, toate antipatiile, toate impulsurile iluziei mele. Trăiam ca în ambianţa secolului al XVI-lea, care mă făcea să idolatrizez palatele înnegrite de vreme, streşinele aplecate şi melancolice, apele tulburi ale Arnoului. Pe cinstea mea ! adăugă cu un surîs amar, nu mă gîndeam încă la spital şi la cimitir.

Tăcu şi-şi trecu de mai multe ori mîna peste frunte, ca pentru a alunga gîndurile supărătoare sau emoţia care-l copleşea.

— Nebunii... da ! şopti după cîtva timp, ca şi cum ar fi vorbit cu sine însuşi.

— Eşti sigur că nu greşeşti judecînd astfel sentimentele omeneşti ?

— Oh ! nu... nimeni nu poate avea această siguranţă pentru că nu sînt sentimente adevărate.

— Ei ?

— Chestiune de optică, dragul meu ! Eu numesc nebunii ceea ce tu numeşti sentimente nobile, răspunse cu un cinism amar, pentru că... pentru că m-au adus unde vezi !... Cît cîştigi tu cu arta ? adăugă după o scurtă tăcere, apăsînd ironic pe ultimul cuvînt.

Întrebarea era atît de directă şi de brutală încît îl privii surprins. Izbucni în rîs.

— Vezi, îmi spuse, ţi-e ruşine să spui... Deci eşti un nebun vanitos, adică cel mai periculos nebun.

Eram dezgustat de exagerarea lui şi i-am răspuns sec :

— Eu mă feresc să amestec banul cu anumite idei.

— Frumoasă frază ! spuse fără să-şi piardă cumpătul. Altădată mi s-ar fi părut chiar un răspuns nobil. Dar, dragul meu, într-o epocă în care cele mai vii ambiţii ale omului şi cele mai serioase eforturi ale activităţii lui au ca scop precis ÎMBOGĂŢIREA — judecata are defectul de a nu putea face faţă ipocriziei — mărturiseşte că ideile tale în care nu vrei să amesteci banul, nu valorează nimic... Adică... nu !... valorează atît cît să te arunce în mijlocul acestei lumi, activă pentru că este însetată de femei şi de vin, iar această lume, care aleargă la Bursă, o să rîdă de tine, beat în plină zi, de plăcerile ei, pentru că şi tu trăieşti în aceeaşi atmosferă şi o consumi cu lăcomie, pentru că şi creierul tău şi nervii tăi sînt într-o stare de exaltare morbidă — şi mulţimea o să te batjocorească pînă va veni un gardian care te va conduce la închisoare în numele moralităţii, sau te va închide în ospiciu.

Tăcu triumfător, încercînd să vadă efectul discursului său pesimist.

— Ce-mi răspunzi ? întrebă surprins de liniştea mea.

— Că ai într-adevăr inima bolnavă.

— Poate-i adevărat. Ţi-am spus că este o chestiune de optică, şi nu pretind că n-aş putea greşi.

— Te cred foarte nefericit.

— Da ! Da ! făcu un semn afirmativ din cap şi părea foarte tulburat ; apoi adăugă : Este totuşi o mare nenorocire să-ţi pierzi anumite iluzii... anumite nebunii... nebunii scumpe care umpleau cu vise trandafirii cămăruţa

mea de la etajul al treilea... Și apoi ce mai rămîne, cînd toate astea s-au dus ?

— Ai văzut.

— Da ! Trebuie să fie ceva adevărat în aceste iluzii care îți deschid larg sufletul către tot ceea ce-i nobil și frumos !... exclamă el, lăsîndu-se copleșit de emoție, și apoi, căindu-se, deveni iarăși întunecat la față. Dar poate fi cu adevărat nobil și frumos ceea ce mi s-a părut atît de ridicol într-o zi ?

— Într-o zi de febră și de deprimare !...

— Ai putea să mă lămurești care sînt zilele senine, ca să-mi judec cu precizie sentimentele, cînd am urît și am iubit același lucru, cînd am plîns și am rîs în aceeași zi ? întrebă cu un surîs care se voia cinic, dar nu arăta decît o strîngere dureroasă a inimii. Și dînd frîu liber amărăciunii, șopti : Nu există nimic adevărat decît oscilațiile nervilor sau temperatura sîngelui.

— Teoria ta este dezolantă ! E teoria neantului.

— Adevărat !

— Nu te-ai gîndit niciodată la familia ta ?

Tresări și se făcu palid ; încercă de două sau de trei ori să vorbească, dar buzele îi tremurau.

— Am părăsit-o pentru a fugi după niște fantasme ! șopti cu voce înăbușită. A trebuit atunci să mă întreb care din cele două sentimente este cel adevărat, cel mai puternic sau cel mai pur. A fost o mare durere !... dar durerea este o slăbiciune, nicidecum un adevăr... și dintre cele două sentimente știi care a învins... în inima mea înflăcărată și nevinovată ? A învins cel mai murdar ! În sufletul meu care trăia într-o lume ideală a învins senzualitatea... Acum spune-mi frazele tale sonore ; eu îți voi arunca în față faptele grăitoare.

*

Nu iubisem niciodată, sau cel puțin acest sentiment care îmi inunda toată ființa nu se concretizase niciodată pentru mine într-o femeie. Eram mîndru de arta mea, mîndru de mine, de faptul că luasem cunoștință de ea cu demnitate, și asta mă făcea aproape gelos pe mine

însumi. Visurile mele erotice nu s-au coborît niciodată mai prejos de o ducesă, căreia îi acordam gratuit toată înflăcărarea mea și ale cărei tălpi nu atinseseră niciodată caldarîmul străzilor, și nimeni în afară de mine nu-i văzuse mîinile fără mănuși. Așteptînd pe ducesa care nu mai venea, îmi iubeam tablourile, visam părul blond al femeii care scutura cuverturile la fereastra de peste drum — numai părul — sau liniile grațioase ale umerilor vînzătoarei de pălării pe care o vedeam în fiecare zi în spatele vitrinei din strada Rondinelli. În înțelegerea artei există o senzualitate rafinată ; frumusețea plastică împletită cu frumosul ideal avea pentru mine o anumită fascinație încă pură dar puternică. Îmi trăiam viața senin într-o lume pe care mi-o creasem în imaginație. Nu aruncasem niciodată vreo privire de dorință asupra acelor plăceri pe care le oferă un mare oraș și care îmi trecuseră totuși prin fața ochilor, deși oarecum îndepărtate și ca prin ceață ; și chiar dacă fusesem atras din curiozitate de ele printr-un sentiment amar de privațiune, mă refugiasem în artă ca în brațele unei amante. Plăcerea mea cea mai mare era să mă duc duminica la teatru ; aș fi preferat, este adevărat, acele spectacole care vorbesc mai direct imaginației, ca opera și baletul ; dar erau spectacole care costau scump, iar în fiecare lună sînt patru sau cinci duminici — prea mult lux pentru un buget de 150 lire. Acum, cînd ți-oi spune că, dacă n-aș fi făcut o gaură în bugetul meu, nu mi-aș fi zdrobit inima, că dacă într-o duminică nu m-aș fi dus la poștă să încasez un mandat, n-aș fi văzut poate afișul teatrului Pergola, și că dacă n-aș fi terminat cu o zi înainte o lucrare de care eram foarte mulțumit, iar soarele din duminica aceea nu mi s-ar fi părut în sărbătoare ca și inima mea, atunci aș fi privit afișul acela fără să-mi dea prin cap să cheltuiesc atîția bani, cînd ți-oi spune toate acestea o să mă consideri fatalist...

Vei face ca toți ceilalți, scăpînd cu un singur cuvînt de o examinare plicticoasă...

M-am dus deci la Pergola devreme să găsesc un loc în stal, și aici, în semiîntuneric, cu haina așezată pe

spătarul scaunului, cu umbrela între genunchi, pălăria pe umbrelă și cu privirea atentă, mă bucuram de biletul meu rotindu-mi ochii de jur împrejur, examinînd totul, ornamentele aurite ale lojilor, cușca suflerului, luminile rampei și, în special, ora pe care mi-o arăta ceasornicul.

Încetul cu încetul, lojile se ocupau de femei fermecătoare, sau cel puțin împodobite cu atîtea flori, pietre scumpe și panglici albe și roșii, încît în lumina abia filtrată păreau toate foarte frumoase. Erau atîția bărbați arătoși și bine bărbieriți, cu părul îngrijit, ondulat și pomădat încît frumoasele acelea îi priveau desigur cu ochi plini de admirație, cum îi priveam de altfel și eu, ascunzîndu-mi instinctiv mîinile fără mănuși sub pălărie.

Bătu gongul ; un val de lumină inundă sala splendidă și reprezentația începu. Priveam și ascultam emoționat făcîndu-mă mic în ungherul meu : satisfacția că mi-am investit bine cele trei lire îmi mărea entuziasmul. Cumpărasem cu numai trei lire un tezaur de emoții. Îmi construiam un paradis de aspirații nebunești, de vise, și îi căutam reflectarea în ochii strălucitori ai femeilor frumoase — dar, cînd le vedeam vorbind și rîzînd distrate, agitînd evantaiul sau potrivindu-și șalul, încercam o senzație supărătoare și mă trezeam brusc, ca și cum m-ar fi sculat cineva pe neașteptate dintr-un somn desfătător.

Vezi, dragul meu, cîte lucruri frumoase sînt cuprinse în trei lire pentru un spectator începător.

Cu cîteva clipe înaintea numărului de balet, trecu prin mulțime un freamăt de nerăbdare. Simțeam inima deschizîndu-mi-se și îmi potriveam mașinal pălăria pe umbrelă. Pe neașteptate văzui o scenă fermecată, înecată în sunete, lumină, văluri și umbre seducătoare care se învîrteau în cercuri voluptoase ca o fantasmagorie de surîsuri încîntătoare, de forme grațioase, de ochi scînteietori, de păr despletit. Apoi, cînd muzica deveni delirantă, cînd toate privirile deveniră mai încordate și toate monoclurile se îndreptară avide către scenă, un nou freamăt străbătu sala : Eva ! Eva ! — și în mijlocul unei ploi de flori, de lumini electrice, de aplauze, apăru o femeie strălucind de frumusețe și goliciune, iradiind dorinți aprinse prin surîsul ei nerușinat, din ochii ei îndrăzneți, din voalurile

care aruncau umbre provocatoare pe formele sale, pe jumătate dezgolite, din mincinoasele ei pudori, din umerii ei ascunşi sub părul blond, din briliantele false, din paietele aurite şi din florile artificiale. Împrăştia un parfum de amare voluptăţi şi de dorinţi chinuitoare. Priveam uimit, cu capul înfierbîntat ; ameţit, mă cuprindeau patimi monstruoase, invidii, dezamăgiri şi orgoliu pentru arta mea pe care o simţeam coborîndu-se pînă la instincte şi pentru talentul meu care îmi permitea să o privesc de aproape pe această dansatoare, simţind în tumultul tuturor acestor senzaţii cum mă cuprinde o mîhnire dureroasă că mă găseam în acel loc meschin din stal şi fără mănuşi. Apoi viziunea aceasta dispăru într-o fulgerare de lumină, şi într-un val de muzică. Totul se întunecă. Am rămas purtat de vise, cu sunetele acelea în urechi şi cu ochii încă plini de fantome. M-am ridicat o dată cu ceilalţi ; am ieşit clătinîndu-mă, îmbrîncind în foaier femei frumoase şi călcîndu-le trenele, riscînd de douăzeci de ori să nimeresc sub copitele cailor pe stradă ; noaptea aceea nu am putut dormi, îmi simţeam nervii biciuiţi, aveam nevoie să mă eliberez într-un fel de impresiile mele şi fiindcă mi se păru că pensula nu ar fi putut să le exprime pe toate, începui să scriu cuprins de un adevărat delir, de un vis febril fără alte pretenţii totuşi şi fără alt scop decît acela de a aprinde focul cînd îmi va fi frig.

Dar, vai ! anotimpul era blînd ; căldura inimii rămînea prea vie pentru a mai lăsa timpul să simtă frigul, iată de ce acea scriere, care nu şi-a atins scopul de a transmite flacăra ei surcelelor din cămin, mi-a ars inima, mi-a consumat viaţa...

*

Un prieten, foiletonist cunoscut, venea deseori pe la mine — eram tineri, artişti entuziaşti, la fel de nebuni, fumam adesea pipă împreună şi cîntăream gloria care ne aştepta. Inima mea, sau mai curînd imaginaţia mea, simţea nevoia să se destăinuiască ; i-am vorbit despre impresiile mele cu atîta căldură încît el a vrut să citească ce am scris şi a găsit că e frumos.

— Dă-mi-le, îmi spuse. Vreau să te fac iubit de femeia aceea.

— Cum ? l-am întrebat uluit de această enormitate.

— Ce găseşti imposibil în asta ? Femeia este atît de vanitoasă ! Şi dansatoarea are nevoie de entuziasme ca astea care să-i facă reclamă şi care să fie transmise şi altora !

— Oh ! să mă iubească ? ea ! să mă iubească pe mine ?... Eşti nebun !

— Cine ştie ! Şi la urma urmei îmi faci un serviciu : îmi umpli o bună parte din spaţiul foiletonului teatral pe care trebuie să-l scriu eu : articolul tău este într-adevăr frumos ; voi fi mîndru de el.

Şi îl luă, iar în seara următoare am găsit în odaie ziarul şi cîteva rînduri de la prietenul meu. „Ţi-am spus eu ? — îmi scria — articolul tău a făcut senzaţie ! Eva doreşte să te cunoască. Vino la teatru diseară, te voi prezenta."

Am simţit un junghi în inimă. Să mă prezint în faţa ei ! Eu ! Aşa cum sînt !... În faţa acelei frumuseţi care nu avea nimic pămîntean, înconjurată de atîtea farmece, de atîta strălucire ! Tocmai eu !... Şi în mine se înfruntau mii de gînduri contradictorii : satisfacţia intimă că ea mi-a citit articolul, că mi-a descoperit o parte din suflet şi că asta îi făcea plăcere, dezgustul de a fi dezvăluit publicului şi femeii acesteia emoţiile mele tainice, teama că ele ar putea fi considerate ridicole... Şi dacă îi păream caraghios !

Nu am avut nici o clipă curajul să accept invitaţia şi totuşi eram fericit, singur, în cămăruţa mea, visînd cu ochii pironiţi la flacăra căminului.

Deodată soneria a zbîrnîit cu putere ; m-am trezit brusc. Am auzit în antreu vocea lui Giorgio :

— Ei, mi-a spus el intrînd, ce faci ? N-ai primit biletul meu ?

— Ba da, dar...

— Şi ?...

— Nu voi veni... Nu pot să vin...

— Eh ! ce naiba ! Acum că am promis să te prezint ! În ce situaţie mă pui ?

— Dar înțelege...

— Înțeleg că ești de o timiditate fără rost.

Și așa teama de ridicol a alungat-o pe cealaltă și m-am lăsat dus. La intrarea teatrului am simțit renăscînd mai vii decît oricînd ultimele ezitări și i le-am împărtășit cu hotărîre ; Giorgio le-a respins fără să admită vreo replică și m-a luat de braț. Am traversat cîteva coridoare întunecoase și ne-am trezit dintr-o dată în mijlocul unei îngrămădiri de dispozitive ciudate, scînduri, pînze pictate, scări, toate prăfuite, unsuroase, murdare, printre care cîțiva mașiniști în cămașă stăteau de vorbă și un pompier făcea curte unei figurante neîngrijite, așezată călare pe un scaun șchiop : cealaltă față a acelui paradis de pînze pictate și de flori de hîrtie. De afară răsunau aplauze zgomotoase care acopereau muzica. Deodată, din culise, intră alergînd un grațios spiriduș, într-un nor de văluri și, ridicîndu-și fustița, își sprijini piciorul pe un taburet încercînd să-și încheie mai bine unul dintre pantofiori.

— Ea este, mi-a spus Giorgio ; vino.

Ridicase capul cu obrajii încă aprinși și gîfîind de oboseală, ne văzu și ne zîmbi.

— Vai ! spuse ea și un surîs obosit, distrat, vulgar din cauza respirației accelerate îi apăru pe față ; părul îi cădea dezordonat pe umeri, cîteva picături de sudoare îi brăzdau fardul ; brațele sale albe, văzute așa de aproape, aveau din cauza oboselii pete roșietice și cînd își strîngea șireturile i se vedeau mușchii care le alterau delicata moliciune ; omoplații i se apropiau fără grație, pînă și talpa pantofului era murdară de praful scenei.

Îți vorbesc în calitate de pictor : dar tot ca pictor căpătasem și prima impresie. Era acum silfida în spatele scenei, în momentul ei de proză, în care nu avea nevoie să fie frumoasă și nici nu încerca. Mi-este imposibil acum să-ți exprim efectul pe care toate acestea le-au făcut asupra delicatei și nobilei mele sensibilități. Fluturele redevenea omidă iar eu simțeam din pricina asta ciudă și amărăciune.

— Ah ! domnule ! îmi spuse surîzînd între două încrucișări de șireturi. Vă sînt recunoscătoare pentru articol.

Şi cum nu răspundeam, prietenul meu consideră că este cazul să spună ceva în numele meu ; ea se ridică, roşie, gîfîind încă şi potrivindu-şi părul şi cutele costumului, mă privea cu ochii ei mari — erau cu totul alţi ochi decît aceia strălucitori de voluptate şi de false atracţii care îmi tulburaseră mintea ; dar găseai în ei un fel de curiozitate insistentă, aproape copilărească, foarte ciudată.

— Trebuie să intru în scenă, spuse repede întinzîndu-ne în acelaşi timp mîinile. Îmi pare rău că nu pot să mai întîrzii, dar sper ca domnul să aibă amabilitatea să vină să mă viziteze... Ne zîmbi şi, cu o vioiciune plină de graţie, îşi potrivi cu mîinile acel nor de văluri al fustei, îşi reluă ca o mască surîsul şi dispăru. Rămîneam trist în locul în care mi-au pierit iluziile.

— Cum ţi se pare ? întrebă Giorgio.

— Pe onoarea mea nu merita să vin aici şi să-mi cheltuiesc frumoasele roade ale celor trei lire !

— Eşti nebun ! Ai fi dorit să te întîmpine cu o piruetă ? Ori crezi poate că prima balerină de la Pergola nu trebuie să dăruiască altceva decît zîmbete convenţionale şi gesturi fermecătoare ? Poţi fi foarte încîntat, doar te-a invitat să-i faci vizită.

— Oh, mulţumesc.

— Ai fi în stare să nu te duci !

— Atît de mult în stare încît nici nu o să mă duc.

— Ei, poftim ! Asta se cheamă a trăi cu capul în nori.

— Lasă-mi cel puţin norii mei frumoşi, pentru că tot restul este atît de urît !

— Amin ! răspunse Giorgio cu un ton de batjocură ; nu ţi-i invidiez ; fii sigur.

*

— Dimpotrivă, îi spusesem lui Giorgio în altă zi, vreau să mă întorc s-o văd pe această sirenă care amăgeşte raţiunea cu sclipirile paietelor ei aurite şi care aţîţă simţurile cu hainele ei diafane ; care îţi înfierbîntă sîngele şi te face să scrii foiletoane ridicole. Vreau să rîd şi eu de mine avînd în vedere că au rîs şi ceilalţi. Şi ea înaintea tuturor.

— S-ar spune că în ironia ta este multă amărăciune !

— Nu ! nu este decît ciudă !... Este ciuda de a-mi fi văzut inima îngenuncheată în fața acestei zeițe care-și leagă pantoful ca ultima muieruşcă...

De data aceasta Giorgio, care era lîngă mine la teatru, și privea cu ochi fermecați dansatoarea înconjurată de aceeași splendoare și emanînd aceleași voluptăți, ca și cum ar fi vrut să-mi răspundă cu admirația lui indignată față de sarcasmul meu, exclamă ca pentru sine :

— Doamne !... ce frumoasă e ! Doamne...

— Ah ! Da ! da ! i-am răspuns. Este ceva care irită, care te supără în această frumusețe în prezența căreia inima se zvîrcolește ca într-un spasm și rațiunea se umple de lașitate, în această profanatoare a frumosului care, nepăsătoare și zîmbind, cu pantofiorii ei de atlas calcă tot ceea ce am considerat eu pur și sfînt, femeia, dragostea, idealul. Vezi, mi-a strecurat în sînge febra, și mă simt ca pălmuit.

— Dragul meu ! exclamă Giorgio, ieșindu-și din fire, cîteodată îmi vine să cred că toate meschinele noastre creații nu valorează cît un fir de păr din curata și autentica frumusețe fizică.

— Ah ! da ; de exemplu aceasta valorează trei lire.

— Oh !

— Da, ea își vinde pentru trei lire umerii, sînii, minciunile privirilor, sărutările zîmbetului, pudoarea; pentru trei lire — mie, ție, acelui domn gras care o privește cu ochi prostiți de băutură, acelui tînăr care-i aruncă în față dorințele lui josnice cu exclamații vulgare, acelui blazat elegant care-și fixează distrat asupra ei binoclul din lojă, acelei doamne care nu-și lasă plătită goliciunea, dar care o privește cu dispreț ; toate acestea nu valorează decît trei lire : ea ațîțată, provocatoare în mijlocul unor oameni care nu-și pierd cumpătul și al căror surîs exprimă uneori o curiozitate insultantă... În aceleași condiții, curtezana are asupra ei avantajul de a avea în față un singur bărbat la fel de josnic și de ridicol.

— A auzit tot ce ai spus despre ea ! răspunse rîzînd Giorgio, care de la o vreme nu mă mai asculta.

Am tresărit :

— Să știi că așa e, am spus, ca și cum ar fi fost posibil.

— Da, nu vezi cum ne privește ?

Atunci am înțeles că și surpriza și credulitatea mea erau ridicole, așa că simțindu-mă umilit, fără să știu de ce, am tăcut.

Giorgio plecase înaintea mea. Cînd am fost pe punctul de a ieși se apropie de mine un îngrijitor al teatrului și îmi întinse un bilet.

— Pentru mine ? am exclamat surprins.

— Da, domnule. Așa mi s-a indicat.

— De la cine ?

— De la doamna Eva.

— Ei ? !...

— S-o așteptați în foaier. Va veni peste o jumătate de oră. Surprinderea mea era atît de mare încît n-am putut pronunța nici una din întrebările care mi se învălmășeau în minte. Am desfăcut biletul și am citit : „Nu ai venit ; de ce ? Dacă vrei să mă însoțești după spectacol, așteaptă-mă în foaier.“ Eram uluit de surpriză și am recitit acele cîteva rînduri, simțind strecurîndu-mi-se flăcări necunoscute în vine și încercînd neașteptate și inexplicabile tulburări. Spectatorii, artiștii, funcționarii teatrului plecaseră cu toții ; luminile fuseseră stinse ; nu mai rămîneau decît cîteva luminițe de gaz pe coridoare și lampionul unei trăsuri care se răsfrîngea în geamurile foaierului. Poate ai observat cum în anumite momente precise un obiect neînsemnat ne absoarbe atenția și ni se fixează în minte. Lumina care sclipea afară exercita asupra ochilor mei un fel de vrajă și părea că îmi pătrunde în inimă cu raza ei de foc. Nu știam din care parte va veni Eva și la cel mai mic zgomot pe care-l auzeam pe scări și pe coridoare tot sîngele mi se răscolea. De douăzeci de ori am simțit marea tentație de a fugi. Îmi era frică, asta-i !

Am auzit în spatele meu un ușor foșnet de mătase. Din umbra unui coridor ieși o femeie înfășurată în eșarfe, în blănuri, și cu obrazul acoperit de voal ; traversă cu pas ușor foaierul ; își trecu mîna sub brațul meu fără să-mi spună un cuvînt ; împinse ușa și în timp ce-și

ridica trena rochiei pentru a se sui în trăsură îmi spuse cu o voce înăbușită de sub glugă și voal :

— Vino.

Și cum m-așezai alături de ea, coborî geamul, scoase capul afară și ordonă vizitiului :

— La coline.

Apoi ridică gluga care-i ajungea pînă la ochi, își aruncă voalul pe spate și se întoarse să mă privească cu ochii ei mari, albaștri, fără să spună un cuvînt, cu o curiozitate insistentă și aproape copilărească. Se întinsese într-un colț al trăsurii cu capul întors spre mine. Părea foarte obosită și privirea ei curioasă alerga peste toată ființa mea din cap pînă la picioare. Deodată se îndreptă din talie și mă întrebă simplu :

— Cum te cheamă ?

— Enrico Lanti.

— Cîți ani ai ?

— Douăzeci și cinci.

— Ești de mult timp la Florența ?

— Nu. De două luni.

— Mai rămîi cîtva timp ?

— Trei sau patru ani.

— Eu voi pleca în iunie, îmi spuse cu o nuanță ușoară de melancolie naivă. Avea o voce melodioasă, cu o sonoritate dulce, ca o muzică.

Și se lăsă pe perne, își sprijini capul pe o parte și închise ochii ; părea că doarme.

Noaptea era caldă, luminată de lună. Simțeam lîngă mine respirația ei ușoară, ca a unei fetițe. Din cînd în cînd, datorită cotiturilor pe care le făcea strada, o rază de lună trecea prin fereastră și arunca pîlpîiri capricioase pe fața ei atît de albă, încît părea diafană în timp ce vîntul, care venea de afară, făcea să-i fluture cîteva bucle blonde fine și ușoare ca niște umbre vaporoase, cenușii. Mi se părea că visez. Tocmai eu eram alesul. Eu eram în trăsura aceea ! Sub catifeaua și mătasea aceea era tocmai ea !

— Scuză-mă, îmi spuse după cîteva minute de tăcere, fără măcar să deschidă ochii, sînt foarte obosită. În fiecare seară obișnuiesc să mă odihnesc puțin în felul acesta. Și

cum voiam să ridic geamul pe care îl lăsase deschis, îmi zise :

— Lasă-l așa. Este o seară frumoasă.

— Dar o să vă facă rău.

— Nu, dimpotrivă.

Scoase capul pe fereastră și respiră adînc.

— Doamne, cît e de bine !

Rămase nemișcată privind lung afară.

Deodată se întoarse spre mine și-mi spuse aproape cu asprime :

— De ce n-ai venit să mă vezi ?

Îmi venea greu să răspund și ea continuă fără să aștepte.

— Ești poet ?

— Nu, sînt pictor.

— E același lucru, ești artist, șopti ea, și mă privi lung cu ochii ei mari, strălucitori. Atît de lung încît încurcătura mea devenea vizibilă.

— Dumneata mă socotești urîtă ! exclamă cu toată naturalețea, rupînd pe neașteptate tăcerea care mi se părea veșnică, deși nu dura decît de două secunde. Oh, nu-mi spune nimic, adăugă cu o mișcare grațioasă a capului, așa este !

Și tăcu din nou. Privind afară, își trecea de mai multe ori mîinile printre buclele rebele și din cînd în cînd mă fixa cu aceeași privire insistentă.

— De unde ești ? mă întrebă.

— Sînt sicilian.

— E foarte departe Sicilia ?

— Da.

— Mai departe decît Napoli ?

— Da.

— Ai văzut teatrul San Carlo din Napoli ?

— Nu.

— Mă voi duce poate acolo, în decembrie.

Era o conversație ciudată în care cuvintele aveau cu totul alt înțeles decît cel propriu. Și în tonul vocii erau anumite sunete care atingeau cele mai intime fibre ale inimii.

— Este adevărat că sicilienii sînt geloşi ? mă întrebă după cîtva timp.

— Nu mai mult sau mai puţin decît alţii.

— Dumneata nu eşti gelos ?

— Nu am fost niciodată.

— Nu ai iubit ?

— Nu.

— Niciodată ?

— Niciodată.

Mă privi cîteva clipe şi reluă :

— Eşti îndrăgostit de arta dumitale ?

— Da.

— Ca de o femeie ?

— Ca de o femeie.

— Cum ştii asta dacă nu ai iubit niciodată o femeie ?

Părea singură surprinsă de vorbele ei, şi adăugă pentru a nu-mi da timp să răspund :

— Ce fel de oameni sînteţi voi, artiştii !

Din nou tăcere străbătută de vibraţii tainice şi pline de tulburări misterioase.

— Am cunoscut multă lume, dar nu un artist ; zise ea. Se spune că sînt aşa de nebuni ! Din cauza asta te-am privit cu curiozitate, ţi-ai dat seama.

— Da.

— Dar nu am văzut nimic ! Vă credeţi prea grozavi ca să vă lăsaţi observaţi... Aş dori mult să-ţi citesc în inimă ciudăţeniile. Te privesc aproape ca pe un animal curios.

Şi rîdea cu o candoare naivă, descoperindu-şi dinţii mici, albi şi strălucitori.

— Nu te înspăimînt ? întrebai rîzînd.

— Nu ! Nu ! răspunse strîngîndu-mă de mînă. Ai fost atît de bun cu mine.

Păru că ezită cîteva clipe şi pe neaşteptate îmi spuse cu vioiciune :

— Spune-mi drept : nu vă pierdeţi capul cînd gîndiţi atîtea lucruri frumoase despre o femeie ?

— Nu.

— Adevărat ?

— Da.

— Ah ! Ce frumos ai scris despre mine ! exclamă bătînd din palme cu o veselie copilărească. Mi-a făcut multă plăcere.

Vanitatea ei era atît de sinceră, atît de naivă, aş spune, încît era aproape emoţionantă. Îşi lăsase mîna fără mănuşă în mîinile mele — acea mînă mică, subţire, moale, cu pielea fină ca mătasea.

— Ce proastă am fost că m-am arătat şi cînd nu eram frumoasă, adăugă. Nu mi-am iertat-o. Este vina mea. Ţi-am citit în inimă ca într-o carte deschisă. Probabil că m-ai urît.

Îmi strînse mîna ca şi cum ar fi vrut să-mi interzică să răspund ; scoase capul pe geam şi adăugă, vorbind ca pentru sine :

— Regret într-adevăr că ţi-am distrus iluziile... sărmane iluzii... Priveşte ! exclamă puţin după aceea cu copilărească vioiciune trăgîndu-mă de mînă ; priveşte ce frumos este !

Scosei şi eu capul pe fereastră. Trăsura trecea pe încîntătoarele alei ale colinelor ; răsuflarea ei îmi mîngîia faţa şi o mişcare bruscă a trăsurii îi lipi obrazul de al meu.

— O ! exclamă zîmbind şi roşind, retrăgîndu-se iute : Ce seară frumoasă ! Vrei să coborîm ?

Sări jos uşoară ca o pasăre şi pentru că noaptea era răcoroasă se ghemui la braţul meu.

— Ce răcoare ! exclamă rîzînd şi tremurînd cu atîta graţie, încît îmi comunică fiorul braţelor ei. Să alergăm !

Şi am început să fugim ca doi copii. Abia atingea pămîntul cu picioarele şi o vedeam cum se bucură de foşnetul rochiei şi cum îşi trage lîngă obraz gluga pe care i-o umfla vîntul.

— Oh ! cît e de frumos, striga ea tremurînd de frig. O ! ce seară frumoasă, şi dinţişorii îi clănţăneau.

Cînd am fost din nou în trăsură a închis toate geamurile şi s-a ghemuit într-un colţ, rîzînd.

— Apropie-te, îmi spuse, mi-e frig. I-am pus o pernă sub picioare şi peste ele haina mea.

— Dar ți-o fi frig ! spuse ea. S-o împărțim.

Își strînse picioarele și îmi acoperi umerii cu jumătate din haina ei de catifea.

— Uite și jumătate din manșon, adăugă. Ai mîinile înghețate. Ce mîini mici ai, domnule ! Și apoi cu un oftat vesel : Ah ! așa se stă foarte bine.

Îi simțeam trupul delicat, care tremura ghemuit într-un colț și în obraz respirația ei călduță și parfumată.

— Ce ai de nu vorbești ? mă întrebă după o scurtă tăcere.

— Nimic.

— Ți-a plăcut plimbarea ?

— Da.

— Și mie ! exclamă ea, apoi adăugă cu o ciudată mobilitate a gîndurilor : Faci și portrete ?

— Da.

— Vrei să mă pictezi și pe mine ?

— Da.

— Ai să mă arăți frumoasă ?

— Așa cum ești.

— Îți plac ?

— Foarte mult.

— Și dumneata îmi placi.

Toate au fost spuse cu atîta sinceritate și naivitate ca și cum am fi fost frate și soră, sau ca și cum ar fi fost lucrul cel mai natural din lume.

— Ei, ce faci ? mă întrebă văzîndu-mă că iau loc în fața ei.

— Simt nevoia să te privesc în față !

Îmi zîmbi blînd, cu acel surîs de deplină și curată candoare. Își sprijini capul pe pernă, închise ochii și întredeschise buzele fără să mai spună nimic.

Și din ființa ei mă inundau emanații îmbătătoare. Apoi izbucni într-un rîs vesel.

— Vai ce nebuni ! Ce nebuni ! Totuși asta e o mare fericire să faci din cînd în cînd nebunii ! Căci restul e atît de plicticos !

— Chiar și teatrul ? întrebai.

— O, mai ales teatrul.

— Atunci de ce nu-l părăsești ?

Mă privi uimită, cu ochii mari deschiși, copilărește, și îmi răspunse cu naivitate :

— Dar asta e meseria mea, domnule !

— Ah !

— Și afară de asta sînt și clipe frumoase.

— Aplauzele ?

— Da... Să fii înconjurată de lumini, de muzică, și de entuziasm și să simți că ești frumoasă.

— Simți ?

— Firește. La început te înspăimîntă oarecum. Să fii atît de frumoasă și atît de puțin îmbrăcată în fața monoclurilor care sclipesc ! E ceva care îți face plăcere și te face să suferi. Și zîmbetele acelea, monoclurile, aclamațiile, mîinile acelea înmănușate care se întind din loji, te cuprind ca o febră. În afară de asta, e și o mare satisfacție pentru amorul tău propriu.

— Care ?

— Aceea de a-i asculta pe atîția bărbați eleganți, spunînd că sîntem mai frumoase decît doamnele îngîmfate care ne privesc disprețuitor, ca pe niște cățeluși dresați.

— A ! vizitele pe scenă.

— Da. Și acasă.

— Îți plac ?

— Da. Sînt și unele care îmi fac plăcere.

Spunea toate acestea privindu-mă liniștit, în față, simplu și cu naturalețe.

— Ce ai de taci ?

— Nimic.

— Îți pare rău că ți-am spus toate astea ?

— O, nu.

— Printre vizitele care-mi fac plăcere se numără și a dumitale. Este adevărat că nu mi-ai făcut nici una, dar o să-mi faci.

— O, nu !

— Cum, nu ? De ce ?

Așteptă îndelung răspunsul meu și reluă cu voce dulce și lingușitoare ca un copil care se teme că a greșit :

— Dacă le-aș închide acelor domni ușa în nas aș fi fluierată... Și atunci dumitale, în primul rînd, nu o să-ți mai par așa de frumoasă...

Era atîta sinceritate, un accent atît de natural în vocea ei încît nu am știut ce să răspund la mărturisirea aceasta al cărei crud adevăr îmi sfîșia inima. Și ea căzu pe gînduri, ținîndu-și capul sprijinit în mîini.

Trăsura se opri ; se uită pe fereastră și șopti :

— Ce repede am ajuns ! Vrei să suni la primul etaj ? mă rugă.

La primul etaj ferestrele erau luminate.

— E lume la dumneata !

— Da, îmi răspunse simplu și mă luă de mînă.

Devenise tristă deodată. Era ora două noaptea ; trăsura plecase ; strada era pustie și luminată puternic de lună ; am rămas singuri în fața ușii, ca un vînzător și o croitoreasă care fac dragoste pe ascuns.

— Ai să vii ? mă întrebă.

— Poate.

— De ce poate ? Nu poți să-mi promiți ?

— Mi-e teamă că n-o să mă țin de promisiune.

— Ah ! Te temi deja !

Îmi strînse mîna după o scurtă tăcere și repetă cu o voce aproape rugătoare :

— Vino !

— Am să vin.

— Ah ! Așa te vreau ! Vii mîine ?

— Vin.

— Mă aștepți după spectacol ?

— Dacă vrei...

— Nu numai că vreau, dar mi-ar face și plăcere, asta e !

— Bine, atunci vin.

— La revedere.

Și plecă. Făcusem vreo douăzeci de pași cînd auzii că mă cheamă. Era pentru prima oară cînd auzeam numele meu rostit de gura ei și mi se păru că-mi răscolește tot sîngele. M-am întors — era încă pe prag inundată de lumina lunii.

— Unde locuiești ? mă întrebă simplu.

— În Santo Spirito, și i-am spus numărul.
— Ce etaj ?
— Al treilea, ultimul.
— Bună seara ! Și de data aceasta a plecat cu adevărat.

*

Am rămas în extaz, țintuit în fața ușii, respirînd adînc aerul rece al nopții.

Simțeam o dragoste de viață aproape dureroasă care îmi dilata și îmi strîngea inima. Mi se părea că Eva mă privește de după geamuri și ferestrele acelea luminate, prin fața cărora se mișcau mereu siluete necunoscute, îmi orbeau ochii. Da, eram gelos pe bărbații care o așteptau în casa ei la două noaptea și mi-i închipuiam frumoși, mîndri și surîzători, răpindu-mi cuvintele ei, posibilitatea de a o vedea și fericirea. Îmi întrevăzui ca o fulgerare viitorul : sărac, singur, meschin și ridicol, părăsit pe pragul acela, tremurînd de frig și măcinat de invidie. Cine eram eu să pot lupta pentru o asemenea femeie cu bărbații aceia fericiți ? M-a cuprins ciuda, rușinea, o gelozie turbată ; am simțit că vraja acelei seri mă desprindea cu violență de tot ceea ce iubisem pînă acum și mă arunca în necunoscut. Mi-a fost frică, iar mîndria îmi dădu tăria să jur că niciodată n-o s-o mai revăd pe femeia aceea, care s-ar fi rușinat să-și mărturisească dragostea pentru mine. Voi recunoaște că jurămîntul meu mă costa, și chiar mult ; dar am avut tăria să mi-l țin — din invidie, din ciudă, din mîndrie, din gelozie... nu știu.

*

În ziua următoare la ora la care îi promisesem că mă voi duce să o caut, în mine s-a dat o adevărată bătălie. De douăzeci de ori am fost pe punctul să ies, să alerg să mă arunc la picioarele ei. M-am agățat cu disperare de cele mai neînsemnate argumente și nu m-am clintit... iar dacă plîngeam, eram totuși fericit că nimeni nu mă vedea plîngînd.

Așa se făcu ora unu. Atunci am răsuflat ușurat ca și cum aș fi trecut printr-o grea încercare.

Era frig. Afară un vînt puternic scutura obloanele și gemea pe străduțele înguste de pe celălalt mal al Arnoului. Priveam cu o plăcere stranie fulgii rari care zburau încet ici și colo pe geamuri și mă gîndeam la familia mea aflată departe și la bucuriile liniștite pe care le părăsisem alergînd după năluci. Mă simțeam cuprins de sute de idei mărețe și visam toate voluptățile gloriei. Deodată cineva sună la ușă stăruitor. Am sărit de pe scaun ca și cum șnurul clopoțelului mi-ar fi fost prins de inimă. Am luat o lampă și m-am dus să deschid tremurînd, ca și cum m-ar fi așteptat o nenorocire ; m-am retras uluit.

*

Era Eva înfofolită, palidă, înfrigurată, privindu-mă cu niște ochi în care aș fi jurat că erau lacrimi.

Mă așteptam la reproșuri, la scene : nimic din toate astea. A intrat, s-a așezat lîngă soba stinsă și mi-a spus liniștită :

— Nu ai venit !

— Dumneata ?!

Mi-a zîmbit cu blîndețe. Avea cizmulițele pline de zăpadă.

— Ai venit pe jos !

— Da.

— De ce ?

— Nu știu. Simțeam nevoia să te fac să mă ierți pentru seara trecută. Și se silea să nu tremure, să nu clănțăne din dinți ca și cum s-ar fi temut să nu socotesc toate astea drept un reproș pentru frigul de moarte care domnea în cameră. Cu toate că această delicatețe mă mișca, mă simțeam rușinat din pricina sobei mele fără foc, a mobilelor modeste, a paltonului vechi pe care-l aruncasem pe un scaun.

Am rupt șevaletul și am aprins focul.

Mi-a zîmbit ; avea buzele vinete. Și-a întins mîinile către flacăra deasupra căreia păreau aproape transparente.

— Oh ! ce foc bun ! exclamă.

Am îngenuncheat la picioarele ei ; i-am şters cizmuliţele cu poalele paltonului şi apoi i l-am aşternut sub picioare în chip de covor. Mă lăsa să fac ce voiam rîzînd ca un copil ; privea împrejur cu curiozitate şi mi se părea că în această curiozitate atît de puţin ascunsă nu mai era nimic înjositor pentru amorul meu propriu.

— Asta e camera dumitale ? mă întrebă.

— Da.

— Ce fericiţi sînteţi voi artiştii ! cîte vise frumoase ţi-ai făcut probabil între aceşti pereţi !

Ah ! visul frumos era făptura ei graţioasă cu surîs dulce, ochii ei umezi şi mîinile albe încrucişate pe genunchi şi haina de culoare închisă care-i învăluia uşor trupul, acolo în colţul sărăcăcios al camerei mele luminate de focul din sobă !

Avea capricii neaşteptate, ciudate, care te făceau să-ţi pierzi uşor capul, ca după surîsul unui copil.

— Arată-mi ! spuse, şi începu să scotocească prin toate ungherele, prin desenele mele, prin picturi, răvăşindu-le şi izbucnind într-o mie de exclamaţii naive, punîndu-mi mii de întrebări lipsite de sens, dar pline de graţie. Oh ! ce frumos ! exclama. Oh ! ce frumos ! continuînd să răvăşească totul şi bătînd din palme în faţa pînzelor mele.

— Cum faci să pictezi toate lucrurile astea frumoase ? mă întrebă devenind serioasă şi fără să aştepte răspunsul meu : Dăruieşte-mi ceva.

— Alege dumneata.

— Dă-mi peisajul acela. Este o plajă ?

— Sînt Ciclopii.

— Ce sînt Ciclopii ?

— Aşa se numesc nişte stînci uriaşe pe plaja de la Aci-Trezza.

— În Sicilia ?

— Da.

— Oh ! ce frumoase sînt !

Luă o pensulă şi pe marginea pînzei scrise : „Eva 22 martie".

— În felul acesta am contribuit și eu cu ceva ! îmi spuse cu surîsul ei nedefinit.

Și redevenind apoi serioasă.

— Voi faceți din orice loc un paradis.

Își roti împrejur privirea surîzătoare și reluă :

— Sînt mulțumită că am venit. Am văzut cuibul dumitale.

Privirea ei căzu asupra patului modest și, fără un cuvînt, un zîmbet îi flutură pe buze. Pe urmă se așeză din nou lîngă foc cu un gest mîngîietor de familiaritate și adăugă, privindu-mă atentă :

— Da, sînt mulțumită că am venit ; deși mi-ai pricinuit și o mare neplăcere !

— Iartă-mă !

— Oh, nu am nimic de iertat. Nici măcar nu te-am întrebat de ce nu ai venit. Cînd nu te-am văzut la ieșirea de la teatru am ghicit îndată motivul care te făcea să nu-ți ții promisiunea... și am venit eu.

Îmi întinse mîinile, mă privi drept în ochi surîzînd și adăugă :

— Ești încă gelos ?

— Oh... Nu !

— Mă iubești mult ?

— Simt că înnebunesc.

— Mulți mi-au spus același lucru.

— Vai Eva ! De ce vorbești așa !

— Dar pe dumneata te cred. Așa trebuie să mă iubești. Oh, Doamne, ce frumos este să fii iubită astfel ! desigur ți-am plăcut mult ca să poți gîndi despre mine astfel... Dacă ai ști ce înseamnă pentru o femeie să afle că a plăcut într-atîta ! Cît va dura impresia ta ? Cine știe ! Dar nu contează. E atît de duios să fi inspirat dragoste cuiva, chiar și pentru o singură clipă. Și eu te iubesc.

— Dumneata ! dumneata !

— Da, te iubesc pentru că îți plac atît de mult.

Mă privea cu atîta seninătate încît acele cuvinte simple aveau pentru mine un înțeles încîntător.

— Și de altfel în acest moment și dumneata îmi placi.

— Ah ! numai în acest moment !...

— Da ; Doamne, este oare necesar să te mint ca să nu te mîhnesc ? Față de dumneata credeam că pot să-mi deschid inima cu sinceritate. Ai putea să juri că mă vei iubi întotdeauna ca astăzi ?

— Da ! Oh, da !

— Copilule ! exclamă ea, cu un surîs trist ; cîți mi-au spus-o !

— Nu-mi vorbi astfel, Eva !

— Ce-ți pasă odată ce în clipa asta nu te iubesc decît pe tine ! Cel puțin dacă sînt atît de sinceră, o să mă crezi. Da, este poate un capriciu sau o nebunie, te iubesc pentru că ai suflet curat, pentru că nu ești bogat, pentru că nu ești elegant, pentru că porți în inimă toate nebuniile artei, pentru că mă privești cu ochii aceia iar eu încep să-ți semăn, și nu mă mai recunosc ! Iată de ce te iubesc. Poate că mîine mă va atrage mai mult cravata unui tinerel frumos, așa cum ție îți vor place mîinile roșii ale unei croitorese. Vom fi greșit că am petrecut împreună o clipă de fericire ? sau vom fi mai demni de stimă dacă ne-am minți astăzi cu promisiuni pentru a ne minți și mîine cu minciuni adevărate ? Am iubit mulți bărbați ! Și dumneata, cine știe cîte femei vei fi iubit ! Astăzi îmi placi, și eu îți plac dumitale și sînt fericită să ți-o spun, asta-i tot ! Mîine... cine poate să cunoască ziua de mîine ? Deci, cînd îți vorbesc cu atîta sinceritate, greșești dacă ești gelos.

Era într-adevăr atîta sinceritate, atîta suflet, aș spune, în vorbele acelea dure, încît păreau fermecătoare. Mai repede aș fi putut să-mi zbor creierii decît să părăsesc mîna femeii care îmi spunea că mă iubește în felul acesta, lăsîndu-mă să ghicesc și ziua în care nu m-ar mai fi iubit.

Stătea jos în fața mea, lîngă sobă și genunchii noștri aproape că se atingeau ; își ținea mîinile într-ale mele și încheieturile ei mici, albe, rotunde, ieșeau din dantelele mînecilor : mă privea zîmbind, încrezătoare, cu dăruire, fericită că putea să-și deschidă sufletul și să-mi vorbească de inima ei, săracă și simplă ca mine.

Și mai adăugă :

— Te iubesc cu adevărat, dacă ți-o spun aici, aproape în întuneric, îmbrăcată așa încît să nu-ți par frumoasă...

Focul se stinsese. Îngenunche în fața sobei — ea atît de elegantă, atît de delicată, ea pe care o văzusem înconjurată de toată strălucirea luxului, îngenunche în fața sobei mele sărăcăcioase, afumată și plină de cenușă și încercă să ațîțe jarul. Eu umblam prin cameră căutînd să mai găsesc ceva de sacrificat pentru a alunga frigul care se înstăpînise.

Își dădu seama de stînjeneala mea și îmi spuse :

— Vrei să mergem să bem un ceai ?

— Unde ?

— La mine.

— Cum asta ! Pe jos ?

— Da, pe jos, ca doi nebuni. O să-mi dai paltonul tău.

— Să mergem.

Era un frig aspru, de ianuarie ; străzile se albiseră de zăpadă ; ea tremura. Cînd am ajuns în piața D'Azaglio îmi ridicai privirea spre ferestrele de la primul etaj, încă luminate. Ea care mă ținea de braț simți că tresărisem și mă strînse ușor ca pentru a se agăța de mine.

— Nu este vina mea, jur ! exclamă cu o voce rugătoare. Speram ca la ora asta să fi plecat !...

Mă luă de mînă ca pe un copil și mă făcu să urc scările lîngă ea.

— Încet, îmi șopti la ureche, nu vreau să te vadă ; stinge lumina.

Am stins-o. Eram în întuneric și îi simțeam parfumul batistei, aburul respirației. Eva căută pe pipăite soneria și sună, timid parcă. Veni să deschidă o cameristă drăguță : Eva îi spuse la ureche cîteva cuvinte, mă trase într-un vestibul și dispăru fără zgomot pe o altă ușă cu geamuri. Camerista mă împinse într-un dormitor slab luminat, și dispăru și ea.

*

Camera era mică și capitonată cu mătase albă ca o cutiuță elegantă. Într-un ungher era un pat ascuns în dantele — cu niște perdele diafane care păreau aburii

unui vis de dragoste, şi lăsau să se zărească nişte cuverturi roz a căror mătase părea că te mîngîie şi că ascunde în faldurile ei rîsete înfundate, feciorelnice. Era un parfum straniu în odaia aceea, mirosea a viaţă ; parfum de femeie, de femeie elegantă. În toate colţurile se aflau obiecte mici care străluceau şi care aveau forme şi culori delicate. În oglinzi se păstrau parcă reflexe de păr auriu, fulgerări de ochi strălucitori şi de surîsuri tinereşti ; se reflectau umbre moi, culori delicate ; mişcarea ceasului era tăcută : covorul era gros, alb şi mîngîia tălpile. Din camera alăturată se auzeau voci de bărbaţi şi rîsete vesele. Timp de cîteva clipe se auziră şi coardele unui pian şi din cînd în cînd vocea Evei proaspătă, nepăsătoare şi voioasă. Apoi zăngănit de ceşti. Pe neaşteptate o lumină puternică invadă camera şi Eva intră. Alergă spre mine ; îmi luă capul în mîini fără un cuvînt şi mă sărută.

— Ceaiul tău ! îmi spuse.

*

Şi cînd o sărutam, cînd o sufocam în îmbrăţişări delirante, ea scotea un strigăt uşor, un strigăt plin de dragoste şi de voluptate.

— Au ! mă doare ! exclama.

Se eliberă rîzînd din braţele mele ; mă privi fix, cu ardoare în ochi, întinzînd mîinile pentru a mă ţine astfel la o anumită distanţă şi exclamă :

— Ce frumos eşti ! cum trebuie să iubeşti tu ! Vino, adăugă cu voce scăzută, luîndu-mă de mînă. Încet ! vino aici ! lîngă mine !

Îmi netezea mustaţa, îmi ciufulea părul şi mi-l împletea cu al ei ; îmi lua capul în mîini pentru a mă privi lung în ochi şi şoptea :

— Copilule ! copilul meu frumos !

Dintr-o dată deveni serioasă ; mă fixă cu nişte ochi miraţi şi îmi spuse :

— Mi se pare că te iubesc cu adevărat — priveşte !

Sări de pe genunchii mei uşoară ca o pasăre, fugi la uşă şi întoarse cheia.

— Noapte bună, domnilor ! spuse și întorcîndu-se spre mine cu un hohot de rîs copilăresc : dacă ne-ar vedea !

Dincolo de ușă izbucniră voci rugătoare și proteste.

— Mi-e somn ! repetă Eva. Noapte bună ! Ce imbecili ! adăugă, își închipuie că au dreptul să mă plictisească și cînd sînt fericită.

Se opri să asculte și reluă după cîteva clipe :

— Pleacă, în sfîrșit ! Vei veni și mîine, nu-i așa ?

— Da.

— La aceeași oră. Mă aștepți la teatru ?

— Da.

— Mai bine altfel ; așteaptă-mă în trăsură, în piața Santa Maria Nuova. Am să vin eu la tine. Ia trăsura numărul nouă ; Îmi place numărul nouă, e data zilei în care m-ai cunoscut. Acum ce o să faci ?

— Cum vrei să-ți spun dacă nu știu, dacă mi-am pierdut capul, dacă am febră ?

Își despletise părul și îmi biciuia obrazul cu mișcări feline.

— Bine, îmi spuse, dacă ai febră du-te acasă.

— Nu, rămîn să te văd dormind.

— Cum ?!

— Voi privi ferestrele tale și te voi vedea dormind.

Ea zîmbi cum nu se poate spune și îmi aruncă o sărutare ca o mușcătură.

— Nebunule !

Mi-a îndepărtat părul de pe frunte cu mîinile ; m-a privit îndelung, cu licăriri tulburătoare în ochi, ținîndu-mi fruntea în palme și apoi ca și cum și-ar fi răspuns sie însăși :

— Pleacă ! îmi spuse, pleacă ! dar nu-mi da drumul, și-și întindea buzele pline de dorință spre mine, închizînd ochii. Mă chemă din nou, cînd eram în ușă : Dă-mi ceva de al tău, îmi spuse, dă-mi batista ta. Și încă o dată : Așteaptă ! vreau ca și tu să te gîndești la mine.

Își desprinse de la piept un ac de aur și îmi înțepă ușor mîna.

— Minunat ! exclamă sărutînd locul. Acum pleacă. La revedere !

Traversai coridorul pe întuneric bîjbîind și pipăind încuietorile ușii fără să reușesc s-o deschid.

Dincolo de ușa cealaltă auzeam foșnet de rochii și de pași ca și cum Eva ar fi umblat încoace și încolo prin cameră. Situația se prelungea și începea să devină chinuitoare. Nu puteam să mă întorc și nici nu puteam să chem camerista. Dintr-o dată auzii un hohot de rîs proaspăt, vesel, argintiu — un hohot de rîs care mă chema pe nume și cuprindea în el toate nebuniile mele. Mă găsii, nu știu cum, în ușa dormitorului ; ridicai draperia și i-am văzut obrazul delicat care răsărea dintre voalurile patului, încadrat de părul blond și de dantelele albe, iar delirul surîsului ei mă săgeta ca și beția privirilor și farmecul tăcerii ei.

*

N-aș ști să-ți spun cît a durat acel vis febril, și ce simțeam.

Aveam în piept toate bucuriile, toate înflăcărările, toate freneziile și mă sufocam. Mi se părea că inima mi se dilată într-atîta de preaplinul simțămintelor, încît pieptul meu nu ajungea să o cuprindă. Simțeam în același timp necaz și dezgust față de mine însumi ! atîta remușcare ! un nu știu ce ca o durere ascuțită. Simțeam că eram îngrozitor de fericit. Îmi petreceam ziua visînd cu ochii deschiși, la fereastră sau lîngă sobă, sau rătăcind pe străzi fără să văd, fără să aud, fără să gîndesc, iar noaptea îmi consumam cu aviditate toate voluptățile. Plecam de la ea în zori, pe ascuns, ca un hoț care se întoarce după ce a furat paradisul. Încercam spaime de neexplicat ; din cînd în cînd îmi bătea inima de bucurii neașteptate, înțepătoare și dureroase ; simțeam tainice și infinite chemări ale artei, pe care nici nu aș fi încercat să le exprim, și o neputință dezolantă.

*

Mă iubea cu adevărat. Chiar dacă acea dragoste o fi fost un capriciu, în acel moment era sinceră. Îi pri-

cinuiam teamă și plăcere. Uneori mă privea timid și, pe neașteptate, îmi sărea de gît îmbătată ea însăși de dragoste. Avea ciudata curiozitate de a afla cum era plăsmuit sufletul meu care o iubea atît de mult. Îmi închidea ochii cu mîinile, își lipea gura de a mea să simtă cît de caldă îmi e respirația și își punea urechea pe inimă să audă cum bate. Mă sucea și mă răsucea în fel și chip, îmi ciufulea părul și cînd o priveam lung în ochi îi închidea cu un strigăt de teamă.

— Dacă aș fi știut că o să te iubesc atît, îmi spunea, nu te-aș fi căutat. Mă faci să sufăr !

*

Altă dată dorea să-i cînt la pian melodiile dansurilor ei și apărea pe neașteptate în fața mea, în costumul grațios, împrăștiind în jurul meu toate atracțiile — pentru mine ! numai pentru mine ! — surîsul îmbătător, privirile pline de promisiuni, părul despletit, pieptul palpitînd — și întotdeauna sfîrșea sărindu-mi pe genunchi și înecîndu-mă în voalurile unduitoare.

— Ce mult te iubesc, îmi spunea ! Ce mult te iubesc.

*

Într-o zi mi-a spus aproape speriată :

— Cum să fac să nu te mai iubesc ?

*

Și altă dată :

— Știi că a trecut mai mult de o lună de cînd te iubesc astfel !

Erau exclamații de o candoare emoționantă dar îmi provocau o durere cumplită.

— N-o să mă iubești întotdeauna așa ! i-am spus.

— Oh, întotdeauna ! șoptea cu melancolie. Nici tu nu o să mă iubești întotdeauna așa !

*

În delirul ce se prelungea de-a lungul celor 24 de ore ale zilei vei înțelege ușor că felul meu de viață suferise mari schimbări. Nu mai lucram, nu mai primeam pe nimeni, nu mai scriam nici măcar familiei mele decît extrem de rar, numai scrisori foarte scurte în chip de telegrame și de fiecare dată pentru a cere bani.

Nu poți să-ți închipui cum distruge o astfel de viață pe unul care se găsește în situația mea nenorocită, și cum consumă în special banii care, oricum, sînt lucrul cel mai prețios. Eu nu cheltuiam nici un ban cu Eva, nici măcar pentru a-i dărui un bucheţel de violete, dar aveam mii de nevoi : îmi cumpărasem haine noi, simțeam nevoia să fiu elegant, să-mi spăl mîinile cu apă de colonie, să am o locuință convenabilă, să mănînc la Doney, să port mănuși, și toate aceste fleacuri sînt foarte costisitoare pentru o bursă de stat de 150 lire.

Vai ! aș vrea să cred că eram nebun pentru că am fost laș și josnic. Devenisem exigent pînă la imposibil față de familia mea — ajunsesem să le iau și pîinea de la gură numai ca să-mi cumpăr cravate. Nu scriam nimic altceva, ceream bani exploatîndu-le afecțiunea. Oh ! sărmana mea mamă. Oh ! bietul meu tată !... și nu roșeam cînd soseau banii care însemnau atîtea privațiuni pentru părinții mei ! Nu ! Nu roșeam ! Și cînd cererile mele deveniseră mai frecvente, mai insistente, mi s-a părut că văd lacrimile mamei, descurajarea tatei pentru că nu mai puteau să-mi trimită nimic și nu am simțit altă durere decît teama de a rămîne fără bani. Și nu am ezitat, nu ! să abuzez de nesecata afecțiune paternă prefăcîndu-mă bolnav și scriind că am nevoie de bani cu orice preț ; nu m-am gîndit la durerea uriașă, la neliniștile chinuitoare ale părinților mei decît pentru a le specula... Vai ! cum mă schimbasem Doamne !... Unde îmi era capul ? Ce se întîmpla cu sufletul meu ?

Nici măcar nu m-am gîndit să mor : să mă arunc în Arno ! Simțeam nevoia să trăiesc.

Răspunsul nu se lăsă așteptat. Am primit un mandat de 125 lire și o scrisoare care mi-ar fi sfîșiat inima dacă

nu ar fi fost împietrită. Mama adăugase cîte ceva cu scrisul ei neciteţ pe care îl udase cu lacrimi ; tata mă implora să vînd tot ce am, dacă banii nu mi-ar fi ajuns pentru drum, şi să mă întorc acasă, dat fiind că nu mai puteau să-mi trimită nimic.

Am încasat mandatul şi am rupt scrisoarea. Eram bolnav, nu-i aşa ? aveam o boală îngrozitoare a minţii şi a inimii ! eram nebun !

*

Uneori, aşteptînd-o pe Eva ore întregi în dormitor, în timp ce ea îşi primea numeroşii prieteni, în timp ce o auzeam rîzînd şi zburdînd în salon, simţeam cum mă cuprinde împotriva ei o furie surdă, sălbatică. În aceste momente toate amărăciunile care reprezentau preţul acestei iubiri mă copleşeau. Eram gelos şi mă vedeam ridicol, ascuns în spatele uşii, consumîndu-mi în tăcere gelozia. Alteori mi se părea că marea mea gelozie nu se reducea la altceva decît la febrila nerăbdare de a o strînge pe Eva în braţe. Apoi apărea ea, surîzătoare, plină de farmec, se făcea lumină şi eram orbit.

Găsea sute de pretexte ca să vină să mă vadă de două sau de trei ori în timpul acelor vizite, şi în cele două minute în care îmi sărea pe genunchi avea pentru mine asemenea mîngîieri, asemenea sărutări şi cuvinte încît mă făceau să-mi pierd minţile. Se părea că piedicile îi aţîţau dragostea şi îi dădeau noi atracţii. Ne spuneam lucruri neînsemnate, prosteşti, fără înţeles, în şoaptă, tremurînd, în extaz.

Apoi mă lăsa cu un sărut şi fugea.

*

O dată m-a găsit rîzînd.

— Ce ai de rîzi aşa ? m-a întrebat.

— Mă gîndesc la figura pe care o fac prietenii tăi acolo în timp ce tu eşti cu mine.

— O, Doamne !... dar rîzi într-un fel ciudat !...

*

În altă zi i-am spus :

— Ascultă, Eva, am cîteodată tentația să intru pe neașteptate în salon și să-i pălmuiesc pe toți bărbații aceia eleganți.

— Ești nebun !...

— Știu, este o nebunie, dar aș avea, vezi, o satisfacție !

*

Într-o seară am fost tentat să ascult la ușă și să privesc prin gaura cheii. Am făcut-o cu inima bătîndu-mi puternic, dar nu atît de rușine cît de teamă.

Cînd a venit, m-a găsit atît de palid și de încruntat încît m-a întrebat cu blîndețe ce mi se întîmplase. I-am răspuns cu un surîs amar :

— Ce fel de oameni sînt aceia, Eva ?

— Oh, de cea mai bună condiție.

— De fapt păreau că se consideră cu mult deasupra ta. Îți aruncau fumul în obraz.

— Ai văzut ?

— Da, am exclamat cu un rînjet în care încercasem să pun toată amărăciunea pe care o aveam în inimă. Ea nu mi-a reproșat indiscreția.

— Rău ai făcut, îmi spuse simplu, întristîndu-se.

— Știu, am greșit.

— Nu ți-o spun pentru mine, ci pentru tine.

— Ah ! pentru mine !

— Nu rîde în felul ăsta, Enrico ! ascultă-mă, dacă vrei să fii fericit, mulțumește-te să mă iubești și să fii iubit cum te iubesc eu. Tu ai inima fierbinte și mintea exaltată : curiozitatea ți-ar face rău.

— Ah ! deci știi asta !

— Da, răspunse liniștită, privindu-mă cu toată sinceritatea. Dar ce vrei să fac ? Tu știi cine sînt ; m-ai iubit tocmai pentru asta ; dar ca să fiu ceea ce sînt trebuie să mă resemnez la asemenea vizite, chiar atunci cînd ele mă plictisesc.

— Numai atît ?

— Numai atît.

— Oh ! n-o să le ajungă !

— Le ajunge... pentru că eu te iubesc pe tine ! Greșești cînd te plîngi !

Mă privi lung în ochi cu atîta dragoste încît aș fi jurat că e adevărată ; îmi luă amîndouă mîinile și îmi spuse cu seriozitate — ea care nu era niciodată atît de gravă :

— Te iubesc încă și vreau să mă iubești și tu. Îmi făgăduiești un lucru ?

— Spune.

— Jură-mi că n-o să mai asculți la ușă.

— Ah ! șoptii amar, rîzînd cu inima strînsă.

— O, Doamne ! exclamă ea frîngîndu-și mîinile. Crezi că ar trebui să mă tem că sînt spionată, dacă aș vrea să te înșel ?

— Dar atunci de ce nu vrei să ascult ?

— Pentru că... ai văzut și tu... pentru că acele familiarități insolente care pentru mine nu sînt decît o înjosire, pentru tine ar fi mușcături veninoase de gelozie... Pentru a te scuti de neplăceri...

— Ce-mi pasă dacă ele nu-mi vin de la tine !

Ea îmi citi în ochi toată amărăciunea care nu se putea ghici în cuvinte, coborî privirea și îmi spuse doar atît :

— Cît ești de nedrept !

Era atîta adevăr în vocea ei și avea o sinceritate atît de limpede și de demnă în cuvinte, în ochi și în atitudine încît suferream îngrozitor pentru toate nenorocitele contradicții ale vieții ei.

— Da, simt că sînt nedrept ! exclamai. Dar sufăr îngrozitor, Eva ! Sînt gelos ! Sînt gelos pe această nefericită meserie a ta ! Sînt gelos pe toți cei care te privesc, pentru că toți te doresc ; sînt gelos pe toți cei care îți vorbesc, pentru că îți vorbesc ca să te seducă...

— Oh ! exclamă Eva, rîzînd simplu și vesel, dacă ai ști cît ar trebui să te invidieze toți domnii aceia pe care tu ești gelos !

— N-are importanță, ei îți fac curte !

— Oh, nu toți ! Sînt și unii care vin numai pentru a-și lua ceaiul la mine, sau pentru a-și întîlni prietenii,

alții vin pentru că salonul meu este la modă, alții numai ca să se afle că mă frecventează.

— Aș dori să nu fii obligată să-i primești pe toți oamenii aceștia, Eva.

— Sînt toți abonații teatrului, tineri mondeni, dintre aceia care hotărăsc succesul unui spectacol, iar eu aparțin teatrului.

— Înțeleg ca femeia care mă iubește să-mi aparțină înainte de toate mie !

— În cazul ăsta nu ar fi trebuit să te îndrăgostești de o dansatoare.

— Dar eu m-am îndrăgostit de o femeie, pentru Dumnezeu !

Ea zîmbi trist.

— Pe femeie ai văzut-o o clipă în culise... și ai fugit de ea.

— Dar eu te iubesc așa cum ești !

— Știi tu cum sînt eu ? O femeie nu este decît așa cum vrea să fie. Știi tu ce aș fi fără costum și fără pantofii de atlaz ? Aș fi o modestă muncitoare cu degetele rănite de acul de cusut și cu o umbrelă veche sub braț, o fată care s-ar putea socoti frumușică dacă nu ar avea cizmulițele rupte și pălăria strîmbă, care ar alerga la piață, ar găti și dacă ar avea noroc s-ar mărita cu un bucătar sau cu un birjar. Iată ce aș fi, dragul meu ; în schimb iată ce sînt ; las atîția cavaleri, care te-ar invidia, să aștepte — și tu care nici măcar nu m-ai fi privit dacă m-ai fi văzut umblînd cu pantofii rupți, tu ai înnebunit de dragul meu. Oh ! știu că este mult mai bine să nu fii constrîns să-i accepți pe cei care te plictisesc și să le suporți galanteriile arogante. Dar ce vrei să fac ? Nu m-am născut ducesă !

Veni să se așeze pe genunchii mei ; mi-a cuprins gîtul cu brațele și m-a sărutat de mai multe ori.

— Haide ! nu plînge, copilul meu ; dragostea mea ! nu plînge ! mă doare ! eu te iubesc cu adevărat, o știi ! Nu am nimic de așteptat de la tine, ba, dimpotrivă, ai putea să-mi faci rău, vezi cît sînt de sinceră ? Mă crezi că te iubesc ?

— Dacă tu nu m-ai iubi atîta, aş face un lucru foarte simplu, m-aş omorî.

— Ah ! nu ! exclamă ea rîzînd copilăreşte, agăţată de gîtul meu şi legănîndu-mi-se pe genunchi. Nu vreau să te omori pentru că eşti dragostea mea, dragostea mea frumoasă !

Şi avea în voce intonaţia dulce cu care se leagănă copiii.

*

În anumite seri vizitele se prelungeau tîrziu în noapte. Era între domnii aceia o întrecere care să rămînă stăpînul cîmpului de bătaie. O dată Eva intră pe neaşteptate ca şi cum ar fi fost urmărită, era aprinsă în obraz şi avea nările dilatate ; închise uşa cu cheia, se aruncă asupra mea cu pasiune, îmi ascunse faţa la pieptul ei, sărutîndu-mi părul ca şi cînd ar fi dorit să-mi ascundă ceva sau să mă împiedice să aud.

— Ce ai ? o întrebai desprinzîndu-mă din braţele ei, văzînd-o tulburată şi cu lacrimi în ochi.

— Nimic ! răspunse.

M-am îngălbenit şi n-am îndrăznit s-o mai întreb altceva.

*

În ziua următoare mă văzu atît de schimbat încît mă întrebă la rîndul ei : „Ce ai ?“ De astă dată eu am fost acela care am răspuns : „Nimic !“

Căzu pe gînduri şi vorbi despre altceva.

Petrecurăm noaptea aceea ca pe celelalte, înăbuşind cuvintele copilăreşti în perne şi zîmbindu-ne în umbrele dulci ale draperiilor patului ; simţeam însă că între noi plutea ceva care făcea să moară pe buze sărutarea şi în piept surîsul. Mă privea cu ochii ei larg deschişi, sprijinită cu cotul pe pernă, cu bărbia în podul palmei, cu braţul diafan în ceaţa dantelelor şi părul aruncînd unde aurii pe cearşafurile albe. Avea accese de duioşie tristă şi înfricoşată, îşi încolăcea braţele goale pe după gîtul meu şi îmi acoperea pieptul cu căpşorul ei blond.

Apoi mă privea din nou, adînc, fără să scoată un cuvînt, cu capul cufundat în mătase și cu brațul molatic, în timp ce degetele ei mici se jucau cu dantela cuverturii.

O dată, în timp ce vorbea de cu totul altceva, exclamă :

— Ce nebună sînt că te iubesc atît de mult !

Și mai tîrziu, după un hohot de rîs, atît de vesel, atît de nebunesc încît îmi provoca o senzație de durere :

— Ce o să mă fac cînd n-o să mă mai iubești ?

Apoi fără să aștepte răspunsul meu îmi vorbi de croitoreasă, de rochiile ei, de caii ei, de florile ei, de teatru, de muzică, de dans, îmi vorbi de arta mea, de mine, de ținutul meu — niciodată nu-mi vorbise de familia mea : asta începuse să mă surprindă. Era delicatețe ? Era gelozie ?

Cînd eram gata să plec, în zori, m-a chemat înapoi, m-a tras pe perne, agățîndu-se cu putere de gîtul meu și m-a întrebat cu același ton, ca și cum între prima întrebare și a doua nu s-ar fi scurs atîtea ore și nebunii :

— Ce ai ?

— Nimic.

— Oh, nu pleca așa ! exclamă ea cu lacrimi în voce.

— De ce mă întrebi ? nu mă iubești ? nu te iubesc ? nu sîntem fericiți ?

Avea capul pe pernă cu fața spre mine și mă privea în tăcere, cu ochii ei albaștri plini de lacrimi.

— Crede-mă, adăugai, curiozitatea nu aduce nimic bun. Eu am înțeles și nu te-am mai întrebat altceva, cînd în seara trecută mi-ai răspuns „nimic".

Îmi luă mîinile și mi le sărută — le-am simțit ude de lacrimi.

— Nu mă mai iubești ! spuse.

— Oh ! de s-ar îndura Dumnezeu ! am exclamat ca o explozie a tuturor mîniilor care mă rodeau de două zile.

Ea se ridică deodată strălucind de frumusețe, sub batistul fin, ca o statuie, și mi se aruncă de gît, acoperindu-mă de lacrimi și de sărutări.

— Da, mă iubești ! mă iubești ! hohoti ea. Și eu te iubesc ca o nebună ! Apoi, înlănțuită strîns de mine ca o iederă, ascunzîndu-și capul la pieptul meu și vorbin-

du-mi în șoaptă, rușinată de ceea ce trebuia să-mi spună : Nu crezi că te iubesc ?

— Ba da !

— Te temi că aș putea să te înșel ?

— Oh, nu !

Și plecîndu-și capul, cu glasul scăzut și îmbrățișîndu-mă mai strîns :

— Atunci de ce mi-ai pus întrebarea aceea ?

— Pentru că te iubesc ! pentru că sînt gelos... în alt fel...

— ...Cum ?

— ...Nu știu !... n-am să-ți spun niciodată !

Cu toate acestea păru că a înțeles, fiindcă își desfăcu brațele, nu mai scoase nici o vorbă și căzu pe pernă ascunzîndu-și obrazul.

— Ascultă ! îmi spuse grăbit, prinzîndu-mi mîinile în timp ce eu mă pregăteam să plec. Cere-mi orice, cînd vrei... dar nu înceta să mă iubești... îți jur că o voi face !

*

— Nu vreau să mai vii la teatru, îmi spuse altă dată.

— De ce ?

— De ce... de ce... Este o copilărie, știu... dar m-ar mîhni să te știu acolo... în mijlocul mulțimii.

I-am fost recunoscător pentru această delicatețe și i-am făgăduit — dar într-o seară, seara reprezentației în beneficiul ei, cu acea logică atît de ciudată a inimii omenești, i-am cerut să mă dezlege de promisiune. Ea mă privi surprinsă.

— De ce ?

— Vreau să te văd.

— Nu mă vezi acum ?

— Nu ! vreau să te văd acolo... în costum !...

— O să mă îmbrac pentru tine aici.

— Oh, este cu totul altceva !...

Ea zîmbi și îmi spuse :

— Orgoliosule !

— Orgolios ?

— Da ! Vrei să te bucuri de triumful tău și să spui : femeia aceea pe care toți o doresc îmi aparține !

— Da !... este adevărat !

— Bine, adăugă cu simplitate, poţi s-o spui, fiindcă e adevărat.

Camerista o aştepta s-o pieptene : înainte de a pleca îmi spuse, ca şi cînd şi-ar fi amintit ceva :

— Promite-mi însă că nu vei fi gelos !

Vai mie ! prevedea oare că aş fi avut de ce să fiu gelos ?

Nu o mai văzusem de mult pe scenă şi cînd o revăzui mi se păru cu totul alta.

Am înţeles cum se pot face ceea ce numim nebunii — sau frînturi de inimă smulse de plăceri chinuitoare, frînturi de raţiune torturată de delir — pentru aceste femei care au drept amant întregul public, femei care ne aruncă în obraz toate farmecele lor, ţintuindu-ne într-un fotoliu de orchestră, şi ne ard ochii cu frumuseţile lor mistuitoare, obligîndu-ne să le privim cu aviditate. Voluptatea aceasta care ne îmbată cu sunete şi ne orbeşte cu lumină, care ne aţîţă cu parfumuri aspre şi flutură văluri în faţa curiozităţii noastre trepidante, cu surîsul neruşinat şi goliciunea inocentă, idealizînd pasiunile noastre cele mai senzuale, este monstruoasă, şi la fel de monstruoasă este dorinţa de a te arunca, de a te îneca în ea, cu toată inconştienţa, cu toată precizia — iar chinul de a te bălăci în ea cu mîinile, cu picioarele, cu pieptul, cu părul, de a sorbi din ea, de a-ţi pierde în ea conştiinţa, inima, sensul vieţii, cuprinde aceleaşi extazieri de nepovestit, aceleaşi străluciri, aceleaşi torturi, aceleaşi josnicii... Dacă s-ar putea citi în inima unuia dintre fericiţii muritori asupra cărora s-a abătut vîrtejul unei pasiuni de acest fel, şi care este invidiat de mulţime !...

Femeia care primea aplauze înfierbîntate de dorinţă, era a mea, îşi sprijinea capul pe perna mea ; dar eu nu mi-am amintit de asta decît pentru a fi gelos din pricina umerilor ei goi, a vălurilor transparente, a binoclurilor care păreau că o sărută cu limbi de foc, a mîinilor înmănuşate care mi se părea că îi dezmiardă umerii.

Am plecat ca un nebun, mult înainte de sfîrşitul spectacolului, şi m-am dus s-o aştept în apartamentul

ei, ars de gelozie, de furie, de dorință — explică-mi tu contradicția asta ! — și cînd i-am auzit pasul ușor pe scări, cînd am văzut-o apărînd în fața mea gîfîind încă, veselă, surîzătoare, cu obrajii îmbujorați și ochii strălucind de bucurie, o îmbrățișai strîngînd-o frenetic, ca și cînd m-aș fi temut să nu-mi fie smulsă din brațe. Ea crezu că entuziasmul meu se datora triumfului ei !

— Oh ! sînt atît de fericită că ai fost acolo ! îmi spuse fără să-și dea seama de răul îngrozitor pe care mi-l produceau cuvintele ei. A fost un adevărat entuziasm, nu-i așa ? Privește cîte flori !

Și se mîndrea cu naivitate între uriașele buchete de flori pe care servitorul le adusese în salon. Probabil că arătam năuc ; dar ea era atît de prinsă de bucuria triumfului încît nu observă. Se învîrtea în cameră cu mișcări grăbite, vii, ca de șarpe. Se privea în oglindă, mă îmbrățișa, mă săruta, așa cum săruta și florile, pentru a-și arăta mulțumirea.

— Ce fericită sînt, Doamne ! exclamă, fără să-și dea seama de egoismul fericirii ei.

Sună cineva. Eram în salon ; mă luă de mînă și mă conduse în camera ei.

— Așteaptă-mă aici, îmi spuse.

— Este inutil, fiindcă plec.

— Pleci ! De ce ?

— O să ai probabil multe vizite... este sărbătoarea ta...

— Adevărat, spuse ea veselă.

— Vezi bine că mă resemnez.

Mă privi cu uimire.

— Îmi faci scene pentru mulțumirea mea ? Uf, urîciosule !

— Nu.

— Adevărat ?

— Da.

— Atunci, pe mîine ?

— Pe mîine.

— Bună seara.

Nu i-am răspuns — și ea observă asta. Era prea nerăbdătoare, prea bucuroasă, îi ajungea asigurarea mea și nu citea nimic în ochii mei.

*

Am plecat cu atîta supărare în inimă, încît mi se părea că o urăsc. Cînd am ajuns în stradă, am plîns ca un copil. Și în ziua următoare, după o noapte de furii, de gelozii, de dragoste, cum s-a făcut ora zece am fugit la ea.

Simțeam nevoia s-o văd, să-i văd ochii închiși — s-o văd dormind și să cad pradă încă o dată nopților dulci de uitare și de dragoste. Voiam să întredeschid perdelele patului ei și să privesc surîsul nedefinit al buzelor roșii, încă umede de respirația nopții și ochii ei întredeschiși care îi căutau pe ai mei. Am intrat în camera ei în vîrful picioarelor, dar am găsit-o deja sculată, lîngă șemineu.

Văzîndu-mă intrînd pe neașteptate tresări ca și cînd ar fi fost surprinsă, și făcu o mișcare instinctivă și imperceptibilă pentru a-mi ascunde scrisoarea pe care o citea. Nu fusese decît o intenție, dar asta era de ajuns pentru ochiul meu bănuitor.

Se ridică, mi se aruncă în brațe și îmi spuse cu căldură :

— Ah ! grozav ! Ce bine că ai venit ! Și aruncă scrisoarea cu cea mai mare naturalețe pe marmura șemineului.

— De ce ? o întrebai.

— M-ai părăsit aseară ! știi, eram atît de emoționată încît abia mai tîrziu mi-am dat seama că erai supărat. Tu ești mai bun decît mine... m-am gîndit la asta toată noaptea. Mai ești furios ?

— Oh, nu !

— Dar de ce erai supărat ? ce ți-am făcut ?

Am plecat capul fără să răspund.

— Vezi, a adăugat, am avut dreptate să mă tem ! Am mai multă judecată decît tine, sau mai bine zis, te iubesc mai mult. Mă luă de mînă și mă sili să mă așez lîngă foc.

— Ce palid ești ! îmi spuse. N-ai dormit astă-noapte ?

— Nu.

— Dragul meu ! Dragul meu ! exclamă cu o pornire copilărească, sărutîndu-mă pe frunte. Apoi cu neașteptată și inocentă vioiciune : Vezi, pentru asta te iubesc !

pentru că mă iubești atît de mult, pentru că ești nebun, pentru că ești gelos, pentru că ești nedrept și rău. Îmi placi așa — asta-i !

În acel moment îmi surprinse privirea care fixa involuntar scrisoarea și crezu că brățara care se afla pe marginea șemineului lîngă scrisoare îmi ațîța curiozitatea.

— Îți place brățara asta ? mă întrebă luînd-o în mînă ca și cum ar fi vrut să prevină bănuielile pe care le presupunea deja născîndu-se în mine.

— N-am văzut-o.

— Ah ! exclamă descumpănită.

Deschise și închise de două sau de trei ori cutiuța de catifea, făcînd să lucească pietrele, și adăugă încercînd să-și recapete siguranța, sau să mă dezarmeze cu sinceritatea ei.

— Este un dar pentru reprezentația mea.

— Oh !

— E frumos, nu-i așa ?

Eu care mă gîndeam la cu totul altceva am răspuns :

— Foarte frumos.

— Este foarte scump.

— Cred că valorează cel puțin două sute de lire.

— Oh ! izbucni ea în rîs, uitînd, la răspunsul meu naiv, toate grijile. Valorează cel puțin două mii !

Ei bine, recunosc că m-am simțit umilit din pricina ignoranței mele asupra valorii pietrelor.

— La ce te gîndești ? mă întrebă cu oarecare neliniște.

— Mă gîndesc că sînt foarte norocoși cei care pot să-ți ofere daruri de două mii de lire.

— Tu îmi dai dragostea, care valorează mai mult.

Zîmbii amar.

Am vorbit de una și de alta, cînd serioși, cînd îndrăgostiți, cînd aproape veseli. La un moment dat îi aruncai în față următoarea întrebare, care din cauza violenței cu care era pusă, o făcu să tresară :

— Cine ți-a dăruit bijuteria ?

A răspuns cu francheţe :

— Contele Silvani ! Nu cumva ești gelos pe el ? mai spuse văzînd că devenisem grav.

— Ah ! aș fi nedrept !

— Chiar că ai fi nedrept, exclamă ea cu un accent atît de demn încît mă umili.

— Eva, iartă-mă, exclamai aproape scos din minți. Îmi dau seama că sînt nedrept și rău ! Îmi fac rău cu mîna mea... dar sînt gelos, îngrozitor de gelos.

Drept orice răspuns ea mă sărută.

— De ce nu ai trimis înapoi brățara ? o întrebai blînd.

M-a privit cu ochi atît de mirați ca și cum i-ar veni greu să priceapă înțelesul cuvintelor mele.

— Cum s-o trimit înapoi ? Vrei să spui adică s-o refuz !

— Da, s-o refuzi.

Acel refuz călca toate principiile ei acceptate în mod sincer și deschis de atîta timp.

— Dar nu se obișnuiește așa ceva în teatru ! îmi spuse surîzîndu-mi ca unui copil care a spus o prostie.

— Ah ! am mormăit. Credeam că există demnitate și în lumea teatrului.

— Dar, dragul meu, aici e vorba de alt fel de demnitate. Se obișnuiește să se facă daruri artiștilor cu ocazia reprezentațiilor în beneficiul lor și asta nu are nimic umilitor pentru vanitatea lor. De ce rîzi ?

— Rîd pentru că sînt un prost, un provincial, pentru că nu știu toate lucrurile acestea și mai ales pentru că nu aș îndrăzni niciodată să ofer un asemenea dar unei femei cinstite... fără să mă tem că voi roși, sau că voi fi aruncat pe ușă afară de servitorii ei.

— Dar o artistă nu este o ducesă, dragul meu ! ți-am mai spus-o.

Și punea atîta candoare în vorbele astea încît mi-ar fi înfrînt orice resentiment.

Umblam cu pași mari prin odaie și ea mă urmărea cu ochii, tandră, drăgăstoasă, aproape timidă — ea care era atît de trufașă ! Îi simțeam privirea căutînd-o pe a mea, simțeam că îmi învingea mînia și asta mă irita. Pe neașteptate m-am oprit în fața căminului, copleșit de atracția chinuitoare pe care scrisoarea o exercita de o oră asupra mea și am luat-o în mînă. A tresărit, dar n-a făcut nici un pas.

— Cînd am intrat ți-am întrerupt lectura, i-am spus și i-am întins scrisoarea.

A luat-o în grabă.

— Oh, nimic important.

— Bine, citește-o totuși.

— O citisem deja, și cu un gest foarte natural o aruncă în foc.

N-am putut să-mi reprim o mișcare ca pentru a mă arunca după ea.

— Cine ți-a scris ? am întrebat-o...

Aveam obrajii aprinși.

— Contele Silvani.

— Ah !

— Mi se pare că sinceritatea mea ar trebui să dezarmeze bănuielile tale nebunești.

— Cu atît mai mult cu cît acum trebuie să mă mulțumesc cu sinceritatea ta ! îi spusei cu amărăciune arătînd cu degetul hîrtia care ardea.

— Oh, exclamă ea ascunzîndu-și fața în mîini. Oh !...

Simțeam urcîndu-mi-se la cap valuri fierbinți de furie sălbatică.

Ea a rămas o clipă în tăcere, cu fața roșie de rușine apoi a exclamat :

— Ești nebun !

— Ai dreptate ! i-am răspuns cu un surîs amar ; și am așteptat să-mi răspundă ceva ca să mă descarc de toate sarcasmele care îmi fierbeau în piept.

Dar n-a mai spus nimic. Atîța doar focul cu cleștele cu un aer sever pe față.

— Scrisoarea aceea însoțea desigur bijuteria ! reluai după o lungă tăcere, deoarece simțeam nevoia s-o mai aud spunînd ceva.

— Da, răspunse sec.

Atunci, iritat de atîta calm, o întrebai brutal.

— De ce ai ars-o ?

— Pentru că nu te privea.

Mi-am pierdut capul :

— Adevărat, i-am spus, eu nu pot să-ți fac daruri de două mii de lire.

Sări de pe scaun ca și cum aș fi lovit-o-n inimă, palidă, cu lacrimi arzătoare în ochi, și îmi spuse cu un ton pe care n-am să-l uit niciodată :

— Acum ești mai mult decît nedrept, ești mai mult decît rău !

Era atîta mînie în inima mea încît nu m-au mișcat cuvintele acestea. Am rămas cum eram, sprijinit de șemineu, dur, palid, întunecat. Dădu ocol camerei de două sau de trei ori, ștergîndu-și cu ciudă lacrimile ; apoi veni spre mine pe neașteptate : îmi luă mîinile și mă privi cu ochii ei înlăcrimați.

— Mi-ai făcut mult rău ! îmi zise, mi-ai spus lucruri pe care nimeni nu mi le-a spus vreodată ; mi-ai reproșat condiția mea așa cum simțeam că o merit, dar așa cum nimeni nu îndrăznea să mi-o spună... Ș-acum ce vrei să fac ?

— Izgonește-mă.

— Oh, nu ! te iubesc prea mult !

— Vezi și tu cît te iubesc, cît sînt de gelos ; te fac să plîngi, iar tu nu încerci să mă scoți din acest infern !

— Ce vrei, nu am făcut tot ce se putea ca să-ți dovedesc dragostea mea ? Tot ce puteam să-ți ascund ca să te cruț de neplăceri nu ți-am ascuns ? Iar tu îmi mulțumești cu bănuieli și insulte ! Sinceritatea mea ar trebui să te liniștească, și totuși te irită ! Eforturile pe care le fac pentru a-ți ascunde acele lucruri care ți-ar putea răni dragostea sau orgoliul ar trebui să-ți arate că te iubesc atît încît să mint pentru tine !...

Am țintuit-o cu privirea rece și scînteind de mînie ca o lampă de oțel și i-am aruncat în față aceste cuvinte ca pe-o descărcătură de pistol :

— Nu te cred !

Își ascunsese fața în palme și se lăsă să cadă pe fotoliu ca și cum aceste cuvinte i-ar fi zdrobit inima. Apoi ridică spre mine fața scăldată în lacrimi și hohotele îi sufocau cuvintele :

— De ce ? bîlbîia, de ce ?

— Pentru că te-am văzut prefăcîndu-te în același fel pe scenă ; pentru că fața ta este o mască ; pentru că te voi bănui întotdeauna că minți, fiindcă arta ta este o minciună ! strigai scos din minți, aruncîndu-i în față toată furia, toată gelozia, toată dragostea mea.

Mă aşteptam la o explozie de mînie. Ea se ridică însă foarte palidă, se ţinu dreaptă în faţa mea, plîngînd încet şi cu ochi uimiţi de atîta durere. Buzele îi tremurară de cîteva ori înainte de a vorbi :

— Nu mă crezi ! bîlbîia. Şi ce ar trebui să fac ca să mă crezi ? Spune.

— Ar trebui să părăseşti teatrul.

— Oh !

— Ar trebui să te rupi de toată lumea aceea.

— Oh !

— Ar trebui să vii să locuieşti cu mine.

— Oh, nu ! n-am s-o fac niciodată, pentru că te iubesc ! îmi răspunse cu un hohot de plîns.

— Ah ! este un motiv ciudat !

— Da ! tu vei fi primul care o s-o regreţi, tu ! Nu ! Nu ! Nu !

De cîteva ori am fost pe punctul să mă arunc asupra ei şi s-o strîng de gît ; i-am aruncat în faţă un surîs care valora cît o palmă şi am fugit. Noaptea cînd m-am întors acasă chinuit de atîtea frămîntări, de nelinişti, de cele mai nebuneşti hotărîri, am găsit-o pe Eva la uşa mea, aşteptîndu-mă.

— Tu ai vrut-o, îmi spuse simplu, te-am ascultat.

*

Am crezut că sînt fericit. Îmi aparţinea acum cu totul ; nu mă mai avea decît pe mine. Mi se părea că legam mai puternic viaţa ei de a mea rupînd toate legăturile ei cu lumea exterioară. N-aş mai fi fost gelos pe întreaga Florenţă şi aş fi putut omorî ca pe un cîine pe acela care ar fi îndrăznit să întindă mîna spre fericirea mea.

De mii de ori plănuisem visul acela fără să sper că-l voi realiza vreodată şi îl înfrumuseţasem cu amănunte seducătoare. Numai ideea de-a o avea pe Eva lîngă mine la orice oră a vieţii mele, sub acoperişul meu, îmi dădea altădată extazuri de paradis.

Visasem plăcutele nebunii ale unei nesfîrşite luni de miere, plimbări la ţară, flacăra căminului, lumina serii, jocurile copilăreşti şi dulcile tăceri. Îmi închipuisem cele

mai obișnuite cuvinte pe care ea mi le-ar fi putut spune cu ocaziile cele mai neînsemnate. O zăream ca pe o rază de soare în toate ungherele camerei mele !

Vai ! a doua zi, cînd am văzut-o sub sărăcăcioasele perdele ale patului meu, cînd i-a fost frig și nu aveam nimic altceva să-i aștern pe picioare decît paltonul meu, cînd a aprins focul și cînd și-a murdărit mîinile — acele mîini albe — și cînd a tușit de cîteva ori din cauza fumului, cînd a trebuit să-și neglijeze părul ca să pregătească cafeaua, am simțit o durere nouă și o surpriză înspăimîntătoare : mi se părea că zîna dispăruse și nu mai rămăsese decît o femeiușcă frumoasă — din acelea care plac — deși eu aveam nevoie de una pe care s-o ador !

Un demon rău se așeză rînjind la capul patului meu încă din prima noapte pentru a-mi tîrî iluziile în vulgaritate și ridicol.

Realizarea visurilor mele devenise izvorul a mii de griji, de surprize și de dureri. Eram nevoit să fiu plecat de acasă cea mai mare parte a timpului ca să nu-mi lipsesc cu totul de poezie sufletul la vederea ei care, cu abnegație fără seamăn, se ocupa de treburile gospodărești. Mi se păruse că ar fi trebuit să fie o fericire supraomenească să-i stau mereu alături, dar acea fericire văzută de aproape avea detalii atît de vulgare încît mă făceau să închid ochii și să-mi sîngereze inima.

Nopți întregi, cu cotul sprijinit pe pernă, văzînd-o dormind lîngă mine, frumoasă, senină, aproape fericită și în somn — ea care îmi sacrificase totul — mă întrebam dacă nu-și înăbușea, față de mine, aceleași dureroase impresii, sau nici măcar nu le încercase pentru că mă iubea mai mult, sau în alt fel, sau dacă în femeie există, ca un instinct providențial, sentimentul căminului... sau dacă condiția ei, educația primită, sentimentele ei o țineau mai jos de întunecata și delicata mea susceptibilitate... și sfîrșeam prin a-i reproșa — ei ! — că nu are delicatețea să-mi ascundă anumite detalii foarte neplăcute pe care mi se părea că le expune cu cea mai vulgară dezinvoltură.

Nu încerc să-ți explic acel mister monstruos care se numește inimă. Nu mi-am făcut niciodată iluzia s-o pot justifica. Îți arăt un fapt.

Această deziluzie, această amărăciune îmi cuprindea mintea și inima. Arta îmi refuza și ea mîngîierile ei ; era poate geloasă, sau poate viața mă prinsese prea mult pentru a mă putea ridica pînă la emoțiile artistice. Însă pentru mine a fost o altă mare durere. Să simți nevoia de a crea și să n-ai putere ! Știi ce înseamnă asta ? Stăteam ore întregi în fața șevaletului, lîngă femeia care-mi umpluse sufletul de atîta lumină și de atîtea culori, care acum cosea nasturii la hainele mele și-mi lua orice putere de lucru ; de cîteva ori mi-am smuls părul, alteori am plîns de furie sau am tras linii pe care în ziua următoare le-am șters. Eva mă privea cu uimire, îmi strîngea mîinile, îmi spunea cuvinte drăgăstoase. Și eu îi răspundeam cu grosolănie, plictisit, aproape mînios și, deseori, găsindu-mi sufletul atît de gol, nu mai puteam vărsa nici o lacrimă.

Între timp, nevoile materiale se făceau simțite mai mult ca oricînd. Acel minim de care puteam dispune fusese cheltuit într-o clipă ; eram dator pînă peste cap gazdei, tuturor prietenilor mei, simplilor cunoscuți, fiindcă din pricina multelor mele lipsuri îmi pierdusem rușinea. Aveam momente cînd eram atît de preocupat încît mîngîierile Evei mă înfuriau. Nu mai îndrăzneam să scriu părinților pentru că aveam mîndria greșelii mele și dragostea mea nefericită nu era destul de puternică pentru a absorbi și a sufoca remușcarea de a le fi luat pîinea de la gură, pentru a-mi prelungi dureroasa mea nebunie. Eram prea mîndru pentru a o lăsa pe Eva să ghicească chiar și cea mai mică grijă a mea și atunci cînd ea se arăta mai afectuoasă, mai supusă, și căuta timid să ia parte la neliniștea mea și să-mi vină în ajutor, aveam față de ea o purtare aspră și cuvinte dure. Pentru a putea trăi pe cît posibil mai bine, acceptasem una din cele mai modeste slujbe ; pictam cromolitografie, creierul mi se atrofia, dar puteam trăi.

*

Venise iarna, o iarnă foarte aspră. Mă duceam în fiecare seară la cafenea să-mi beau punciul și să citesc ziarul, în timp ce Eva mă aștepta acasă. Mă ocupam de problemele internaționale și urmăream cursul acțiunilor cu interes ! Citeam pînă ajungem la pagina a patra ; apoi stăteam puțin de vorbă cu vecinii și mă întorceam acasă căscînd. Într-o seară mi se păruse punciul rece ; politica se întorcea împotriva partidului meu — pentru că îmi alesesem și un partid politic ! — vecinul meu fusese mojic ; ningea foarte tare și întorcîndu-mă acasă am găsit focul stins.

— Pentru Dumnezeu, i-am spus Evei, cu asprime — lucra lîngă lampă — nu e nici o plăcere să te întorci acasă !

Ea ridică spre mine ochii ei buni și senini și nu răspunse.

— Într-o noapte ca asta să găsesc acasă gheţărie ! am reluat. Vedeam că avea fața vînătă, că tremura de frig sub șaluri și nu m-am gîndit că ea a trebuit să stea în această gheţărie tot timpul în care eu puneam la cale Europa după ideile mele, așezat într-un colț bine încălzit din cafenea.

— Nu este frig, răspunse.

— Dumnezeule, cum nu este frig ? Îngheți !

— Nu mai sînt lemne, adăugă timid.

— Nu mai există lemne în Florența ?

Ea lăsă capul asupra lucrului și tăcu.

— Nu ai bani ? o întrebai.

Era pentru prima oară că acele cuvinte îmi veneau pe buze și cu toate că mă schimbasem atîta îmi făcură o ciudată impresie, ca și cum ar fi sunat altfel decît avusesem intenția.

— Nu, răspunse Eva cu blîndețe.

— Cum ! nu ai bani ? replicai fără ca de data asta cuvintele să-mi facă silă. Ai făcut cheltuieli nesăbuite ?

— Nu.

— Dar nu sîntem decît în douăzeci ale lunii.

— E adevărat.

Cu toată abrutizarea mea o rază îmi fulgeră mintea și mi se păru că îmi săgeta partea cea mai sensibilă a inimii ca un pumnal de oțel.

— Asta înseamnă... exclamai, simțind că vocea îmi tremură, asta înseamnă că banii pe care ți i-am dat în fiecare lună... nu ajungeau ?

— Ce importanță are ? îmi spuse surîzîndu-mi cu aceeași blîndețe.

— Dar... cum te-ai descurcat ?

— Aveam bani.

— Tu ! ! ! și mi-am ascuns fața între mîini.

Mîndria mea se zvîrcolea, însă inima nu se mai emoționa.

— Da.

— Bine, dar nu aveai nimic cînd ai venit.

— Aveam cîteva bijuterii.

— Le-ai vîndut ?

— Da.

— Ah !

Ea se apropie de mine cu blîndețe, îmi săltă capul și mă sărută pe frunte.

— Nu mă mai iubești ? mă întrebă.

— De ce ?

— Pentru că ceea ce am făcut îți displace.

— Nu.

— Te face să roșești.

— Da !

— Nu mă mai iubești ! mie nu mi-a fost rușine de tot ce-ai făcut pentru mine.

— Este cu totul altceva ; eu sînt bărbat !

— Este același lucru cînd iubești !

I-am sărutat mîinile și am privit-o cu ochi care s-ar fi vrut îndrăgostiți. Purta o bonetă foarte modestă ; cîteva șuvițe de păr blond îi ieșeau de sub panglicile decolorate ; pe piept i se încrucișa un șal subțire ; avea buzele palide și mîinile vineții. Primele cuvinte care îmi veniră pe buze fură :

— Și acum ce ne facem ?

— Trebuie să avem curaj !

— Oh ! dacă am putea să ne mulţumim cu vorbe frumoase, îi spusei cu asprime.

— Doamne ! răspunse ea timid, ca pentru a mă îmbuna, nu am fost niciodată bogată, ştii bine ; casa aceea frumoasă şi mobilele scumpe nu-mi aparţineau şi din păcate toţi banii îi cheltuiam prostește pentru a trăi într-un anumit lux : aşa că atunci cînd mi-am schimbat felul de viaţă aveam foarte puţin. Am făcut ce-am putut şi ţi-am ascuns totul pentru a te scuti de o supărare în plus. Acum nu mai am nimic.

— Nu ţi-am cerut nimic ! i-am spus cu amărăciune.

— Oh !

— Şi dacă aş fi ştiut nu ţi-aş fi permis să mă înjoseşti pentru ca acum să mi-o reproşezi.

— Oh ! repetă Eva cu o îndoită durere.

N-am avut curajul să-i iau mîinile cu care îşi acoperea faţa şi să-i şterg lacrimile ce i se strecurau printre degete.

— Enrico ! îmi spuse cu blîndeţe, ca în zilele noastre cele mai frumoase de dragoste, vezi cum te-ai schimbat ! vezi că nu m-am înşelat prevăzînd ce se va întîmpla ? Tu ai regretat primul !

Decăderea morală, aş spune, era atît de pronunţată la mine încît nici măcar nu m-am gîndit să protestez pentru a o amăgi ; şi nici măcar nu m-am gîndit că tăcerea mea lugubră trebuia să-i apese greu inima, ca plumbul topit. Apoi, cînd mi-am dat seama, după o lungă şi o mortală zăbavă, nu găsii ceva mai bun ca s-o consolez decît o imprecaţie : „Artă mizeră şi mincinoasă ! exclamai ridicînd pumnul spre şevalet, care te lăfăieşti îngîmfată şi nu ne dai pîine să ne potolim foamea".

Eva mă privi surprinsă, aproape îndurerată. Îi repetai refrenul acela care recapitula toate josniciile mele :

— Şi acum ce ne facem ?

Nu răspunse.

— Dacă te-ai întoarce la teatru ? îi spusei cu toată naturaleţea, complăcîndu-mă, parcă, în laşitatea mea.

— Este imposibil, îmi răspunse cu acelaşi calm resemnat ; nu numai talentul îl formează pe artist, ci şi cariera realizată : scena, publicul, cronicile teatrale, afi-

şele spectacolelor, agenţii, impresarii... Trebuie să trăieşti în lumea aceea pentru a-i aparţine. Am ieşit din ea şi nu mă mai cunoaşte nimeni. Pentru a reintra în teatru ar trebui s-o iau de la început.

Abia atunci îmi fulgeră prin faţa ochilor toată întinderea sacrificiului pe care Eva îl făcuse la cerinţele mele nebuneşti.

— Şi tu ştiai toate astea ? o întrebai.

— Da ; răspunse liniştit, după cum ştiam că trebuia să sosească şi ziua asta.

— Îţi jur, exclamai, că o să-ţi redau tot ceea ce mi-ai sacrificat, sau mă omor !

Mă privi într-un fel ciudat, cu ochii ei melancolici şi blînzi, şi îmi spuse într-o şoaptă abia auzită :

Eu nu m-am plîns niciodată şi tu nu-mi făgăduiseşi să te omori.

*

Îmi trecui noaptea frămîntat de elanuri generoase şi cînd se făcu ziuă începui să mă agit ca să caut alte ocupaţii mai rentabile. Dar elanurile mele generoase nu reuşiră să-mi procure decît o slujbă modestă pe lîngă un fotograf. Îmi mergea din ce în ce mai bine : de la nebuloasele înălţimi ale marii arte ajunsesem să întind culorile în spatele fotominiaturilor care se vindeau cu douăsprezece lire bucata. Şi nici măcar atît nu mi-ajungea, eram îngrijorat, irascibil, mojic. Eva îşi neglija îmbrăcămintea, era tristă şi cîteodată iritată ; avea anumite tonalităţi aspre în voce, anumite zîmbete care n-o făceau frumoasă. Eram convins că fac adevărate sacrificii pentru ea întorcîndu-mă seara acasă în loc să merg la cafenea, fumîndu-mi pipa lîngă ea şi citind ziarul, în timp ce ea lucra ; amîndoi simţind, fără să scoatem un cuvînt, că tăcerea ne apăsa pieptul ca o greutate uriaşă.

După cîteva zile am observat la ea o schimbare care m-ar fi mirat dacă inima mi-ar fi fost mai atentă. Cînta prin odaie, părea veselă, îşi cumpărase din economiile ei o rochie de mătase şi cizmuliţe noi — făcea deja economii ! — avea mănuşi şi se îmbrăca cu grijă ! Era o

atmosferă de sărbătoare ce se întinsese asupra întregii case, asupra mesei — și eu profitam ca un parazit !

Mi s-a întîmplat de cîteva ori să n-o găsesc acasă și nu am întrebat-o unde s-a plimbat. Într-o seară am găsit cheia în broască. În cameră era întuneric, am strigat-o pe Eva, dar ea n-a răspuns. Am aprins lumina și am văzut camera goală ; pe cămin sprijinită pe oglindă și pusă cu grijă la vedere era o scrisoare deschisă ; pentru mine — iată ce am citit.

„Dragul meu Enrico, tu nu mă mai iubești, nici eu nu te mai iubesc, așa că nu avem ce să ne reproșăm. Ți-am prezis-o ! tu m-ai văzut aprinzînd focul și tricotînd ; eu te-am văzut întinzînd liniștit culorile pe fotografiile tale stupide, fără inspirație și fără entuziasm : iată de ce nu ne mai iubim. Brutalitățile, certurile, amărăciunile au fost o urmare firească ; mîine poate am fi ajuns și la bătaie ! Te părăsesc și cred că îți fac un bine și ție. Tu ai nevoie să visezi ca să poți dobîndi glorie și bani ; eu nu am decît tinerețea mea și trebuie să profit de ea dacă nu vreau să sfîrșesc într-un spital. Ai suflet bun ; ți-am vorbit cu sinceritate și de aceea sper să nu te las supărat. Țin încă la tine și-ți voi dovedi acest lucru cînd voi putea. Iată cinci sute de lire..."

*

Trebuie să-ți mărturisesc că prima impresie pe care mi-a provocat-o scrisoarea aceasta a fost de ușurare. Tot ce-i fals și nesănătos în asemenea legături apare în sentimentul inexplicabil de satisfacție pe care îl încerci rupîndu-le, chiar dacă costă cîteva lacrimi. Apoi, cînd furtuna a trecut, rămîn cîteodată în străfundurile mocirloase șerpii încolăciți mai strîns de inimă, cu o vitalitate mai tenace — ciuda, amorul propriu rănit, vanitatea pălmuită. Trezindu-mă singur în camera unde Eva mă așteptase de atîtea ori, nu m-am gîndit decît la felul în care o părăsise, și cînd m-am apropiat de pernele care mai păstrau încă forma capului ei nu m-am gîndit la celălalt pat, unde dormea, numai pentru că nu era al meu ; nu

m-am gîndit la sărutările pe care nu le mai doream, numai pentru că le avea altul.

În dimineața următoare raza de soare care trecea prin fereastră era atît de veselă, spunea atîtea lucruri frumoase despre tinerețe, artă, viitor, despre familia mea la care nu mă gîndisem pînă în ziua aceea fără strîngere de inimă, încît mi-am găsit cu uimire sufletul în sărbătoare : nu voia cu nici un chip să se mîhnească de plecarea Evei. Am scris părinților mei ; mi-am fumat pipa, mi-am făcut ordine printre instrumentele de pictură ca și cum n-ar fi trebuit decît să mă reîntorc la artă pentru ca arta să-mi surîdă, și nu m-am gîndit la Eva decît din pricina ciudei de a fi găsit prin cenușa șemineului un plic pe jumătate ars, pe care adresa ei era scrisă cu aceeași literă elegantă a scrisorii care însoțea brățara contelui Silvani și din pricina acelei hîrtii de cinci sute de lire pe care, foarte indignat am pus-o în portofel, cu intenția fermă de a i-o arunca în obraz, de îndată ce aș fi revăzut-o.

Vai mie ! n-o mai revăzui ! Nu i-am aruncat nimic în obraz ; golul care crescuse în inima mea, fiindcă numai pentru ea trăisem, mă copleșea și îmi secase talentul. Ghearele îngrozitoare ale sărăciei de inimă, de minte și de pungă îmi încleștau existența. Deprimarea mă epuiza și îmi iroseam viața în trîndăvie, pe scaunele sălii de biliard sau în cafenea.

Datoriile, inerția și mizeria mă înecau ; toată activitatea spiritului meu nu avea altă țintă decît să mă prăbușească cît mai adînc în noroi — și am cheltuit liniștit hîrtia de 500 de lire.

*

Apoi se terminară și banii aceștia.

Am început atunci altă luptă, mai înjositoare, mai îndîrjită, mai dureroasă, lupta expedientelor, a tranzacțiilor de mîndrie, a lașității, pentru un dejun. După ce am vîndut tot ce era de vîndut, pînzele, cutiile, culorile, hainele, pantofii, m-am găsit fără hrană, aproape dezbrăcat, găzduit ca ostatic pentru datoriile mele, cu cinci

lire în buzunar, pradă halucinațiilor pe care le încerci probabil în momentul în care îți pierzi mințile.

*

Îmi veniră în minte jocurile de noroc. Mi-am amintit de poveștile și romanele pasionante în care se vorbește despre cîștiguri uriașe, dobîndite din nimic, și mi se păru că sînt bogat pentru că mai aveam cinci lire și o idee salvatoare. Urcai fără să ezit scările unei case în care artiști și studenți săraci își disputau unul altuia pîinea cea de toate zilele ; riscai o liră, alta, și alta, apoi ultima. Vedeam flăcări orbitoare trecîndu-mi prin fața ochilor și eram cuprins de subite amețeli. Mi se păru că simt deschizîndu-mi-se un gol în inimă, cu o senzație chinuitoare, ori de cîte ori se întorcea cartea care trebuia să decidă soarta ultimei mele lire.

Tu nu știi ce înseamnă ultima liră : înseamnă pîinea de mîine și eu aveam stomacul gol ! — situație cînd fantasmele nevoilor îți traversează ca un fulger sufletul ! Dar după aceea m-am liniștit : mă simțeam bine, gîndurile îmi erau limpezi. Pierdusem. Cel puțin nu mai aveam nimic.

Am coborît scările cu pas hotărît ; privirea îmi era clară și mintea liniștită. M-am plimbat pe străzile mai frecventate ; am citit anunțurile spectacolelor ; am trecut prin fața vitrinelor cîtorva cafenele încercînd o satisfacție ciudată la vederea oamenilor care se găseau înăuntru ; am mers pe malul rîului Arno, la baraj, și am stat o jumătate de oră să privesc bizarele reflexe ale felinarelor cu gaz, pe apele fluviului, fără să mă gîndesc o clipă că ar fi fost mai bine să mă arunc în apă. Miezul nopții mă prinse ca de obicei pe strada mea ; îmi era frig și îmi amintii că nu aveam nimic mai bun de făcut decît să mă duc să mă culc.

*

În ziua următoare m-am gîndit că era foarte natural să mă împrumut de la singurul prieten care nu-mi întor-

sese încă spatele, Giorgio, și m-am mirat cum de nu-mi venise ideea asta mai înainte. Dar această idee nu-mi aduse decît o lungă alergătură și eu eram tare vlăguit ; Giorgio nu era la Florența. M-am interesat cînd ar fi trebuit să se reîntoarcă ; mi s-a răspuns că peste zece-cincisprezece zile. Zece sau cincisprezece zile !

Știrea m-a zăpăcit ; m-am întors cu mîinile în buzunare și fredonînd o arie.

Mi-a venit în minte să fumez. Am căutat în toate buzunarele, dar nu am găsit decît o cutie de chibrituri ; era plină. Dacă aș fi putut s-o schimb pe o țigară... mă gîndeam, sau pe o bucată de pîine !

Și cred că am izbucnit în rîs !

Aveam o preocupare intensă ; aceea de a omorî timpul, ca și cum aș fi așteptat să se întîmple nu știu ce eveniment și întîrzierea lui mă apăsa. Mă gîndii să mă distrez folosindu-mi imaginația dat fiind că nu aveam încredere în inspirație și să merg la Cascine să caut singurătatea. Vai mie ! mintea îmi era goală ca și inima și stomacul. Mă plimbam pierzîndu-mi vremea ca un imbecil pe alei, cînd privind, prin împletitura crengilor goale, fuga norilor ce atîrnau întunecați pe un cer de plumb, cînd urmărind cu mare curiozitate vrăbiile care săreau în căutarea hranei pe iarba arsă de ger — și lor le era foame. Deodată auzii un tropot grăbit și un strigăt : „Atenție !“ și mă aruncai în șant înspăimîntat ca și cum ar fi meritat osteneala ! Și am văzut trecînd ca săgeata doi călăreți, mai bine zis un cavaler și o amazoană. Amazoana era ea, Eva ; îi recunoșteam rîsul ; rîdea vesel spre celălalt ; dar nu am văzut-o la față, era întoarsă spre tovarășul ei, îi vorbea. Nu m-a văzut, cred că nu m-a văzut. Calul ei era plin de spume și din nările-i înroșite ieșeau aburi ; Eva stătea aplecată în șa, își lăsase mîna în voia hățurilor și întreaga ei ființă salturilor vii ale armăsarului, cu o grație îndrăzneață și sigură ; se auzea scîrțîind pielea și chingile șeii calului, vălul și părul blond îi fluturau în vînt și rochia lungă unduia în prelungirea corpului. Tînărul care o însoțea cu țigara în gură avea în vioiciunea sa nepăsătoare și în surîs, în mișcări precum și în mîinile sale înmănușate insolența tuturor bogăților,

a tinereții, a sănătății, a frumuseții, a poziției în societate și a banului. Nu știu dacă Eva m-a zărit ; știu numai că văzînd-o atît de strălucitoare, lîngă acel tînăr frumos, mi se păru o altă femeie ; mi se păru că n-aș fi îndrăznit niciodată să-i ating vîrful degetelor. Nu o mai doream. Între noi se săpase un fel de abis și ea era atît de departe, atît de sus încît nu mai aveam nici dorințe, nici amintiri — sau erau de cu totul alt fel. Dacă mi-ar fi aruncat o hîrtie de cinci lire n-aș fi ridicat-o, dar dacă mi-ar fi aruncat o bucată de pîine, cine știe... după ce ea ar fi trecut de colțul străzii...

*

Aproape de ora șase ajunsei, fără să-mi dau seama cum, în fața cîrciumii unde obișnuiam să iau masa. Mă simțeam obosit și îmi amintii că nu mîncasem de o zi.

Mă cuprinse dintr-o dată, ca o străfulgerare, o spaimă neașteptată.

— Doamne ! șoptii, dacă ar ști mama !

M-am învîrtit toată seara pe străzi, ca un spectru, mergînd la întîmplare. Nu știam ce să fac, privind prostește pe cei ce-mi ieșeau în cale, curios numai să ghicesc după fața lor dacă au mîncat sau nu.

*

Frigul îmi dădea frisoane ; aveam amețeli ; camera era înghețată și păturile gazdei erau subțiri ca și haina mea. N-am putut să închid ochii toată noaptea ; aveam crampe la stomac, grețuri care mă făceau să sufăr cumplit.

Mi-o amintii pe Eva, îmi amintii că o întîlnisem la Cascine și această amintire era ca despre o persoană pe care o cunoscusem cu ani în urmă. Un fel de somnambulism dureros făcea ca memoria mea obosită să fugă fără oprire după mii de fantasme imprecise, sau după crîmpeie ale trecutului. Îmi veniră în minte toate amănuntele dragostei mele pentru Eva, o forță care îmi depășea voința îmi concentra cu stăruință gîndul asupra lor și aveam impresia că îmi aminteam un fapt care

s-a întîmplat altei persoane, sau care mi-a fost povestit cu mult timp în urmă. Nici măcar nu mă miram de faptul că nu eram gelos.

Înainte de toate dragostea constă într-un complex de împrejurări, și în acel moment pentru mine nu erau decît împrejurări nefavorabile.

O iubisem cînd imaginația și inima mea puteau să-și permită acest lux. Aș fi iubit-o poate din nou cînd imaginația și inima mi-ar fi fost bogate ; în ceea ce privește gelozia, ea cere, dacă nu o dragoste puternică, cel puțin o anumită doză de mîndrie care să facă posibilă o comparație chiar și ipotetică între cei doi rivali. Mie însă mi-era foame !

*

Aveam preocupări lugubre. Mă gîndeam la ceasurile care îmi mai rămîneau de trăit și la suferințele care trebuiau să însoțească moartea, — toate astea pentru a mă împăca parcă cu acea idee. Nu îndrăzneam să ies din casă ; mi-ar fi lipsit puterile și mi se părea că ar fi putut să mi se citească pe față foamea. Mai aveam încă mîndrie ! Aerul era înțepător ; vedeam de la fereastră oamenii mergînd grăbiți ; unii aveau fața surîzătoare, mulți arătau o nepăsare liniștită, toți erau siguri că vor găsi acasă masa pregătită.

Vedeam hornurile care fumegau și prin geamurile ferestrei din fața mea femei trebăluind, mîncăruri aburinde. Priveam totul cu o dureroasă luciditate și gîndul mi se oprea asupra fericirilor casnice pe care le vedeam sau le ghiceam cu voluptate ; și mă întrebam descurajat dacă era posibil ca toată lumea aceea fericită să nu-și închipuie că la douăzeci de pași un om moare de foame.

*

Seara chinurile mele deveniră insuportabile. Am ieșit ca un nebun. M-am tîrît prin fața tuturor cafenelelor și teatrelor ascunzîndu-mă printre vagabonzi, căutînd întu-

nericul, ezitînd îndelung. Apoi, descoperii deodată că sînt resemnat, netrebnic și mulțumit de a fi astfel. Văzui ieșind de la Pergola o pereche de tineri eleganți ; femeia era frumoasă, înfășurată în blănuri și surîzătoare ; bărbatul avea o cravată albă și o privea cu ochi de îndrăgostit. Ea se urcă într-o trăsură frumoasă, strînse mîna bărbatului și îi zîmbi ; el cu pălăria în mînă, și cu ochi încordați o privi îndepărtîndu-se ; la colțul străzii o mănușă albă apăru la geamul trăsurii și tînărul salută din nou ; apoi se apropie de felinar și citi un bilețel pe care îl ținea în mînă ; ochii îi străluceau, părea fericit, trebuie să fi fost un om bun. M-am apropiat de el cu pălăria în mînă și i-am spus : mi-e foame.

Acest teribil adevăr se citea probabil foarte clar pe fața mea fiindcă tînărul mă privi surprins, fără să vorbească, și îmi dădu o hîrtie de cinci lire. Trebuie să fi observat lacrimile pe care le aveam în ochii febrili ; se opri cercetîndu-mă și îmi zise :

— Ești tînăr, pari sănătos, cum se face că ai rămas flămînd ?

Dar nu așteptă răspunsul meu ; nu aveam de dat vreunul și adăugă :

— Dacă vrei să muncești vino la adresa următoare mîine la ora unsprezece.

*

Era tînăr, bogat, fericit, generos și, ceea ce este mai rar, avea un suflet plin de delicatețe. Mă puse să-i fac portretul și, nu numai că mi-l plăti foarte bine, dar îmi menajă mîndria cuprinzînd în prețul lucrării și cele cinci lire pe care mi le anticipase. Mă ajută în toate felurile : cu bani, cu recomandații, cu încurajări și pot să spun că îmi dărui chiar și prietenia. Grație lui începui o altă viață, o viață activă, laborioasă, sigură și respectabilă. Sărman tînăr ! avea inima plină de bunătate și o risipea ! Într-o bună zi fericirea lui se sfîrși — crezuse că este inepuizabilă ! Iubita lui era o doamnă din înalta societate, purta un nume răsunător și își schimba des toa-

letele și prietenele intime. Avu un duel pentru o chestiune de joc cu un căpitan de cavalerie și fu ucis — soțul iubitei fusese martorul căpitanului. Prietenii lui cei mai buni îl socotiră vinovat ; spuseră că era prea romantic, că nu dăduse dovadă de delicatețe și de *savoir vivre*, că o răsplătise pe iubita lui pentru toate sacrificiile pe care i le făcuse, compromițînd-o, că era ridicol să fii mai gelos decît soțul. Așa că plătise cu viața.

*

De ce oare ți-am istorisit și acest episod străin de povestirea mea ? Oricum, cu acest prilej am să-ți istorisesc cum, fără să vreau, m-am gîndit la Eva care nu era o mare doamnă, nu avea un nume răsunător și care era nevoită să stoarcă punga amanților ei, așa cum doamna din înalta societate storcea inimile alor săi.

*

Trăisem douăzeci de ani în zece luni și mă simțeam puternic, plin de viață, de sentimente, de amintiri și de imaginație. Dacă n-aș fi încercat atîtea bucurii și atîta suferință cred că n-aș fi avut atîta vigoare spirituală și sufletească și atîta ușurință de a transpune în picturile mele acest belșug de viață. Mă bucuram de o reputație bună, eram aproape bogat și îmi trăiam acum viața din plin, eu care avusesem la început sufletul plin de aspirații romantice și de iluzii, pe care le mai aveam încă uneori. Contradicția între patimă și sentiment apărea în operele mele. Eram fals în artă cum eram străin de realitate în viață — și publicul mă aclama ; laudele acelea mă umileau cîteodată în propriii mei ochi, dar de cele mai multe ori mă îmbătau de plăcere. Mi se părea că merg pe dibuite în căutarea a nu știu ce ; mă simțeam izolat și deseori ridicol ; mințeam arta înjosind-o și societatea înșelînd-o. Mă amețeam cu toate plăcerile, și din cînd în cînd simțeam nevoia să ies din atmosfera aceea ca un om care se îneacă. Nu-mi mai rămîneau decît

patimile cele mai sterile și le îmbogățeam folosind toate fanteziile minții mele, fiindcă simțeam nevoia să fiu pătimaș cu orice preț. Nu mai credeam în dragoste după experiența aceea nefericită și după ce o văzusem în brațele unui mătăhălos căpitan de cavalerie pe femeia pentru care binefăcătorul meu își dăruise cu zîmbetul pe buze cei douăzeci și cinci de ani ai lui, femeia aceea atît de elegantă, atît de delicată, atît de poetică, și îmi potoleam dorințele prin tot felul de capricii. Nu mai aveam cîtuși de puțin sentimente religioase ; sentimentul civic îl vedeam irosit în luptele dintre partide și supus disputelor ziarelor rareori convinse că au dreptate ; trăiam departe de familie, în mijlocul unei lumi de cămătari și de egoiști sau de cheflii ; atmosfera era înfierbîntată de efluvii tinerești — cum vrei ca în asemenea condiții să fi putut înțelege arta... călcînd-o în picioare ?

Roșeam pentru iluziile mele de altădată și, ca să nu rîd de mine, încăpățînîndu-mă să visez în mijlocul celor care priveau viața cu ochii deschiși, am rîs de seriozitatea de mascaradă și de meschina preocupare generală. Am rîs de atitudinea ipocrită care ascundea de fapt putreziciunea frazei elegante și vaporoase plină de dorinți vulgare, am rîs de pudoarea vălului și de inocența privirii.

Eram plin de tinerețe, de glorie, de încredere în mine ; și nu o singură botină orgolioasă, dintre cele pe care le visasem, coborîse pentru mine caldarîmul străzii și călcase pe furiș covorul scării mele ; nu o singură mănușă parfumată fusese uitată pe canapeaua mea. Îți jur că visele mele valorau mai mult decît realitatea ! Oh ! ducesele din strada Santo Spirito ! dacă aș fi știut că experiența vieții trebuia să mă coste atîtea iluzii dragi, aș fi preferat mizeria, anonimatul și castelele mele în Spania. Nu îți voi spune a cui era vina, probabil era a mea, pentru că eram visător, pentru că eram neîncrezător, bănuitor, pentru că devenisem sceptic, pentru că iubeam de departe și expansiunile inimii mele erau mereu sub controlul judecății. Cînd în pornirile amoroase nu există

dăruire din ambele părţi, cu siguranţă că una dintre ele este ridicolă. Nu ştiu care.

*

În cercurile elegante pe care le frecventam auzeam adeseori vorbindu-se despre Eva aşa cum se vorbea de cel mai bun cal de curse, de spectacolul în vogă şi de cel mai frumos atelaj. Era un accesoriu necesar al acelei vieţi de lux şi de plăceri. Alungasem din mintea mea puţinele amintiri care îmi rămăseseră de la ea — panglicile ei decolorate, cizmuliţele rupte, mănuşile despercheate — părăsisem de mult cămăruţa unde ea îşi făurise atîtea vise şi acum simţeam din cînd în cînd o arzătoare dorinţă s-o revăd pe Eva, s-o întîlnesc, să-i arunc în obraz luxul bunăstării mele. Nu din dragoste, ci din vanitate. Nu ştiu care dintre cele două sentimente este mai puternic ; cu siguranţă că deseori se confundă unul cu celălalt.

Nu o mai văzusem de mult. Se spunea că e frumoasă ca o zeiţă, elegantă ca un buchet de flori şi curtată ca o regină. Multe elanuri tinereşti se înfierbîntau vorbind de această femeie pe care o văzusem făcîndu-mi focul în sobă ; şi nu uitasem frumuseţea, eleganţa, surîsul ei — amintiri care mă năpădeau cu limbi de foc. Eram înciudat că aşa era şi că părea la fel şi celorlalţi.

*

Într-o seară mă găseam la Pagliano, în una dintre acele loji în care este o favoare deosebită să fii admis, unde zeii Olimpului florentin se îngrămădeau ca la o expoziţie, pentru a schimba un zîmbet sau o strîngere de mînă cu zeiţa sanctuarului, în faţa unui public invidios. Şedeam alături de ea şi zeiţa îmi dăruia cu generozitate conversaţia ei şi cîteva zîmbete. Deodată o văzui încruntîndu-se ca o adevărată zeiţă, luînd lornieta şi îndreptînd-o spre loja de vizavi — era unul dintre acele gesturi expresive pe care înaltele doamne obişnuiesc să-l facă dacă nu vor să recurgă la cuvînt — dar cum nu mă oboseam să-i urmez capriciul, mă mulţumii să-i pri-

vesc brațul gol, atît de frumos încît părea pudic, ascuns pînă la jumătate în mănușă.

Însă atenția ei era atît de insistentă încît fără să vreau urmării direcția lornietei și văzui o altă lornietă care îi răspundea ca un pistol în duel. Zeița se plictisi prima și își întinse moale brațul pe catifeaua balustradei ; atunci dispăru și cealaltă lornietă și o recunoscui pe Eva — strălucind de frumusețe, cu umerii și brațele goale, cu diamante în păr și dantele pe piept, cu tinerețea voioșia și dragostea în ochi, cu voluptatea și cu surîsul îmbătător — un surîs care-i făcea dinții să sclipească asemenea unor perle.

— Cine este în loja numărul trei, în rîndul al doilea ? mă întrebă zeița de lîngă mine cu acel ton inimitabil pe care îl au olimpienele cînd vorbesc de muritorii de rînd.

Un cavaler mai sprinten și mai norocos răspunse :

— Contele Silvani.

— E cîtva timp de cînd nu se mai arată în lume !

— A fost în Germania.

— S-a însurat ?

— Nu.

— Ah !

În hol o întîlnii din nou pe Eva, față în față. Ea îmi aruncă pe neașteptate o privire ca și cum mi-ar fi înfipt un pumnal în inimă.

Zeița avea alt fel de priviri, ca ale unei lentile care te ținea la distanță pentru că ochiul nu te poate vedea, și o întreba, în acel limbaj mut, pe neobrăzata care îndrăznea s-o privească cu stăruință, cum de nu rămînea orbită de atîta strălucire. Eva se mulțumi să zîmbească, ridicînd capul pentru a-i spune cîteva cuvinte tovarășului ei, în timp ce se sprijinea de brațul lui cu o cochetărie sporită ; contele era înalt și-i oferea avantajul să ridice capul spre el, pentru a-i vorbi, avantaj foarte mare pentru femeile care știu s-o facă într-un anumit fel ! Lăsă chiar să-i alunece mantia pe umeri, cînd se plecă să-și ridice poala rochiei și mi se păru că urmărește cu coada ochiului dacă eu dau atenție acestei manevre. Cele două femei care nici măcar nu se cunoșteau,

care nu s-ar fi întîlnit niciodată, probabil că se urau atunci din tot sufletul.

N-am să pot uita nici o clipă ochii ei care mă străpunseseră și care se întorseseră surîzînd către conte.

*

Într-o zi, pe neașteptate, Eva veni la mine, grațioasă, nebunatică, surîzătoare ca întotdeauna, cutreierînd prin toate camerele, atingînd totul, făcînd să-i foșnească vesel rochia pe covor, ca și cum ne-am fi despărțit cu o zi înainte. Mă întrebă dacă eram supărat pe ea, dacă m-am gîndit la ea, dacă o mai iubeam ; îmi spuse că ea nu mă uitase nici o clipă, că era mulțumită să mă vadă în acea situație, că era mîndră de a mă fi iubit ; îmi spuse o mie de lucruri seducătoare, cum numai ea știa să le spună, încălzindu-se la foc și ridicîndu-și rochia pentru a-și pune picioruşele pe taburet. Îmi este imposibil să-ți spun tot ce găseam în cuvintele ei, în rîsul ei, în ochii ei. Îmi vorbi de trecut : mă întrebă de amorurile mele și cum iubeam, cum am fost iubit, dacă iubeam mai mult sau în alt fel și îmi dădu chiar și o sărutare ca și cum mi-ar fi dat o strîngere de mînă. Apoi, după ce făcuse să-mi ardă sîngele cu acea grație atît de calmă și în același timp de nepăsătoare, cu priviri calde de soră, cu parfumul batistei și cu zgomotul pe care-l făcea cu tocurile cizmulițelor, se ridică liniștit, ca după o vizită oarecare, și îmi întinse mîna. Pleca ! La ora două, trebuia să se ducă la modistă, la croitoreasă, la Marchesini și să facă o plimbare la Cascine după care, la ora șase, se servea masa — mii de motive indiscutabile. Eu însă închisei ușa, îi luai mîinile, ea și le trase și începu să fugă prin odăi, rîzînd, jucîndu-se ca un copil, apoi mi se abandonă tremurînd, cu același zîmbet de altădată, cu mișcări copilăroase și amețitoare.

*

— Nebun ! Nebun ! îmi spuse netezindu-și părul la oglindă. Și eu sînt mai nebună decît tine ! Dar cum rămîne cu zîna ta ?

— Ce zînă ?
— Cea de la Pagliano, orgolioasa aia. O iubeşti mult ?
— De loc.
— Te cred. Sînteţi atît de orgolioşi amîndoi ! Probabil că vă certaţi tot timpul. O iubeşti desigur din vanitate.
— Sînt prea mîndru ca să am asemenea vanităţi.
— Cum te-ai schimbat ! şi mă privea uimită, cu aerul nevinovat pe care încă îl mai păstra. Spune-mi cum iubesc marile doamne — şi îşi înnoda panglicile pălăriei.
— Ca şi cele mici.
— Linguşitorule ! dar îmi pierd timpul cu tine ! Adio !
— O să mai vii ?
— Nu.
— Să vin eu ?
— Nu.
— Cum nu ? Dar nu înţelegi că am nevoie să te văd ! Ea mă privi în faţă şi izbucni în rîs.
— Adevărat ? îmi spuse.
— Cum am nevoie de aer ca să respir !
— Ai trăit atîta timp fără mine şi n-ai murit !
— Atunci de ce ai venit, vrăjitoareo ?! De ce mi-ai înfierbîntat sîngele cu flăcările de altădată ?
Se privi în oglindă surîzînd şi îmi spuse :
— Eram geloasă !
— Deci mă iubeşti !
— Nu. Tu nu înţelegi aceste invidii de femeie. Şi eşti un om deştept. Hai lasă, fără prostii ! reluă cu blîndeţe după cîteva clipe, mîngîindu-mi mîna ca pentru a mă linişti. Mai ţin încă la tine, dar trebuie să fim oameni cu judecată, să nu ne jucăm cu focul !
Continuă să-mi mîngîie mîinile şi văzîndu-mă tot posomorît adăugă :
— Îţi jur că dacă aş fi prevăzut această nouă nebunie nu aş fi venit !
— Ah ! nu ştiai !
— Nu ! Credeam că o să te găsesc mai rezonabil.
— Dar acum, cînd vezi că nu sînt şi că sînt mai nebun decît înainte şi că sînt înfometat nu de inima ta, ci de corpul tău, şi dacă o cută din rochia ta mă atinge, mă

face să-mi pierd capul, de ce nu vrei, dacă nu să mă iubești, cel puțin să te lași iubită.

Mă privi în față într-un fel ciudat și îmi spuse liniștit :

— Pentru că am mai multă minte decît tine.

— Nu mă mai iubești ?

— Nu.

— Atunci de ce ai venit ? De ce ai venit ? Spune-mi ! Blestemato, a fost tot un capriciu de-al tău ?...

— Da !... Și dacă ar dura, ar fi o nebunie ! Și pentru tine și pentru mine.

Atunci m-am îndreptat spre ușă fără să scot un cuvînt și i-am deschis-o.

— Nu are rost să te superi ! spuse ea întinzîndu-mi mîna. Și coborînd, după ce așteptase inutil, adăugă :

— E totuși o mare nenorocire că ești așa !

Ieși, adunîndu-și rochia să nu mă atingă. Singur, am fugit și mi-am ascuns obrazul, scăldat în lacrimi, în pernele care purtau încă parfumul părului ei.

*

Acele două ore aruncaseră asupra inimii mele suflul arzător al furtunilor trecutului. O adoram, da, o adoram așa cum era. O adoram pentru că era așa ! Simțeam dorința frenetică a mănușilor ei pe care, rîzînd, mă lăsa să i le smulg și să i le rup, a pantofiorilor ei cu mătasea lor ce foșnea în mîinile mele.

Și-atunci am făcut mii de nebunii pentru ea ; am căutat-o, am implorat-o, am plîns, mi-am petrecut nopțile sub ferestrele ei, am văzut umbra ei alături de umbra unui bărbat, în spatele perdelelor, i-am urmărit în timpul nopții trăsura la Cascine și i-am văzut capul pe umărul lui. Mă recunoștea și trăgea obloanele sau se retrăgea în grabă, ori întorcea capul în altă parte.

Sirena ! Vrăjitoarea ! Mă amețise cu dragostea și acum mă otrăvea cu gelozia ! I-am scris ; i-am scris umil, delirant, amenințător. Îmi trimitea scrisorile înapoi cu o singură frază : „O nebunie nu se face de două ori ; ar fi o prostie". Într-o seară o revăzui la teatru ; nu-mi aruncă nici o privire din loja ei — mie care îi sorbeam din ochi frumusețea cu toate simțurile și care eram atît de gelos !

O văzui ieşind strălucitoare, mîndră, cu capul sus şi gluga pe frunte, cu braţul gol sprijinit pe al însoţitorului ei. Făcui să-i pîrîie mătasea rochiei prinsă sub piciorul meu. Se întoarse brusc şi îmi aruncă o privire înfuriată, poate fără să mă recunoască.

*

Şi aşa o urmăresc de luni de zile pus pe jar de această dorinţă, care-i amintire şi gelozie în acelaşi timp, şi caut s-o văd, şi frecventez toate localurile unde sper s-o întîlnesc, şi o recunosc după siluetă, după felul cum calcă, după mişcarea capului şi am recunoscut-o şi astă seară, de îndată ce am văzut-o, cu toate că era mascată, iar cînd am reuşit s-o fac să vorbească şi m-am convins că era ea, nu am mai părăsit-o, am urmărit-o, de departe sau de aproape, şi ştiu tot ce a făcut, ce va face, ora la care trăsura ei va veni s-o ia, iar acum cîtva timp, cînd se afla în foaier, în clipa în care l-am văzut pe conte depărtîndu-se să cumpere prăjituri, m-am aşezat lîngă ea şi mi-am scos masca.

— Dumneata ! exclamă. Iarăşi ?

— Da ! nu încerca să scapi ; te iubesc ca un nebun şi îţi vreau dragostea.

— Ţi-ai pierdut minţile ! îmi spuse şi i-am simţit liniştea ca un duş rece.

— Nu ai inimă !

— Eu ? Eu care mi-am sacrificat zece luni din tinereţea mea, cele mai frumoase luni ! Eu care mi-am sacrificat cariera, iar tu m-ai dat afară aproape în zdrenţe !

— Ah ! şi vrei să te răzbuni !

— Nu, îţi jur. Nu sînt supărată pe tine, n-o să fiu decît dacă persişti în această nebunie. Ne-am jucat cu un lucru periculos, ne-am luat prea în serios inima : iată greşeala ta şi a mea, pentru că şi eu am crezut în povestea asta un timp. Dar nu sîntem destul de bogaţi ca să ne permitem acest lux.

— Nu crezi în dragoste ? o întrebai cu aroganţă. Nu mai crezi ?

— Oh, dimpotrivă ! este unealta meseriei mele. Dar cred în dragostea celorlalți. Și tu trebuie să crezi în ea, dar cu totul altfel, ca să-ți înfierbînte fantezia și să-ți inspire tablouri frumoase, care să-ți aducă onoruri și bani.

— Oh, este o josnicie ce spui !

Ea se ridicase ca o ducesă cu care nu ai fost respectuos și îmi spuse sec :

— Tu m-ai învățat asta ! Acum pleacă, pentru că vine contele.

— Oh ! cu atît mai bine ! vreau să cunosc pe acest fericit muritor care îți plătește îmbrățișările și minciunile.

— Oh, exclamă ea cu un surîs pe care nu i-l mai văzusem niciodată pe față, așa mă răsplătești ? Dar păzește-te ! Contele nu numai că-mi plătește totul, dar dă și faimoase lovituri de spadă !

— Pentru numele lui Dumnezeu ! șoptii amețit de furie și gelozie, el nu-ți va mai plăti nimic și mîine vei fi pe drumuri, dacă n-ai să vii să-mi ceri ospitalitatea !

— Și știi bine că am pariat ! sfîrși Enrico privindu-mă cu ochi scînteietori.

*

Își trecu palma peste ochi ca pentru a goni neliniștea care strălucea în ei și apoi tăcu din nou o vreme. Apoi :

— Sînt nebun ! știu ! dar rațiunea îmi este de nesuportat, nu mai cred în artă, nu mai cred în viață ale cărei zile îmi sînt numărate, nu mai cred în dragoste... și sînt gelos. Ai văzut brațele ei goale, mă întrebă după cîteva clipe, cu o voce răgușită, ca și cum ar fi vorbit în somn.

— Dar familia ta ? îl întrebai.

Nu răspunse. Apoi după o lungă tăcere și ștergîndu-și ochii :

— Este singura durere care mi-a mai rămas !

— Ar putea fi și o mîngîiere atît de mare încît să te despăgubească din plin.

Enrico îmi rîse în obraz cu o ironie aproape obraznică :

— Dragul meu, sentimentele curate nu sînt decît pentru sufletele curate. Ce aș putea aduce familiei mele, care a sacrificat totul egoismului meu ?... Visele mele mîrșave... Dorințele mele murdare ? Decepțiile mele vinovate ? Slavă Domnului, nu am decăzut într-atît încît să nu înțeleg că aș muri de rușine gîndindu-mă la Eva în brațele mamei și că aș profana buzele surorii mele cu sărutările pe care le-am dat acelei femei.

Se ridică brusc ca și cum s-ar fi temut de vreo observație.

— Ne vedem peste o jumătate de oră, îmi spuse, la bufet ; contele și-a dat acolo întîlnire cu un prieten care pleacă la Paris cu primul tren. Este ora patru ; au comandat trăsura pentru ora cinci : sînt sigur că nu mă înșel.

Abia îmi întinse mîna și ieși.

*

Aruncase peste mine toată povestea aceea ca pe-o avalanșă, dintr-o răsuflare, ca pe-o ultimă și disperată ușurare a sufletului său, cu vorbe întrerupte, fraze ciuntite, și intonații pe care numai inima știe să le exteriorizeze și cărora numai privirea știe să le dea un înțeles.

N-aș putea să descriu nici a mia parte din impresia pe care mi-o făcuse acea chinuită agitație, năvalnică, tulburată și febrilă, din partea unui om cu un picior în groapă, care gemea, se zvîrcolea și urla îngrozit de sunetul propriei sale voci, de tremurul buzelor sale, de lacrimile ochilor săi în timp ce mulțimea urla și ea îmbătată de vin și de muzică răsunătoare. Toate acestea mi se urcau la cap, mă amețeau. Rămăsesem împietrit, aproape mut în fața furtunii din inima lui, ca în fața dezlănțuirii elementelor naturii. Am ieșit din lojă numaidecît după Enrico și l-am căutat inutil pe coridoare, în stal, pe scenă, peste tot. Unde se dusese oare ? Am văzut perechea elegantă, care atrăsese toate privirile, îndreptîndu-se către bufet și o urmai. Aventura aceea ciudată mă împinsese într-o stranie îngrijorare. Trubadurul își

scosese masca ; era într-adevăr contele Silvani, tînăr, frumos, bogat, risipitor, curajos. Era ora la care oboseala sau căldura sau vinul sau nebunia fac să cadă toate măștile și chiar Eva și-o scosese pe a ei. Avea fața roșie și arunca împrejur o privire aproape timidă ; apoi s-a așezat în fața tovarășului ei. Șampania spumega în pahare, ochii străluceau și egalitatea socială domnea într-un fel în care nici o democrație din lume n-o visase posibilă. Încet, încet vedeam adunîndu-se în sală tinerii care se găsiseră angajați fără să vrea în acel imperiu bizar. Priveau împrejur, plini de curiozitate, zîmbeau, își vorbeau în șoaptă. Din cînd în cînd Eva arunca o privire spre mulțimea care ieșea și intra pe ușă și continua să rîdă și să vorbească cu contele ; jumătatea de oră trecuse. Nu-mi luam ochii de la ea și o văzui pălind ușor, aplecîndu-se către urechea contelui și spunîndu-i cîteva cuvinte : acesta zîmbi și dădu din cap negativ ; luă paharul și i-l umplu cu șampanie. Am urmărit direcția ochilor femeii, deosebit de încordați, și l-am văzut în prag pe Enrico, fără mască și cu o față palidă, prevestitoare de rele, care îi dădea un aspect de cadavru. Nu știu de ce, deși nu-l cunoșteam, aș putea spune, decît de două ore, inima îmi bătea foarte repede.

Într-adevăr trebuie să fi fost ceva deosebit în înfățișarea lui, fiindcă toți îl priviră într-un anumit fel, cu uimire. Chiar și contele se întoarse să-l privească, văzînd că toți îl priveau, și zîmbi.

— Uite ! iar originalul acela !

Enrico se apropie de el foarte calm și își scoase scufia cu o seriozitate comică.

— Te amuzi ? îi zise rîzînd contele pentru a spune ceva, deoarece acel salut atrăsese asupra lui atenția generală.

— Da ! pe onoarea mea ! da ! Cînd te văd mă amuz.

— Mă cunoști ?

— Drace ! cine nu te cunoaște !

— Bea în sănătatea mea, îi spuse întinzîndu-i paharul înspumat.

— Pe legea mea, nu pot ; fiindcă ești foarte bolnav !

— Ha, ha ! una din obișnuitele glume ! rîse batjocoritor contele întors către Eva. Acum ne va dezvălui și secretele ?!

O privii pe Eva și o văzui palidă ca ceara.

— Oh ! Oh ! răspunse Enrico rîzînd, așa cum ar fi rîs o stafie, dacă stafiile ar putea să rîdă. Secretul cunoscut de toată lumea.

Contele păru încurcat pentru o clipă ; dar nu era omul să se declare învins de la început și replică :

— Îți cunoșteam răspunsul, învechit ca și costumul pe care îl porți.

— Nu ! Pe cuvîntul meu de arlechin ! Și ca să-ți dovedesc că nu sînt un șarlatan, am să ți-l dezvălui pe al ei — și arătă spre Eva — nu secretele inimii ei, pentru că nu are așa ceva ; dar pot să ți le spun pe ale vieții ei.

Eva făcu o mișcare ca pentru a se ridica, părea că și-a pierdut capul și își mișcă de cîteva ori buzele palide fără să poată vorbi.

În jurul grupului se strînsese un cerc de curioși al cărui centru era ocupat de cei doi bărbați, iar aceștia își surîdeau. Se făcu o clipă tăcere. Evident contele s-ar fi lipsit de acel duel de ironii, dar putea oare să mai dea înapoi ? Enrico îi surîdea mereu cu fața lui cadaverică și ochii strălucitori ca ai unei fantome.

— Ah ! adevărat ? și cum ai ajuns să le cunoști ? spuse contele cu un efort de îndrăzneală, pentru că era încurcat el însuși de propria-i tăcere. Enrico își sprijini amîndouă mîinile pe marmura mesei, se aplecă spre el pînă reuși să-i sufle în obraz cuvintele și răspunse silabisind :

— Știu, pentru că am fost iubitul iubitei tale.

Prin ochii contelui trecu un fulger și buzele i se contractară în efortul de a zîmbi încă. Păru că șovăie o clipă asupra hotărîrii pe care trebuia s-o ia și instinctiv roti o privire furișă și o fixă asupra Evei. Ea era foarte palidă, avea buzele livide și ochii pierduți ca și cum era gata să leșine.

Toate acele priviri care îl urmăreau pe conte părură că-i dublează sîngele rece : mai ezită numai o clipă ;

apoi ridică paharul pînă la înălțimea nasului lui Enrico și exclamă :

— Deci în sănătatea amorurilor tale trecute ! și goli paharul dintr-o sorbitură.

A fost un ropot de aplauze.

— Bravo ! spuse chiar și Enrico. Ești un om plin de spirit !

— Mulțumesc !

— Știam, și de aceea am făcut un pariu.

— Adevărat ?

— Da ; am pariat că dau o sărutare iubitei tale și că tu nu o să mi-o iei în nume de rău.

— Ei ! dragul meu ! un pariu riscant ! spuse contele care devenea palid.

— Vai de mine ! ești un om bine crescut ! privește !...

Și fără grabă, cu acel calm care nu-l părăsise nici o clipă, se aplecă asupra Evei care își ieșise aproape din minți și nu se aștepta desigur la acel exces de nebunie, și o sărută pe obraz. Contele se ridică ca fulgerul și îi dădu o palmă sonoră.

— Oh, oh, exclamă Enrico, fără să-și piardă calmul, păstrînd încă surîsul lui lugubru și trecîndu-și mîna peste obrazul roșu. Vezi că aveam dreptate să nu beau în sănătatea ta ?

*

Condițiile duelului au fost hotărîte aproape imediat între cei doi prieteni ai contelui și doi dintre tinerii care făcuseră pariul cu Enrico. Silvani plecase. Eu însoții pe prietenul meu, care părea cu totul altul ; era indiferent, năucit ca atunci cînd rătăcea în îmbulzeala seratei. Îi străluceau ochii ca unui halucinat : singurul indiciu a ceea ce se petrecea înlăuntrul său. Trecînd prin hora frenetică a dansatorilor și a măștilor el surîdea straniu și, la un moment dat, se opri să privească ca un pierdevară care se distrează în nepăsarea lui. Muzica, veselia deșănțată, bărbatul acela care privea zîmbind îmi strîngeau inima. Cînd ajunserăm în trăsură observai că Enrico tremura ca unul care este cuprins de febră. Am vrut să-i dau paltonul meu. Îl refuză.

— Nu am nevoie, îmi spuse, e cald.

— Ai febră !

— Ştiu. De cîteva luni o am în fiecare seară. Va trece. Şi zîmbea.

Era încă întuneric. În timpul nopţii căzuse multă zăpadă îmbrăcînd în alb străzile şi acoperişurile, iar trăsura zbura fără zgomot ca şi cînd am fi făcut o călătorie fantastică. Lăsarăm trăsura în piaţa de la Cascine şi ne continuarăm drumul pe jos de-a lungul unei alei. Aerul era înţepător ; primele pîlpîiri ale zorilor luminau blînd cerul prin împletitura ramurilor argintate de zăpadă ; o nuanţă opalină se desena la capătul bulevardului pe orizont şi aleea însăşi apărea ca o lungă fîşie albă pe care se reliefa, la o anumită distanţă, o umbră nedefinită ce se apropia fără zgomot, făcînd să-i tremure două flăcări roşietice pe cele două laturi. Zorile deveniseră mai clare cînd contele şi martorii lui ne ajunseră. Erau înfăşuraţi în mantii şi aveau ţigări în gură. A fost un schimb general de saluturi făcut în tăcere. Cei doi bărbaţi se priviră fără să clipească, parcă nu se cunoscuseră niciodată.

Păsările începură să ciripească şi o rază aurie trecu ca o săgeată printre crengile mai înalte. Contele îşi aprinse altă ţigară în timp ce se îndeplineau formalităţile preliminare, iar unul dintre martori ridică privirea către cer şi spuse :

— Va fi o zi frumoasă.

Apoi toate ţigările fură stinse şi feţele luară o mască de circumstanţă. Enrico îşi scoase haina şi o împături cu grijă aşezînd-o pe jos ; puse deasupra pălăria, îşi suflecă mînecile de la cămaşă pînă la cot, luă spada care îi fusese întinsă, făcu să se încovoaie pe vîrful piciorului şi biciui aerul cu ea. Urmă o clipă de tăcere solemnă ; apoi se auzi o voce :

— Începeţi, domnilor !

Şi cele două lame scînteiară. Am încă în faţa ochilor acel spectacol deplorabil.

Enrico avea garda care ne-a rămas de la spanioli nouă, celor din sud, cam pompoasă, dar sigură ca bron-

zul ; părea un singur corp de la vîrful spadei pînă la vîrful piciorului și para cu o mișcare simplă a încheieturii. Contele era un bun spadasin, sprinten, îndemînatic, nervos ; spada îi scînteia în mîini ca un fulger, înaintînd și retrăgîndu-se cu viteza unei morişti, brațul i se scurta, se ghemuia în șold și pe neașteptate se arunca înainte ca o suliță, oprindu-se pe cei cîțiva centimetri de gardă în spatele căreia Enrico se adăpostea, ca după un scut care i-ar fi acoperit toată ființa.

După cîteva clipe contele se retrase cu un pas și se puse în gardă, ca pentru a vedea cu cine are de-a face. Timp de două sau trei minute rămaseră nemișcați, cu spadele încrucișate, ochi în ochi, ură hrănindu-se cu ură.

Enrico își retrase spada făcînd-o să alunece încet, încet pe lama adversarului cu o mișcare felină.

Păru că un fior se comunică de la fierul spadei în tot corpul și asaltă brusc ; se îndoi ca un arc, cu repeziciunea unui fulger, și eu, care stăteam în spatele lui, văzui sclipind vîrful spadei adverse de partea cealaltă a pieptului său.

— Halt ! strigară martorii punînd spada întrei cei doi luptători.

— Nu-i nimic, spuse Enrico, descoperindu-și pieptul, o zgîrietură.

Fierul însă făcuse ce avea de făcut și luase cu el ce întîlnise în cale ; o fîșie de carne sfîșiată brăzda pieptul lui Enrico și cămașa care fusese mai puțin sprintenă decît el era cu totul despicată.

Chirurgul — un bun prieten al nostru, foarte cunoscut la Mentana, drept „doctorul cu pălăria albă“ — examină rana ; era într-adevăr oribilă la vedere, dar nu gravă și cavalerii puteau continua să-și găurească pielea.

— Drace ! exclamă Enrico. Nu credeam că există atîta carne pe oasele mele.

Doctorul voia să-i bandajeze rana :

— Nu, răspunse el ; domnul are dreptul să aibă ținta descoperită. Contele se înclină.

Nimic de zis, cei doi tineri curajoși se măcelăreau ca doi gentilomi perfecți. Se puseră din nou în gardă ; dar de data aceasta erau amîndoi palizi, de o paloare sinis-

tră ; gluma începea să se îngroaşe. Enrico simţea fără îndoială că nu avea timp de pierdut pentru că sîngele i se prelingea printre degetele mîinii pe care o ţinea pe rană, iar mîna şi cămaşa deveniseră roşii ; se vedea o tensiune teribilă în toată fiinţa lui : în ochii încordaţi în mişcările nervoase, în pasul ferm, în corpul aplecat spre spate ; părea un resort de oţel pe punctul de-a se destinde brusc. Contele îl asalta cu furia celui care înţelege că are de-a face cu un adversar puternic şi simte că trebuie să ucidă pentru a nu fi ucis. Deodată se văzu o dîră de lumină strălucind şi încolăcindu-se ca un şarpe pe spada contelui şi Enrico fandînd cu tot corpul şi sărind imediat înapoi cu spada ridicată.

Contele duse repede mîna stîngă la piept, holbă ochii, părăsi garda şi se sprijini pentru o clipă în spada care se îndoi sub greutatea lui ; apoi se clătină şi căzu în genunchi.

Toţi se repeziră spre el. Enrico se făcu mai palid şi îl privi cu ochi înnebuniţi.

„Doctorul cu pălăria albă“ îngenunche lîngă conte, în timp ce unul dintre martorii lui îi ţinea capul şi îi descheia cămaşa.

Rana nu părea să fie gravă ; abia era vizibilă între a treia şi a patra coastă şi sîngera foarte puţin.

Părea un lucru de nimic. Doctorul nu-i aruncă decît o singură privire şi ridicîndu-se grăbit cu acel ton pe care îl au numai doctorii în anumite împrejurări :

— Trăsura ! ordonă, repede, trăsura !

*

Trecură cîteva luni fără să-l mai văd pe Enrico Lanti. Mă întorsesem în Sicilia, dar nu mai avusesem veşti de la el. Într-o dimineaţă, spre sfîrşitul lui octombrie, un ţăran mi-a înmînat o scrisoare urgentă la Sant'Agata-li-Battiati unde mă aflam. Scrisul epistolei care mă căuta „de urgenţă“ îmi era cu totul necunoscut şi părea aşternut de o mînă şovăitoare. Nu-mi trebui mult să ajung la iscălitură, fiindcă scrisoarea era scurtă : venea din partea lui Enrico Lanti care-mi scria ; „Prietene, aş vrea

să te văd și cum nu-mi rămîne decît foarte puțin timp de trăit te rog să te grăbești dacă vrei să-mi faci acest ultim serviciu".

Plecai imediat condus de țăranul care îmi adusese scrisoarea. Dincolo de Aci Sant'Antonio, după cinci minute de drum, pe acea frumoasă șosea care desfășoară sub ochii călătorului încîntătoarea panoramă a văii rîului Aci presărată cu căsuțe și sate printre vii și păduri de portocali, pînă la mare, însoțitorul meu îmi arătă o căsuță ridicată pe un povîrniș. A trebuit să lăsăm trăsura și să o luăm pe un drumeag peste cîmpuri.

La cotitura potecii mi se înfățișă casa veselă și luminoasă, împodobită cu viță și trandafiri, cu o pajiște splendidă în față și doi castani minunați care îi țineau umbră.

Sub unul din copaci se găsea un fotoliu cu spătarul sprijinit de trunchi ; un munte de perne îi dădea aspectul trist pe care îl au scaunele bolnavilor. Văzui o față palidă și descărnată între ele și lîngă fotoliu un alt chip cărunt și demn de venerație — mama alături de fiul care se stingea.

Am alergat spre el, neputîndu-mi stăpîni emoția. Îndată ce mă zări, îmi zîmbi cu surîsul obosit al bolnavilor și făcu un gest ca și cum ar fi vrut să se ridice.

Părea de pe atunci un cadavru ; nasul subțire, buzele slabe și palide, ochii înfundați. Îl îmbrățișai, el mă sărută de mai multe ori ; acel sărut era febril, pielea îi era arsă și răsuflarea grăbită și gîfîitoare, ca un șuierat.

Mă așezai lîngă el ; nu voia să-mi lase mîinile și încerca să-mi zîmbească, deși probabil suferea mult, dacă judecam după contracțiile trăsăturilor pe care nu și le putea ascunde întotdeauna.

— Mulțumesc ! îmi spuse mișcat. Tu cel puțin nu m-ai uitat !

Tăcu deodată copleșit de un acces violent de tuse care, vai ! nu avu nici măcar puterea să izbucnească, dar se mulțumi să-i zguduie pieptul, făcîndu-l să tremure convulsiv ; apoi se lăsă pe perne, cu ochii închiși, epuizat. Ce ochi ! Pleoapele vineții se înfundau în orbitele scobite și cînd se ridicau ele lăsau să se ghicească ceva care pre-

vestea lumea cealaltă ; sub impulsul tusei puţinul său sînge părea să se scurgă, cu o roşeaţă trecătoare, peste paloarea de moarte a obrajilor ; apoi paloarea deveni şi mai evidentă. Mama ţinea îmbrăţişate pernele în care se pierdea corpul fiului şi privea trăsăturile iubite asupra cărora moartea îşi mişca deja aripa lividă, cu ochi uscaţi, ca şi cum inima i-ar fi băut toate lacrimile.

Făcui o mişcare să mă ridic ; el, care păstrase perceperea subtilă a tot ceea ce se petrecea în preajma lui, capacitate pe care o au toţi muribunzii în această boală, îmi strînse mîinile fără să deschidă ochii şi îmi făcu semn să nu mă mişc.

După cîteva secunde întoarse capul şi se uită lung la mama sa.

În ochii ei şi ai fiului nu vedeam lacrimi, ci numai resemnarea care-mi zdrobea inima.

— Mamă ! spuse Enrico, şi vocea lui slabă vibra ca o mîngîiere pronunţînd acel cuvînt dulce. E un prieten al meu. Tu ţii la el, nu-i aşa ?

Sărmana femeie mi-a întins mîna şi eu i-am sărutat-o cu respect.

— Unde sînt „ceilalţi“ ? întrebă Enrico cu o îngrijorare plină de curiozitate datorită stării lui.

— Tatăl tău îl conduce pe doctor şi Agatina îţi culege un buchet de iasomie care îţi place atît de mult.

— Doctorul !... şopti muribundul cu un ton care îţi strîngea inima.

Nici unul din noi nu avurăm curajul să răspundem.

— Poate te-am deranjat ? mă întrebă după un timp.

— Oh, nu !

— Simţeam nevoia să te văd... şi să-ţi vorbesc. Mă fixă cu privirea lui expresivă, lucidă şi adăugă : Noi nu am fost niciodată intimi, dar ne-am întîlnit într-o asemenea perioadă a vieţii mele încît mi se pare că nu am alţi prieteni în afară de tine. Pe urmă — şi zîmbi dureros — am dreptul la indulgenţa ta... ca toţi care se duc de la cei care rămîn...

— Enrico ! exclamai strîngîndu-i mîinile cu o dojană blîndă şi întorcîndu-mi privirea involuntar spre mama lui.

Și el își îndreptă ochii spre ea și, după cîteva clipe de contemplare înfrigurată, i se umplură de lacrimi.

— Mamă, îi spuse după o ezitare, nu ai vrea să o rogi pe Agatina să culeagă un bucheţel și pentru prietenul nostru ?

Sărmana mamă se ridică în tăcere și se depărtă.

Rămași singuri ne uitam unul la altul tăcuţi. Nici unul dintre noi nu găsea primul cuvînt și privirea lui îmi străpungea inima.

— Eu mor ! spuse el în sfîrșit, pe un ton pe care nu-l voi putea uita niciodată... Îţi dai seama !

N-am reușit să-mi stăpînesc lacrimile și i-am strîns mîna cu putere.

— Curaj, bietul meu prieten !

— Deci crezi că-mi pare rău că mor ?... N-aș avea nevoie de curaj dacă n-ar fi bieţii bătrîni care îmi frîng inima !

Ochii lui, în care părea să se fi strîns ultimul rest de viaţă, străluceau de lacrimi în timp ce și-i îndrepta spre cerul zîmbitor, către albastrul mării și verdele grădinilor din jur. Inima lui de artist, care avea posibilitatea rafinată de a-și idealiza impresiile simţurilor, sîngera desigur cînd vorbea despre moarte într-un cadru de viaţă atît de exuberantă. Nu mai avu puterea să-și ascundă spaima care-l sfîșia la aceste cuvinte și șopti cu un suspin înfrînat cu greu.

— Ce frumos e totul !... Numai eu pot s-o simt !... Păstrarăm cîtva timp tăcere. Ai mai văzut-o ? mă întrebă pe neașteptate, ca și cum ne-am fi despărţit numai de cîteva zile sau ca și cum ar fi continuat o discuţie începută.

— Nu ! i-am răspuns dezgustat, deoarece amintirea acelei femei mi se părea acum o profanare.

El înţelese și zîmbi ironic.

— Ah ! voi puritanii ! Ce proști sînteţi.

Își descheie cămașa la piept căutînd un pachet de hîrtii — oasele păreau că-i străpung pielea galbenă și uscată ca pergamentul.

— Iat-o ! îmi spuse triumfător, alegînd dintre hîrtii o miniatură, și spune-mi dacă puritanismul vostru valorează cît surîsul ei !

Nenorocitul acela, pe trei sferturi cadavru, făcea un ultim efort să delireze pentru femeia care îi surîdea încă în portret și care nu-și mai amintea să-l fi iubit vreodată.

— Cînd vei fi în ceasul în care mă aflu eu, îmi spuse Enrico, sau cînd vei fi bătrîn, ceea ce este și mai rău ! ai să-ți blestemi înțelepciunea care te-a făcut insensibil la strălucirea, la miresmele și la bucuriile tinereții !... Și era atîta înflăcărare în paradoxul acelui muribund încît părea solemn.

— Oh ! sărmanul meu prieten ! i-am spus. Întreabă-ți conștiința, întreab-o fără păreri de rău, fără furie și ai să-ți schimbi gîndul.

— Ce-mi pasă ! sări Enrico, ca mușcat de un șarpe. Ce-mi pasă de conștiința mea și de toate fantasmagoriile pe care le-ați plăsmuit voi cu atîta vorbărie ; ce-mi pasă de adevăr și de falsitate !... Am eu oare timpul să mă mai gîndesc la asta ?... Nici voi nu mai aveți... voi, care vă pustiiți inima în timp ce tinerețea trece ca fulgerul ! Tu, vezi, ești tînăr, sănătos, puternic... tu mă privești poate cu mai multă uimire decît cu milă și te întrebi pe tine însuți cum este posibil ca viața pe care o simți în tine clocotitoare și puternică să ajungă într-o asemenea stare de istovire și totuși, asta-i. Toată forța, toată puterea... o adiere și se duc ! și, omul care simte încă înlăuntrul său tot acest mister inexplicabil de dorințe, de speranțe, de bucurii și de dureri, omul care simte acest mister pe care boala nu l-a slăbit și nici nu l-a distrus, care-l simte mai puternic și mai năvalnic pe măsură ce-i slăbesc forțele, se întreabă pe sine însuși, ca și tine, ce este oare viața și necunoscuta care se numește „inimă“ ! Cine poate s-o spună ! Nimeni ! Și dacă nimeni nu știe, cine poate să-i dea dreptate sau nu !

Tăcu gîfîind, epuizat, ca un om care a alergat mult și după o tăcere reluă cu o exaltare bolnavă :

— Am văzut respectate atîtea monstruozități, atîtea josnicii sînt onorate, atîtea contradicții a ceea ce numiți voi simț moral, încît nu mai știu unde stă adevărul. Tu, care îmi vorbești de false fericiri, spune-mi care sînt cele adevărate : cele care costă mai multe lacrimi, sau cele care lasă mai multe remușcări ? Și de ce remușcări ?

Care-i dragostea adevărată : cea care moare sau cea care omoară ? Și care este femeia mai demnă de iubit, cea mai castă sau cea mai seducătoare ? Unde stă josnicia ? În femeia care iubește pentru a trăi, sau în bărbatul care trăiește pentru plăceri ? În bărbatul care favorizează adulterul prin complicitatea tăcerii, sau acela care i se înclină cînd îl vede trecînd în trăsură ? Cine hotărăște binele și răul ? Lumea ! Ce este ea ? Care sînt drepturile ei ? Și oare lumea nu minte ? Nu se înșeală ? Nu este ea ipocrită ? Sau nu are altă știință decît aceea de a nega ? — sau de a blama ?

Se oprea din cînd în cînd și își răsucea capul pe pernă ca și cum gîndurile care îi frămîntau creierul nu mai puteau să năvălească în afară. Cuvintele ieșeau întrerupte, fluierate, ca un horcăit ; era un spectacol sfîșietor.

— Nebunii sînt mai fericiți decît voi ! repetă de mai multe ori această frază. Dacă trăiți din minciuni, dacă nu aveți nimic mai sigur decît iluziile, de ce le blestemați cînd nu sînt frumoase ? Voi, înțelepții, care alergați după iluzii pe care n-o să le ajungeți niciodată... sau pe care o să le renegați cînd le veți fi împlinit, îl numiți nebun pe acela care trăiește fericit în iluziile lui !... nebunul cum ar putea să vă numească pe voi, înțelepții ?

— Și arta ? l-am întrebat.

El clătină din cap :

— Minciună ! exclamă. Minciună !... sau iluzie !

După aceste cuvinte tăcu mult timp, cu ochii închiși, ca și cum viața îl părăsise cu totul. Era o tăcere care te înspăimînta.

Apoi, fixîndu-mă drept în față cu o privire relativ calmă și în care plutea o urmă de uimire :

— Ciudat ! șopti el. Mi se părea că aveam nevoie să vorbesc despre „ea"... și să te aud spunînd că ea ți-a vorbit despre mine... Acum nu o mai doresc... m-am gîndit la Eva... și la tinerețea mea... și le-am văzut departe, departe... Poate pentru că sînt obosit.

Și după un alt moment de tăcere :

— Pot să număr orele care mi-au mai rămas de trăit, pot să spun : mîine... peste două zile... cînd soarele

miraculos va polei cîmpia de apă care se întinde acolo departe, și cînd cerul se va colora cu albastrul ei frumos... cînd aceiași pomi vor arunca aceeași umbră pe sărmana mea casă și păsările vor ciripi în frunziș... eu voi fi mort... nu voi mai vedea și nu voi mai auzi nimic, nici măcar bocetele disperate ale părinților mei care mă vor chema pe nume... Ce va rămîne din mine ? Din toată imensitatea gîndirii pe care o simt într-un înveliș atît de fragil ?... Nu știu ! Nimeni nu știe să mi-o spună !... Asta-i foarte trist !... nu-i așa ?

Își întoarse ochii încet, cu oboseală, spre orizontul care îl înconjura și cu o amărăciune de nedescris :

— Viața ! șopti închizînd ochii din nou ca și cum priveliștea l-ar fi obosit sau i-ar fi zdrobit sufletul, și după o îndelungă ezitare : Da ! Da !... e ceva adevărat în artă !

Durerea mă copleșea. Nu știam ce să fac și îi strîngeam sărmanele lui mîini descărnate.

— Tu nu mori ! îmi spuse cu o sublimă și sfîșietoare naivitate... și poate o s-o vezi ! Ia-le ; adăugă după cîteva clipe de ezitare, încredințîndu-mi acel pachet pe care nu-l lăsase nici o clipă. Dacă o s-o vezi vreodată... dacă își aduce aminte de mine... dă-i-le... dacă nu, fă ce vrei cu ele... arde-le... Mîine voi fi mort și mama mea, sora mea... nu trebuie să afle nimic...

Și ezită îndelung înainte de a-mi da portretul. În acel moment se auziră vocile părinților care se apropiau.

— Blestemata ! exclamă tresărind și aruncă portretul pe jos. Blestemata ! Minciună murdară care mi-ai răpit fericirea adevărată ! Blestemato ! Blestemată și tu, artă înșelătoare, care ne amețești cu nebuniile tale ! Blestemată !

Un acces de tuse păru să-l sufoce ; corpul îi era prea slăbit, dar durerea îl făcea să se ridice în fotoliu, mișcînd brațele înnebunit, și încerca să-și smulgă din piept, cu mîinile încleștate, acea apăsare de nesuportat. M-am temut atunci că va muri cu adevărat în brațele mele.

Cînd sosiră părinții lui era prăbușit pe perne, cu sufletul pe buze, cu ochii ficși și lacrimile îi brăzdau obrazul.

Nici un spectacol nu poate fi mai dureros decît acela în care ființele care se iubesc au îngrozitoarea certitu-

dine că trebuie să se despartă pentru totdeauna, cu inima frîntă de durere, și sînt obligate să-și ascundă unul altuia sentimentele !

Disperarea mamei era supraomenească, dar resemnată, aproape sfîntă ; a tatălui era închisă și profundă ; în fetița cuminte și neștiutoare era mai puțin ascunsă, însă mai puțin vie, pentru că la vîrsta ei nu poți crede niciodată cu totul în nenorocire.

— Iată și iasomia, Enrico ! spuse ea, deșertîndu-și șorțul pe genunchii fratelui ; astea sînt ale dumitale... adăugă îmbujorîndu-se cu un surîs grațios și salutîndu-mă cu politețe.

Îi mulțumii emoționat. Nemîngîiatul tată veni să-mi strîngă mîna. Am văzut-o pe mama care se apleca asupra pernelor fiului și îi spunea cîteva cuvinte la ureche. După surîsul trist cu care îi răspunse am ghicit că îl întrebase cum se simte — întrebare chinuitoare care se repetă cu atît mai des cu cît sînt mai mici speranțele să se obțină un răspuns liniștitor. Tatăl, care se despărțise de medic cu puțin înainte, nu mai avu curajul să-l întrebe.

Privirea inteligentă a muribundului îi urmărea pe cei dragi cu o expresie de nedescris, ca și cum ar fi vrut să se hrănească cu fericirea de a-i vedea alături de el, în timp ce simțea spaima că se depărtează cu fiecare clipă care trece.

— De ce mă părăsești atît de des ? îi spuse tatălui, cu un ton care îți rupea inima, întinzîndu-i mîna și lăsînd-o să cadă fără putere.

— L-am condus pe doctor, fiul meu... răspunse sărmanul bătrîn, făcînd eforturi imposibile să-și ascundă lacrimile.

— Oh, doctorul ! exclamă bolnavul nepăsător.

Nimeni nu îndrăzni să scoată o vorbă.

Mă ridicai pentru că nu mă mai simțeam în stare să asist în continuare la acel spectacol și pentru că mi se părea că trebuie să respect discreția acelor frămîntări înspăimîntătoare.

— Pleci ? mă întrebă întinzîndu-mi mîna.

— Da.

— Vii mîine ?

— Da.

Credea încă în ziua de mîine !

— Mîine ! exclamă cu tristeţe. Cine ştie ? E mai bine, adăugă strîngîndu-mi mîna, să ne îmbrăţişăm... ca doi prieteni care se despart pentru mult timp.

Îmbrăţişarea caldă în care se simţea de pe acum ultima răsuflare a muribundului mi-a ars inima. M-a urmărit cu o privire înduioşătoare pînă la colţul drumului.

Tatăl său insistă să mă însoţească pînă la şosea. Mi se păru o crimă să-l lipsesc de ultimele clipe solemne ce le mai putea petrece lîngă fiul lui pe care i-l răpea moartea. Plecai îndurerat.

Nu am putut dormi toată noaptea. Mi se părea că aud la capul patului horcăitul muribundului şi că văd în faţa ochilor privirea şi zîmbetul lui înecate în sudoarea agoniei.

În ziua următoare, dimineaţa devreme, m-am întors la Aci Sant'Antonio. Pe drumul către Valverde l-am întîlnit pe ţăranul care cu o zi înainte îmi adusese scrisoarea lui Enrico. Am citit întregul adevăr în privirea pe care mi-o aruncase şi l-am întrebat din ochi.

— În zori ! mi-a răspuns descoperindu-se şi făcîndu-şi cruce.

Am spus vizitiului să întoarcă ; m-am trîntit în fundul trăsurii şi am plîns.

SOȚUL ELENEI

Traducere de
N. N. CREȚU

I

Camilla bătuse la ușă, tocmai cînd părinții ei se pregăteau să se culce, și spusese :

— Elena a fugit !

Don Liborio rămase năucit, cu gheata lui de elastic în mînă. Apoi se ridică să deschidă, clătinîndu-se, galben ca un mort.

Fiica lui, cu voce calmă de copil clorotic, repetă pe un ton liniștit :

— Am căutat-o peste tot. Nu e nicăieri.

Atunci mama ei se ridică în capul oaselor în pat și începu să țipe :

— Mi-au furat fata ! Mi-au furat fata !

— Taci ! îi spuse soțul. Nu țipa așa, că te aud vecinii.

Bietul om era aiurit ; încă pe jumătate descălțat, cu cămașa ce îi stătea umflată ca o cocoașă la încrucișarea bretelelor, merse să mai aprindă o lumînare ; dar nu reușea, atît îi tremurau mîinile. Apoi începură să caute împreună prin toată casa, ca și cum Elena s-ar fi jucat de-a v-ați-ascunselea.

Cînd don Liborio reveni în camera conjugală era mai galben decît cămașa, iar șuvițele de păr îi plîngeau răvășite pe craniul gol. Puse sfeșnicul pe măsuța de noapte și cu brațele atîrnîndu-i rămase în fața soției sale, care ședea în pat ca o cloșcă.

Donna Anna începu iar să se vaite :

— Ce stai ? De ce nu alergi ? Mi-au furat-o pe Elena, fata mea.

Don Liborio își strîngea hainele de prin odaie, alergînd ca un apucat încoace și încolo, lovindu-se de scaune și de scrin, scotocind printre rochiile nevestei grămădite pe canapea. Camilla îl ajută să se îmbrace, îi potrivi cămașa la spate alergînd după el cu pălăria și bastonul în mînă.

Donna Anna, tot ghemuită în pat, nu înceta să-și verse focul :

— Cesare ne-a făcut-o ! Trebuie să te duci la comisar și să-i spui că el ne-a furat fata și că ajunge la pușcărie, dacă n-o ia de nevastă !

Continuînd să geamă și să se vaite, trăsese pe ea o fustă, își aruncase un șal în spate și începuse să caute și ea prin camere, tîrînd după sine pe Camilla cu lumînarea aprinsă, în timp ce soțul ei cobora scările, împleticindu-se.

Scotocea prin toate sertarele, asvîrlind toate lucrurile afară, pipăind în fund batistele de mătase, una cîte una, deschizînd larg ușile de la dulapuri, unde se vedeau atîrnînd rochiile inerte ale Elenei, cismulițele rînduite jos, care parcă voiau să spună că pașii ei hoinăreau acum cine știe pe unde.

În sfîrșit, mai potolită, se duse să se așeze la locul ei obișnuit de la măsuța de joc și se puse pe plîns.

Camilla, înțepenită pe un scaun în fața ei, cu brațele încrucișate sub sîn și cu fața spălăcită, nu scotea o vorbă. După un timp, văzînd că mamă-sa se sbuciumă de una singură, își căută încetișor coșulețul de lucru, ghemul și mica suveică și începu să facă dantelă, fără zgomot și fără să ridice ochii. Din tot cartierul Foria nu venea nici un zgomot și nu se auzea decît tic-tacul orologiului aflat într-un colț întunecat al camerei dincolo de cercul luminos pe care abajurul îl răspîndea pe poalele rochiei donnei Anna și pe mîinile ca ceara ale fiicei sale.

Deodată pisica începu să miaune încetișor în golul negru al antreului, privind lumina neobișnuită cu ochii ei lucitori, și atunci donna Anna, care ațipise, se trezi cu un oftat.

— Văd că tata întîrzie mult, spuse Camilla.

Mamă-sa deschise ochii de-a binelea și răspunse cu glas răgușit :

— Săracul de el ! Bietul om !...

În sfîrșit se auziră din stradă pași tîrșîiți. De cum intră, se lăsă să cadă pe canapea, ca și cum i s-ar fi tăiat picioarele, prăpădit, cu pălăria pe cap și bastonul în mînă. Și cînd femeile îl întrebară nerăbdătoare, el se înfurie, ca să-și facă curaj.

— Ce mai vreți acum ? Ați pierdut măgarul și alergați după căpăstru ! Mi-au rîs în obraz, cînd le-am spus că răpitorul e mai tînăr decît fata. Ai înțeles, donna Anna ? Azi nu mai e nici poliție, nici justiție, nimic... Ai înțeles ? Dacă servitoarea îți fură tacîmurile, trebuie să vii cu martori. Dacă unul îți fură fata, trebuie să declari cîți ani are.

— N-au luat nimic cu ei, răspunse donna Anna, încă dormitînd. M-am uitat bine și la tacîmuri.

— Au luat cu ei cinstea noastră, donna Anna ! tună atunci bărbatul ridicîndu-se în picioare și lovind cu bastonul în dușumea. Au pîngărit părul nostru alb !

Și se învîrtea încoace și-ncolo prin cameră ca un leu. În fața acestei furii nestăpînite, donna Anna se ghemuia în broboadă. În cele din urmă spuse :

— Vai, ce-am mai plîns. Întreab-o pe Camilla.

Don Liborio, oprindu-se în faţa fiicei sale, care îşi ridicase capul din broderie ca să facă mărturia, îi cuprinse capul între braţe şi o strînse la piept spunînd că ea era fata lui preferată şi că de acum nu mai avea alta. Apoi se duse să apuce fotografia Elenei, pusă într-o ramă de catifea, şi o întoarse cu faţa la perete.

— Aşa ! exclamă. Eu nu mai am fată. Fata mea a murit.

La aceste cuvinte, pentru prima oară bietul om izbucni în plîns în faţa portretului care îi întorcea spatele. Lacrimile acelea îţi făceau milă, pe chipul lui de stampă veche, înconjurat cu gravitate de o barbă rotundă de tată de familie şi de vice-grefier la pensie ; aşa încît Camilla însăşi îşi trase încet batista din buzunar şi îşi suflă nasul ; donna Anna goni pisica încolăcită în poala ei şi în cameră se aşternu o tăcere funebră.

În camera aceea mută, toate vorbeau încă despre Elena care o părăsise tot aşa cum îi întorcea spatele din portret ; husele croşetate care decorau spetezele venerabile ale fotoliilor obosite, florile de hîrtie vioaie şi inalterabile de pe scrinuri şi de pe măsuţele fără stil, fără vîrstă şi fără lustru, geamurile de la balcon pictate ca o ferăstruică de biserică.

— Mîini de zînă are fata asta ! obişnuia să spună donna Anna, atunci cînd înşira înaintea unor noi cunoscuţi calităţile fiicei sale ; şi adăuga că amîndouă copilele erau deopotrivă de îndemînatice şi în toate celelalte treburi mai intime şi mărunte pe care trebuie să le cunoască o bună mamă de familie.

Pe fiecare mobilă erau bibelouri graţioase pe care Cesare le dăruise Elenei ; cărţile pe care obişnuiau să le citească împreună ; într-un colţ îşi aştepta ultima trăsătură de pensulă o acuarelă reprezentînd o cascadă argintoasă între două roci de culoare castanie, sub un cer ultramarin, pe care doi drumeţi, bărbat şi femeie, o priveau de pe vîrful stîncii, ţinîndu-se de mînă ca şi cum

ar fi vrut să facă săritura *Leucadei* [1], iar între cele două uşi se vedea pianul, care-l costase ani de privaţiuni pe bietul părinte.

Don Liborio se silea să-şi încrunte sprîncenele, privind rînd pe rînd toate aceste obiecte şi îşi sufla nasul cu furie.

— Vina e toată a noastră, donna Anna ! reluă în sfîrşit, bătîndu-şi fruntea cu palma. Am crescut-o ca pe o prinţesă ! Parcă ar fi trebuit s-o dăm după un rege !... fata unui biet grefier de tribunal !...

Atunci donna Anna, chinuită de frig şi de somn, îşi pierdu răbdarea :

— Dumneata nu ştii cum merg treburile astea. Astăzi, fetele care n-au zestre nu se mai mărită decît dacă sînt bine educate...

— Aha !... Poftim cum se mărită !... izbucni don Liborio. Uite cum se mărită ! Te fac de rîs în tot Neapolul ! Şi-ţi face de ruşine părul tău alb !...

Donna Anna îşi trecu mîna de data asta prin părul negru ca nişte ghete lustruite şi începu să bodogănească printre dinţi.

— Mamă !... interveni timid Camilla.

— La urma urmei, numai s-o ia de nevastă ! spuse mama. Doar moartea e fără leac. O poznă ca asta nu e nici prima, nici cea din urmă...

Dar don Liborio deveni feroce şi, cu mîinile ridicate, în care ţinea bastonul, îi strigă :

— Niciodată ! Auzi, donna Anna ?... Niciodată !

— Ce vrei să spui cu vorba asta nesocotită ? ţipă atunci şi donna Anna, ridicînd şi ea mîinile şi glasul : Vrei să nu se mărite fata ? Vrei s-o laşi în păcat ? Eşti creştin sau nu, ce naiba ?

Şi se duse furioasă să se bage în pat, trîntindu-i uşa în nas. Iar soţul ei, fără să-i dea dreptate, îşi îndesă pălăria pe cap şi se lăsă iar pe un scaun, cu bastonul între picioare, depănîndu-şi trist degetele şi privind în ju-

[1] Insulă din arhipelagul mării Ioniene (Grecia), unde se află o stîncă prăpăstioasă din vîrful căreia erau aruncaţi în mare condamnaţii la moarte.

rul lui în camera aceea unde obișnuia să petreacă seri liniștite, jucînd cărți cu donna Anna, cu fetele în jurul lor, una deslegînd șarade cu Cesare, cealaltă brodînd alături de vărul Roberto, care de atîția și atîția ani ar fi trebuit s-o ia de soție și care îi număra punctele canavalei, cu ochii ațintiți asupra mîinilor ei, fără să scoată o vorbă.

La aceste amintiri, tatăl înduioșat își opri privirile asupra Camillei și lăsă să-i scape :

— Roberto, da, e un om de onoare !

Camilla, surprinsă, ridică ochii și își privi tatăl un moment fără să înțeleagă. Apoi, neștiind ce să zică, își plecă iar ochii asupra dantelei.

— Roberto nu mi-ar fi jucat o festă ca asta, continuă don Liborio. Nici Cesare nu s-ar fi cuvenit să-mi facă un asemenea afront ! Nu era primit ca un fiu în casa noastră ? Nu țineam toți la el ? Ce-i lipsea ? Ar fi trebuit să aștepte ca părinții să-și dea consimțămîntul, cum așteaptă vărul tău, un an, doi ani, zece ani, dacă era nevoie.

— Ce tot îi bați capul fetei ? îl luă la rost soția lui din camera alăturată. Astă seară parcă nu ești în toate mințile. Mai bine treci la culcare, căci altfel mîine ai să fii bolnav.

— Nu ! răspunse cu tărie don Liborio. Nu ! nu-mi pasă dacă o să mor !

Drept în fața lui, la mijlocul unui perete plin cu fotografii de rude și prieteni, puse în mici rame de mucava, se afla portretul lui Cesare, mai mare decît al celorlalți, cu gîtul prins într-un guler tare, dar zîmbind totuși grațios.

Don Liborio se simțea insultat de acel zîmbet, dar nu-și putea lua ochii de la el și se răcorea apostrofînd portretul, ocărîndu-l și pentru rama aurită care-l făcea să troneze ca un rege în mijlocul celorlalte portrete mai modeste.

Așa fusese primit în casa asta încrezătoare și ospitalieră, cu brațele deschise, ca un beniamin, ca un copil al lor. Tatăl și mama se obișnuiseră, cînd făceau planuri

pentru viitorul fetei, să o vadă mereu alături de tînărul avocat. Şi dumnealui îi răsplătise furîndu-le copila !

Bietul tată, obosit de atîta bombănit şi de cîte i se ciocneau în minte, gemea din cînd în cînd : Trădare ! Trădare !... ca un pacient prins în cleştele dentistului.

— Camilla ! se auzi strigînd din pat donna Anna, care nu putea să închidă ochii de atîta miorlăit. Tată-tău o să fie bolnav mîine. Nu simţi ce frig e ? Trimite-l să se culce !

Camilla se ridică, strînse cu grijă dantela, o puse în coşuleţ, apoi veni lîngă tatăl său, cu sfeşnicul în mînă, privindu-l în faţă cu ochii ei cenuşii.

Don Liborio, continuînd să mormăie :

— Nu ! lăsaţi-mă să crăp ! îşi urmă fiica în cameră, mai lovind o dată cu bastonul în duşumea, înainte de a-l pune la locul obişnuit, în doşul uşii.

Camilla, după ce îi pregăti în tăcere cămaşa şi boneta de noapte pe marginea patului şi-i puse papucii înaintea fotoliului, îi sărută mîna, sărută mîna şi mamei sale, ca în toate serile, şi se pregătea să iasă, cînd tatăl îi aruncă iar braţul în jurul gîtului, ca să se vaite că nu-i mai rămînea decît ea, Camilla lui. Fata îl lăsă să-şi verse focul, îşi potrivi părul, luă lampa şi porni liniştită, trăgînd uşa după ea, ca să nu intre pisica.

Patul Elenei era deja făcut pentru noapte, faţă în faţă cu al ei, în aceeaşi odăiţă albă, decorată cu chipuri de sfinţi, pe tapetul de hîrtie, ale căror capete şi mîini ieşeau în relief, în pergament. Camilla desfăcu îndoitura cearceafului, aşternu pe patul surorii sale cuvertura de lînă cu flori, îşi despleti părul aproape fără să se uite în oglinda pusă între două perdeluţe, pe o măsuţă împodobită cu muselină transparentă, şi începu să se desbrace încet, privind patul gol de alături, rămînînd din cînd în cînd pe gînduri şi mîngîindu-şi braţele palide şi cam slăbuţe.

Don Liborio, la rîndul lui, nu se hotăra nici el să se culce. Continua să se plimbe prin cameră, în cămaşe, cu boneta de noapte pe cap, înfigînd la fiecare cinci minute degetele în tabacheră.

Soţia lui gemea sub plapomă :

— Mie nu mi-e bine de loc. Mîine să aduceți medicul, vă rog !

Bietul om se opri atunci înaintea consoartei, care-și arăta ochii jalnici dintre așternuturi, cuprins și el de un fel de nod care-i apăsa pîntecul pe sub nădragii care-i ajungeau pînă la subțiori, și clătinîndu-și cu tristețe ciucurele bonetei de bumbac :

— Criminalul ăsta o să ne omoare pe toți ! spuse în cele din urmă, și trase iar o priză de tabac pentru a-și stăvili lacrimile.

— Sigur că o să murim toți, dacă îți prăpădești așa sănătatea. N-am făcut oare tot ce puteam face acum ? O să ne gîndim mîine la ce mai avem de făcut. Dar dacă dumneata cazi la pat, să vezi ce ispravă ! Înseamnă că puțin îți pasă și de nevastă și de fata asta care ți-a rămas...

Don Liborio, învins, începu să se desbrace cu ah-uri și oh-uri la fiecare mișcare pe care o făcea, continuînd să dea din cap cu amărăciune. Apoi puse tabachera sub pernă, se strecură în așternut cu grabă și furie, mîrîind mereu oh-uri pe alt ton, pînă rămase nemișcat, nas în nas cu soția, cu ochii închiși și cu fața suptă și amară sub boneta de noapte.

Donna Anna, socotind că pentru seara aceea le ajungeau cîte se întîmplaseră, suflă în lumînare.

Dar soțul ei, după un răstimp de tăcere, suspină :

— Unde o fi acum nenorocita aceea ?

Donna Anna nu scoase o vorbă. Totuși, după un timp, spuse și ea :

— Tînărul ăsta își are socotelile lui. Și-a luat diploma de avocat și o să-și țină nevasta în așa fel că n-o să-i lipsească nimic. Necazul o să treacă, reluă ea după o altă scurtă tăcere. Iar cînd vom vedea fata așezată bine, la rosturile ei, o să ne consolăm și noi.

Don Liborio, cu capul înfundat în pernă, moleșit de căldura patului, nu avu curajul să mai protesteze altfel decît cu un oftat adînc. Iar soția lui conchise :

— Ascultă ! Dacă tot trebuia să avem o supărare, mai că aș fi vrut să fi fugit și Camilla.

— Roberto e un om cinstit, îi întoarse vorba don Liborio, deschizînd din nou ochii, amenințător. Roberto nu ți-ar face o astfel de ticăloșie, de-ar trebui să aștepte chiar zece ani !

— Da ! da !... Nu ți-a făcut-o pentru că n-a primit avansarea, la serviciu. Nici nu se poate gîndi să ne-o facă, atunci cînd n-are cu ce să țină nevasta și casa !

Don Liborio voia să protesteze, să replice ceva, ca să nu pară că se predă. Dar soția lui îi tăie de data asta scurt vorba :

— Acum dormi !... O să mai vorbim și mîine dimineață.

Și făcu să scîrțîie patul, întorcîndu-i spatele.

II

În acest timp Elena, la brațul lui Cesare, mergea să bată din poartă în poartă, la prieteni și rude, în căutare de adăpost. După ce mătușa ei, donna Orsola, refuzase s-o primească, sub pretextul că nu vrea să se strice cu donna Anna, cei doi îndrăgostiți își pierduseră curajul.

Se găsiră din nou în stradă, cu capul plecat, neștiind ce să facă, speriați. Elena sugeră să meargă să ceară ospitalitatea mamei lui Roberto, altă rudă mai de departe a lui don Liborio. Dar Roberto alergase acasă, cu o jumătate de oră mai înainte, ca să dea alarma, astfel că mamă-sa avusese răgaz să nu fie luată prin surprindere.

Îi primise pe cei doi fugari în anticameră, cu sfeşnicul în mînă şi sprîncenele încruntate, prefăcîndu-se că-şi face cruce de surpriză şi pretextînd că nu poate găzdui o fată tînără, după judecata ei, cîtă vreme are în casă un bărbat tînăr. Vecinii ar fi început să bîrfească. Ea era foarte scrupuloasă, cînd e vorba de anumite lucruri delicate. Avea duhovnic pe părintele Mansueto, de la capucini, care numai îngăduitor nu era.

Roberto trăgea cu urechea, din dosul uşii. Elena era palidă, bărbia îi tremura uşor de emoţie, plecase capul şi-l trăgea de braţ pe Cesare, care încerca să insiste, bîlbîindu-se, cu pălăria în mînă, ca şi cum ar fi cerut de pomană, şi evitînd privirile ascuţite ale interlocutoarei.

Aceasta, cînd îi auzi coborînd grăbit şi pe dibuite scara neluminată, scoase un suspin de uşurare şi spuse fiului ei care îşi lungea gîtul prin uşa întredeschisă :

— În sfîrşit ! S-au dus !

— Asta ne-ar mai fi lipsit, observă Roberto. Am mirosit eu şi bine am făcut că te-am vestit din timp. Cine ştie cînd se vor cununa ? Şi pînă atunci trebuia să ţinem noi fata !...

Pe cînd coborau scările, prăpădiţi, Elena îşi aduse aminte că la etajul al doilea locuia o doamnă văduvă, care se ducea în fiecare seară să împletească ciorapi la mama lui Roberto şi că acolo se împrietenise strîns şi cu donna Anna. Cesare nu ştia ce să zică şi urcară din nou scara. Dar văduva fusese de faţă cînd Roberto abia suflînd, ajunsese cu vestea la mama sa. Ea fugise uitîndu-şi pînă şi punga cu gheme, se închisese în casă, poruncind servitoarei să nu deschidă nimănui, dacă venea cineva, şi să răspundă că stăpîna nu e acasă. Parcă presimţise şi, cum auzi clopoţelul, exclamă cu încredinţare :

— Iacătă-i ! Ei trebuie să fie !

Prin gaura cheii, femeia răspunse că stăpîna era plecată şi fiindcă Cesare, surprins, încerca să stăruie, presupunînd o neînţelegere şi întrebînd dacă va trece mult pînă să se întoarcă, ea îi dădu ideea :

— Spune că sînt bolnavă, la pat. Spune-le că am friguri.

Cei doi îndrăgostiți le întoarseră spatele fără să mai adauge ceva și, ajunși jos, la intrare, se sfătuiră încotro s-o apuce. Undeva, pe aproape, bătu miezul nopții. O dîră de lumină se strecura prin ușa unei brutării care da în curtea interioară și se auzea cum cerneau făină prin sită mecanică. Un cîine, închis în magazia de lemne, începu să latre.

Cesare, fără să rostească o vorbă, îmbrățișă strîns fata. Ea se desprinse cu binișorul. Nu i se vedea decît forma nelămurită, îmbrăcată toată în negru și cu un voal pe obraz. Apoi el spuse :

— Să ieșim de aici !

— Unde să ne ducem ?

— Nu știu.

Strada era deșartă și sonoră în începutul de frig al toamnei, flancată la lungi intervale de felinare cu gaz, care trimiteau dungi luminoase pe ulițele laterale. Pe fațadele întunecate ale caselor se ivea din cînd în cînd vreo fereastră luminată, tăcută. De departe încă mai venea zgomotul trăsurilor de pe străzile umblate.

Elena tăcea. Cînd treceau pe sub un felinar, se vedea vîrful ghetuțelor ei înalte, sub poala rochiei pe care o ținea strînsă, puțin sumeasă cu mîna dreaptă. Cu o voce șovăitoare Cesare o întrebă :

— Mă mai iubești ?

Ea îi strînse brațul în tăcere. Doi gardieni de noapte trecură prelinși pe lîngă ziduri, cu mîinile în buzunarele pelerinii.

Tînărul, descurajat și fără să mai întrevadă vreo soluție, murmură :

— Să mergem acasă la mine ?

— Nu ! răspunse fata hotărît.

Cesare o privi în tăcere, timid, ca și cum ar fi vrut s-o întrebe dacă se căia de ceea ce făcuse. Elena, citindu-i parcă în ochi, reluă :

— Te iubesc mereu. Aș face din nou ce am făcut, ca să fiu a ta !

El vru atunci să-i ia capul în mîini pentru un sărut cast, de frate. Elena îl respinse, punîndu-i mîinile în

piept, fără să deschidă gura. Numai din cînd în cînd se strîngea de brațul lui pășind tăcută alături. Cesare nu știa unde s-o ducă. Mintea îi era zăpăcită și inima îi bătea cu putere. Fata mergea cu capul în piept.

Deodată se treziră în preajma Domului. Cesare întrebă în cele din urmă :

— Unde mergem ?

— La unchiul tău, don Luigi.

Tînărul se opri în loc. Elena adăugă :

— Știu bine că unchiul tău mi-e dușman, dar n-o să mă lase în plină stradă. O să vezi.

Cesare voia să obiecteze că unchiul său era sever și neînduplecat și că nu se mai ducea pe la el, de cînd primise o strașnică săpunească din partea lui, în legătură cu vizitele prea dese în casa Elenei.

— Cu atît mai bine ! replică ea. Înseamnă că știe tot. Odată și odată tot trebuia să ne împăcăm cu acest unchi, care e bogat. Ai să vezi că o să te ierte.

Peste strada largă și întunecată luceau miriadele de stele de pe cerul adînc și rece. Elena le arătă iubitului ei, sprijinindu-și capul pe umărul lui, cu frumosul său chip întors către cer.

Cesare bătu la ușă cu hotărîre.

Unchiul Luigi nu ținea servitori, zicînd că sînt dușmani plătiți, și veni să deschidă chiar el, ciufulit, vînăt de frig și palid de îngrijorare pentru acea vizită nocturnă, după ce căutase zece minute cu cheia să nimerească gaura broaștei. Rămase uluit, cînd deschise ușa, văzînd grupul care i se înfățișa înainte.

Elena i se aruncă la picioare plîngînd și numindu-l „unchiule drag".

Unchiul nu mai avu nevoie să-i întrebe ceva. Se frămînta unde să pună sfeșnicul, atît era de tulburat. În cele din urmă se porni împotriva lui Cesare, numindu-l desfrînat, spunîndu-i că era pacostea familiei, că va fi cauza morții mamei sale, că se gîndea să se însoare fără să știe încă nici să scrie, nici să citească, fără să fie sigur pe pîinea de toate zilele.

— Treaba dumitale, domnișorule !

Puţinul pe care îl avea abia îi ajungea lui şi soţiei sale !

Elena, cu frumoasa ei faţă plină de lacrimi, îi ţinea mîinile, conjurîndu-l să nu o lase în mijlocul străzii. În cele din urmă unchiul simţi că i se moaie picioarele pe care i le cuprinsese acum fata aceea frumoasă, îşi încheie peste cămaşa desfăcută paltonul vechi care-i servea drept haină de casă şi sfîrşi prin a mormăi :

— În ce te priveşte pe dumneata, rămîi aici, dacă vrei, măcar că ai făcut o poznă nemaiauzită. Nu pot să te las în mijlocul străzii. Nevasta-mea îţi va pregăti un pat, cît s-o putea mai bine. Dar să ştii că mare prostie ai mai făcut. Ţi-oi fi închipuind că ai cîştigat lozul cel mare ori că ai luat pe fiul regelui Victor Emanuel ?

Cesare nu îndrăznea să ridice capul.

— Tu du-te să dormi în piaţă ! îi strigă unchiul. Să te odihneşti după isprava ta glorioasă ! Ai făcut-o lată, băiete !

Şi în timp ce îl împingea afară, mai rău ca pe un cîine, Elena, în prag, luă mîna lui Cesare şi-i spuse :

— Acuma sînt a ta, fii liniştit !

Şi pentru prima oară îl sărută pe frunte.

Cesare se îndepărtă încet, încet, strîngîndu-şi umerii, cu mîinile-n buzunare şi pentru prima dată avu o idee clară despre ceea ce făcuse. Simţea un junghi în inimă, un amestec de nelinişte, duioşie şi spaimă.

Cu o seară înainte, prinzînd momentul cînd tatăl şi mama se certau la jocul de cărţi, iar Roberto sta cu ochii pironiţi pe mîinile Camillei, Elena îi aruncase o privire ciudată, şoptindu-i :

— Mi-e frică !

Era galbenă ca ceara în momentul acela. Îşi ţinea plecat capul pe care-l împodobeau cu gingăşie cosiţe dese, desvăluind în poziţia aceasta un gît de statuie, o ceafă superbă, cu fire de păr dese şi fine care coborau şi se încîrlionţau delicat şi uşor.

Urmase o tăcere prelungită. În sfîrşit, pe cînd Roberto şi Camilla schimbau întîmplător cîteva cuvinte cu o voce discretă, Elena prinsese mîna lui Cesare pe sub cuver-

tura de pe măsuță și-i spusese :

— Mama știe tot !

Tînărul se pierduse cu desăvîrșire. Totuși ghicise ceva după buzele strînse ale donnei Anna, după un fel de stingherealā ce plana peste tăcerile prelungi din seara aceea, după monosilabele neobișnuite cu care Roberto căuta să reînsuflețească conversația, după privirile lungi pe care Camilla le îndrepta spre sora ei, fără să deschidă gura și lăsîndu-și mîinile să cadă moi pe genunchi.

Partida se termina în acel moment, cu gălăgie, ca de obicei. Donna Anna, soțul ei și Camilla vorbeau toți deodată. Roberto însuși se lăsase prins și el în discuția animată, dînd din cap, cînd și cînd.

Cesare întrebă șoptit :

— Cum o să facem ?

— Eu nu știu, răspunse Elena. Ajută-mă tu !

Era pentru prima oară cînd îi zicea *tu*, atît era de tulburată.

Conversația se oprise brusc. Don Liborio însemnă scrupulos, într-un caiet anume, rezultatul jocului. După aceea își puse pe masă tichia brodată, alături de tabachera din care trase o priză și se sprijini de speteaza scaunului, cu un oftat din plin, ca să se odihnească. Donna Anna punea în obișnuita cutie de carton cărțile de joc și bobii care serveau drept miză.

Îndrăgostitul tăcea privind-o pe Elena, care își lăsase bărbia pe sînul pe care strălucea din cînd în cînd o cruciuliță de sticlă neagră printre dantela decolteului.

Purta o rochiță care-i venea ca turnată, puțin deschisă în formă de inimă la piept și cu mîneci scurte pînă la cot. Ochii tînărului se plimbau de la fiică la mama care în seara aceea se ținea cu buzele strînse, cu sprîncenele încruntate și nu-i adresase o vorbă.

O certase pe Elena că nu se grăbise să-i ia din mînă cutia de carton ca s-o pună la locul ei în dulăpior și chiar o întrebase unde-i era capul în seara aceea.

Don Liborio întorcea ceasul deșteptător cu mare atenție, oprindu-se la fiecare învîrtitură, ca să nu se strice mașinăria. Atunci Cesare spuse șoptit Elenei, lîngă pian :

— Vrei să mă îndepărtez un timp ?

Ea îi întoarse o privire lungă, lungă și răspunse :

— Ai putea s-o faci ?

— Dacă vrei tu... dacă mama ta...

— Nu ! răspunse Elena. Nu ! repetă puțin după aceea, prefăcîndu-se a căuta ceva printre caietele de muzică. Nu ! n-aș putea trăi fără să te văd !

— Atunci, ce facem ?

— Ce vrei tu ! răspunse fata foarte simplu.

El se simțise pătruns și răscolit de cuvintele acelea adresate lui cu o părere de voce, ca un suflu ușor, în timp ce ea îi evita ochii și aproape că sta cu spatele la el. Dar ispita pe care acele cuvinte i-o înfigea în creier, îl umplea de spaimă.

Văzînd că nu răspundea nimic, Elena repetă :

— Ce vrei tu ! Tot ce vrei !

Cesare se făcu roșu. Încercă s-o facă să priceapă că părinții lui n-ar fi consimțit la căsătorie, pînă n-ar fi avut o situație și că la fel și părinții ei ar fi spus nu.

— Atunci ?

El tăcea. Elena spuse din nou :

— Atunci ?

El nu știa ce să zică. Simțea fixați asupra lui ochii aceia pătrunzători.

— Să fugim ? îngînă el.

Elena își duse mîinile la piept, albă ca o statuie și nu răspunse. El nu mai răsufla, îngrozit de vorba care-i scăpase. Elena îl privi în față un moment și plecă încet capul.

Vărul Roberto se ridicase ca s-o ajute pe Camilla să-și pună în ordine croșetele și ghemele în cutiuța gherghefului. Donna Anna dispăruse. În acest timp Elena, plecată deasupra pianului, scria două cuvinte pe o fîșie de ziar și după ce terminase rostise tare :

— Ascultă, dacă mîine nu poți veni, trimite-mi această romanță.

În stradă, sub lumina unui felinar, află ce romanță îi cerea Elena :

„Mîine seară, la 11, după plecarea lui Roberto, așteaptă pe scară“.

Cum îi promisese, după vreo jumătate de oră de cînd aștepta, în întuneric, apăsîndu-și cu mîinile bătăile inimii, o văzu sosind în vîrful picioarelor, cu fața atît de palidă și ascuțită de parcă îi tăia voalul. Avea mîinile reci, dar nu tremura. Îi spuse cu o voce surdă.

— Să mergem !

El voia s-o îmbrățișeze, dar tînăra fată își feri fața de sărutările pe care el nu îndrăznea să i le dea, și adăugă cu același ton.

— Nu, nu încă.

Primul sărut avea să i-l dea ea cea dintîi, pe pragul ușii unchiului Luigi, spunîndu-i că de acum era a lui.

III

Tatăl lui Cesare, la Altavilla, murise dintr-o febră pernicioasă căpătată pe cînd supraveghea strînsul slabei recolte a anului. În aiurările ceasului din urmă, privind pe rînd feţele celor care stăteau holbaţi în jurul patului, murmura :

— Săracii mei orfani !... săracii de ei !... Ce se vor face ?...

Cesare era încă un copil. Spre norocul lor, un frate al tatălui, canonic, îşi asumase cu mult curaj răspunderea pentru soarta văduvei şi a orfanilor şi se pusese pe treabă serioasă, ca să împace litigii, să reînoiască poliţe,

să supravegheze recoltele. Primul născut, în acordul tuturor, fu destinat carierii de avocat, pentru că biata familie, mereu în luptă cu sărăcia, avusese totdeauna teamă de uşierii tribunalelor, iar celor de la ţară le părea o meserie de aur aceea de a vinde vorbe goale.

În familia Dorello era exemplul unchiului, don Anselmo, care, la seminar, agăţase într-un cui în faţa pupitrului o bonetă de preot, ca s-o aibă mereu înaintea ochilor ca pe un far şi aşa ajunsese să se facă preot.

Cesare trebuia să continue tradiţia acestui unchi canonic. Văzîndu-l de copil delicat şi bolnăvicios, părinţii îşi spuneau că e un băiat de talent şi l-au pus pe picioare cu gălbenuşuri de ou, cu comprese călduţe şi alte leacuri. El era cărturarul familiei, temeiul tuturor castelelor în aer pe care le plăsmuiau părinţii, cînd şedeau pe mica lor terasă, la răcoare, după arşiţa soarelui de pe cîmp, cu mîinile puse pe genunchi. Atunci tăiau şi împărţeau după plac mari porţiuni de pămînt pentru nevoile familiei lor numeroase, din toată acea dăruire a lui Dumnezeu care li se aşternea sub ochi dincolo de ultimele case ale satului.

Şi de cîte ori cumnata se punea la pat şi o apucau durerile naşterii, unchiul preot mormăia trecînd prin odaia alăturată, bombănind că în casa aceea nu era pic de chibzuială şi prevedere. Prinsese simpatie pentru Cesare, din pricina fizicului său firav, care-i părea o garanţie contra riscurilor căsătoriei şi care promitea că nepotul o să iasă un om cumpătat, aşa cum dorea el.

Băiatul primise o educaţie aproape claustrală. În fiecare zi, vara sau iarna, se ducea să-l ia pe unchiul său de la biserică, după slujba de seară şi, dacă ploua, intrau în prăvălia spiţerului. El privea cum se prelingeau picurii de apă pe geamuri, iar unchiul cu sutana strînsă între picioare, schimba două vorbe cu farmacistul sau cu alţii, sprijiniţi fiecare pe măciulia bastonului.

Cînd era timp frumos, făceau împreună cîţiva paşi afară din sat, agale, agale, schimbînd salutări cu cunoscuţii pe care-i întîlneau (şi se cunoşteau toţi !), plimbînd alene ochii peste marile pete cenuşii ale livezilor de măslini ce se învăluiau în tristeţea apusului, ascultînd într-o

doară trăncăneala femeilor la fîntînă și glasurile care se ridicau de pe drumeaguri, discutînd despre ogoarele pe care le cunoșteau palmă cu palmă, interesîndu-se de semănăturile de pe ele, măsurînd din ochi grămezile strînse într-o zi, care așezau pete negre pe miriștea galbenă, observînd loturile pregătite pentru bob, punctate în negru de grămezile de gunoaie, cîntărind din ochi via desfrunzită de curînd, zbîrlită și spongioasă în mijlocul altor șiruri lungi de plantații pline de verdeață.

Apoi, ajunși la capătul obișnuit al plimbării lor, care era un zid scund înspre o grădină de zarzavat, unchiul ștergea de praf cu batista două pietre și se așezau, acolo, cu coatele pe genunchi, odihnindu-și privirile peste valea largă și frumoasă care se întindea la picioarele lor, cu culorile stinse, presărată cu tufișuri de un verde închis, alături de așezări rare, smălțată de tonuri roșcate, bătînd în galben și verde palid, brăzdată de fîșia îngustă a șoselei care se pierdea în depărtare.

Întovărășeau mașinal cu gîndul carele ce se înșirau ca niște puncte negre care puneau ceasuri întregi pînă să se șteargă în zare și, uneori, în vasta tăcere a cîmpiei de sub ei, li se părea că aud fluieratul trenului, de dincolo de dealuri, ca un ecou al unei alte lumi. Atunci preotul revenea la realitate și zîmbea discret față cu această visare a lor, ce părea o escapadă. Între timp soarele apunea în dosul munților înnorați și sus, pe înălțime, deasupra capetelor lor, ferestrele bisericii scînteiau deasupra satului ca o luminație fantastică și ca o chemare la reculegerea gîndurilor.

Apoi o luau înapoi spre casă, cu mîinile la spate, și se întovărășeau cu țăranii care se înapoiau în sat, împingînd înaintea lor asinul sau măgărița încărcată, pe cînd clopotele sunau *avemaria*, în sătucul adunat ca o turmă de oi sub cerul tot mai stins.

Unchiul canonic se întorcea iar la spițer, unde se adunau neapărat notarul, vicepretorul și alții, mereu aceleași persoane, ca să stea la taifas, să-și istorisească treburile și necazurile, sau să pălăvrăgească despre cele ce observaseră în cursul zilei, în treburile și pe țarinele lor și ale altora.

În aceste plimbări de seară, Cesare avea îngăduința să stea și el și să asculte pînă la primul ceas al nopții. Dar la întîia bătaie a clopotului spunea seară bună celor de față și se ducea acasă, unde surorile lui, de pe balcon și în întuneric, stăteau de vorbă cu vecinele. Lua sfeșnicul și se suia în odăița lui, ca să se pună pe învățătură. Mai tîrziu se auzea zăngănitul spălatului vaselor de bucătărie și alte ecouri ale treburilor domestice, care intrau în grija femeilor. Și în fiecare seară, la aceeași oră, se vedea obișnuita lumină la fereastra vecinilor de peste drum, semn că se așezau la cină.

Influența unei astfel de adolescențe asupra acelui temperament delicat dezvoltase în el o sensibilitate neliniștită, o gingășie de sentimente rafinate, de dispoziții contemplative, pe care acea disciplină eclesiastică le făcea timide, reculese și meditative.

Don Anselmo nu se uitase la sacrificii pentru ca nepotul lui să devină avocat. Revoluția din 1860 [1] aruncase neîncrederea asupra profesiunii de preot, iar unchiul canonic mai presus de toate nu era decît un țăran cu bun simț, care lua lucrurile așa cum se înfățișau la vremea lor și dinspre partea lor cea bună.

Or, cea mai bună meserie i se părea a fi cea de om al legilor, adică tot un fel de preot, fără sutană, care spovedește la domiciliu, pune să i se plătească scump cazurile delicate de conștiință și merge la plimbare cot la cot cu primarul și cu pretorul, după ce au luat masa împreună, fiind salutat de toți cu pălăria scoasă, respectuos, și întîmpinat peste tot cu titlul acela răsunător, care parcă îți umple gura : *avocat*.

Pentru un astfel de castel în aer mama își văzuse băiatul plecînd la Universitatea din Napoli, mergînd pe jos în urma căruței care-i transporta patul și o măsuță pusă cu picioarele în sus, și tot pentru asta surorile își scoseseră ochii ca să-i pregătească trusoul, ca și cum s-ar fi dus să se însoare.

[1] E vorba de acțiunea revoluționară a lui Garibaldi împotriva regelui din Napoli și împotriva papei de la Roma.

La Napoli Cesare își găsise o gazdă cu treizeci și cinci de lire și șaptezeci și cinci de centime, în tovărășie cu alți patru colegi, ceea ce făcea ca plata chiriei să revină la șapte lire și cîteva centime de cap, dar fracțiunile acestea erau pricină de certuri nesfîrșite de cîte ori se făceau socotelile, la ora mesei, fiecare ținîndu-și pîinea la subțioară de teamă ca vreunul din colegi să nu-i muște din ea, din nebăgare de seamă.

În curtea aceleiași case, vizavi de gazda studenților, erau ferestrele domnișoarei Elena, și acele răfuieli zgomotoase făceau să alerge în balcon toată familia grefierului, domnișoarele cu un zîmbet ironic, tatăl cu tichia de catifea pe cap, servitoarea cu cîrpa de șters în mînă și cîteodată chiar și mama își arăta printre perdelele galbene fața palidă și discretă.

Familia de vizavi avea o mare importanță în ochii studenților, bieți chiriași cu șapte lire și cîteva centime de cap și care-și furau pîinea. Domnișoarele primiseră o educație ca și cum ar fi fost ursite să se căsătorească cu prinți. Se auzea vorbindu-se pe balcon englezește și franțuzește, cîntau la pian ca și cînd altceva n-ar fi trebuit să facă toată viața și din cînd în cînd puneau la fereastră să se usuce picturi, care de departe păreau o minune.

Și cu toate astea sora cea mai mare avea 32 de ani, și domnișoara Elena, cînd nu cînta la pian, citea romane, iar cînd era pe stradă, sau se afla în balcon, avea niște priviri ca și cum ar fi așteptat ca tocmai atunci să sosească personajul acela romantic sortit să-i ofere mîna, inima și o trăsură cu patru cai. De fiecare dată cînd domnișoarele plecau de acasă foarte spilcuite, tinerii studenți, ascunși după un geamlîc, mîncau din ochi pantofiorul mîndru al domnișoarei Elena, care traversa curtea noroioasă în vîrful picioarelor și cu fusta sumeasă cu mîna.

În timp ce camarazii lui își exprimau admirația ceva cam vulgar, ca niște odrasle de țărani care aspirau să apuce și ei partea lor la secerișul bogat al vieții, singur Cesare se ținea demn și rezervat, ca unul ce fusese de-

prins printr-o educaţie eclesiastică să respecte ierarhiile sociale.

De copil trăise mereu în mijlocul acelei mizerii decente care aşterne un colorit cenuşiu peste toate actele vieţii şi le pune în ordine după un plan implacabil, dînd o uriaşă însemnătate bogăţiei, în penibilul şi permanentul contrast între ce eşti în realitate şi ce pari a fi.

El ştia bine ce înseamnă la ţară să ţi se zică „domnule", să porţi pălărie-cilindru duminica, iar surorile să meargă cu mănuşi la liturghie ; ştia şi cît costă să-ţi toceşti pingelele pentru o plimbare frumoasă şi cît valorează ziua de muncă a unui student. Şi el muncea într-adevăr ca un dijmaş conştiincios, care nu vrea să fure ziua lui de muncă.

Domnişoarele de vizavi, cînd se întorceau acasă tîrziu, vedeau mereu lumină la fereastra lui, în faţa cărţilor înşirate pe o măsuţă. Fiindcă el îşi dădea seama că trebuie să-şi bată capul, să dea cu sapa adînc ca să scoată din capul lui diploma. În loc de orice altă distracţie, seara, în timp ce colegii hoinăreau pe afară să cucerească vreo servitoare din vecini, el se aşeza la fereastră gîndind la surorile lui, care la ceasul acela stăteau în balcon să pălăvrăgească cu vecinele, şi la mamă-sa, care îi strecurase pe furiş în buzunar cinci lire înainte de plecare.

Curtea deşartă era tăcută şi melancolică, închisă din trei părţi de ziduri înalte şi înnegrite, cu aproape toate ferestrele zidite (ca pe vremea birului pe uşi şi ferestre) şi rămase oarbe tocmai din 1848, din economie de geamuri. Pe pereţii cojiţi, fără alt relief decît al pervazurilor măcinate se scurgea dîra murdară a vechilor burlane.

Pe cealaltă latură se ridica un zid înalt de biserică, găurit tot ca un pătul de porumbei, cu o fereastră mare şi arcuită în partea de sus, lăsînd să treacă prin cioburi de geamuri prăfuite un reflex palid de lumină şi un vag miros de bucătărie.

În amurg un mic clopot dogit suna pentru *angelus*, de acolo din creştetul înalt al bisericii, între cei patru stîlpi negri ai clopotniţei, înălţaţi drept pe fondul palid al crepusculului. Şi acest clopot parcă arunca în valuri,

peste curtea cu umbre cenuşii, o singurătate şi mai dezolantă, o nostalgie şi mai melancolică după satul natal, la ora cînd luminile se aprindeau una după alta în ulicioara întortochiată. În fiecare seară, la aceeaşi oră, servitoarea lui don Liborio aprindea şi ea lumina şi o lăsa să ardă singură în antreul gol, prin care străbăteau sunetele voioase ale pianului Elenei sau vocile fetelor.

Ziua examenului de diplomă, cînd a trebuit să se deschidă poarta cea mare, ca să intre în curte trăsura venită să-l ia pe Cesare, în jachetă şi cu cravată albă, fusese un mare eveniment pentru toată vecinătatea. Vestea zbura de la un balcon la altul.

Domnişoarele aflară în modul acesta că tînărul se ducea să-şi ia diploma de avocat, cuvînt magic, care făcea pe tatăl fetelor, cu tichia de catifea pe cap, să zică :

— Azi, e cariera care duce la orice. Cine ştie ? Poate că tînărul ăsta are stofă de ministru.

Iar mama lor, donna Anna, îşi dădu cu părerea către Elena :

— Acum, cu cravată albă, nu arată rău. Cum ţi se pare ?

Domnişoara Elena, întrucît venise vara, apărea mai des la fereastră, cu romane, versuri sau pînze pictate. Sora ei venea şi ea să lucreze în balcon, la răcoare, tăcută, cu ochii fixaţi pe broderia din mîna ei.

Mama nu apărea niciodată, iar don Liborio, văzînd mereu pe tînărul acela liniştit şi studios, începu să-l salute ducînd mîna la tichie. Şi, natural, au ajuns să se întîlnească ziua sau seara, în gangul de la intrare, cînd plecau sau se întorceau acasă, şi schimbau o vorbă, două, sub un pretext oarecare. Şi astfel puţin cîte puţin, pas cu pas, odată cînd fetele o porniseră înainte pe scară, cu ochii plecaţi, cei doi soţi spuseră tînărului că dacă dorea să le facă o vizită, întrucît erau vecini, firește cînd ocupaţiile lui de avocat îi lăsau timp liber, ei ar fi bucuroşi să-l primească, aşa, fără pretenţii, ca în familie. Fetele aveau oarecare talent să se comporte în societate, iar lui don Liborio i-ar fi plăcut să stea de vorbă cu o persoană cultivată, ca să schimbe păreri despre legislaţie, politică şi alte chestiuni serioase.

Tînărul se ducea acum în casa domnişoarei Elena ca să discute lucruri serioase, foarte serioase, privind-o însă pe furiş pe domnişoară şi fîstîcindu-se atunci cînd şi ea îl privea cu ochii ei căprui şi mari. Sora ei, Camilla, tăcută ca o umbră, nu-şi ridica nasul din lucru. Tatăl comenta evenimentele zilei şi în acelaşi timp făcea o partidă cu soţia, o distracţie pe care o deprinseseră de atîţia ani, în îndelungatul stagiu făcut în provincie, unde serile durează o veşnicie. Era un fel de omagiu adus bunei şi credincioasei tovarăşe de viaţă, ca s-o răsplătească pentru lungile peregrinări şi pentru exilul în care o silise să-şi petreacă aproape toată viaţa.

Donna Anna, cînd nu se ciorovăia cu soţul ei, era mereu în mişcare, ca bună gospodină ce se afla. Dădea asigurări că fetele ei, cu mînuşiţele lor albe şi cu toate calităţile ce le aveau, se pricepeau deopotrivă şi la toate treburile casei, ba chiar erau mai pricepute decît ea.

Printre mosafirii obişnuiţi ai casei era şi un tînăr mai copt, îmbrăcat totdeauna după ultima modă, care nu lipsea niciodată, nu vorbea de loc, nu fuma, şedea tot timpul lîngă Camilla, şi îşi trecea seara alegîndu-i ghemele şi numărîndu-i punctele de pe gherghef.

Donna Anna, prezentîndu-l pe Roberto, adăugase că era slujbaş la Azilul pentru copii găsiţi şi că le era puţin rudă. Mai tîrziu, cînd tînărul avocat intrase mai mult în intimitatea casei, aflase că Roberto avea să intre în familie, căsătorindu-se cu domnişoara Camilla, de îndată ce va fi obţinut avansarea pe care o aştepta de şapte ani de zile.

Treptat, treptat Cesare ajunsese să fie şi el un fel de rudă a familiei. Mama îi zîmbea, don Liborio îl întîmpina cu un oh ! cordial, domnişoara Camilla, fără a deschide gura, îi punea un scaun lîngă acela al surorii sale, lîngă măsuţă, iar Roberto îi întindea în tăcere mîna permanent înmînuşată.

Dar înainte de a ajunge la această intimitate el trecuse printr-un fel de ucenicie. Tatăl domnişoarei Elena fusese vicegrefier pe vremea Burbonilor şi avea în vîrful degetelor toate chichiţele legii. Foarte prost pentru guvernul actual că scosese la pensie un om atît de capabil !

— Să nu te mire dacă nu vor ajunge și la republică ! și vechiul grefier scos la pensie se făcea roșu pînă la gulerul ros al pardesiului. Ceea ce nu-l împiedica totuși să tragă cu urechea și la ideile noi ale socialismului.

Mama, cu lunga ei ședere în provincie, atunci cînd soțul ei era în activitate, își dădea seama bine că prin unele ținuturi de la țară existau averi modeste dar solide, foarte de invidiat în zilele cînd cismarul sau brutarul te asediază acasă, zile cînd toată familia ieșea gătită la plimbare, ca să nu audă într-una clopoțelul de la ușă.

Ea adoptase acum aerul binevoitor al unei gospodine la casa ei, departe de orice frivolitate, și sta de vorbă cu tînărul despre lucruri serioase, după socotința ei ; cît produceau proprietățile de la Altavilla, cît vin dădeau viile, cîți se înfruptau din această recoltă și altele. Tînărul, mișcat de această afectuoasă atenție, povestea de-a fir a păr cum stăteau treburile acasă, făcea socoteala puținelor venituri ale familiei și a gurilor care erau la masă și, jenat de numărul cam mare al acestora, mai suprima din ele și mărturisea că una din surori, prea bisericoasă ca să intre în viață, intenționa să se dedice Domnului.

— Disproporția bogățiilor e o injustiție, declara rituos don Liborio, trăgîndu-și tichia pe ochi. Dumneata nu ai decît o independență modestă, dar ești tînăr și ai o profesiune care te poate duce la orice. Chiar îmi placi mai mult așa !

Donna Anna îi zîmbea atunci drăgăstos, Camilla își cerceta din ochi sora și apoi întreba tot cu ochii pe Roberto, care aproba dînd din cap, tăcut.

Numai Elena se ținea rezervată în toată această revărsare de prietenie. Dacă tînărul îi surprindea privirile fixate asupra lui, ea pleca imediat ochii.

Seri de-a rîndul citea absorbită, stînd cu capul aplecat, oferind vederii ceafa ei catifelată de un puf foarte fin. Sau cînta la pian ore întregi, cu ochii vii fixați pe partitură, apoi își sprijinea pe claviatura pianului brațele frumoase și goale pînă la cot, privea distrată în jurul ei și își lăsa îndelung privirile asupra rudei lor,

Roberto, care ședea lîngă Camilla, urmărindu-i mîinile dibace.

Ea nu adresase nici douăzeci de cuvinte tînărului avocat măcar că se aflaseră poate de o sută de ori singuri și fără nici o bănuială, cînd căutau împreună cine știe ce caiete de note, cînd ea se afla întîmplător în anticameră la sosirea lui sau cînd el îi oferea brațul și o luau înaintea celorlalți la plimbare.

Totuși, cînd îi sosise o scrisoare din Altavilla, pe vremea culesului, cum că strugurii putrezeau în vie, întrucît nu răzbeau să-i culeagă, iar tînărul se dusese să-și ia rămas bun de la familia Elenei, fata îl privise adînc cu ochii aceia căprui bătînd în negru și-l întrebase :

— Te întorci curînd ?

— Pe la jumătatea lui noiembrie, cred...

— Așa de tîrziu ?

Altceva nu-și spuseseră.

Donna Anna se bucurase pentru că recolta trebuie să fi fost bogată, de vreme ce aveau nevoie și de ajutorul lui.

— Trebuie să fim folositori societății, observase tatăl. În definitiv, prosperitatea generală rezultă din buna stare a fiecărei familii.

Domnișoara Elena nu mai spunea nimic. Se dusese la fereastră și privea afară în stradă, ridicînd perdelele și lipindu-și fruntea de geam. Cînd tînărul se ridică să plece, se mișcă și ea încet, veni să-i dea mîna, ca toți ceilalți și în pălăvrăgeala generală îl întrebase :

— Cel puțin ai să ne scrii, nu-i așa ?

Și nu-i lăsa mîinile.

Reîntors la Altavilla, în timpul plimbărilor liniștite, cînd apusul așternea parcă o ceață pe valea de dedesubt, cînd luminile se aprindeau palide de-a lungul ulicioarelor întortochiate, tînărul se gîndea la sunetul clopotelor de seară care cădea trist din înălțimea clopotniței în curtea interioară a casei Elenei, își amintea zidul înalt și întunecat și chiar și lampa singuratică ce se clătina în mijlocul anticamerei deșarte și tăcute.

Ca să-și țină promisiunea, trimise tatălui Elenei o scrisoare lungă, după ce făcuse și refăcuse o duzină de

ciorne, ca și cum cu ea și-ar fi susținut examenul de diplomă. Tatăl Liborio pusese scrisoarea sub tabacheră, deși cuprindea și un pasaj foarte afectuos pentru donna Anna și salutări respectuoase pentru domnișoare.

În locul tatălui, care era foarte ocupat, răspunsese cu distinsa ei caligrafie engleză, domnișoara Elena. Îi ciripi cîte puțin despre toate, cu un oarecare abandon confidențial, informîndu-l despre cîte se întîmplaseră după plecarea lui, îi povesti cum își petreceau serile, că îi simțeau lipsa și că își aminteau adesea de el. Aici scrisoarea se lungea un pic și se încheia așa :

„Dacă veștile despre noi ți-au făcut cu adevărat plăcere, fii sigur că și acelea pe care ni le vei da dumneata vor face tot atîta plăcere tatei, mamei, Camillei precum și aceleia care face pe secretara".

El răspunse pe dată, dar se încăpățînă să se adreseze tot lui don Liborio, de astă dată fără ciornă, descriindu-i ocupațiile ce le avea, oră cu oră, în tot cursul zilei, stăruind cu înduioșare asupra amintirii serilor atît de frumoase pe care avusese onoarea și norocul să le petreacă în casa lui.

„Vai ! ce plăcut ar fi fost să se găsească împreună acolo, la țară, în aceste ultime zile de toamnă !

Cîte tablouri frumoase ar fi pictat domnișoara Elena ! Și ce mulțumiți ar fi fost domnișoara Camilla și Roberto să stea de vorbă în cerdac, sub lumina lunii, ascultînd povestirile naive și cîntecele culegătoarelor viei, tolănite grămadă prin curte !"...

Răspunsul veni tot de la fată, în locul tatălui din cale afară de ocupat, și Elena se lăsase și ea să lunece pe panta amintirilor.

„Îți aduci aminte de seara aceea frumoasă pe care am petrecut-o împreună la *Villa* ? [1], ascunși aproape după un pîlc de copaci, printre care vedeam cum se plimba mulțimea elegantă, sub lumina lămpilor cu gaz aerian ? Și armoniile voioase ale muzicii care se amestecau cu

[1] *Villa Nazionale* : parc în cartierul Chiaia, la țărmul mării.

foşnetul frunzelor ? Tot aşa îmi pare că te văd, după descrierea ce-mi faci a casei dumitale de la ţară".

Şi semna :

„Cu afecţiune, prietena dumitale, Elena." Apoi : „Prietena dumitale, Elena". Apoi : „A dumitale, Elena". Direct.

Şi astfel, după culesul viei, atunci cînd tînărul se întorsese în oraş pentru a practica avocatura, Elena, cum îl văzuse, se făcuse roşie ca jăratecul în obraji şi îi adresase un „bine ai venit", cu o voce care îi tremura în aşa fel că el închisese acea voce în adîncul inimii, ca să n-o mai uite niciodată.

Amîndoi se simţiseră încurcaţi, iar cînd se surprinseseră privindu-se îndelung în ochi, amîndoi se înroşiseră. Roşeaţa trecea ca o flacără luminoasă peste paloarea diafană a Elenei. Aproape fără să-şi dea seama, ea îi făcu un semn către mamă-sa, cu o privire rapidă, care fu pentru tînăr o adevărată revelaţie.

Pînă în momentul acela el nu-i adresase măcar un cuvînt pe care îngerul păzitor, care era Camilla, să nu-l fi putut asculta fără să-şi ridice ochii de pe broderie.

Cele dintîi vorbe pe care le rostise timid, într-o seară cînd don Liborio întîrziase în oraş peste ora avemariei, iar donna Anna ieşise în balcon ca să-l aştepte, fuseseră acestea :

— Mama dumitale e supărată pe mine !

Elena dădu din cap negativ, dar rămase cu capul plecat, cu mîna la frunte.

— Iartă-mă Elena, adăugase el după o lungă tăcere.

Atunci pentru prima dată tînăra îi luase mîna într-ascuns, timid, şi i-o strînsese cu putere, fără să-l privească.

Din clipa aceea pentru el începuse o viaţă nouă, numai visuri, în care cerinţele realităţii parcă-l trezeau brusc ca nişte împunsături în inimă. Începu să facă datorii la colegi, la prieteni, la croitor, la lenjerească, ca să fie bine îmbrăcat şi să poarte mînuşi ca Roberto. De cîte ori scria acasă trebuia să mintă, să născocească pretexte ca să-i facă să-i trimită banii pe care îi cheltuise încă înainte de a-i primi.

În searbăda mediocritate în care trăise pînă atunci nu mai încercase niciodată acele neliniști și îngrijorări ascuțite în mijlocul nepăsării exigente a unui oraș mare. De multe ori, în ceasurile negre de deprimare, singur în odăița sa, cu coatele pe masă și cu capul în mîini, se gîndea ca la un refugiu la vasta cîmpie senină care se întindea dincolo de fereastra lui de la Altavilla, la pacea aceea inextricabilă a sătucului în care tropotul unui cal și bocancii țăranilor sunînd în răstimpuri pe pavajul ulițelor aveau ceva de lucru cunoscut și prieten. Și ochii i se umpleau de lacrimi cînd privea fotografiile rudelor sale, prinse la rînd pe perete, toți negricioși și înțepeniți în hainele lor de sărbătoare, în contrast atît de mare cu portretul Elenei !

De atunci încolo, cînd venea în casa lui don Liborio, totul îi păru schimbat, cum se simțea schimbat și el, în el însuși.

Donna Anna părea că o păzește din ochi pe Elena și aruncă asupra ei priviri lungi și dezolate, ca și cum toate măruntaiele ei materne s-ar fi încrîncenat. Camilla, impasibilă, atunci cînd toți tăceau un răstimp, fără să se știe de ce, șoptea iar un cuvinței către vărul ei, ca în biserică, cu o voce potolită și parcă de taină în tăcerea aceea apăsătoare.

Don Liborio însuși nu mai era același. Debita maxime radicale asupra chestiunilor politice, avea priviri rele pe chipul lui încadrat de cinstita-i barbă albă, își trăgea pe ochi nervos, tichia brodată și, între o partidă și alta, trăgea pe nas prize de tabac, care plesneau ca niște focuri de artificii.

Elena, cu căpșorul plecat pe o carte sau asupra lucrului, în atitudine de victimă, arunca spre Cesare priviri domoale și melancolice ori de cîte ori își înălța capul, iar sînul i se umfla și palpita făcînd să se miște ca ceva viu dantela decolteului.

Pianul, așezat de-a lungul încăperii, tăcea și el, săptămîni întregi, așa că, în chip paradoxal, ceea ce părea mai vesel în acel salon, în zgomotul cărților bătute la joc și al păcănitului sec al andrelelor Camillei, era tocmai

Roberto, care ședea lîngă ea, privindu-i, scrobit și taciturn, mîinile care purtau încoace și încolo mica suveică.

Acea atmosferă de îmbufnare se întindea contagios. Pînă și jocul de cărți lîncezea și don Liborio amesteca cărțile fără nici un chef. Donna Anna curmă o dată partida mai devreme ca de obicei, ca să-l întrebe pe tînărul nostru cînd avea de gînd să-și deschidă biroul de avocatură, dacă în familia lor se făcuse vre-un plan de viitor, dacă surorile înțelegeau să se mărite înaintea lui etc., etc.

Don Liborio, cu coatele pe măsuță și cu tichia în mîini, asculta tăcut. În cele din urmă își dădu cu părerea că cea dintîi datorie a unui om cinstit era să-și creeze o familie și că un avocat, ca să se prezinte avantajos în ochii clienților, trebuie, fără discuție, să fie căsătorit. Roberto, care aștepta de șapte ani avansarea la Azilul de copii găsiți, ca să poată și el să se căsătorească, aproba din cap, stînd alături de sora cea mare.

— Pentru o mamă de familie, conchidea donna Anna, e o mare grijă aceea de a-și vedea copiii la casele lor. Eu știu ce înseamnă să ai în casă fete de măritat. Și trebuie să fii mereu cu ochii deschiși. Nu vorbesc de dumneata, Cesare, care ești un om de onoare. Dar e o primejdie serioasă, Dumnezeu să ne ferească !

Iar don Liborio, plimbîndu-se în sus și-n jos prin cameră, cu tabachera în pumn, adăuga :

— Legislația noastră are lipsuri, pentru că nu pedepsește cum trebuie trădările domestice. Cine abuzează de încrederea și de ospitalitatea unei familii oneste ar trebui condamnat la muncă silnică !

Sau :

— Aș vrea să văd, acum cînd au venit cu moda asta a juraților, ce-or să-mi spună dumnealor dacă mi-aș face dreptate cu mîinile mele, într-un asemenea caz ?

În momentul în care tatăl își reluase jocul și se ciorovăia cu soția, Elena își pironi în fața lui Cesare ochii ei pătrunzători și mari și îi spuse cu vocea aceea care era numai a ei :

— Mi-e frică !

IV

Unchiul Luigi telegrafie la Altavilla că nepotul făcuse o mare neghiobie. Telegrama ajunsese la familia Dorello tocmai cînd mica familie se pregătea să se așeze la masă. Don Anselmo se îngălbeni citind-o și o întinse fără o vorbă cumnatei sale, care scăpă lingura în farfurie. Ceilalți rămaseră înlemniți, cu coatele pe fața de masă, în dreptul ferestrei verde toată din pricina nucului din grădină.

Nici unul nu îndrăznea să sufle o vorbă. Fetele, îngrozite, se priveau una pe alta ca și cum ele ar fi fost prinse cu vreo greșeală. După cîteva minute donna Barbara luă

tăcută farfuria cumnatului, ca să i-o umple, dar acesta îi spuse, cu un gest calm, ridicînd mîna cu un smarald pe deget :

— Nu, nu mai mi-e foame.

Își trecu șervetul peste buze ca pentru a șterge amărăciunea, îl împături, îl puse pe marginea mesei și se sui în camera lui, ca să răscolească printre hîrtiile care se aflau pe birou. Cumnată-sa, rămasă cu fratele ei, își vîrî mîinile în păr, fără să scoată o vorbă. Fetele strînseră masa în tăcere și se duseră să se cotlonească în odăițele lor. Unchiul canonic nu ieși în după-amiaza aceea. Spre seară cumnata merse să bată sfios la ușa lui.

— Îi pun în ordine actele, spuse canonicul citind spaima în ochii bietei mame. O să-mi ia ceva timp, fiindcă nu mă așteptam să trebuiască să-i prezint conturile astea atît de repede.

Biata femeie se lăsase să cadă pe un scaun lîngă ușă, cu brațele puse pe genunchi, urmărind mașinal cu ochii înlăcrimați fiecare gest al cumnatului, care părea liniștit.

La urmă, înfricoșată și mai mult de acest calm, șopti :

— Sîntem ruinați !

— Voi, ceilalți, nu. Pe voi, cît voi trăi, vă am eu în grija mea, dacă vreți să stați mai departe cu mine, răspunse canonicul.

Dar ea plîngea în tăcere, acoperindu-și fața cu mîinile. Apoi murmură :

— Și el ?

— Uite aici, răspunse cumnatul. El are șapte mii de lire partea lui din averea părintească. Dacă se mulțumește să ia via de la Rosamarina, măcar că valorează mai mult, plus ce-i revine din casa părintească, vom împăca lucrurile prietenește, economisind astfel cheltuielile și o să fie mai bine pentru toți.

— Șapte mii de lire !... Cu ce-o să trăiască ?

Atunci preotul dădu din umeri și doar acesta fusese singurul gest brusc pe care-l scăpase.

— Ceva zestre o să-i aducă și soția. Și apoi are o meserie foarte bună. Trebuie să te gîndești că ceilalți

copii ai dumitale nu au așa ceva și nu te-au costat atîta bănet ! El ne-a ruinat pe toți !

La toate aceste argumente mama răspundea plîngînd. În cele din urmă, potolită dintr-o dată, ca și cum ar fi luminat-o Sfîntul Duh, cu trupul încă zguduit de suspine și cu fața scăldată în lacrimi, spuse :

— Am să mă duc chiar eu, la oraș, la băiatul meu. Am să-i vorbesc, am să-i ating inima. A avut totdeauna o inimă simțitoare față de mama lui.

Cumnatul o privi în față, ca și cum ar fi fost și el pătruns de aceeași inspirație. Apoi reluă să citească telegrama și clătină capul în semn că era zadarnic.

— Fă cum vrei, conchise întinzîndu-i depeșa.

Biata mamă porni la drum chiar a doua zi în zori, cu o legăturică pe care Rozalia i-o pregătise cu cele de trebuință. Era înfricoșată ca și cum ar fi plecat în America, înghesuită și zdruncinată în căruța care ducea poșta la gară.

Cumnatul o însoțise pînă în cerdac.

— Dacă se răzgîndește, dacă vrea să se întoarcă aici, casa e mereu deschisă — să-i spui așa — pentru el, dar numai pentru el !

Tînărul, fiindcă nu mai îndrăznea să dea ochii cu părinții Elenei, se mutase la un hotel. Colegii, în totalitatea lor, îi împrumutaseră o sută de lire și făcuseră acest lucru cu figuri atît de serioase de parcă i s-ar fi întîmplat o mare nenorocire. Cel mai în vîrstă dintre ei, un student în medicină, la prima aluzie glumeață privind aventura lui, își dădu cu părerea că ar fi fost mai bine pentru el dacă și-ar fi rupt un picior.

Din păcate, lui Cesare picioarele îi rămăseseră sănătoase și hoinărea toată ziua ca un delicvent, pînă se întorcea ca să se arunce pe pat sfîrșit, cu ochii rătăciți și cu fața descompusă. Și așa, întorcîndu-se acasă, găsi într-o bună zi în odăița lui pe mamă-sa, care sta lîngă ușă, palidă și obosită, cu mica ei legătură pusă lîngă măsuță.

Simţise o zvîcnire în sînge şi rămăsese nemişcat în faţa ei, ruşinat, cu braţele atîrnîndu-i, cu ochii împietriţi, cu bărbia căzută.

În timpul drumului, mamă-sa îşi pregătise un întreg discurs, îşi închipuise şi răspunsurile lui, pînă şi modulaţiile vocii şi chiar gesturile cele mai mici — toată căinţa fiului scump, care s-ar fi aruncat plîngînd în braţele sale şi s-ar fi întors odată cu ea acasă, în sat.

Cu aceste plăsmuiri în minte făcuse ea călătoria, privind plînsă cîmpurile de o parte şi de alta, sau copacii care se înşirau rămînînd în urmă. Parcă voia să şi-i întipărească în minte pentru a gusta bucuria contrastului în momentul cînd ar fi făcut din nou aceeaşi cale, dar împreună cu fiul ei.

Soarele se ridica glorios din hăurile munţilor ca un semn de bine şi sărmana de ea se adresa soarelui cu mîinile împreunate şi cu glasul fierbinte :

— Sfîntă Fecioară ! Îţi mulţumesc ! Îţi mulţumesc şi ţie, Dumnezeule mare !

Dar acum, la vederea fiului ei, prăpădit şi umil ca un vinovat, în timp ce ea însăşi sta ghemuită lîngă uşă ca o străină, acum nu mai ştia ce să spună, nu-şi mai amintea nici măcar o singură vorbă din acelea care trebuiau să-i moaie inima.

Descurajată, începu a-şi strînge gura a plîns, ca o fetiţă, lăsă buza în jos şi tremura toată de suspinele abia stăpînite. Această mimică puerilă devenea sfîşietoare pe faţa aceea stoarsă, abătută şi sub părul ei alb.

— Oh, mamă ! Oh, mamă ! hohoti fiul căzîndu-i în cele din urmă la picioare, cu faţa pe genunchii ei. Oh, mamă !... şi altceva nu ştia ce să spună.

Biata mamă plîngea domol, într-una, aplecată deasupra lui, pipăindu-i cu mîinile faţa, spinarea ; îi mîngîia chipul ca pe cînd era copil şi-l ţinea la fel între genunchii ei, iar el chihotea de neastîmpărată voioşie. Şi îi vorbea aşa :

— Să ştii că recolta a fost slabă anul ăsta. Grîul n-a ieşit bun. În vie a bătut piatra. Iarna asta a fost

mare prăpăd pe oi, așa că Foranii au trebuit să-și vîndă casa. Nădejdea ne-a rămas numai la Dumnezeu !...

Tot păsuri și biete nevoi de oameni săraci, pe care le pricep bine numai ei, dar cu care credea ea că spunîndu-i-le se vor îndrepta toate. Nădăjduind astfel că Cesare se și gătește de drum, i se părea că soarele radios pe care-l văzuse în dimineața aceea umplea acum și această odăiță necunoscută, în care, de cum pășise, simțise o strîngere de inimă.

Cînd amîndoi se mai liniștiră, mama se așeză pe genunchii băiatului, ținîndu-l îmbrățișat strîns, cu capul pe umărul ei și repetînd în inima ei :

„Sfîntă Fecioară, îți mulțumesc ! Se vede că sufletele din Purgatoriu au înmuiat inima copilului meu. A fost sufletul tatălui lui !...“

Și se apucă să facă ordine prin odaie, ca și cum ar fi fost la ea acasă. Se simțea ușurată de o mare greutate și cu mîinile care-i tremurau încă își desfăcu legăturica, căutînd unde să-și pună lucrurile aduse.

— Ai să mă ții aici la tine, nu e așa ? Și mîine ne întoarcem în sat, acasă la noi. Unchiul îți trimite vorbă că te așteaptă cu brațele deschise. Plecăm mîine. Acum sînt prea obosită, am îmbătrînit. Mă simt bătrînă.

— Nu, mamă !... bîigui băiatul ei. Nu pot să mă întorc acasă !...

Ca și cum revenea la realitate, ea rămase cu lucrurile în mînă, fiindcă nu știa unde să le pună. Le puse din nou pe scrin, își împreună mîinile descărnate, le strînse amarnic și spuse :

— Dar ce-ai făcut de nu poți să te întorci acasă ? Ce-ai făcut, băiatul meu ?

El nu răspundea, clătina din cap, avea ochii plini de lacrimi, frămînta în mîini batista umedă.

— Eu sînt bătrînă. Din partea mea, fă ce vrei. Dar gîndește-te că bietele tale surori vor rămîne pe drumuri, cînd și unchiul tău ne va părăsi...

— Ah, mamă ! răspundea tînărul, clătinînd din cap și mototolindu-și batista. Dacă ai ști ! Dacă ai ști !...

— Ba da, da, știu băiete, sărmane băiat al meu ! știu ce trebuie să fie în inima ta ! Dar ce poți face, dacă sîntem săraci ! Tu nu știi... nu știi nimic... De multe ori, cînd tu așteptai banii de fiecare lună, unchiul tău nu dormea toată noaptea. La Crăciun, cînd logofătul Nunzio nu trimisese banii de pe vin, iar cumătrul se întorsese și el cu mîinile goale de la tîrg, vai !... ce zi neagră !... Nu ne păsa de noi, că surorile tale, sărmanele de ele, s-au obișnuit cu toate și se mulțumesc și cu cîteva boabe de fasole... Grija mare era pentru tine... „Băiatul acela — spunea unchiu-tău — ce-o să se facă printre străini ?“ Cît am mai plîns atunci, ascunsă într-un ungher, că mă gîndeam : „Ce-o să facă el printre oameni străini ?...“ și mi se năzărea că umbli flămînd pe străzile orașului pe care nu-l cunoșteam, acolo, departe, dincolo de munți... la ceasul cînd de obicei te întorceai acasă și surorile tale îți recunoșteau pașii și ziceau : „Asta e el. Vine acasă !...“ Vezi, nu-s frumoase ca atîta altele, dar te iubesc cu atît mai mult... și mereu vorbesc de tine, seara, și, de cînd ai plecat... ți-aduci aminte ? că eram toți în cerdac și-am stat pînă nu te-am mai putut vedea... n-au răbdat o zi să nu-ți facă patul, ca și cum s-ar putea să te întorci în oricare seară... și camera ta a rămas așa cum ai lăsat-o și nu s-a mai servit nimeni de ea, nici cînd culesesem atîtea roșcove, da atît de multe că nu știam unde să le mai punem și-am umplut două coșuri mari pe care le-am vîrît chiar sub patul lui unchi-tău. Și el a zis : „Să băgați o mînă de roșcove în cuptor, cînd s-o întoarce. Știți ce mult îi plac...“

— Nu, mamă ! repetă băiatul. Eu nu pot să mă întorc acasă.

— Dar ce-ai făcut de nu te poți întoarce acasă ? Spune-i mamei tale ! Ce-ai făcut ?

— Am făcut... că ea a fugit de acasă, din dragoste pentru mine. Și-a părăsit părinții... și nu mai are pe nimeni, mamă !

La acest răspuns, săraca de ea nu știu ce să mai zică. Nu se mai gîndea că fiul ei o părăsește, nici la groaza de a se înfățișa înaintea cumnatului ei cu o astfel de

veste. Parcă vedea înaintea ochilor pe fetele ei care fugeau cu iubiții lor, cum făcuse și fata aceea, și toată vînzoleala din casă în clipa cînd s-ar fi descoperit o astfel de nenorocire.

Și atunci se apucă să-și strîngă lucrușoarele, prăbușită, fără nici o speranță. În momentul acela îi căzu sub ochi portretul Elenei, atîrnat la capul patului, într-o frumoasă ramă aurită, cu buzele și sprîncenele atît de vii pe fața de culoarea caldă a ambrei.

Biata femeie rămase o clipă încremenită, cu micul bagaj în mînă, rușinată de îmbrăcămintea săracă ce purta și de chipul ei sfios și slab, de sărmanele ei degete osoase petrecute prin nodul legăturicii.

De acum simțea că totul se sfîrșise, că ar fi fost zadarnic să lupte cu farmecul acelei frumuseți care îi răpise inima fiului ei. Suferea numai o ruptură dureroasă și o milă nesfîrșită și dezolată pentru acest fiu care trebuia să sufere și el atît de mult văzînd-o că pleacă.

La altceva nu se gîndea și îi spuse :

— Ascultă-mă. Eu trebuie să mă duc ; trenul e aproape de plecare. E mai bine să mă întorc repede acasă, că surorile tale au rămas singure, iar unchiul tău se va supăra și mai rău dacă-l fac să aștepte răspunsul. Și mai economisesc și din cheltuiala drumului.

Răvășit, cu privirea fixă și sticloasă, el se învîrtea acum prin cameră, ca și cum ar fi căutat ceva.

Mamă-sa, din prag, îi spuse :

— Am să mă rog lui Dumnezeu ca cel puțin să înmoaie inima unchiului tău. Or să mă ajute, Cesare, sufletele celor răposați !

El își puse pălăria pe cap, mașinal, și voia să-i ia din mînă legătura, fără să-și dea seama ce face.

— Acum sărută-mă, îi spuse mamă-sa, că dacă unchiul tău nu vrea să te ierte, poate nici n-o să te mai văd. Sînt bătrînă și s-ar putea să mor.

— Mamă ! izbucni el. Aș vrea să mor eu !

Mamă-sa, ținîndu-l îmbrățișat și tremurînd din tot trupul, îi răspunse :

— Ce vrei să fac ? Surorile tale n-au alt sprijin decît pe unchiul tău. Ce pot eu să fac ?

Și continua să repete aceleași cuvinte, în timp ce cobora încet, încet scara, ținîndu-se de balustradă. Brusc, ca și cum și-ar fi adus aminte de ceva, el sui din nou în cameră și se întoarse cu cîțiva bani pe care-i ținea în mînă.

— Ia-i, o să ai nevoie la drum. Mai mult nu am, mamă !

— De, asta e ! observă mama. Dacă am fi bogați, nici tu, nici eu n-am purta acum crucea asta în inimă !

— Așteaptă ! Așteaptă, că vreau să te însoțesc pînă la gară.

În momentul cînd să se suie în vagon, pe cînd biata femeie de la țară privea uimită și speriată acel du-te vino al mulțimii, ținînd strînsă pe ascuns sub broboadă mîna fiului, care parcă simțea că cineva îi smulge inima cu unghiile, el îi spuse iarăși :

— Lasă-mă, că vreau să te mai însoțesc un pic.

Nu-l răbda inima să se despartă de ea. Și ea simțea acest lucru și-i strîngea mereu mîna sub broboadă, stînd în vagon alături de el și privind întinderea cenușie de miriști care fugea înapoia lor.

În sfîrșit trebui s-o părăsească, pentru ca ea să urce în diligența hîrbuită, ce aștepta pe călătorii din partea locului, cu mîrțoagele ei care dormitau sub umbra săracă a unor salcîmi.

Și ei i se părea că îi mai spune încă : „Așteaptă-mă, vreau să te duc pînă în sat, acasă..." și că îi strîngea mereu mîna, în ascuns, sub broboadă.

În fața portierii vagonului, stînd acolo nemișcat și apăsîndu-și batista pe gură, el urmărea cu ochii acoperișul prăfuit al diligenței care sălta și se clătina îndepărtîndu-se pe șoseaua albă. Cînd nu se mai zărea nimic, se ghemui într-un colț al vagonului, întunecat ca și sufletul lui, ca noaptea care învăluia deja toate lucrurile, și plînse ca un copil. Dar atunci cînd luminile orașului începură să strălucească la orizont, se însenină, furat de imaginea Elenei, și se gîndea că acum mamă-sa se va potoli și ea, cu gîndul la cei care o așteptau acasă. Astfel

fluviul vieţii îl prindea şi-l fura pe fiecare îndepărtîndu-i tot mai mult pe unul de celălalt.

Mama ajunse acasă noaptea, frîntă de oboseală. Fetele dormeau, numai cumnatul veghea, aşteptînd-o, parcă ar fi ghicit că o să se întoarcă repede. Nu scoase o vorbă, în timp ce ea punea jos legăturica, şi îi întinse un scaun. Dar tocmai tăcerea aceea ei parcă îi tăia respiraţia. Atunci, văzînd-o cuprinsă de un tremur nervos care-i scutura tot trupul, canonicul se duse să-i umple un pahar cu apă.

— Vezi că, dacă te îmbolnăveşti, o să fie şi mai rău pentru fetele tale, îi spuse cu o voce domoală. La urma urmei, n-a murit nimeni !

Biata de ea mai prinse un pic de curaj şi povesti tot ce ştia, privind cu teamă chipul cumnatului, pentru a urmări îngrijorată efectul vorbelor ei. Preotul rămase impasibil, iar la sfîrşit spuse :

— Acum trebuie să-i căsătorim.

Şi pe cînd cumnata lui îl privea uluită :

— Altfel ar ieşi un scandal. Aici, la ţară, pe drept sau pe nedrept, trec drept cap al acestei familii şi episcopul mi-ar ridica dreptul de a sluji liturghia. De altfel nici nu ai cum să-l împiedici de a se căsători. Dacă nu-i dai consimţămîntul, ca mamă, i-l dă tribunalul.

— Eu nu zic nu, murmură ea sfios, împărţită între speranţă şi teamă, şi părîndu-i că preotul înclina oarecum să ierte.

Cumnatul aprobă din cap în tăcere. Atunci biata mamă izbucni în lacrimi de consolare :

— Ştiam eu că sufletele din Purgatoriu n-or să ne lase — suspina ea şi îi venea să alerge, să trezească fetele ca să le dea şi lor de ştire că unchiul canonic îşi ierta nepotul şi îi deschidea braţele.

Dar preotul o opri binişor, punîndu-i pe umăr mîna cea cu inelul şi-i spuse :

— Ia-o încet ! Cît priveşte iertarea, iert ; pentru că mîine mă duc să slujesc liturghia, dar altceva nu vreau şi nici nu trebuie să fac. Puţinul cît pot îl dau bucuros pentru familia fratelui meu. Dar nu am veniturile unui

episcop și nu pot să mă încarc și cu familia copiilor fratelui meu. Fiecare la casa lui. Dar dacă voi ceilalți vreți să vă duceți să stați cu fiul vostru, liberi ! În casa mea însă, nu ! Asta să vă intre bine în minte !

În ziua următoare, după-amiază, în loc să-și facă obișnuita plimbare pînă afară din sat, unchiul canonic se duse să se vadă cu prietenul său, notarul, și compuseră împreună o scrisoare frumoasă către don Liborio.

În familia Elenei, după ce trecuse prima furie a furtunii, toți se mai potoliseră. Numai don Liborio, în loc să facă obișnuita partidă de cărți, continua să-și depene degetele deasupra tabacherei, stînd în fața portretului Elenei, care îi întorcea mereu spatele. Roberto, ca o umbră, sosea la ora știută, strîngea pe rînd mîinile la toți, și se ducea la postul lui, lîngă Camilla, cu regularitatea lui de funcționar.

Cînd primiră scrisoarea unchiului canonic, care făgăduia consimțămîntul mamei tînărului și cerea să știe ce destinaseră ca zestre Elenei, pe donna Anna o apucaseră toate furiile, amintindu-și de jignirea de moarte pe care o aduseseră familiei lor și începu să țipe că găina se jumulește numai după ce e moartă, dar ea și cu soțul ei erau încă în viață și nu înțelegeau să se despoaie în folosul unei ingrate care-i jignise în felul acela. Și apoi aveau o altă fată de măritat și aceea, cît era de bună și de iubitoare, merita mai mult decît Elena. Dumnealui, dacă făcuse pe viteazul, însemna că se știe în stare să-și întrețină nevasta, fără să aibă nevoie de zestre. Fata ei avea o sută de înzestrări, cu toate darurile pe care le poseda, cu toate calitățile pe care le dobîndise de la ea, de la mama ei. Domnul avocat putea să binecuvînteze pe Dumnezeu și pe toți sfinții pentru norocul care dăduse peste el și să nu umble să mai ceară și altceva.

Don Liborio, rigid ca Brutus, îndesîndu-și pe cap tichia brodată, adăogă :

— Eu nu am zestre de dat ! Eu nu mai am fiică !

Cît privește consimțămîntul îl dădură cu amîndouă mîinile. Nici nu se putea altfel. La urma urmei aveau inimă de părinți. Mama ajunsese chiar să se înduioșeze,

aducîndu-și aminte că la tînărul acela ținuse și aproape îl considerase ca pe unul din familie.

Don Liborio, îmbunat, mărturisi că îi fusese simpatic și lui, de aceea îi deschiseseră și inima și ușa casei, favoare pe care nu obișnuiau s-o acorde oricui. Roberto era de față și putea să mărturisească. Roberto, acolo de față, lîngă Camilla, aprobă din cap.

— Un avocat poate ajunge foarte departe, în ziua de azi !, încheie don Liborio.

— În băiatul acesta e stofă de ministru !

Iar donna Anna adăugă :

— Unchiul canonic, în definitiv, e un slujitor al lui Dumnezeu ; n-ar trebui să se ocupe de nimicuri, cînd e vorba să scoată două suflete din păcat.

Ea dădu cu generozitate fiicei sale toate rochiile și toată zestrea pe care o avea de copilă. Tînărul avea partea lui din averea părintească, în valoare de șapte mii de lire, reprezentată prin via de la Rosamarina și prin partea lui din casă. Cum timpul presa și n-aveau bani ca să închirieze un apartament, tinerii soți hotărîră să petreacă toamna la țară, în proprietatea lor.

Sosiră acolo într-o zi ploioasă de octombrie, precedați de o căruță încărcată cu lăzi, cufere, cutiile și cutiuțele Elenei. Prima zi la Rosamarina fu melancolică, în odăile acelea goale, în care zăceau unele peste altele atîtea lăzi și pachete ca într-un depozit de gară, cu un amurg de zi gălbejită, cu perspectiva satului pierdut în pîclă, sub cerul întunecat.

Tînărul soț ar fi vrut să se repeadă îndată la Altavilla, să-și îmbrățișeze mama. Dar canonicul îi făcuse cunoscut că ea nu prea se simte bine și că are s-o vadă la biserică, atunci cînd va putea să iasă din casă.

Lumea zicea, în sat :

— Frumos și vesel începe căsătoria asta din dragoste !

V

Era în octombrie. Toate familiile din Altavilla se răspîndiseră în ţinut, ca să supravegheze culesul viilor. La Rosamarina sosirea celor doi soţi fusese un eveniment.

Elena, cu toaletele ei noi, cu umbreluţele ei elegante, punea culori vesele şi orăşeneşti pe verdele palid al podgoriilor, pe stîncile pitoreşti deja atinse de coloritul melancolic al verii care se ducea. Se simţea cu adevărat fericită, în plină afirmare a temperamentului ei exuberant, lacomă de senzaţii plăcute, încîntată de priveliştea nouă a cîmpiei şi vieţii de la ţară, răsfăţată de adoraţia pătimaşă şi aproape sfioasă a soţului ei, flatată de res-

pectul semibarbar cu care țăranii primeau pe noua lor stăpînă.

O priveau cu o admirație uimită care li se citea în ochi, se lipeau de ziduri ca să o lase să treacă, atunci cînd o întîlneau plimbîndu-se pe potecile *ei*, prin via *ei*, pe moșia *ei*, cu umbreluța pe spate, la brațul soțului *ei*, proprietarul, și chiar îngenunchiau la picioarele ei și-i sărutau ghetuțele de lac.

În zori alerga pe cîmpurile învăluite în ceața dimineții, în mijlocul ciocîrliilor care ciripeau săgetînd spre cerul de culoarea sidefului, fără să-și fi strîns părul, fără mănuși, ținîndu-și cu amîndouă mîinile poalele rochiei, respirînd pînă-n adîncul plămînilor aerul tare și îmbălsămat de sulfină și de rozmarin. Îi plăcea să simtă răcoarea de rouă sub tălpi. Îi plăcea să se întindă pe iarba mereu verde, în mijlocul vreunui desiș, în ceasurile calde ale dupăamiezii, culcată pe spate, cu brațele încrucișate sub ceafă, ca să soarbă cu ochii, cu buzele umflate, cu nările zvîcnind, cu toată ființa lacomă și destinsă, azurul intens al cerului, parfumurile pătrunzătoare, țîrîitul și zumzetul umil al atîtor vietăți, liniștea aceea imensă în care se simțea pulsația unei vieți universale.

Și se mai auzeau cîntecele culegătorilor răspîndiți departe, prin vii, și atîtea și atîtea zgomote și glasuri care veneau să moară lovindu-se de înălțimea uscată a masivului Rocca, fără umbră, fără un fir de iarbă, ridicîndu-se spre cerul albastru, pe fondul de un verde închis și greu al nenumăraților nuci.

Acest peisaj, în cea mai mare parte neproductiv și totuși de un pitoresc minunat, se întindea în dreapta și în stînga cu schimbări bruște de perspectivă, cu o bogată varietate de tonuri, cu rîpe uscate, pustii și adînci, ca un parc imens, de o măreție de linii pe care numai Elena putea s-o aprecieze.

Dinspre partea lor țăranii ridicau din umeri la entuziasmul ei pentru stînca aceea de granit, care nu producea nimic și cu care ea se mîndrea ca și cum ar fi posedat o feudă. În schimb, ei își păstrau tot entuziasmul pentru pămînturile Baronului, șesuri întinse fără nici o

nuanță de culori bogate, dar adevărate țarine pentru semănături, care vara se crăpau ca un vulcan stins.

Elena era probabil singura care se mîndrea că e stăpîna acelui peisaj. Sentimentul proprietății lua naștere și se dezvolta în ea cu o nuanțare artistică și rafinată. Cînd soarele apunea peste via ei, răspîndea *acolo*, nu în altă parte, ultimele lui efecte de lumină caldă și aurită peste frunzele îngălbenite, peste verdele închis al tufelor ce împădureau valea adîncă, peste muntele cenușiu de granit, vopsindu-l în roz și în violet pal.

Umbra se ridica *de acolo*, din Rocca, din desimea nucilor, ca un văl de tristețe, iar soarele, la rîndul lui, suia încet pe fața albă a căsuței *lor*, incendia geamurile ferestrelor, părea că face să plesnească în chiar acel moment bobocii florilor de cîmp pe deasupra mărăcinilor tiviți de o pulbere aurie.

În fund, în vale, pămînturile Baronului se întindeau încă întunecate, înecate în ceață, brăzdate de șirul lung al plugurilor care tot anul pregăteau semănăturile. Cesare, cu capul pe genunchii Elenei, spunea :

— Aș vrea să fiu bogat ca Baronul, ca să te fac fericită.

Acest peisaj, aceste senzații noi aveau o mare influență asupra firii Elenei, impresionabilă și pasionată. În aceste ore de efuziune, în marea liniște a serii, în izolarea totală a cîmpiei parfumate, soțul i se destăinuia în întregime, cu timiditățile, cu expansiunile, cu neliniștile și remușcările lui fierbinți și virgine. Privind stelele care răsăreau peste Rocca, cu capul în poala Elenei, îi istorisea cît pătimise pentru dragostea lui și cîte remușcări încercase, cînd văzuse pe mama lui plecînd dezolată.

Acum nici el nu mai avea pe nimeni în lume, așa că uneori simțea nevoia să-și îngroape fața în sînul ei, să închidă ochii și să nu mai gîndească la nimic.

Cînd era împreună cu ea uita preocupările îngrijorate în ce privește viitorul și necazurile plicticoase și meschine ale prezentului, care-l constrîngeau să ceară împrumuturi de la notar. Ea nu știa nimic despre astea. Îl credea fericit, cum era fericită ea, și ar fi vrut să alerge pe cîmp împreună cu el, ca doi copii, să se lase cu totul în voia

capriciilor ei. Seara întîrziau pe terasă, ca să simtă răcoarea, față în față cu stînca aceea care tăia ca o uriașă pînză neagră cerul strălucitor de stele.

De acolo auzeau vorbele culegătorilor din încăperea unde erau teascurile, iar dinspre cealaltă parte a văii, pe drumeagul care alerga pe brîna Roccei, se auzea sunetul cornului, care vestea sosirea altor transporturi de struguri.

Elena, cu coatele pe balustradă, alături de soțul ei, asculta distrată acea trebăluială a oamenilor pînă noaptea tîrziu, acele sunete de corn din depărtări, își plimba ochii pe întinderea nedeslușită a acestei proprietăți, ale cărei hotare păreau că se lărgesc la infinit în negurile nopții, pînă la o luminiță depărtată care tremura în fundul văii, acolo unde erau curțile moșiei Baronului. Se simțea bogată și fericită, se strîngea lîngă soțul ei, în mijlocul glasurilor domoale și supuse ale tuturor acelor oameni care trăiau pentru ei, și își sprijinea capul de umărul lui, cu o dăruire deplină și recunoscătoare a întregii ei ființe.

El, în visul fierbinte al lunii de miere, avea treziri bruște și amare, tresăriri îngrijorătoare, frămîntări nedeslușite. Fiecare colțișor al acelei case de țară păstra amintiri scumpe și intime, care se redeșteptau ca o remușcare. Cînd era singur pe terasă, către vecernie, și priveliștea din fața lui se întuneca treptat, și răspîndea spre cerul palid sunetul trist al clopotelor sale, și se aprindeau una cîte una luminile liniștite, îi trecea pe dinaintea ochilor viziunea atîtor amintiri de familie, care nu-i păruseră niciodată atît de afectuoase și împlîntate atît de adînc în viul ființei sale.

Îi reveneau în minte vorbele mamei sale : „cine știe dacă am să te mai văd vreodată“ — cu o dulceață melancolică și depărtată. Se însenina numai cînd se afla lîngă Elena, care se sprijinea de umărul lui, și nu o acuza de indiferență, fiindcă era atît de voioasă și fără de griji.

„E o copilă !... ea nu știe nimic !...“ își spunea în sinea lui, cu acea generoasă indulgență a firilor care sînt victime ale propriei lor bunătăți și care caută în slăbiciunea lor proprie explicarea și scuza oricăror greșeli sau lipsuri ale altora.

Într-o zi se duse la Altavilla, la ora vecerniei, ca să-şi întîlnească mama, în biserică.

Acolo, în penumbra naosului, părînd şi mai tristă din pricina candelei mici care clipea înaintea altarului şi a pînzelor lungi şi violete puse să acopere arcadele, o văzu pe bătrînica lui încovoiată pe scăunelul de închinat rugîndu-se desigur lui Dumnezeu şi pentru el.

Sărmana rîdea şi plîngea de bucurie că îşi revedea băiatul şi îi strîngea capul la pieptul ei descărnat, sub ochii Madonei — mamă şi ea. Părea mai înaltă decît Cesare în momentul acela. Apusul, strălucind în ferestre ca o biruinţă, umplea încă de lumină bolta înaltă şi sonoră a bisericii.

— Acum, spuse mama, îngenunche cu mine ! Să ne rugăm amîndoi lui Dumnezeu. Doamne, dă-i împăcarea sufletească, murmura ea ţinîndu-l de mînă pe Cesare ca pe un copilaş. Doamne, ţine-l sănătos ! Doamne, dă-i chibzuială, dă-i linişte şi fericire cu cei dragi şi mai ales cu nevasta lui !

Cine i-ar fi spus atunci acelei biete mame cîte aveau să se întîmple !...

Ea mai rămase cîteva momente să se roage fierbinte, în ea însăşi, cu ochii aţintiţi asupra Crucifixului. Tot atunci se desluşeau în întunericul din dosul altarului psalmodierile întristătoare ale canonicilor, iar tăcerea din biserică începea să fie tulburată de tîrşîitul picioarelor vreunui credincios.

Deasupra, sus, clopotul chema la binecuvîntare. Un novice aprinse patru lumînări pe altarul cel mare, iar un preot scund şi gros, înălţîndu-se pe vîrful picioarelor, deschise tabernacolul, se rugă un moment cu fruntea lipită de altar şi apoi se întoarse cu faţa spre credincioşi, şi în acelaşi timp clopotele începură să sune a sărbătoare şi sfera de deasupra altarului să răspîndească raze iar preotul să binecuvînteze întreaga omenire de dincolo de marea fereastră luminoasă peste care se lăsa noaptea.

Bătrînica mişca înfrigurată buzele, într-o rugă tăcută, ţinînd strînsă mîna fiului, ca pentru a-i transmite şi lui credinţa ei.

— Acum, hai să văd cum arăţi, îi spuse scoţîndu-l în lumina incertă a crepusculului, pe pragul bisericii.

Cît despre ea, arăta abătută, galbenă şi sbîrcită ca un pergament.

— Eu sînt bătrînă, repeta mereu, şi nu-mi pasă de mine. Dar ţi le încredinţez pe surorile tale, pentru cînd n-o mai fi nici unchiul, şi te mai rog să-ţi iubeşti femeia. Acum tu eşti al ei. Ţi-a dat-o acelaşi Dumnezeu care ne-a binecuvîntat adineaori.

Lumea căsca ochii mari văzînd pe Cesare alături de mama lui. Dar ea îi spunea :

— Nu lua seama la ei. Unchiul tău n-o să zică nimic, dacă îţi însoţeşti mama pînă la poarta casei.

În drum îi ceru lămuriri despre o mulţime de lucruri mărunte. Îl întrebă dacă biroul lui de avocat începuse să meargă, dacă la Napoli se instalaseră bine, dacă aveau ce le trebuie şi dacă soţia se dovedea bună gospodină. Îi da sfaturi stîngace, de ţărancă.

— Gîndeşte-te bine, fiul meu ! acum cînd ai în spinare grija unei case. Numai cu Rosamarina n-ai s-o scoţi la capăt. Vezi să nu faci datorii, că datoriile îţi prăpădesc casa. Şapte mii de lire se duc într-o clipită. Să nu te îndatorezi !

Şi continuă să-i repete toate zicalele înţelepte care circulă la ţară, căutîndu-le în mintea ei, temîndu-se să nu fi uitat vreuna. N-avea de unde să ştie că el începuse deja să facă datorii asupra proprietăţii de la Rosamarina.

— Aş vrea s-o văd şi pe nevasta ta, să-i spun şi ei lucrurile astea.

Ajunseră în faţa casei şi, ridicînd privirile, ea văzu lumină în camera cumnatului.

— Dacă surorile tale ar fi ştiut că vii, ar fi acum în balcon, ca să te vadă. Dar mai vino şi duminica viitoare. Dacă pot am să le scot puţin la plimbare şi în felul ăsta or să te vadă. Sărmanele de ele, n-au curajul nici să pomenească de aşa ceva de faţă cu unchiu. Te-aş face să urci pînă la ele, de nu mi-ar fi teamă de el... Şi de el avem nevoie, mare nevoie !... Şi acum, cu bine !...

Şi începu să urce scara, obosită, ţinîndu-se de rampă. Fiul se înapoie cu inima strînsă, avînd mereu înaintea

ochilor mîna aceea descărnată, care se sprijinea de balustradă, și spinarea îngheboșată a bătrînei, care se oprea la fiecare treaptă ca să-și tragă sufletul.

În iureșul și risipa nesocotită a prezentului bogat în senzații și desfătări, de cîte ori nu i se întunecase veselia cînd își amintea de îngrijoratele sfaturi ale mamei și de îndemnurile ei la economie !

După terminarea culesului, vecinii, care nu știau cum să înșele timpul în așteptarea recoltei de măsline, veniră să facă o vizită tinerilor căsătoriți : doamna Goliano, doamna Brancato, domnișoarele Favrini, împachetate în rochii de sărbătoare, ridicînd pînă la genunchi fustele, ca să nu le murdărească în iarba umedă, iar bărbații ascunzîndu-și în mînuși noi mîinile lor înnegrite de soare și bătătorite de muncă.

Se făcea muzică, se dansa, se improvizau gustări pe iarbă, șarade și jocuri de societate, prinzîndu-se de mîini și așezîndu-se în cerc, ca să închipuie litera *O*, sau se înfășurau în cearceafuri și își încolăceau șaluri pe cap în chip de turbane, cînd se jucau de-a *Seraiul*.

Elena, elegantă, plină de voioșie, pusese în mișcare toată vecinătatea.

Doamnele, încuiate în casă, zoreau toată ziua cu foarfecele și cu acul, ca să copieze rochiile ei cochete, mînușile ei lungi, pălăriuțele ei îndrăznețe, își coseau fuste și jupoane, își puneau pe cap toate florile din grădină.

Elena era atît de fericită, încît nu observa momentele de preocupări, îngrijorările amare care se iveau din cînd în cînd pe fața soțului ei, atunci cînd el se ducea să se închidă în micul lui birou ca să scrie notarului lungi epistole, trimise printr-un om, care aducea și răspunsul. Cel mult dacă îl întreba :

— Despre ce îi scrii ?

— Despre afaceri, răspundea el.

— Ah !... și ridica din umeri cu un gest de nevinovat egoism, ca și cum singura și marea ei obligație nu era alta decît să se bucure de viața aceea ușoară și veselă, fără să-i pese de necazurile secrete pe care i le provocau lui Cesare toată această mișcare, acea veselie furată lunii lui de miere, acea dorință de plăceri pe care o respira soția lui și pe care el o ghicea cu o pătrundere delicată

și aproape bolnăvicioasă, pe care o simțea adulmecînc împrejur, de prin toate rîpele și desișurile, pe unde ve cinii foiau toată ziulica sub pretextul vînătoarei. Dar a fi murit de rușine dacă ar fi trebuit să-i mărturisească soției ciudata lui gelozie. Dimpotrivă, cum auzea lătra de cîine înspre Rocca sau trosnetul puștilor, o chema îi arăta fumul ușor care se risipea încet din niște tufișur cățărate pe vreo rîpă de munte, la o înălțime amețitoare și-i spunea :

— Acolo ! Vezi ? Acolo trebuie să fie cutare sau cutare

— Ah ! exclama Elena, punîndu-și o mînă deasupra ochilor... acolo, nu ?... în prăpastia aceea ?

Și rămîne atentă, cu pumnii strînși. Uneori întreba

— Tu de ce nu te duci la vînătoare ?

Astfel de instincte avea dulcea copiliță. El nu găsea alt răspuns decît un zîmbet blajin și trist.

Alte ori ea exclama :

— Dacă aș fi bărbat, m-aș duce și eu la vînătoare Trebuie să fie tare frumos !... Ceva care te face să simți că trăiești.

Vecinii proiectaseră o cavalcadă pe asini, ceea ce pen tru Elena era un eveniment. Se nimerise o seară răco roasă și parfumată. Fiecare mărăcine, fiecare desiș de capere, fiecare tufă de mure era în sărbătoare, cu florile cu boabele, cu moțurile lor unduioase, cu zumzetul in sectelor, țîrîitul greerilor, ciripitul prigoriilor care se adu nau la cuiburi, cu orăcăitul broaștelor care veneau din spre cîmpia întinsă ca o mare, acolo jos, pînă unde în cepeau munții de culoarea cerului. Tot lucruri care da impulsuri misterioase în minte și în suflet.

Din cînd în cînd briza aducea sunetul clopotelor satulu în sărbătoare, aureolat de soare, scînteind prin toate fe restrele. Elena îl striga pe soțul ei, care călărea cev mai înainte, sub pretextul că-i cere să-i scurteze scar șelei, dar în realitate ca să vadă aplecat pe genunchiu ei singurul cap în care putea presupune în acel momen aceleași gînduri ce se agitau într-al ei, în mijlocul atîto oameni care călăreau ca și cum s-ar fi dus la bîlci, al femeilor care sporovăiau toate odată ca niște coțofen

— Tu eşti al meu ! îi şopti la ureche. Stai lîngă mine. Nu mă lăsa singură !

Drumeagul făcea un cot şi se înfunda de-a lungul văii într-un hăţiş, cu ramuri care se împleteau deasupra potecii veşnic verde din pricina muşchiului de pe bolovanii mereu umezi. În vale apa curgea cu un murmur sfios, ca şi cum ar fi fost la o sută de metri adîncime, pe sub mărăcinii care acopereau prăpastia, unde în miezul zilei veneau greierii cu aripioarele deschise, cu cîntecul lor viu ca şi murmurul apei, şi unde rîndunelele zburau neliniştite.

De fiecare dată cînd rămurişul se rărea, se vedea mereu, în dreapta, Rocca, suind pînă la cer, stîncă goală, despicată de largi crăpături împădurite, pătată ici şi colo ca mîncată de lepră.

Chiar cînd ramurile o ascundeau, simţeai mereu apropierea Roccei, după umbra deasă şi umezeala continuă, după un nu ştiu ce aer posomorît şi sălbatic care se lăsa peste toarte, pînă unde ajungea umbra ei.

Rămăseseră singuri, se risipise pînă şi zgomotul cavalcadei care o luase înainte. Elena sălta atunci uşor şi izbucnea în rîs. Apoi, trăgîndu-l spre ea, îi şoptea la ureche :

— Dacă m-ar ataca nişte bandiţi, m-ai apăra ?

Izbucnea şi el în rîs, dar Elena stăruia, voind să ştie dacă el era în stare s-o apere. Aproape că se supăra că bărbatul ei nu era un Hercule şi că nu era gata să se lase ucis pentru ea. Iar la sfîrşit îi spunea :

— Ce mult te iubesc ! Cît mă simt de fericită ! Şi întorcîndu-şi faţa spre el îi trimitea o sărutare.

Cînd ajunseră jos, în cîmpie, cineva din grup propuse o vizită la curtea Baronului.

La dreapta şi la stînga se întindeau şesuri nesfîrşite, brăzdate de lanuri, împărţite în patrate mari, cultivate cu bob, şi din loc în loc pete galbene de mirişti, cît vedeai cu ochii. La poalele colinelor se căţărau viile, în şiruri drepte, nesfîrşite, deja rărite de toamnă, pînă la livezile de măslini, dese, vaste ca o mare de ceaţă, cenuşii în ceasul acela melancolic. Mai sus, pe vîrfurile golaşe, se vedeau rătăcind numeroase turme, ca nişte imense

umbre de nori călători într-o zi de furtună, și se vedeau bine și boii care coborau spre vale, agale, sunînd tălăngile lor monotone în marea tăcere a amurgului.

Mergînd înainte întîlneau din loc în loc o așezare, un mic grup de construcții țărănești, care erau un fel de mici centre de cultură a pămîntului, cu tot felul de unelte răspîndite împrejur, în bătătură, și cu mari girezi de paie, mai înalte decît acoperișul și purtînd sus de tot o cruce făcută din stuf. În fund, în mijlocul unui patrulater de verdeață, împrejmuit cu un zid alb, se vedea o clădire mare cu acoperișul roșu, cu geamurile ferestrelor strălucind și avînd deasupra o turlă nu prea înaltă.

— Acestea sînt casele Baronului, ziceau între ei. Și biserica.

Acele proprietăți, de aici, de colo, de peste tot, erau ale Baronului, pînă unde zăreai albeața turmelor care pășteau pe pămînturile lui, pînă unde se auzeau clopotele de la biserica lui. Și mai povesteau între ei cît venit îi aduceau podgoriile, cît valorau livezile de pruni, cîte capete de vite pășteau pe pășunile lui, cît măsurau țarinile roditoare din șes, care se ridicau pînă la două sute de ducați iugărul. Parcă se sileau să-i vîre în cap acestei orășence ce enormă importanță are bogăția.

— Uneori, cînd anul e bun, toate acareturile acestea nu ajung ca să bage în ele recolta.

— În zilele cînd Baronul culege via, nu mai găsești vre-un băiat sau vre-o culegătoare nici la cincisprezece mile împrejur.

— Vechilii lui hotărăsc prețul vitelor la tîrg. Îi curg banii din toate părțile, ca grindina.

— Și e singurul copil !... În familiile bogate copiii vin totdeauna cu economie.

Mama lui, doamna Baroană, ca să nu-l lase să se înece în atîta bănet, mai cumpără în fiecare an o moșie ori o livadă de măslini.

— E o femeie în pantaloni. Dacă mai trăiește, o să lase atîta pămînt băiatului, că nici n-o să-i mai știe hotarele. Și el nu se poate căsători, pentru că e greu să găsească o nevastă tot așa de bogată ca el.

Drumeagul, de cum intraseră pe moșia Baronului, se prefăcea într-o frumoasă șosea carosabilă, flancată de un dublu șir de arbori tineri, împrejmuiți încă de un mic zid netencuit, pentru a-i apăra de vite.

— Cînd vor crește or să dea și umbră și fructe, așa că n-or să ocupe locul degeaba.

— Baroana e femeie în pantaloni ! Cînd a făcut șoseaua asta n-a vrut să piardă nicidecum din teren și a făcut șosea numai pentru că au cai și trăsuri. Ar putea să ridice aici și un oraș, atît sînt de bogați !

Pe șosea treceau continuu care și animale de povară și căruțași care salutau pe vecini cu respect, ca buni și cinstiți gospodari ce erau. Dincolo de gardurile vii, pe cîmpuri, hălăduiau cîrduri întregi de curcani și de alte orătănii. În fund se vedea o adunare de clădiri, mare cît un sat, peste care zbura un stol de porumbei. De jur împrejurul curții vaste, care se întindea înaintea porții larg deschise, erau care cu oiștea în sus, pluguri, un dublu șir de uriașe coșuri de nuiele, care își așteptau boii, ghiftuiți de fîn, priponiți de pămînt cu țărușe de lemn și cu funii atîrnîndu-le de grumaz.

La dreapta și la stînga se întindeau niște stoguri imense, munți de fîn mai înalți decît casele. În poartă se găseau o duzină de țărani, femei stînd pe vine, pîndari zdraveni, cu banduliera peste tunicele descheiate și cu pinteni la cizme, bucurîndu-se toți că era duminică și n-aveau nici o treabă, așa că stăteau cu brațele încrucișate, în timp ce o haită de cîini le da tîrcoale și lătra în preajma lor.

Vătaful se ridică pentru a primi pe oaspeți și căută să potolească haita de dulăi cu strigăte și pietre. Mica expediție intră într-o curte vastă cît o piață și acoperită de un gazon acum uscat, ca o pajiște. Cîteva cărări bătute o însemnau cu dîre lungi, albicioase, de la un capăt, la altul, făcînd-o să pară și mai vastă.

În jurul ei erau magazii care nu se mai terminau, cu ferăstruici de-a lungul zidurilor coșcovite, cu imense pivnițe a căror umezeală subterană transpira din zidurile coclite, din hangarele amenajate ca grajduri, din locuințele țăranilor negre și înfundate ca niște peșteri. Pe cele două laturi se aflau adăpătoare largi cît niște lacuri,

care înecau acea parte a curții, unde se bălăceau rațele și se zbenguiau niște prichindei cu pantalonii sumeși peste genunchi. Noaptea se auzeau acolo și broaște.

Într-o parte era scara ruinată, tremurînd cu fiecare bucată de granit a parapetului ei, largă cît scara unei catedrale, și urcînd în curbe pînă la ușa intrării principale, care avea deasupra o mare stemă știrbită, încoronată cu un coif din care mai rămăsese doar o pană de piatră fixată în zid cu un belciug de fier.

Sub arcada scării se ghemuia, ca sub pronaosul unei basilici medievale, ușa bisericii, sărită din țîțîni, albită de vechime, blocată de oale și unelte de tot felul, aruncate acolo pentru ca să rămînă curtea liberă. Deasupra acestei intrări, pe scutul cu panaș, care abia se mai ținea în piroane ruginite, își înălța capul pe jumătate ruinat clopotnița, cu clopotul spart și cu o cruce sfrijită de fier, pe imensitatea albastră a cerului.

Elena călca ușor pe iarba uscată, în curtea aceea pustie și tăcută, umblînd sfioasă în urma slujitorului încălțat cu bocanci țărănești, care se ducea să-i anunțe pe vizitatori, ținîndu-și bereta în mînă și precedîndu-i în vîrful picioarelor prin vasta anticameră sonoră și întunecoasă ca o biserică, pardosită cu cărămidă și avînd pereții spoiți cu var. De jur împrejur, pe acești pereți, deasupra unei îngrămădiri de șei vechi, de harnașamente puse pe suporturi, de coșuri gigantice pline cu legume, semințe și nuci, erau atîrnate portrete de familie, pictate grosolan, prăfuite, unele fără ramă, dar toate decorate cu un mare blazon pus deasupra capetelor, lîngă ele sau sub picioare, blazoane înțesate de cruci, tunuri, scuturi, stele și fiare sălbatice.

Portretele înfățișau cavaleri înveșmîntați în armură de fier, gentilomi ai Majestății-Sale Catolice, cu capetele puse deasupra unui larg guler spaniol ca pe o farfurie, servi credincioși ai Regelui, ultimii, mai recenți, fiind îmbrăcați în mare ținută cu spadă sau în costum de senator, demnitatea cea mai înaltă acolo în provincie, înfășurați în togă, pe care nici unul din ei n-o purtase

vreodată, și pe care artistul o desena după tipicul unui model bine cunoscut ; mai erau înfățișate și doamne cu bustul țeapăn, care parcă trăiseră tot timpul stînd în poză ca să nu trebuiască să se aplece.

Toți, sub negrul de fum sau galbenul de ocru, își păstrau o încruntare solemnă, cu ținuta maiestoasă a unor oameni care n-aveau decît să întindă mîna ca să apuce pălăria de baron, brodată cu perle. Pînă și acele rotofee chipuri moderne de proprietari cumsecade de la țară erau cu ușurință așezate de către artist pe pătratul alb al gulerului togei, ca să dovedească clar că erau tocmai capetele potrivite pentru respectivele coroane.

— Aceștia sînt strămoșii Baronului, sporovăiau în spatele Elenei.

— Au venit din Spania, o dată cu Regele. Unii de acum șase sute de ani ! Au avut totdeauna cuvînt în dieta regală. Au mai avut norocul să nu aibă prea mulți copii. Averea s-a adunat, nu s-a împărțit.

Elena asculta atentă, cu sprîncenele încruntate, trecînd în revistă portretele, fără să scoată o vorbă, pe cînd ceilalți pălăvrăgeau familiar cu slujitorul despre recolte și vite, despre noile terenuri pe care le achiziționase baroana, interesîndu-se ca și cum ar fi fost și ei din familie. De altfel și slujitorul zicea : turmele noastre, viile noastre, proprietatea pe care *am* cumpărat-o de curînd...

Baroana obișnuia să stea într-o cameră mică, toată găurită de uși și ferestre, în care iarna înghețai, încăpere încărcată cu mobile aurite, cu oglinzi, cu dulapuri pline de dosare prăfuite, cu cele trebuitoare pentru creșterea viermilor de mătase, ori săculețe cu probe de mărfuri coloniale. La mijloc era un birou vechi, iar femeile din casă stăteau în jurul stăpînei, trăncănind între ele, nepieptănate, prost îmbrăcate, unele îndrăznind să vină chiar desculțe în orele tîrzii. Femeile acestea torceau, coseau, împleteau ciorapi, se certau și se împungeau, în timp ce stăpîna își controla socotelile, da porunci vătafilor, consulta pe avocatul care venea anume din Altavilla, împărțea sarcini și da de lucru fiecăruia.

Ea primi pe noii sosiți cu cordialitatea care se citea și pe fețele strămoșilor gîtuiți în gulerul togei, pe femei le sărută, porunci să se aducă răcoritoare, cîte ar fi ajuns pentru o companie întreagă, îi purtă prin toată casa ei vastă cît o mănăstire, prin sufrageria în care nu mai lua masa nimeni, de mai bine de un secol, prin salonul care nu fusese terminat niciodată, prin încăperi mari, abandonate și tixite de mobile vechi și care mai toate serveau acum ca depozite.

— N-ai unde să mai pui un ac, spunea baroana. Casa e prea mică !

Bărbații își făceau cu ochiul și vîrau mîinile în coșurile vîrfuite cu toate bunătățile de pe lume.

— Astea sînt camerele băiatului meu, spuse după aceea baroana conducîndu-i într-un alt apartament ceva mai bine mobilat decît restul casei, dar al cărui singur lux consta doar în arme și echipamente scumpe de vînătoare, aruncate peste tot, prin colțuri, pe divane, pe mobile, pe biroul plin de praf și cu călimara virgină.

— Asta e patima lui, spunea baroana. Cîini și puști de vînătoare, la altceva nu se gîndește. Vreau să-l însor, ca să-i mai intre în cap și alte lucruri !

Doamnele priveau totul cu demnitate, cu buzele strînse și cu batista brodată în mîinile înmănușate.

Baroana prinsese o mare simpatie pentru Elena, o ducea de mînă, îi zicea „copila mea" și-i spunea :

— Vreau să-i găsesc o femeie frumoasă, ca dumneata, lui Peppino al meu. Dar nu una de la oraș, pentru că nu s-ar simți bine printre noi, aici, la țară, iar eu nu vreau să mă despart de fiul meu, decît cînd voi fi moartă. Ce vrei, e singurul meu copil !

Apoi, arătîndu-i în camera ei, la căpătîiul patului, portretul unui tînăr oacheș și zdravăn, cam la fel cu domnii aceia pictați în costume de sărbătoare, adăugase :

— Acesta e Peppino !

Elena îl privi puțin, din complezență, și răspunse ceva fără importanță. Peppino era la fel cu atîția alții, doar că avea părul încîrlionțat și pieptănat anume ca pentru a merge la fotograf, strîns într-un costum care voia să fie de oraș, cu un anumit fason de guler și de cravată,

cum Elena văzuse numai la Altavilla. Apoi se apucă să privească în tăcere pe Baroana care discuta cu bărbații despre recolte, despre curățarea măslinilor, despre prețul alimentelor, sau le cerceta pe femei despre treburile lor gospodărești, cu bunăvoința unei rude.

Era o femeiușcă scundă și slabă, cu ochelari pe nas, îmbrăcată în negru, de cînd îi murise bărbatul, cu un șorț cu bretele, de mătase verde, și cu un șal negru, petrecut cruciș pe piept. Avea cîteva fire de păr pe bărbie și un mers legănat ca și cum ar fi fost mereu călare, ceea ce justifica ce se zicea despre ea că poartă pantaloni : „N-am încotro ! răspundea ea celor care o sfătuiau să se mai cruțe la vîrsta ei, băiatul ăsta n-are pe nimeni care să vadă de treburile lui ; dacă n-aș fi eu l-ar mînca de viu. Unde te întorci, numai hoți ! O știți și dumneavoastră, dragii mei, mai bine decît mine !"

În momentul despărțirii îi întovărăși pînă la balconul circular și ținu neapărat să fie escortați de doi pîndari cu felinare aprinse, fiindcă se întunecase.

— Doamnei de la oraș o să-i fie frică la ceasul ăsta, pe meleagurile noastre : mie uneia nu mi-e frică. Toți mă cunosc, slavă Domnului ! Îmi pare rău că nu e acasă Peppino. Dar mai veniți și altă dată, cînd ieșiți să vă plimbați prin părțile astea. Poftiți de sfîntul Martin, știți, să gustăm vinul nou.

Se lăsase noaptea adîncă de jur împrejurul casei uriașe, peste cîmpia tăcută, iar stelele scînteiau peste Rocca, profilată în depărtare ca un mare nor amenințător.

Asinii pe care călăreau călcau încet, încet, amușinînd drumul în urma felinarelor călăuzelor, care înlăturau pietrele de pe cărare.

Ici și colo cîte o luminiță clipea din ochi în negurile adînci și la orice oprire se auzea apa din vale, care curgea domoală pe sub tufișuri, și orăcăitul depărtat al broaștelor din șesuri. La intervale străbătea și chelălăitul unui cîine, pierdut în spații și în nemărginita tăcere, care o făcea pe Elena să se înfioare ușor, ca din pricina răcoarei unei toamne înaintate.

Deodată se auzi tropotul unui cal.

— Trebuie să fie baronul, spuse unul din pîndari. Un cîine începu să latre bănuitor și feroce în fundul drumeagului. Puțin după aceea apăru într-adevăr și don Peppino, în umbră, pe un cal puliez înalt și ca o fantomă neagră, urmat de doi pîndari cărora le luceau cataramele de alamă și carabinele în bandulieră.

Cineva scoase un strigăt și baronul opri calul, ca să salute doamnele.

— Am fost la curtea dumneavoastră, spuse careva. Doamna de față e o doamnă străină.

Atunci don Peppino descălecă, s-o salute pe doamnă, ținîndu-și pălăria în mînă și părînd colosal în bătaia felinarelor care îl luminau de la piept în sus ; dar încolo, timid ca un băiat.

Elena abia înclinase din cap. Baronul dădu frîul unuia din pîndari. Continua să vorbească, cu un picior pe un bolovan de piatră, în timp ce un bătrîn slujitor îngenunchiat, cu capul alb la nivelul cizmelor stăpînului, îi desfăcea pintenii.

— Puteți să vă duceți acasă, le spuse stăpînul. Eu am să vin după aceea. Vedeți să nu lăsați calul să stea pe loc în aerul ăsta rece.

Ținuse să întovărășească mica societate pînă unde începea șoseaua. Apoi le salută pe doamne, se înclină mai adînc în fața Elenei și dispăru în întuneric.

— Cînd te gîndești că dacă i-ar ieși în cale un bandit, ar putea să scoată de la el și douăzeci de mii de ducați pentru răscumpărare, observă unul din cei prezenți.

— Don Peppino e viteaz ca un dulău ciobănesc. Nu s-ar lăsa prins.

Atunci, fără să știe de ce, în restul drumului Elena rămase cu gîndul la tînărul acela căruia nu-i era frică să meargă singur, la ceas de noapte, prin singurătăți neumblate.

VI

Grădinarul, zăpăcit de tot, veni să anunţe vizita domnului Baron.

Elena se afla sub pergola unde obişnuia să-şi petreacă orele calde ale zilei, cu o broderie sau cu o carte în mînă. Fără să-şi piardă cumpătul, făcu un semn cu capul către ţăranul uluit şi primi pe baron între cele patru tufe de dalie, ca o regină.

Don Peppino, obişnuit cu primiri pline de atenţie şi de jenă, fu descumpănit de această dezinvoltură seniorială. Venise cu intenţii de cucerire rapidă, ca un adevărat baron, îmbrăcat de gală şi lovind cizmele cu cravaşa. Ajuns în faţa Elenei, pentru a nu face figura pe care o

observase la alţii care îşi învîrteau pălăria în mîini, începu să admire peisajul, banca de lemn rustic de sub pergolă, panerașul de lucru împodobit cu panglicuţe.

Elena îi oferi un lichior, dintr-o casetă de lichioruri, la fel cu aceea pe care baroana o ţinea sub cheie pentru ocaziile mari. Lui don Peppino i se părea că se afla la teatru, ca atunci cînd diletanţii din Altavilla înjghebau din cartoane o scenă ţărănească, pe care graţioase păstoriţe, cu mînuşi şi cu ghete bine lustruite, recitau versuri.

La plecare, cînd îşi luă rămas bun, se oferi să vină să ia pe doamna cu trăsura, pentru o plimbare pînă în ţinutul vecin. Elena, după un uşor semn de mulţumire, care nu voia să însemne nici da, nici nu, şi după un zîmbet încă şi mai fără semnificaţie, îşi continuă lucrul, lăsînd soţului ei grija să răspundă.

Acesta rosti :

— Foarte bucuroşi, dacă îi face plăcere Elenei.

Dar abia plecase baronul, că Elena îi şi aruncase braţele în jurul gîtului.

— Bine ai făcut că ai zis da. Muream de pofta unei plimbări.

În seara aceea la Rosamarina se mai vorbea încă despre baron şi Elena spuse :

— Păcat de el că e atît de bogat !

— Eu sînt mai bogat decît el ! răspunse soţul ei sărutîndu-i mîinile. Fiindcă baronul nu are mînuţele astea.

— Oh, nu, sigur că nu ! spuse Elena cu o dulce mişcare din umeri, şi n-o să le aibă niciodată. Mi-ar plăcea să fiu bogată, dar nu cu un bărbat cu mutra lui !

— O, ai şti tu să-l transformi după placul tău ! răspunse necugetat Cesare, zîmbind.

Cine ar putea vreodată să pătrundă consecinţele îndepărtate ale cuvintelor celor mai simple ? !...

Elena începu să rîdă la fel, murmurînd :

— Ah, da !... dar rămase un moment îngîndurată.

Baronul veni în ziua următoare pînă la începutul drumului carosabil, cu faetonul lui tras de patru cai murgi. Elena era foarte drăguţă în rochia ei gri cu negru, sub umbreluţa de mătase grej. Baronul mai luase cu el şi alte

două doamne din împrejurimi, așa că trăsura era plină de rochii în culori deschise, umbreluțe roșii, rîsete și voie bună.

Rareori locuitorii satului văzuseră un astfel de spectacol pe șoseaua largă și goală și se porni o larmă, o animație generală, de-a lungul zidului grădinilor și de pe la ferestrele joase ale caselor, de cum se auzise de la un capăt la celălalt al satului tropotul sonor al celor patru cai. Copiii ștrengari alergau strigînd în urma echipajului, cumetrele își arătau cu degetele pe Elena, stînd în poartă, cu furca în brîu, cu gura căscată, iar în ușa cafenelei se iviră toți bărbații care jucau cărți.

Baronul opri faetonul înaintea cafenelei, cu o smucire viguroasă a pumnilor care pironi pe loc caii fumegînd, și comandă înghețate. Doamnele, roșii ca umbreluțele lor și rușinate de a se vedea punct de atracție al întregului sat îngrămădit în jurul trăsurii, îndesîndu-se cu ochii holbați ca să le privească cum bagă linguriița în înghețată, glumeau între ele cu glas tare, rîdeau silindu-se să țină gura strînsă și ridicau degetul mic în sus, ca și cum ar fi fost în fața oglinzii.

În schimb Elena vorbea liniștit cu Baronul, care ținînd biciul ridicat ca un vizitiu, se ocupa numai de ea, își lua înghețata privind pe curioșii dimprejur, ședea firesc pe bancheta trăsurii ca pe un tron, cu umbreluța pe spate, răspundea cu o ușoară înclinare a capului atunci cînd Peppino îi prezenta pe notabilii satului, care ieșiseră toți din cafenea și, cu capetele descoperite, își făceau de lucru în jurul atelajului. Numai nările ei delicate se dilatau din cînd în cînd, iar soțului care o întreba dacă se distrează îi răspundea că da, da... aplecîndu-se spre el cu ochii scînteietori iar surîsul ei niciodată nu fusese atît de grațios.

Cînd se întorseseră, seara, ea nu mai scosese o vorbă. Înfășurată în șalul ei, privea cîmpia întinsă care adormea, colinele pierdute într-un nimb de vapori azurii, pe care se stingeau ultimele raze ale soarelui aurind nourii albi și aspira cu lăcomie parfumurile tari ale toamnei. În mijlocul palavrelor gălăgioase ale tovarășelor sale, ea era absorbită de zumzetul continuu și misterios pe care-l fac

insectele cînd se lasă seara, de țîrîitul greierilor depărtați care dădeau cîmpiei un aer de nemărginire.

Primul cuvînt pe care i-l adresase soțul o trezise brusc ca dintr-un vis.

Baronul reveni în mai multe rînduri la Rosamarina, ca s-o viziteze pe doamna Elena, să bea un lichior sub pergolă, să vîneze becațe prin văgăunile Roccei. Încetul cu încetul devenea mai degajat și, la rîndul ei, Elena, pe măsură ce se obișnuia cu manierele și moda din provincie, se familiariza cu el.

Descoperea că, în fond, era un tînăr de treabă, simplu și brav la nevoie, generos și serviabil. Printre boiernașii și cucoanele din împrejurimi, care se perindau în vizită pe la Rosamarina, el era cocoșul regiunii. Bărbații îi făceau curte ca unei doamne, iar femeile îl mîncau din ochi. Numai cu Elena era încă timid, se supunea la cele mai mici capricii ale ei, îi măgulea în toate chipurile vanitatea, își exprima adorația în felul pe care numai un seducător rafinat l-ar fi socotit potrivit cu ea, căutînd să o vadă cît mai mult, stînd lîngă ea tăcut, cu ochii pe poala rochiei sau urmînd-o ca un cîine credincios.

Ea spunea : „E un băiat bun !“ și începea să rîdă, dînd din umeri.

Totuși nu-l mai evita cu aceeași indiferență ; uneori îi primea brațul, cînd mergeau pe poteci ; îl lăsa s-o întovărășească pe cărările grădinii, îl primea sub bolta pergolei, sporovăind despre toate, culegînd împreună cele mai frumoase flori pentru vasul de pe masă, punîndu-l s-o ajute la alesul lînei pentru un covoraș destinat soțului ei. Adesea, cînd organizau cu vecinii vreo escapadă în împrejurimi, avea capriciul să mîne caii alături de don Peppino, dreaptă pe capra trăsurii, cu piciorușele puse îndrăzneț pe tăblia din față, cu o țigară între buze, radioasă și întorcîndu-se din cînd în cînd spre bărbatul ei, ca să exclame : „E bine ?... E bine ?...“ și fără să-și dea seama, vocea ei vibra de voluptate și de o bucurie copilărească.

Baronul era cu ochii ațintiți la capetele cailor, îi strunea cu vorba, din timp în timp, punea mîna lui pe a ei pentru ca să smucească zăbala, sau era nevoit să

apese cu genunchiul genunchii Elenei strînşi în rochia mulată pe trup. Într-o seară, cînd vasta cîmpie se învăluia în umbre, iar orăcăitul broaştelor răspîndea o largă melancolie, el ridică o floare de cîmp, care căzuse de la pieptul ei şi o duse la buze.

Elena încruntase sprîncenele şi toată seara fusese de o oribilă proastă dispoziţie. Soţul ei nu-i mai văzuse niciodată astfel de ochi sub sprîncenele încruntate ; nu bănuise vreodată cîtă violenţă putea să capete proasta dispoziţie în sufletul ei.

Dar soţia, pe cînd urca spre casă, pe sub ramurile ce se împleteau ca o boltă, îi spuse, strîngîndu-i braţul la piept :

— Te iubesc atît de mult, ştii tu asta ?

După aceea nici plimbări cu careta, nici escapade în împrejurimi, nici partide de plăcere. Elena lăsă neonorată pînă şi invitaţia pe care le-o făcuse baroana de a petrece ziua sfîntului Martin în casa ei. Părea supărată pe don Peppino, care întrerupsese brusc şi stîngaci distracţiile ei copilăreşti.

Continua totuşi să-l primească, fiindcă nu putea face altfel, ca să nu bată la ochi, dar toţi îşi dădeau seama de schimbarea ei ; iar baronul sta înaintea ei ca un şcolar, cu capul plecat, încît pînă la urmă îşi rări vizitele. Totuşi se învîrtea mereu prin împrejurimi, îmbrăcat cu haină vînătorească de catifea şi cu puşca pe umăr.

Elena îl vedea de departe, prin hăţişurile de pe Rocca sau pe rîpele apropiate, şi continua să stea de vorbă liniştită cu soţul ei sau să lucreze sub pergolă, fără să ridice capul. Totuşi i se citea în zîmbetul uitat în colţul gurii sau în dunga ce-i apărea repede între sprîncene, o vagă preocupare, o nuanţă de nelinişte. Şi, lucru ciudat, privea pe Cesare, care se afla mereu lîngă ea delicat şi afectuos, cu un fel de blîndeţe mîngîioasă şi feminină în manifestările ei. Parcă voia să-i spună fără să chibzuiască :

— Ţie ce-ţi pasă de asta ? Spune-mi, îţi pasă de ceva ?

Şi vocea ei se însufleţea de o vibraţie surdă.

Într-o seară, cînd avuseseră mai multă lume, soţul ei trebuise s-o caute pe terasă, unde sta sprijinită de ba-

lustradă, înfășurată în șal și absorbită în contemplarea Roccei, care se înălța ca o umbră gigantică și amenințătoare, acolo, drept în față. Ea tresărise ușor, simțindu-l că se apropie și îl privise cu niște ochi stranii :

— Ah ! în sfîrșit ! spuse. E o oră de cînd te aștept !

Simțea față de această inimă iubitoare și delicată o duioșie capricioasă și despotică. Întoarsă spre el, cu buzele strînse, albă ca o fantasmă în lumina aceea incertă, îl privea cu niște ochi care se învăpăiau din cînd în cînd, ca prin impulsul unei descărcări electrice și ca și cum ea însăși nu-și dădea seama de sentimentul pe care i-l inspira soțul ei.

Apoi, brusc, îi apucă fruntea cu mîinile și i-o sărută.

Cesare, chiar în cele mai mari efuziuni ale simțirii lui, încerca o inexplicabilă stînjenire în preajma ei, ca și cum o parte din această femeie, intrată atît de adînc în existența și în toată ființa lui, i-ar fi rămas străină și necunoscută. Atunci cînd o ținea în brațe, strîns, ca și cum n-ar mai fi vrut s-o lase, simțea un fel de spaimă, ca prima dată cînd Elena se lăsase în voia lui, pe strada întunecată.

— Ce ai ? repeta Elena. Spune-mi !

Atunci, întrebîndu-se singur ce are, găsea mereu acea neliniște care-i umbrea toată fericirea. Și vorbea de mama lui bolnavă, de casa lui din care fusese gonit. Elena, cu sprîncenele strînse, nu răspundea nimic. Se plimba pe întuneric pe aleile grădinii, printre licuricii care svîrleau scîntei în tenebre și din cînd în cînd se strîngea de brațul lui, tresărind ca sub o comoție inexplicabilă.

— Pentru mine ! Pentru mine !... și spunînd asta se contracta ca sub fulgerarea unei iritații surde.

Mergea absorbită de gînduri, privind întunericul, ascultînd distrată vîntul de toamnă care gemea în hăurile văii și făcea să murmure grădina întocmai ca o mare. Cesare nu observa cuta subțire și fugară ce i se ivea între sprîncene și nici felul lacom cum sorbea aerul rece al nopții cu nările palpitînde, cu buzele umflate și întredeschise, cu o respirație puternică a pieptului, care aducea mult cu un suspin. Și dacă o întreba :

— Nimic ! răspundea ea cu acea încruntare a sprîncenelor. Tu nu mă iubeşti. Nu ştiu. Mi se pare că totul ar trebui să fie altfel.

Alteori însă, înduioşată de mîhnirea pe care o observa pe chipul soţului ei, îi zicea :

— Nu mă iubeşti ? Nu mă iubeşti şi pe mine ca pe mama ta ? Nu-ţi ajung eu ?

Îşi lăsa capul pe umărul lui, cu o hotărîre bruscă, mîngîindu-l cu suflarea şi cu sunetul vocii sale, cedînd ispitei instinctive de a încerca asupra lui farmecul ei irezistibil, cu ochiul aţintit şi atent la ceea ce pricepea şi vedea numai ea.

Între timp vecinii se înapoiaseră la Altavilla şi baronul veni şi el să-şi ia rămas bun. Elena îl văzu atît de schimbat la faţă şi atît de încurcat, încît din cînd în cînd îi arunca cîte o privire pătrunzătoare, unită cu un zîmbet sardonic, care îi contracta colţul gurii.

Don Peppino vorbea cu soţul ei despre vînătoare, despre lucrările de pe cîmp, despre mărunţişuri administrative. Ea se încălzea la soarele de noiembrie, legănîndu-şi un picior, luînd foarte puţin parte la conversaţie şi acel puţin consacrîndu-l soţului său.

Cînd don Peppino întrebase dacă vor mai rămîne cîtva timp acolo, la ţară, ea răspunse :

— Cît timp va vrea soţul meu să rămînem eu n-am să mă plictisesc, sînt sigură.

Cesare ieşise să aducă o scrisoare pe care o pregătise pentru mama lui şi pe care don Peppino se oferise să o ducă.

Rămasă singură cu baronul, Elena reluă cu vioiciune conversaţia, ca şi cum s-ar fi temut s-o lase să lîncezească, dar interlocutorul nu o mai asculta, deşi ţinea ochii aţintiţi asupra ei şi devenea din ce în ce mai palid. Deodată, cu glas şovăitor, o întrebă :

— M-aţi iertat ?

— Ce-aţi spus ? răspunse Elena liniştită. El nu insistă. Vru să se ridice, dar se lăsă iar pe scaun. În cele din urmă îi luă mîna, sincer mişcat.

— Rămînem prieteni ! Da ?

— De ce n-am rămîne prieteni ? exclamă Elena retrăgîndu-și mîna încet, încet.

— Îmi veți permite atunci să vin să vă mai văd ?

Elena se făcu serioasă la chip și sta să zică nu. Dar cuvîntul îi păru prea dur. Simți cu instinctul ei de femeie că ar fi fost chiar compromițător.

— Mai rămînem doar cîteva zile înainte de a ne reîntoarce în oraș. Toată casa va fi dată peste cap. Nici nu știu dacă o să primim vizite.

Don Peppino se ridică demn, puțin trist. În momentul cînd soțul revenise, luă scrisoarea, salută pe doamna, care-i întinse mîna și plecă.

Baronul mai ducea și o scrisoare a lui Cesare către notar. În ziua următoare, acesta, fiindcă tot mergea la o proprietate a lui, trecu și pe la Rosamarina și Elena văzu că sta de vorbă cu soțul ei, în ușa camerei cu teascuri, în timp ce catîrca păștea firele de iarbă dintre pietrele pavajului.

Notarul da din umeri, măsura cu ochii casa lor, de sus pînă jos, mergea să măsoare zidurile cu bastonul lui, da din cap, pe cînd celălalt, soțul, pășea în urma lui, posomorît, vorbindu-i încet, parcă rugător.

În cele din urmă notarul se suise iar pe catîrca lui, scosese un „dii ! dii !“ și, de pe șeaua care-i venea cu oblîncul pînă la piept, spusese :

— Nu valorează atît. Ascultă-mă pe mine, care mă pricep. Poți aduce și o sută de specialiști, dacă vrei. Cheltuială de pomană ! Asta e o proprietate din care trebuie să tragi cu dinții, ca să scoți ceva. Tatăl dumitale, om de treabă, ținea la ea fiindcă era prima palmă de pămînt a familiei. Dar dumneata faci bine că o vinzi, mai ales că ai datorii... Altfel, să știi că ți-o mănîncă datoriile !

Apucase frîul și se îndrepta încetișor spre coborîșul drumeagului, legănîndu-se în șa, fără să mai dea ascultare celuilalt care se ținea în urma lui și continua să-i vorbească cu glasul scăzut.

— Da, da, spunea notarul, sînt numai vorbe goale. Unchiul dumitale nu vrea să audă nimic. Ți-a dat pămîntul și partea ce ți se cuvenea din casă, trei odăi. A făcut

pe cheltuiala lui o scară pînă sus, unde fusese o fereastră. Așa că, dacă vreți să vindeți imediat Rosamarina, aveți unde să stați pînă vă întoarceți în oraș.

Elena auzise totul din balcon și, cînd soțul ei apăru, îi spuse :

— Vinzi Rosamarina ?

Cesare murmură un răspuns în doi peri, dar ea, mai hotărîtă decît el, adăugase :

— Faci foarte bine, fiindcă ai datorii și Rosamarina nu aduce nimic. S-a terminat și sezonul de viligeatură și trebuie să avem și cu ce să ne instalăm la oraș.

— Nu îndrăzneam să-ți spun. Credeam că ai prins drag de ea.

Elena răspunse cu obișnuita ei ridicare din umeri :

— Ce importă ! Dacă trebuie s-o vindem, cel puțin să procedăm repede.

Din momentul acela deveni dintr-odată complet străină și indiferentă față de natura aceea frumoasă, care o împinsese pînă la extazul admirației, cînd ședea sprijinită de balcon sau tolănită în iarbă. Acum arunca cu nepăsare ultimii trandafiri ofiliți pe care soțul ei se ducea să-i culeagă la umbra portocalilor.

Se plimba căscînd prin odăi, în dosul ferestrelor închise ermetic. Cîmpia, de un verde mai închis în părțile împădurite, se decolora tot mai mult spre șesul pe deasupra căruia treceau lungi șiruri de păsări negre sub un cer cenușiu, pătat de casele întunecate ale satului. Trebuia să-și adune tot curajul ca să poată suporta această schimbare mohorîtă și repeta către Cesare :

— Cînd plecăm ?

Bărbatul voia s-o facă să înțeleagă că era în interesul lor să aștepte rezultatul demersurilor întreprinse de notar. Dar Elena răspundea :

— Aici n-a mai rămas nimeni. Nu mai pot să rabd. Nu mă mai văd aici, acum cînd trebuie să vindem pămîntul.

— N-o să avem unde să locuim. Ai auzit ? Nu sînt decît trei odăi.

— Ce importă, pentru cît timp avem de stat acolo ?

Lui i se strîngea inima la gîndul să locuiască lîngă ai săi, cu ușa dintre ei zidită ; să urce și să coboare scara

aceea exterioară agățată de balcon, fără să poată vedea pe nici unul dintre ai lui. I se părea că acuma e întocmai ca Fiul Risipitor, simțea mîna rece și neînduplecată a acelui unchi care îl adorase, veghind de după geamurile inexorabil închise.

Elena, de cum ajunsese în sat, la Altavilla, se dusese în vizită la familiile Goliano, Brancato, la toate prietenele de vilegiatură, care o primiseră stînd țepene pe divanuri pompeiene, tari ca niște bănci de piatră, în saloanele lor bătrînești, mobilate numai cu steme uriașe, și unde răzbăteau mirosurile grajdului de dedesubt. Îi înșirau într-una pomelnicul rubedeniilor lor aristocratice și al proprietăților pe care le aveau, aruncînd pe furiș priviri veninoase pe toaletele elegante ale tinerei căsătorite și observîndu-i fiecare gest de orășancă.

Dar după ce își plimbase pe toate ulițele din Altavilla frumoasele ei toalete noi, pe dinaintea curioșilor care ieșeau în poartă s-o privească, Elena începu să se plictisească în salonașul pe care îl aranjase cît putuse mai bine, cu două, trei bibelouri și cîteva petice de stofă și unde aștepta întoarcerea vizitelor care însă nu se arătau. În acest timp soțul ei alerga de la notar la inginerul hotarnic, iar ea frunzărea vreo carte în dosul ferestrelor, cu perspectiva pieții deșarte și plină de noroi, pe unde fruntașii satului, sub umbrelă și cu pantalonii sumeși, alergau să se înfunde în bîrlogul lor de acasă. Îl vedea mereu pe don Peppino în ușa cafenelei, privind și el burnița fină și înceată care cădea fără să se oprească, cu un aer de mare tristețe în toată ființa lui.

Soțul ei se întorcea acasă tîrziu de la Rosamarina, îi cerea iertare că trebuise s-o lase singură tot timpul, o întreba dacă se plictisise mai mult ca de obicei. O îmbrățișa totdeauna cu aceeași tandrețe ca și prima oară, îi mărturisea că e fericit cu ea, că nu se mai gîndea la nimic altceva, îi mîngîia părul bogat și-i săruta umărul gol.

Ea se lăsa îmbrățișată distrat, cu privirea vagabondă, răspundea că și ea era fericită, dar că începea să se lase frigul acolo. Se enerva la orice dificultate nouă, care se ivea în calea vînzării și care îi întîrzia plecarea. Se simțea

de acum izgonită de la țară și chiar jignită de aceia care veniseră să se distreze în societatea ei și să-i bea vinul.

Atunci, încruntînd sprîncenele, spunea :

— Să fi luat de soție chiar o servitoare și familia ta nu s-ar fi putut purta mai rău decît se poartă cu mine !

Aproape cu lacrimi în ochi, de bucurie, într-o zi soțul ei o rugă să apară la fereastra care da spre curtea interioară, pentru că mama lui voia s-o cunoască, măcar de la fereastra din față.

Elena consimțise fără să șovăie, dar el descifrase o atare ironie subtilă în bunăvoința ei, încît socotise că trebuie să adauge :

— Înțelegi, biata femeie e între ciocan și nicovală. Unchiul e încăpățînat, dar el susține familia !

Și îi ținea mîinile într-ale lui, fixînd-o cu ochii aprinși și palpitînd. Ei nu-i plăceau astfel de slăbiciuni sentimentale. Își retrase mîinile și se duse la fereastră.

Soacra o aștepta ascunsă în pervazul ferestruicii, cu fața palidă, iar în spatele ei se zăreau, timide și curioase, chipurile fiicelor ei, care voiau și ele să-și cunoască cumnata.

Elena făcu o reverență grațioasă, ca și cum ar fi fost prezentată soacrei în salonul primăriei, la cununie, iar mama ridică mîna ca s-o binecuvînteze și pe ea și pe fiul ei, care simțea că-i tremură genunchii și i se strînge inima, în timp ce soția lui saluta cu drăgălășenie.

Cuprinzînd apoi capul Elenei, după ce o sărutase pe frunte, el murmură :

— Biata Mama ! Cum te-ar iubi și dînsa !

— Eu n-am nici o vină, răspunse rece Elena.

Alteori observa, deși zîmbind, că era intrusă în familia și în viața lor de la țară, dar zîmbetul ei era amar și îi stăruia în colțul gurii frumoase. În sfîrșit își întrebă soțul :

— De ce nu vin să-mi întoarcă vizita nici Goliano și nici Brancato ?

— Dă-i încolo ! mormăise Cesare. Nu-s decît niște bădărani înfumurați și încrezuți !

— Poate și eu sînt încrezută... și mîndră, spuse Elena tăios. Și nu înceta să repete : Grăbește să termini afacerea

asta cu vînzarea. O mie de lire mai mult sau mai puţin n-are importanţă. Important e să ne întoarcem cît mai repede în oraş şi tu să-ţi reiei profesiunea.

El îi spunea că e în tratative cu Brancato, vecinul lor, care, dacă ar fi mirosit că se grăbesc cu vînzarea, l-ar fi tot dus cu vorba, pînă l-ar fi sugrumat.

— Ah ! exclama Elena. Aşa e vorba ? Halal oameni !

În aşteptare înşela timpul cu pregătirile de plecare, făcea şi desfăcea bagajele, apoi se întorcea să se plimbe căscînd în dosul geamlîcului de la balcon şi să privească ploaia subţire de toamnă, care cădea fără încetare. De fiecare dată vedea pe Baron înţepenit în uşa cafenelei, se simţea împinsă pe nesimţite spre el de monotonia acestei vieţi care-i apropia printr-o aceeaşi plictiseală şi, în subconştientul ei, îi era întrucîtva recunoscătoare pentru tovărăşia pe care i-o ţinea, fie şi de departe, în lungile ceasuri melancolice, cînd aştepta singurică în casă rezultatul acelui du-te vino al soţului ei şi pentru că într-un anumit fel îi ocupa atenţia.

Din ce în ce mai mult se interesa de gesturile lui, de modul cum se îmbrăca, de cum arăta la faţă şi îşi închipuia cît urît trebuie să-i toarne în suflet vremea aceea păcătoasă şi ce gînduri o fi rumegînd ca să-şi ocupe mintea ; iar în adîncul acelor gînduri se vedea pe ea însăşi, vedea simpatia pe care i-o arătase acest bărbat în faţa căruia îşi ridicau respectuos pălăria toţi cei care pe ea o tratau ca egală doar cînd se găseau afară, la cîmp, unde îţi poţi permite familiarităţi chiar cu subalternii.

Această idee o făcea să roşească de mînie de cîte ori îi vedea trecînd pe domnul Goliano sau pe domnul Brancato, sub umbrelă, cu pantalonii suflecaţi şi care nu ştiau cum să-şi scoată mai repede pălăria înaintea Baronului, care răspundea doar cu un semn prietenesc din cap. Atunci îi furnicau în creier unele ispite ciudate.

— Dar grăbeşte-te, spunea soţului ei. N-ai să mai termini odată ?

— Avem acum o altă ofertă a lui Goliano, dar nu vrea să mai urce pînă la şapte mii.

— Şi tu te laşi dus de nas de indivizi de teapa unui Goliano sau unui Brancato ? Parcă n-ai fi om de legi !

Baronul prinsese gust să facă pe santinela și treptat, treptat i se înfierbîntase capul. La Rosamarina fusese ceva oarecum copilăresc, o molipsire a voioșiei ușuratice și grației seducătoare a ei. Acum însă, vederea Elenei, în dosul geamurilor balconului și sub tristețea zilelor ploioase, căpăta un ceva melancolic, interesant și atrăgător, încît nu-i mai ieșea din minte. Își petrecea zilele în ușa cafenelei, chiar cînd vremea se făcuse iarăși frumoasă și se plimba seara pe dinaintea casei ei, cînd Cesare nu era acolo.

Elena începea să fie preocupată de acest bărbat, care se gîndea necontenit la ea, care era mereu în preajma ei, ca să-i spioneze orice mișcare, ascuns după colțul unei uliițe, în pervazul vreunei uși, ca un îndrăgostit la cincisprezece ani, și intuia momentele crude prin care el trebuia să treacă de fiecare dată cînd soțul, întorcîndu-se acasă, îi săruta părul și mîinile, în întunericul balconului, unde ea obișnuia să-l aștepte.

În serile cu lună, văzînd acea umbră în piața pustie și inundată de o lumină palidă, îi reveneau în minte cîntece și aspirații nelămurite de pe cînd avea șaisprezece ani, cînd primăvara simțea că-i bate inima spre ceva ce n-a atins niciodată și de atunci îi rămăsese în suflet o melancolie și un regret ca după o făgăduință neîmplinită.

Într-o astfel de seară, cînd Cesare întîrzia mai mult ca de obicei, ridicînd întîmplător ochii spre ferestrele din coasta casei, locuite de unchiul canonic, care îi purta mereu dușmănie, zărise un bărbat pe care nu-l cunoștea, negru, în cadrul luminos al balconului, care o spiona tăcut și impasibil.

Atunci toată mîndria ei se revolta fulgerător. Se înălța în vîrful picioarelor, roșie ca și cum ar fi fost pălmuită și, fără să se mai gîndească la soțul care trebuia să sosească dintr-un moment într-altul, făcu semn celui care se plimba prin piață, să urce la ea.

Don Peppino intră galben ca un mort, încercînd să găsească un prim cuvînt. Ea era îmbujorată la față, i se citea în privire o hotărîre stranie, dar deși mîinile îi tremurau, glasul ei era hotărît.

— Domnule ! îi spuse. Aici, în casa de alături, e un om care ne spionează. Dumneavoastră l-ați văzut ?

Don Peppino voia să rostească ceva, dar Elena îl întrerupse :

— Spuneți-mi dacă e unchiul soțului meu.

— Da, el e, răspunse baronul.

— Cu atît mai rău pentru el ! exclamă atunci Elena cu bruscheţe. V-am chemat pentru că simțeam nevoia să vă vorbesc.

Don Peppino, exultînd de surpriză și de bucurie, era gata să-și recite rolul.

Îi spunea, cu mîinile împreunate și cu un accent sincer și mișcat, că o iubește ca un nebun, că o iubise încă de cînd o cunoscuse la Rosamarina și că iubea pînă și locurile unde o văzuse. Că nu mai putea trăi fără a se ști iubit de ea și că acum, după ce primise din partea ei un semn bun, ar fi urmat-o la Napoli ori pînă la capătul lumii.

Pe măsură ce se liniștea, Elena devenea din ce în ce mai palidă. Își plecase capul, ca pentru apărare, și fixa asupra lui ochii ei adînci, bănuitori, aproape furioși.

— Nu ! îi spuse cu o voce surdă. Rămîneți unde sînteți, nu provocați alte scandaluri. V-am chemat să vă spun că nu vă iubesc, că vreau să iubesc numai pe soțul meu !

Baronul se retrase clătinîndu-se și pe scară se întîlni cu soțul. Acesta, văzînd pe Elena atît de tulburată, o întrebă :

— Ce ai ?

Elena nu-i răspunse, dar, după o pauză, îl încunoștiință :

— Baronul a venit în vizită, știi ?

Don Peppino auzind că Rosamarina era de vînzare, se duse la notar și oferi zece mii de lire, iar mamei sale, care voia să împiedice o astfel de risipă, îi răspunsese :

— E un capriciu, știu, dar lasă-mă să mi-l satisfac. La Rosamarina e vînatul cel mai bogat din tot ținutul. Și apoi, mi-am dat cuvîntul.

Goliano și Brancato, cum aflară că afacerea, pe care o clociseră cu atîtea amînări și tărăgăneli, le scapă din mînă, făcură mare gălăgie, spunînd că Baronul cheltuia zece mii de lire, ca să cumpere bunăvoința vînzătorului.

Notarul dădu sfatul următor :

— Lasă-i să zică. O fac de necaz. Cînd contractul va fi semnat o să-și muște mîinile.

Cesare venise acasă cu un aer așa de fericit, că Elena îl întrebă îndată :

— Ce s-a întîmplat ?

— Baronul a oferit zece mii de lire pentru Rosamarina, răspunse soțul.

Elena rămase nemișcată, rigidă și albă ca o statuie de marmură, cătînd adînc în ochii soțului. După o clipă de tăcere îl întrebă cu o voce calmă :

— Și tu ? Tu ce zici de asta ?

— Nimic, răspunse el scurt.

Apoi îi apucă mîinile într-un elan, o cuprinse cu brațele într-o revărsare de tandrețe aproape amenințătoare.

— Du-te și semnează actul cu Brancato, pentru șapte mii de lire. E cel mai bun răspuns.

VII

Don Liborio și toată familia sa merseră la gară, să întîmpine pe cei doi soți, în costume de gală, cu un mare landou de piață. Donna Anna muiase o batistă cu lacrimi, la plecare. Dar acum erau lacrimi de bucurie și ar fi vrut să plîngă la fel și pentru cealaltă fată, liniștită și cu mîinile împreunate sub sîn.

Don Liborio, mai stăpîn pe sine, cu capul țeapăn în gulerul scrobit, își ștergea fruntea cu batista, privind șirul lung al călătorilor care ieșeau dinspre grilajul peronului. De cum se ivise Cesare, purtînd o sacoșă pe umăr și dînd brațul Elenei, foarte elegantă, îi întinse el cel

dintîi mîna, cu un gest generos, care ștergea tot ce se întîmplase.

Donna Anna, la rîndul ei, își îmbrățișa strîns fiica, ce zîmbea și își potrivea pălăriuța deranjată de expansiunile materne. Don Liborio nu îngădui ca soții să meargă la hotel, pînă vor găsi unde să-și facă cuibul, și îi aduse pe toți acasă la el.

Seara, de cum se ivi și Roberto, reîncepură strîngerile de mînă, apoi fiecare își reluă locul său, ca de obicei. Elena, purtînd mănuși, ca și cum ar fi fost în vizită, lăuda totul, asigura că se simte foarte bine și ruga pe Roberto s-o ajute să găsească un apartament, nu prea mare, un cuibuleț, numai să fie într-o casă arătoasă și cu scară de marmură.

Rosamarina și cele trei camere de la Altavilla raportaseră nouă mii de lire netto. Elena, după ce găsise cuibul pe care-l căutase, mobilă un salon, un dormitor, un vestiar și un mic birou pentru soțul ei. Pe ușă bătură o frumoasă placă de alamă — Avocatul Dorello — și soțul, în birouașul cel nou, își așteptă clienții.

În acest timp Elena era foarte ocupată să trimită invitații colegelor sale de școală, de familie mai bună, cunoștințelor mai alese, pe care le încropise ici și colo, și să primească vizite în salonașul ei de culoarea aurului, în mijlocul flecușteților strălucitoare și vazelor pline cu flori. În mai puțin de o lună își avea ziua ei de primire, carnețelul pentru notarea vizitelor ce avea să facă, una sau două prietene care veneau să o ia cu trăsura, admiratorii zeloși care așteptau zilele stabilite, cînd mergea la San Carlo [1], ca să poată fi văzuți în loja ei. Făcuse o bună impresie în societatea în care pătrunsese, urmată de soțul ei în mănuși gri.

— Ai să faci cunoștințe care-ți pot fi utile, îi spunea. Magistrați, colegi vestiți ; o să capeți clienți bogați, care îți vor face reclamă.

Și îl planta în golul unei uși, în colțul unui divan, lîngă vreo măsuță de joc de cărți, ca să-și ascundă căscatul în dosul pălăriei, să se intereseze cum merge jocul pe

[1] Opera din Napoli.

care nu-l pricepea, să răspundă vorbăriei goale a cunoscuților care, trecînd pe lîngă el, îi adresau din politețe cîteva cuvinte, atunci cînd un contradans improvizat sau un pic de muzică alungau în golul ferestrelor sau sub draperiile ușilor pe bărbații serioși, deputați provinciali, consilieri la Curtea de Apel, avocați burtoși, care își făceau vînt cu pălăriile clac, admirau mulțimea, se plîngeau că e cald, improvizau complimente pentru grația și eleganța doamnei sale, observau că, în definitiv, e necesară și puțină destindere pentru cine a muncit serios toată ziua, se mirau de ce nu-l văd mai des pe la Tribunal.

Iar el, înroșindu-se, trebuia să mărturisească cum că n-are procese. Interlocutorul, din politețe, răspundea amabil că așa se întîmplă cînd vrei să-ți păstrezi un oarecare prestigiu profesional, la începutul carierei...

Altfel înseamnă să te arunci în brațele hangiilor, arendașilor, samsarilor, care ațin calea vreunui biet client aiurit venit din provincie.

Și sfîrșeau aruncînd o ocheadă discretă asupra femeii avocatului fără procese, atît de elegantă și surîzătoare, cu o ținută de doamnă din societatea înaltă și curtată ca o regină.

Atunci cînd Elena, cum sfîrșeau masa, alerga să aprindă toate lumînările vestiarului său și se gătea ca să petreacă seara la teatru, la Filarmonică sau în societate, soțul rămînea acasă oarecum trist, gîndind la vremea în care ea era numai a lui, la serile intime de la Rosamarina. Îi părea că străinii care abia îl salutau, muzica pe care n-o înțelegea, plăcerile pe care nu le împărtășea, îi furau ceva din femeia iubită, un gînd, o atenție, momente de bucurie și poate chiar de îmbătare.

Și încerca o voluptate amară să analizeze cu delicata percepție a firii lui quasi-feminine, acele nuanțe ale sentimentelor Elenei, care se desprindeau de el. Apoi, cînd o vedea reapărînd elegantă, radioasă, fiindcă se știa atît de frumoasă, îi zîmbea fascinat de acel surîs triumfător al vanității. Nici nu îndrăznea să-i mai spună ei, strălucitoare de eleganță, că ar fi preferat să iasă la plimbare numai ei doi, pe întuneric, strînși tare unul într-altul, misterios ca în seara aceea cînd pentru prima

oară colindaseră pe străzile tăcute, tremurînd și strîngîndu-și brațul.

Cînd exprimase o dată timid această dorință, Elena îl privise un moment în față, cu un ușor aer de surprindere. Apoi îi răspunsese binevoitoare :

— Bine, cum vrei tu.

Și el nu voise.

În familiile unde o însoțea pe Elena, rămînea să discute cu persoanele serioase și nu-și mai vedea toată seara soția, decît în dosul unei bariere de haine negre, în grupul cel mai viu de rochii frapante și de evantaie care fîlfîiau ca niște fluturi, sub lumini scînteietoare, în cercul care se lărgea ca să facă loc dansatorilor improvizați, lîngă pian, cînd se făcea muzică în surdină, ori în cercul restrîns al privilegiaților care se îngrămădeau în jurul canapelei stăpînei casei.

Din cînd în cînd, ca o explozie proaspătă și spirituală, auzea vreun cuvînt al ei, urmat de un hohot de rîs înăbușit în batistele parfumate. Observa pe furiș, cu o privire discretă care voia să pară distrată, căpșorul ei fin, brun și plin de viață, un reflex al mătăsii rochiei sale, o mișcare a evantaiului sau a umerilor pe jumătate goi, ținuta ei grațioasă cu care se sprijinea de brațul celui cu care dansa, ori atitudinea de neîncredere ironică și totuși amabilă cu care asculta discursul misterios și însuflețit pe care îl debita în șoaptă și aplecat asupra ei vreun individ elegant, prinzîndu-i rochia cu fotoliul lui, apropiindu-și de ea piepții scrobiți ai cămășii și capul pomădat, cu părul despărțit precis în două printr-o cărare ireproșabilă.

Numai el, bărbatul ei, mai străin decît toți, nu-i putea lua brațul decît în anticameră, după ce curtezanul cel mai zelos al seratei o ajutase să-și îmbrace pelerina de mătase, atingîndu-i cu mănușile spatele gol.

Uneori, oricît se silea el să se prefacă, Elena își dădea seama de tristețea lui, cînd se întorceau spre casă. Și arcuindu-și sprîncenele, îl întreba sincer nedumerită :

— Ce ai ?

El roșea sub privirea ei pătrunzătoare. Ar fi preferat să moară decît să-și mărturisească lui însuși gelozia vagă, dureroasă, umilitoare pe care încerca s-o înăbușe. Dădea vina pe plictiseala de a petrece o seară întreagă cu lume pe care n-o cunoștea, pe firea lui timidă și reținută, pe preocupările pricinuite de starea de nesiguranță a afacerilor sale. Ea nu se lăsa amăgită, îi citea în inimă mai bine decît era în stare el însuși și îi spunea :

— Ce vrei... Trebuie să facem ce fac și alții. Dar sînt numai a ta, știi asta.

Totuși ea avea nevoie de viața aceea, de acel lux, de acele seducții. Se îmbăta cu ele fără să gîndească, fără să bănuiască ceva rău. După ce gustase triumful eleganței, al frumuseții și spiritului ei, cînd ghicise vag admirația lacomă fulgerînd în ochii aprinși care îi stăruiau pe umeri, emoția din care izbucneau complimentele frivole, care îi erau adresate, se arunca de gîtul soțului și-i spunea :

— Ce mult te iubesc !... fără să bage de seamă că el îngălbenea la aceste efuziuni.

În salonul tapetat cu flori albastre devenea iarăși a lui, îi vorbea privindu-l în oglinda marelui garderob de mahon, care ocupa un întreg perete, în timp ce se dezbrăca încet, sub lumina lumînărilor care îi aurea albeața mată a spatelui și puful fin al brațelor foarte frumoase. Se lăsa mîngîiată distrat, îi oferea buzele și fruntea și-i zicea :

— Acum să stăm un pic și noi doi de vorbă !

Îi povestea anecdotele seratei, frazele galante ce îi fuseseră adresate, zîmbind indiferentă, cu o gingașă ridicare a umerilor goi. Apoi îi întindea mîinile, pe deasupra capului, fără să se întoarcă, așa ca pentru a-i spune : „De ce te temi ? prostuțule !“

Îl întreba dacă se distrase și el, dacă fusese mulțumit de serata aceea, cu cine vorbise și dacă găsise ceva. Să găsească ! Ea repeta acest cuvînt cu o ușurință încîntătoare, ca pe lucrul cel mai simplu din lume, fără a observa umbra pe care întrebarea ei o așternea pe ochii soțului sau, dacă o observa, devenea deodată și ea gînditoare, privindu-se în oglindă pe jumătate goală, cu ochii pierduți, care păreau negri cum e cărbunele.

În cele din urmă se scutura cu o mișcare nerăbdătoare a spatelui, se întorcea brusc spre el, ca să-i spună :

— Nu te teme. O să izbutim.

Ea vorbea despre acest viitor ca despre o situație cu alte satisfacții și alte posibilități mai largi. Nici nu-și dădea seama că banii de pe vie și casă se evaporau rapid. Credea că nu cheltuiește decît cele cîteva lire pentru mînuși sau pentru trăsura care o aducea acasă. Soțul ei ar fi vrut s-o cruțe cu orice preț de surdele îngrijorări care-l chinuiau pe el, în timp ce ea rîdea și se zbenguia în salonul aurit. Erau numai pentru el îngîndurările și necazurile, suitul și coborîtul pe scările altora, palpitațiile așteptărilor, descurajările amare.

„Cel puțin ea să nu știe nimic... cît s-o putea !...“

Și nu-l surprindea cruda ei nepăsare la interesele lor. Elena începea totuși să observe că acel viitor se lăsa așteptat și că soția Procurorului General sau a vreunui advocat ilustru primeau atenții de care ea era lipsită, oricît era de căutată, curtată și cu mînuși de douăzeci de lire pe mînă. Bărbatul ei, mă rog, nici nu se gîndea la astea. Și surîsul Elenei se topea în oglindă într-o contemplare abstractă a ei însăși.

Într-o dimineață el primi două rînduri prin poștă :

„Soțule model, fii cu ochii pe Cataldi !“

Cataldi era un tinerel care risipea nebunește banii pe care-i avea, blond și delicat ca o fată, mare jucător de cărți, plin de datorii, îndrăzneț cu bărbații și de o politicoasă impertinență cu doamnele. Elena glumea bucuros cu acest nebun, care — cum afirmau unii — găsea că cel mai bun mijloc de a scăpa de datorii era să se lase ucis în duel. Elena, cu batista brodată la gură, murmura zîmbind :

— Ce nebun !...

Cataldi o lăsa să-i spună asta în față, ori de cîte ori o prindea în vreun colțișor, în golul unei ferestre, în dosul unei canapele, înapoia pianului cu coadă, unde putea.

Punea stăpînire pe evantaiul ei, pe brelocul de la brățară, pe un capăt de dantelă, fără să se lase impre-

sionat de supărările ei de fetiță sau de mînia-i drăgălașă, făcînd-o să-și plece capul și să-i roșească ceafa sub protestele lui fierbinți, rostite cu o flegmă imperturbabilă, cu o siguranță plină de cinism.

— Haide ! Haide ! cînd o să vă hotărîți să mă iubiți ? Lăsați-mă să vă fac curte. De ce vă temeți ? Să nu ne amăgim, să privim realitatea. Dumneavoastră nu veți mai iubi niciodată pe unul ca mine. Aveți toate defectele mele. Sînteți nepăsătoare, egoistă și ușurătecă. V-ați da și trupul și sufletul numai să cunoașteți iubirea, măcar cum arată. Eu sînt omul făcut anume pentru dumneavoastră.

Elena îi dădea cu evantaiul peste mîini, își astupa urechile, pleca grațios capul ca să scape de el, rîzînd împreună cu alții, care se prefăceau că o apără și arătau din ochi pe soțul ei. Cataldi dădea din umeri :

— Nici pe el, nici pe nimeni, spunea el. Nu va iubi niciodată pe alții, numai pe ea se va iubi.

Soțul, uneori, în mijlocul flecărelilor grave ale oamenilor serioși, în cadrul unei uși, cu dreapta în deschizătura vestei, cu ochiul tulbure și ațintit asupra grupului din jurul Elenei, îngălbenea ușor și nu mai nimerea răspunsurile.

Fără să cugete un moment, după ce citise scrisoarea anonimă, se duse s-o caute pe Elena, care cînta la pian și i-o dădu în mînă.

— Asta e de la Silvia, spuse îndată Elena. E ceva rău și urît ca și ea.

Și cum soțul rămînea tăcut, îi spuse :

— Ei bine, ce vrei să faci ?

— Nu știu. Poate știi tu mai bine decît mine.

— Nu trebuie să-i dai atenție. E calomnia unei geloase. Tu crezi așa ceva ? Urît !

Dar cum nu-și văzuse niciodată soțul atît de palid, se înroși brusc ca focul.

— Poți oare să crezi așa ceva ?

El exclamă cu o voce pe care Elena niciodată n-o mai auzise, privind ciudat cînd într-o parte, cînd într-alta :

— Ah, nu ! Elena... Nu cred.

— Atunci, spune ce vrei să fac ?

— Nu știu. Nu știu !... și se ferea s-o privească, iar glasul îi tremura.

Elena, în fond, nu era rea. Se apropie de el pocăită și-i spuse :

— Iartă-mă... Ce vrei să fac ? Vrei să nu mai ies serile ? Am să fac tot ce vrei tu.

— Nu... nu... murmură el, clătinînd trist din cap... Tu nu mă înțelegi...

Și cu o sforțare, apucîndu-i mîinile și privind în jos :

— Vreau... vreau să mă iubești mereu !

— Vai ! răule !... cît ești de rău azi !

De atunci încolo ieși mai rar în societate, ca să evite întîlnirea cu Cataldi. Acesta, de cîte ori putea s-o vadă, îi zicea :

— Cum ? Fugiți de mine ? Se vede că ați și început să mă iubiți.

Elena nu era femeia care să se simtă încurcată pentru atît de puțin lucru și îi răspundea :

— Da, încep să te iubesc, de departe. Cu cît vei sta mai departe, cu atît mai bine pentru dumneata...

Iar Cataldi netulburat :

— Mai curînd sau mai tîrziu tot o să cedați ispitei. Știți ce înseamnă atracția între cei ce se aseamănă ? Eu o simt deja !

Și ca s-o dovedească, o urmărea peste tot unde putea. Făcea ca lumea să se mire de statornicia acestei înclinații.

— Micuța asta, se zicea, l-a vrăjit pe fluturașul de Cataldi. Niciodată n-a fost atît de orbit.

Elena însăși devenea puțin cîte puțin mai rezervată și închisă. Nu putea să ascundă o fulgerare a ochilor, o învăpăiere fugară a obrajilor, sau o ușoară fremătare a nărilor de cum îl vedea că apare acolo unde se găsea ea. În inima ei, văzîndu-l atît de supus, gîndea : „Cît e de drăguț !“ Și se irita că nu li se îngăduie acest nevinovat amuzament. Uneori făcea chiar pe supărata. Cataldi îi repeta :

— Nu cred în privirea dumneavoastră. Nu cred în roșeața obrajilor. Nu cred că vă feriți de mine și totuși

iată-mă mereu lîngă dumneavoastră, ca să mă fac total ridicol pentru dumneavoastră.

Într-o zi se întîlniră întîmplător la o serată muzicală, la care Elena hotărîse să nu meargă, fiindcă soțul ei făcea pe supăratul. Dar în ultimul moment... Cataldi o prinsese pe terasa largă care înainta deasupra mării, ca să-i declare :

— Cînd îmi veți spune că mă iubiți — și o să mi-o spuneți, fiți sigură de asta — va fi poate prima dată în care voi iubi și eu cu adevărat, pentru că n-o să vă cred de loc.

— Cu atît mai bine. Ești avizat, deci nu-ți mai pierde vremea.

— Eu n-am nimic de făcut. Dar îmi place să mă măsor cu dumneavoastră care aveți atîta putere.

În acel moment o umbră tăie spațiul luminat al balconului și apăru soțul. Chipul lui părea și mai alb în întuneric. Îi spuse cu voce calmă Elenei că o așteptau ca să cînte ceva la patru mîini, în salon, și făcu un semn imperceptibil, ca să-i ceară lui Cataldi să rămînă o clipă.

De data asta Elena își pierdu cumpătul. Dar era una din acele femeiuști fragile, care au totuși o mare putere de prefăcătorie.

Își juca nervos la încheietura mîinii numeroasele brățări, în timp ce se descifra muzica de pe suportul de note al pianului, dar ochii îi fugeau spre balcon. Aproape imediat soțul ei revenise, liniștit în aparență, cum îl văzuse și cu cîteva minute mai înainte, iar Cataldi rămăsese să asculte de după perdele, imperturbabil și el.

În timp ce se prelungeau aplauzele, cu toate că nu cîntase prea bine, Elena fu aceea care căută să schimbe două cuvinte, între patru ochi, cu Cataldi. Îl opri într-un colț, puțin palidă, făcîndu-și vînt cu evantaiul și îl întrebă cu o voce scurtă și tăioasă :

— Ce-a fost ?

— Un lucru foarte ciudat. M-a rugat să vă las în pace. Așa cum vă vorbesc eu acum, liniștit și chiar cu aceste cuvinte. Ceva foarte simplu, cum nu i-ar fi trecut nimănui

prin minte s-o spună și care te face să nu știi ce să răspunzi.

Soțul însă nu-i spuse nimic, nici la întoarcere, pe drum, nici în timpul cît ea își făcea toaleta de noapte cu o studiată încetineală, pînă în momentul cînd el se retrăgea ca de obicei să lucreze vreo două ore. Atunci îl opri în ușă, prinzîndu-i mîinile și privindu-l fix.

— Eu sînt mereu Elena ta, știi asta ?

El șovăi, roșindu-se și îngălbenindu-se pe rînd, cu privirile în jos. Deodată aruncă brațele în jurul gîtului ei și începu să plîngă ca un copil.

Plîngea de dragoste, de rușine, de mînie și de gelozie. Plîngea că trebuie s-o conducă el însuși la petreceri, în mijlocul mulțimii, cu brațele goale, cu spatele gol, el care ar fi pălmuit pe oricine ar fi spus văzînd-o trecînd : „Cît e de frumoasă !“ el care ar fi ucis pe cel care ar fi îndrăznit să ridice cu două degete voalul care-i descoperea spatele.

Plîngea pentru acea contradicție rușinoasă, pentru acea tiranie a corupției moderne care îl constrîngea pe el, soțul, să-și lase soția adorată fără apărare, în mijlocul curselor voalate și poftelor neînfrînate ale seducătorilor, singură, pentru ca ceilalți să fie mai la largul lor, să-i mărturisească cu vorbe umflate și prefăcute dorințele obscene pe care casta ei frumusețe le aprindea în fantezia lor vicioasă, cu complimente nerușinate, cu priviri impudice care o pipăiau sub rochia transparentă.

Iar el să stea deoparte, ca să nu pară că ascultă ce-i spuneau, și s-o privească pe furiș, și, dacă ea roșea, să se prefacă a nu băga de seamă, iar, dacă zîmbea amabil față de vreun altul, să trebuiască să-l trateze pe acesta ca prieten !

Iată ce era silit să facă el, soțul, susținătorul, amantul, el care și-ar fi dat tot sîngele din vine ca ea să nu știe că există rău pe lume : să o ajute cu mîinile lui să se despoaie de pudoare și de inocență, să fie spectatorul tuturor amăgirilor pe care i le ofereau în dauna lui, să audă cum se discută și se ia în rîs fidelitatea soțiilor, să

știe că bărbatul care îi vorbea la ureche șoptit îi declara că o iubește mai mult decît soțul ei, mincinosul ! ; el care o lăsa după două ore și pleca cu țigara în gură, iar a doua zi avea afaceri și gînduri care numai pentru ea nu erau ! Și ea îl asculta ! Și ea îi zîmbea, măcar că nu credea nici o vorbă, ci doar ca să se arate degajată, de teamă să nu fie acuzată că n-are spirit, din obișnuința femeii deprinsă a fi curtată, așa încît era prost dispusă toată acea seară în care îi lipseau astfel de mici satisfacții de amor propriu, și el trebuia să descopere victoriile ei față de alții după buna dispoziție pe care i-o arăta, atunci cînd rămîneau singuri...

Ah ! — și acest lucru îl îngrozea și-l irita — el care o iubea atît de mult, și o simțea atît de adînc în el și palpitînd în carnea, în inima, în toată făptura lui, că n-ar mai putea trăi fără ea ! el va trebui de acum înainte s-o iubească, oricît l-ar costa, așa cum ar fi vrut ea să fie iubită...

Nu, el nu era gelos pe Cataldi, nici pe el, nici pe oricare altul ! Era gelos pe toate, pe toți cei care-i spuneau cît e de frumoasă ; pe nevoia ei de a auzi spunîndu-i-se acest lucru și pe faptul că vedea prosternate la picioarele ei toate aceste măguliri.

Ghicea că el nu-i mai ajunge, că ceva din ea își lua zborul în fiecare zi, azi cu o invitație la bal, mîine cu o serată de gală la San Carlo, atunci cînd era așteptată la vizite, în momentul cînd se făcea frumoasă pentru alții, cu părul pe care și-l împodobea, cu brațele pe care le lăsa goale, și cu rochia pe care el nu trebuia să i-o șifoneze.

Și o iubea mereu, ca înainte, mai mult ca înainte, într-un mod diferit. Și se resemna, și se mulțumea cu ce putea ea să-i mai lase în inima ei, în mintea ei, atunci cînd gîndea : „O să-i plac acestuia sau mai mult altuia ?“ și cînd inima ei bătea mai tare la auzul altor cuvinte pe care el nu i le spusese !

Nu era ceva abject ? Nu era oribil ? Dar o iubea și așa ! Acum bietul de el își zicea : „Ea îi lasă pe toți să-i spună că o iubesc, dar nu mă iubește decît pe mine...“ Mîine

și-ar fi zis : „Ea zîmbește, roșește de plăcere, își pleacă ușor capul... dar, pe urmă, cînd va fi iarăși a mea !...“

Iar mai tîrziu... Cine știe ?... cine știe ?

Elena plecase capul, cu sprîncenele încruntate, ghicind ceva. Apoi își ațintise ochii pe fața lui, privindu-l îndelung, în tăcere. El își cuprinsese în mîini fața palidă.

Atunci, încetișor, Elena îi luă capul în mîini și îl sărută prelung, fără să scoată o vorbă.

VIII

— Şi soţul tău ?

— E bine. Niţel cam botos, ca de obicei, dar ca sănătate e sănătos.

Elena, cu o mică tocă pe cap şi cu cărticica de rugăciuni în mînă, se ducea în fiecare duminică să facă o vizită mamei sale, se aşeza pe canapea fără să-şi ridice voalul, elegantă, chiar dacă punea pe ea o rochie de stambă, cum spunea donna Anna ; dar rochia Elenei era de mătase neagră, toată numai broderie şi zorzoane de mărgele care cădeau bine pe trupşorul ei delicat şi i-l modelau artistic. Donna Anna, cu ochelarii pe nas, pipăia ţesătura plină, broderia bogată, dînd din cap satisfăcută şi adăuga :

— Și treburile voastre ? Merg foarte bine, cum văd. Soțul tău are procese ?

— Așa și așa. Nu prea multe... știi... La început...

— Nu face nimic. Tată-tău spune că în băiatul ăsta e stofă bună... Oricum, nu te lasă să-ți lipsească ceva. Aș vrea s-o văd și pe sora ta la casa ei, ca pe tine. Afurisitul acela de Azil tot anunță și tot amînă. Și pe copiii găsiți îi tratează ca pe niște cîini. Roberto spune într-una că în ianuarie funcționarii vor primi o avansare, nu se știe de cît, dar de șase ani spune asta.

Camilla, și ea cu cărticica de rugăciuni în mîini, adăugă :

— Două mii și cinci sute de lire, pe an.

— Două mii cinci sute ! repetă donna Anna. Soțul tău, pariez, că-i cîștigă într-o lună. Tu trăiești ca o regină. Teatre, vizite, recepții. Nu-ți lipsește nimic, fiica mea, Dumnezeu să te binecuvînteze !

— Nu prea mai ies, mamă. Ies destul de rar. Soțul meu preferă să stăm acasă.

— Poftim ! Ce idei îi trec prin minte omului ăstuia ! Ce-o să faceți acasă ? să muceziți împreună ? La ce o să-ți servească în casă educația pe care ți-am dat-o ? Și care ne-a costat ochii din cap ! Spune-mi adevărul. Bărbatul tău începe să fie gelos ?

— Nu, mamă. N-am spus asta.

— Nu da importanță. Toți bărbații sînt la fel. Sînt turci, nu altceva. Pînă și tată-tău, dacă m-aș fi potrivit... Ei se distrează ba ici, ba colo, iar biata nevastă — încuiată în casă. Uite, chiar și Roberto, care nu poate sta o clipă departe de sora ta, cînd o să-i fie bărbat...

Chiar atunci se auzi soneria și sosi și Roberto în persoană, cu un bucheţel de cîțiva gologani, pe care îl desprinse de la butoniera hainei pentru a-i mări astfel valoarea. Dar văzînd prezente pe amîndouă surorile nu știa cum să-l împartă.

— I se cuvine ei, spuse Elena cu o ușoară grimasă. Eu sînt măritată.

— Tocmai despre asta vorbeam, adăugă donna Anna. Că voi, bărbații, sînteți grozav de atenți înainte de căsătorie și după aceea alergați încoace și-ncolo, Dumnezeu știe unde. Chiar și don Liborio, care nu are nimic de făcut, îl vedeți, nu prea stă pe acasă.

— Vine în fiecare zi să-l vadă pe Cesare, răspunse Elena.

Don Liborio se ducea la ginerele său în fiecare dimineață, țanțoș, făcînd să răsune bastonul pe treptele de marmoră. Se instala în biroul acestuia, cu fruntea în mîini, răsfoind hîrțoage, scoțînd notițe, spunînd că scrie un tratat care, fără îndoială, îi va deschide porțile gloriei. Și după aceea vor curge și clienții, adăuga.

— Clienții sînt ca oile.

Și se răsturna pe spate în fotoliu pentru a-și dezvolta ideile, stimulîndu-le cu mari prize de tabac. Spunea la toată lumea :

— Ginerele meu, avocatul, lucrează la un tratat grozav, care o să facă senzație.

Donna Anna, dimpotrivă, spunea mereu că trebuie să dai din mîini ca să pui mîna pe clienți, că stînd închis în birou nu știe nimeni că exiști și te lasă să mucezești acolo.

Unde zburaseră visurile de fată ale Elenei ? — castele de vis făurite sub lumina lunii, pe terasă, cu ochii îndreptați spre mica fereastră a studentului, în tăcerile prelungi, pline de ecourile unei lumi necunoscute, atunci cînd iubitul se afla lîngă ea în salonașul din calea Foria ? Acum îl vedea pe soțul ei întorcîndu-se acasă obosit și descurajat. El îi răspundea cu un zîmbet trist. Avea bietul orgoliu masculin de a-i ascunde îngrijorările și de-a o feri de necazurile la care ea nu putea să-l ajute cu nimic.

Iar Elenei preocuparea lui concentrată i se părea egoistă, ba uneori o și irita ; totul îi părea o resemnare fără vlagă. Și pe cînd stăteau nemișcați unul lîngă altul, îi arunca pe furiș căutături ciudate și îi spunea :

— Trebuie să existe atîtea căi deschise pentru un bărbat...

Sau :

— Dacă aș fi eu în locul tău, cred că aș găsi...

Și zilele care treceau uniforme ! În fiecare dimineață Cesare, cînd deschidea ușa spre balcon și privea marea albastră și scînteind sub soare, simțea că-i renaște în inimă o vagă speranță, ceva care-l făcea să sărute ca un bun augur părul Elenei despletit pe pernă, sau mîneca rochiei de casă în care ea începea să se învîrtă prin camere, voioasă, proaspătă și trandafirie.

Încerca unele ciudate superstiții. Socotea zile cu noroc și semne care prevesteau numai bine, dacă pe stradă trecea un copilaș, dacă auzea șuierul locomotivei, dacă vîntul împingea spre larg fumul vapoarelor aflate la chei. Recita în minte, cu mîinile împreunate, o scurtă rugăciune înaintea portretului mamei sale, pe care-l bătuse în perete în fața biroului și pe furiș, în pragul ușii, înainte de a ieși din casă, își făcea o cruce, cum făcea și unchiul canonic, în timp ce Elena se ducea în balcon ca și cum ar fi vrut să-l urmărească cu ochii cît putea mai mult.

„Pentru ea ! murmura Cesare fierbinte. Pentru ca Elenei să nu-i lipsească nimic ! Să nu sufere de sărăcie !"

Se oprea la ușă, ca să asculte sunetul pianului ei. Din stradă, o saluta cu mîna, pe cînd ea îi zîmbea din balcon, în *negligé*, lenevoasă și sprijinită de balustradă, în răcoroasa briză matinală.

Iar cînd îl întîlnea pe Cataldi, care dădea tîrcoale în jur, strunindu-și calul, îmbarcîndu-se într-o șalupă ușoară și elegantă, plimbîndu-se fără grabă cu o țigară de foi în gură și cu bastonul de promenadă la subțioară, Cesare gîndea trist în sinea lui : „Ah ! de ce nu sînt și eu ca el !"

Grefierii la care se ducea, ca să-i roage, îl făceau să aștepte într-o anticameră plină de lume. Abia dacă-l ascultau, în picioare, distrați, făcînd semn altora care veneau după el, căutînd prin dosarele de pe birou, îi promiteau că la prima ocazie vor avea grijă de el, și-l expediau cu o călduroasă strîngere de mînă.

Fostul său maestru, un avocat la modă, copleșit de procese încît trebuia să refuze clienți, îi răspunsese deschis că avea deja doi tineri secretari fără nici o avere, pe care trebuia să-i ajute și să-i împingă înainte cu orice chip. El își primise fostul elev ca un părinte, îi vorbea

prietenește și lăsa să aștepte o groază de lume ca să stea de vorbă cu el, dar socotea că Cesare nu e chiar așa de strîmtorat ca cei doi tineri pe care-i proteja. Îl vedea bine îmbrăcat, știa că are o soție elegantă.

Cesare nu avu curajul de a-i spulbera această părere și se întoarse și cu picioarele și cu inima frînte de oboseală în biroul unde socrul său se înverșuna să-l ajute la opera aceea imaginară, cufundat în dosul unui munte de cărți și opuscule, atît de exaltat de ideea sa, încît nu-și dădea seama de descurajarea și oboseala din ochii pierduți ai ginerelui, de pe fața lui suptă, din brațele care-i atîrnau.

Elena, fiindcă îl auzea repetînd mereu : „Nimic ! nimic !“ și fiindcă vedea mereu acea fizionomie descurajată, simțea că își pierde curajul și ea. Insuccesul continuu o mînia împotriva acestui bărbat care nu știa să fie puternic, care nu știa să lupte, care nu știa să ia cu asalt o situație, care căuta numai să-și ascundă oboseala feței și preocuparea care i se citea mereu în ochi. Sta rezemată de ușă, ascultînd distrată vorbăria goală a tatălui ei, fără să deschidă gura. Sau cel mult murmura :

— Nu înțeleg. Cred că dacă aș fi bărbat, eu aș ști să găsesc ceva.

Don Liborio afirma :

— Soțul tău are minte cît să vîndă și altora. Păcat că-i lipsește energia !

Elena clătina din cap.

În sfîrșit un procurator legal, din cei mai mărunți, un adevărat samsar de procese, veni să-i propună un proces important, cum zicea el, un proces de prescripție în care erau în joc 200.000 de lire. Sărmanul de el nu dădu atenție faptului că chițibușarul soios și hărtănit îi vorbea cu pălăria pe cap și, după ce-l conduse pînă la ușă, alergă s-o îmbrățișeze pe Elena și să-i comunice vestea, cu ochii podidiți de lacrimi și cu vocea tremurînd de bucurie.

Elena nu împărtășea acea bucurie disproporționată, dar ghicea în mod confuz motivul și simțea că i se urcă sîngele în obraz.

— Du-te, du-te, îi repeta, pradă unei tulburări inexplicabile. Lasă-mă singură un moment. Așa sînt eu. Sînt rea !... Sînt rea ! Dar te iubesc atîta... Bietul meu Cesare !

Însă această afacere grasă, propusă de samsarul de clienţi, nu-i aduse nimic lui Cesare, afară de osteneala în care se băgase. Clientul fu condamnat să libereze fondul pe care şi-l însuşise, iar samsarul furibund, fiindcă nu-i ieşise nici un ban, se apucă să spună peste tot că Dorello furase diploma de avocat. Colegii din barou se scandalizară că el îşi asumase apărarea în acel proces ruşinos şi neproductiv.

Un camarad de Universitate, care se dusese în provincie ca să exercite acolo profesiunea de notar, îi trimise o clientă care avea soţul acuzat de escrocherie, dar care se jura că nu putea plăti mai mult de 25 de lire. Preşedintele tribunalului îi încredinţă cîteva apărări oficioase în Corecţional, ceea ce făcea să fie privit cîineşte de către imputat, care se şi credea condamnat, pentru că era apărat gratuit.

Zadarnic se agita prin subteranele şi anticamerele Justiţiei, în mijlocul unor indivizi zdrenţăroşi şi cu barbă lungă, umblînd în sus şi-n jos pe scări pline de hîrtii murdare, în forfota apărătorilor şi împricinaţilor îngrijoraţi.

— Acolo e cîmpul tău de bătaie ! se rostea socrul său. Acolo vei şi triumfa !

Donna Anna voia să ştie de ce ginerele ei nu renunţa la pretenţia de a fi avocat şi nu căuta în schimb un serviciu, un post ca Roberto, care îşi avea o leafă fixă şi care, dacă-i măreau salariul, ar fi putut să se însoare, fără să-şi bată capul. Don Liborio sărea ca ars, cînd auzea vorbindu-se de un post de funcţionar, spunînd că e o înjosire pentru un avocat, care avea în el stofă de ministru, să ajungă un sgîrie hîrtie, un servitor la cheremul publicului.

Mai degrabă ar fi vrut să facă din ginerele lui un deputat, un consilier provincial. Elena nu deschidea gura în acele discuţii de familie, dar se revolta în sufletul ei la ideea că s-ar fi putut prezenta într-un salon întovărăşită de un scrib de tribunal, sau de un funcţionăraş de la vreo percepţie fiscală ; se lăsa şi ea pe divan, cu braţele încrucişate pe genunchi şi cu ochii ficşi în care strălucea o lumină neagră.

Acum nu-l mai întreba nimic. Îl aştepta pe mica terasă, îl vedea venind cu capul în jos, cu pălăria pe ceafă, cu haina descheiată, cu ghetele prăfuite, tîrîndu-şi paşii ; se ducea să-i deschidă uşa şi mergeau să şadă în balcon, fără să-şi spună un cuvînt, cu braţele inerte, pînă seara tîrziu.

Acum iubea şi ea singurătatea din calea Piliero, murmurul mării, tăcerea nopţii înstelate, toate acele lucruri care cel puţin o lăsau să viseze cum voia. Atunci aţinea urechea la sunetul unui pas cunoscut, sub ferestrele sale, care persevera, care părea că îi aduce omagiul unui curtezan fidel în nenorocul lui şi-i amintea luxul în care trăise, petrecerile strălucite, omagiul unanim adus frumuseţii sale.

Frumuseţea ei !... Ce preţ avea ? La ce-i servea acuma ? La ce ?... Să se împiedice mereu de un soţ care nici nu mai îndrăznea s-o iubească, atît era de prăpădit. Să stea seara alături de el, în întunericul terasei, cînd ar fi vrut să fie singură, să audă pasul acela, să privească umbra aceea care se plimba pe dinaintea parapetului cheiului.

Şi prezenţa soţului îi impunea imperios un examen atent al ei însăşi, atunci cînd gîndurile îi hoinăreau în închipuiri pe care nici ea singură nu şi le-ar fi mărturisit !

Singur Dumnezeu putea să ştie ce idei treceau prin mintea acelui soţ şi acelei soţii, care stăteau pe acelaşi balcon, atît de aproape unul de altul.

IX

Casa le era continuu asediată de creditori, de lume care venea să lichideze un cont de douăzeci de lire și pentru asta pierdea o jumătate de zi așteptînd pe scară. Servitoarea, neplătită de cîteva luni, făcea cauză comună cu ei, rămînea cîte un sfert de oră să trăncănească în șoaptă cu fiecare, lungindu-și bărbia ascuțită, miloasă față de văicărelile lor, le ducea scaune în anticameră, ca să aștepte comod, mergea s-o cheme pe stăpînă cu glas tare, scărpinîndu-și coatele goale cu un aer nevinovat, pentru a o împiedica să-i poruncească să spună că nu e acasă. Atunci Elena, palidă de mînie, trebuia să răspundă zîmbind, trebuia să găsească cuvinte lingușitoare pentru

toţi aceşti indivizi care-i vorbeau pe un ton ridicat şi cu pălăria pe cap.

Soţul ei ar fi răbdat şi chinurile iadului ca să-şi cruţe soţia de astfel de scene. Aproape nu mai ieşea din casă, nu mai avea cap ca să lucreze, era silit să stea să aştepte pe după geamlîc, dacă se ivea vreun creditor.

Cîteodată, în orele în care via Piliero era mai frecventată, îl vedea trecînd pe Cataldi şi, la vederea acestuia, simţea şi mai dureroasă şi mai profundă decăderea sa. Se înroşea, dacă soţia îl surprindea, ca şi cum ar fi vrut s-o spioneze, şi îi părea că o vede încruntînd sprîncenele şi îngălbenindu-se. Alerga el cel dintîi la orice sonerie ameninţătoare, ca să parlamenteze, să promită, să conjure. Era o luptă de fiecare zi, hărţuieli disimulate cu o voce joasă, cu un aer calm, cu capul plecat, roşu de ruşine, cu creditorul obraznic în pragul uşii, aţintindu-şi urechea cu teamă să nu se audă şi în celelalte camere, îngălbenind cînd respectivul ridica tonul, căutînd atunci să-l calmeze cu un gest rugător, mai mult decît cu tonul şi cu vorbele.

Întrebuinţa expediente meschine, subterfugii vulgare cu care înşela curiozitatea îndărătnică a servitoarei sau vaga nelinişte a Elenei. Dar cel puţin se amăgea că ea nu ştia nimic, că nu avea habar de umilinţele pe care era nevoit să le înfrunte. Pleca de acasă ca să-şi procure cincizeci de lire cu vreo lucrare pe care i-o dădeau s-o facă, ca a doua mînă. Şi se întorcea în fugă, cu banii în buzunar, înhăţaţi după două ore de alergătură, de solicitări, de peripeţii, neliniştit, spionînd ferestrele casei de la distanţă, tremurînd să nu se întîlnească cu cineva pe scară.

Trebuia să înlăture cu umilinţă şi rugăminţi ameninţările măcelarului şi brutarului, care-l aşteptau pe scara de marmoră, intrau după el în anticameră, îl urmau, în cămaşă şi cu pipa în mînă, pînă în birou. Trebuia să-i tragă unul după altul în dreptul ferestrei, coborînd şi ochii şi glasul, ca să nu-i audă nimeni şi mai ales Elena, punînd mîna pe mînecile cămăşilor lor murdare, ca să-i îmblînzească, întovărăşindu-i el însuşi pînă la ieşire, fiindcă nu îndrăznea să cheme servitoarea, care, în bucătăria rece, ridica din umeri, sub şalul soios. Şi trebuia

să se prefacă liniştit, cînd intra în frumoasele odăiţe mobilate cu mobile noi, cu stofe proaspete, unde se trîntea pe divanul comod, punîndu-şi picioarele trudite pe covorul moale. Soţia lui se prefăcea că nu-i observă paloarea şi agitaţia. Nu-i spunea nimic despre cele întîmplate în lipsa lui. Îşi făcea mereu de lucru prin celelalte camere, ca să nu fie silită să rămînă între patru ochi cu el.

Numai o singură dată scăpă această observaţie :

— Cînd nu eşti acasă, e ceva să înebuneşti cu clopoţelul care sună mereu la uşă !

Într-o dimineaţă veniră nişte hamali să ridice pianul. Soţul, care nu ştia nimic, ieşi din birou la gălăgia produsă, ca să afle ce se întîmpla.

— Am vîndut pianul, răspunse Elena tăios. El se înroşi şi nu mai deschise gura, pînă ce hamalii luară cu ei instrumentul preferat al Elenei.

Pe urmă, după ce uşa fusese închisă, luîndu-şi inima în dinţi murmură :

— De ce ai vîndut pianul ?

— Fiindcă trebuia.

— O ştiu, dar de ce n-ai vîndut altceva ?

— Pianul era al meu... Îmi dau seama că nu mai servea la nimic. Eu nu mai cînt...

Lacrimi amare îi năpădiră ochii şi el nici nu mai îndrăznea să ridice capul.

Elena continuă să împingă cîteva fotolii în locul rămas liber al pianului. Apoi izbucnirea acelei dureri timide şi neputincioase îi răscoli inima. Se apropie de el înduioşată şi îl îmbrăţişă fără a scoate un cuvînt.

Privind-o în ochi, părea că vrea să-i spună ceva hotărîtor. Dar era atît de agitat că nu-şi găsea cuvintele. Doar din timp în timp îi strîngea mîinile fără să deschidă gura.

— Ce nefericită te-am făcut, murmură în cele din urmă.

— Tu ? răspunse Elena dînd din umeri. Ce idee ! Ai făcut tot ce ai putut.

Dar el se aştepta la alte cuvinte. Ar fi vrut ca Elena să ghicească cîtă durere şi umilinţă era pentru el s-o vadă că îşi ascunde suferinţele. I se părea că Elena îl

respingea și că în anumite momente se căsca între ei un mare gol.

— Ascultă, Elena ! îi spuse timid, dacă aș putea să mor, ca să te scot din situația asta, aș face-o.

Elena nu avu nici măcar o fulgerare de milă în ochi, acea fulgerare pe care soțul ei o aștepta, poate, cu timiditate. Suferea și ea prea mult de cîtva timp.

— Nu ! Tu n-ai nici o vină, nu ! îi zicea ea. Eu n-am noroc și n-am avut niciodată ! Cînd eram copil, cînd eram fată... atîtea promisiuni frumoase, atîtea cuvinte mari... și iată rezultatul ! Dacă aș fi știut...

— Elena !... șopti soțul.

Ea îl privi o clipă :

— Ce idee ! Ești nebun ? Nu, n-am vrut să spun asta...

— Dacă aș muri, murmură Cesare trist, tu ai fi liberă.

— Frumoase lucruri îmi spui. Și mult curaj îmi dai ! Mai ales acum... Dacă aș fi știut, n-aș fi vrut să aduc și alte făpturi nefericite pe lume, iată ce-am vrut să spun... Dar tu nu știai asta...

Soțul îngălbeni, cînd auzi că i se anunță în acest mod acel eveniment care e o sărbătoare pentru mame. Și pentru un moment rămase pe gînduri.

— Ce urîtă primire i se face acestei biete ființe noi ! murmură în sfîrșit.

Elena nu răspunse nimic.

Totuși și ea se lăsa învinsă puțin cîte puțin, fără curajul de a renunța la visurile tinereții ei, fără puterea de a căuta un reazim și o preocupare în maternitate, înjosită de această prăbușire, cu izbucniri de revoltă împotriva destinului, cu ranchiune surde împotriva a tot ce contribuise la soarta ei, cu accese de furie și nevoie de a se răzbuna, cedînd pas cu pas unor aspirații necugetate de a obține prin propria-i putere ceea ce soarta îi refuza, de a fugi din această realitate în orice fel cu putință.

Atunci ispita care sta la pîndă, care îi da tîrcoale și-i stăruia în creier, în sînge și înaintea ochilor, puse stăpînire, dacă nu pe inima, pe mintea ei răvășită și rătăcită, pe spiritul ei agitat și lacom. Acolo, în colțul căii Piliero, pe cînd se ducea la mama ei, ca să scape de mizeriile

de acasă, îl văzu pe Cataldi și se opri în loc, îngălbenindu-se deodată, ca și cum ar fi fost deja vinovată. Și lingușirile lui, și cuvintele ticăloase și accentul cald, și privirile care-i înflăcărau sîngele...

— Nu ! nu ! nu !... repeta în răstimpuri, dar cu o voce tot mai slabă și cu fruntea tot mai plecată... În sfîrșit...

Acum ieșea în fiecare zi. Se îmbrăca în grabă, modest, în negru, se strecura ușor pe scări și alerga la mama ei, la plimbare, numai să nu stea acasă. Servitoarea se înfățișa stăpînului calmă, cu coșul de piață sub braț, ca să-i dea bani pentru tîrguieli. Erau momente în care sărmanul părea că-și pierde de tot mintea, încercînd să potrivească cheltuiala cu cele cîteva lire pe care le avea. Trebuia să recurgă la expediente, să facă socoteli în minte, să inventeze pretexte, pentru ca servitoarea, care îl privea drept în ochi, cu un zîmbet ironic pe buzele-i subțiri, cu brațele căzute în semn că se plictisea să aștepte, să nu-i ghicească încurcătura și roșeața de pe față.

Uneori servitoarea punea coșul jos, își vîra mîinile sub șorțul murdar, ca să-l facă să înțeleagă că se săturase pînă peste cap de povestea asta din fiecare zi și mormăia că ar fi trebuit să fie treaba doamnei, fiindcă bărbații nu se pricep, că în celelalte case unde servise n-a mai pomenit așa ceva. O făcea să plece cu binele, fără s-o certe, și după ce ea ieșea bombănind și tîrșîind papucii pe treptele de marmoră, el se apleca de zeci de ori peste balustradă, ca și cum ar fi fost atras de golul care se adîncea dedesubt pe trei etaje.

De acum înainte nu mai avea nici o ieșire. Cei doi sau trei mijlocitori care îi procurau lucru de a doua mînă puneau să i se spună că nu sînt acasă. Sau dacă-l întîlneau pe scară și nu-l puteau evita îi spuneau deschis : „Dragul meu, dumneata nu te mai saturi. Îți înțelegem nevoile, dar nu putem renunța la o lucrare utilă pentru noi ca să ți-o dăm dumitale".

Mai degrabă ar fi murit de zece ori de foame decît să se ducă să ceară bani cu împrumut, dacă n-ar fi fost vorba de Elena. Singurul căruia socotea că poate să i se adreseze era vărul Roberto.

Dar îl supăra ideea că Elena ar fi putut să afle. Împins de nevoi, se hotărî să se adreseze unchiului Luigi, care după căsătorie îi închisese ușa în nas, prevăzînd cu instinctul lui de avar ceea ce avea să urmeze. Dar lipsurile îl strîngeau de gît pe bietul tînăr, îi puneau atîta disperare în suflet și în ochi, încît unchiul Luigi însuși nu se putea apăra împotriva acestui asalt impus de lipsuri.

Își vărsă veninul pe care i-l provoca cererea nepotului, ținîndu-i o lungă predică, mustrîndu-l pentru nebunia făcută, lăudîndu-se că i-o prezisese. Și bietul Cesare, stînd în fața biroului, sfîrșit, cu spinarea lipită de spătarul scaunului, îl lăsa să spună totul, mărturisea totul, accepta că merită totul. Avea nevoie de două sute de lire, asta era principalul. Avea nevoie de acești bani ca de pîinea de băgat în gură. Venise cu gîndul să-i ceară împrumut cinci sute, dar curajul îi slăbise cînd văzuse mutra unchiului.

— Două sute de lire ! exclamă unchiul Luigi sărind de pe scaun ca și cum i-ar fi înfipt un cuțit. Nu ! nu pot. Să zicem jumătate. O sută pierzi tu și o sută eu.

Nenorocitul se întoarse acasă cu o sută de lire în buzunar, ca și cînd ar fi adus o adevărată comoară. Și cît timp banii aceștia ținură, se închise în micul lui birou, fără să mai dea ascultare socrului său care îi sugera teme tot mai importante în materie de legislație. Față de Elena, care se întorcea îngrijorată la ora mesei, se arăta mai calm și uneori părea îndemnat să-i facă și confidențe, o privea cu o revărsare de tandrețe și-i spunea :

— Dacă îmi reușește ce am în gînd să fac, s-a terminat cu mizeria noastră.

Dar cînd se terminară aceste cîteva lire bietul om nu mai fu în stare nici să lucreze, nici să facă altceva. Reîncepură frămîntările de tot felul. În sfîrșit, cu disperarea în suflet, se duse iar la unchiul său, bîlbîind să-i mai împrumute o sută de lire... cincizeci chiar... sau cît voia el. Nu mai aveau un ban în casă, n-avea cu ce să cumpere pîine... dar într-o săptămînă... orice ar fi... îi va înapoia cele o sută de lire... Sau... sau chiar...

— Foarte bine, îi răspunse de astă dată împăciuitor unchiul. Închipuiește-ți ! Le-am pus aici anume. Am să-ți dau chiar acele o sută de lire pe care trebuia să mi le restitui luna trecută. Dacă mi le-ai restituit, aici trebuie să fie.

Și deschidea sertarul biroului.

— Nu e nimic. Ce vrei să fac ? Înseamnă că nu mi le-ai restituit. Cînd ai să mi le aduci, am să le pun aici. Așa că dacă vei avea nevoie altă dată ai să știi de unde să le iei.

Sărmanul Cesare ajunsese încetul cu încetul să admită rușinea de a cere un împrumut de la vărul Elenei. Se duse să-l caute la ora cînd știa că trebuie să fie acasă, după ce terminase serviciul. Într-adevăr îl găsi în papuci, în cămașă, periindu-și hainele întinse pe sfoară, împăturindu-le cu grijă și umplînd apoi cu ziare vechi mînecile de la haină, ca să nu facă cute.

— Cine nu are grija asta pare îmbrăcat ca un cîrpaci, îi spuse Roberto, ca să se scuze că este găsit într-o astfel de ținută, rugîndu-l să ia loc pe canapeaua tare ca o bancă de lemn și întrebîndu-l cărui motiv îi datora cinstea...

Cînd Cesare, roșindu-se, îi explică motivul, Roberto nici nu clipi din ochi. Era doar vorba de un lucru de nimic. Ce naiba ! erau prieteni, ba chiar puteau spune rude ! Dar tocmai în dimineața aceea croitorul îl ușurase de o mare sumă de bani. Absolut tot ce se nimerise să aibă asupra lui.

— Scumpul meu Dorello, nu-ți poți închipui cît trebuie să cheltuiești, dacă nu vrei să umbli îmbrăcat ca un cîrpaci. De altfel, dumneata o știi. Cum se numește croitorul dumitale ? Văd că te îmbraci bine. A cam trecut moda asta cu gulerul de catifea, dar croiala e bună. Toată îmbrăcămintea stă în guler. Îți vine să înnebunești cînd te gîndești cît de repede se schimbă moda. Anumite culori foarte plăcute, cum le porți un sezon, în anul următor parcă țipă pe tine. Și asta costă, cere mereu cheltuială. În ziua de azi, să-ți iei o nevastă devine ceva imposibil. Acum se poartă pantaloni foarte largi. Cei de anul trecut nu mai sînt buni de nimic...

Cesare, cu creierul arzînd, trebuise să suporte o discuție cu argumente despre ultimele cerințe ale modei și să declare dacă preferă cămășile cu guler drept sau răsfrînt. Roberto își împinsese ospitalitatea pînă a-l face să treacă în revistă toate costumele sale, cămășile brodate, ghetele înșirate sub scrin.

Ajuns la disperare. Cesare recurse la mama sa, nenorocitul. Îi scrise o scrisoare în care se simțeau lacrimi adevărate.

Două zile după aceea primi un mandat telegrafic cu două sute douăzeci de lire. Galben de bucurie și emoție alergă să-i spună Elenei :

— Mama mi-a trimis bani !

El nici nu bănuia măcar cît le costase și cît trebuia să le mai coste pe bietele femei acel mandat, expediat într-ascuns, cu banii luați dintr-o vînzare de scumpie, înghesuită în saci, noaptea în magazie. La tîrgul din sat acea vînzare clandestină provocă tulburare, dădu peste cap prețurile mărfii. S-a aflat că vînzarea se făcuse în afară de tîrg, și împiegatul de la telegrame se apucase să povestească la cafenea și la băcănie despre mandatul gras pe care îl expediase.

Unchiul canonic, fără să scoată o vorbă, se întoarse pe dată acasă, galben ca lumînarea, și ceruse să i se predea cheile de către Suzana, căreia îi fuseseră încredințate de totdeauna. Fata îngrozită alergă să-i spună mamei :

— Unchiul a descoperit totul !

Mama se puse la pat chiar din seara aceea, cu febră, și în delirul ei aiura că cumnatul o să le gonească pe toate din casă și că cele două orfane vor ajunge să vîndă semințe pe stradă.

Cesare, care nu știa toate acestea, repetă Elenei pentru a-și face curaj :

— Dacă îmi reușește ce am eu în minte, se va sfîrși cu necazurile noastre.

Elena părea că de acum se resemnase cu această stare de lucruri sau că ajunsese indiferentă. La început își ascundea cu greu neplăcerea de a-și vedea bărbatul mereu acasă. Repeta observațiile mamei sale că în felul

acesta o să mucezească de-a binelea. Avea momente de exasperare în care mintea îi umbla aiurea, cu ochii ficși și pierduți, cu fața puțin îngălbenită și cu buzele strînse. Ieșea des, în grabă, cu capul în jos, și cînd soțul ei o întreba unde fusese, o flacără abia reținută trecea peste paloarea ei transparentă.

În schimb el renunțase la avocatură. la ministeriat, la splendidele aspirații ale socrului său. Se resemnase să coboare treaptă cu treaptă în ierarhia baroului și se înscrisese ca procurator legal. În sfîrșit se ivi și o afacere mai grasă, care se rezolvase favorabil și apucă și el ceva împreună cu alții.

Respiră. Alergă să se odihnească de munca lui grea, lîngă Elena, luîndu-i mîinile cu un avînt timid de băiat tînăr. Ea, palidă ca un spectru, se lăsă îmbrățișată.

Don Liborio, cînd află situația, începu să țipe că ginerele lui făcuse o tîmpenie, își tăiase craca de sub picioare, întorsese spatele unui drum larg și nobil, ca să țopăie toată viața pe o potecuță îngustă și fără ieșire și nici nu voia să asculte argumentele ginerelui speriat de această răbufnire.

— Tată, răspunse liniștit Elena, toate astea sînt lucruri frumoase cînd ești bogat, sau cel puțin cînd îți dă mîna să aștepți un portofoliu de ministru.

— Și ce vă împiedică să așteptați ? exclamase don Liborio înfierbîntat. De ce atîta grabă ? Nu sînteți amîndoi destul de tineri ?

— Nu, tată ! Nu avem în fiecare zi piane de vînzare.

— Ați vîndut pianul ? întrebă tatăl surprins că nu mai vede instrumentul, care, de altfel, lipsea de o lună din acel salon în care el venea zilnic.

Și plecase de la ei bodogănind, pentru că nu știa ce să mai zică și nici cum să-și explice supărarea.

X

Cesare se întorsese acasă la o oră neobișnuită și fusese surprins să nu-și găsească soția.

— Cum să știu eu unde e ? răspunse servitoarea. Eu nu mă bag în treburile stăpînilor. Știu doar că a ieșit.

Luă cartea pe care venise s-o caute și tocmai era să plece cînd intră Elena, lividă, cu buzele albe și cu ochii aprinși de febră, în dosul voalului.

Întîlnindu-și bărbatul în anticameră, se dădu brusc un pas înapoi, în primul moment. Apoi căută să treacă mai departe, fără să-l privească și fără să-i vorbească.

— Elena ! bîigui Cesare năucit.

— Ce e ? spuse ea cu o voce iritată, aprinzîndu-se deodată. Ce vrei ?

— Spune-mi ce ai ? Ce s-a întîmplat ? Nu te simţi bine ?

— Nu. Nu e nimic. Fii liniştit.

— Spune-mi ce ai ?

— Nu-ţi spun nimic. Lasă-mă să trec, lasă-mă. Mi-e foarte bine.

Cesare nu ştia ce să facă.

Servitoarea, care asculta cu gura căscată din uşa bucătăriei, îl împinse afară mojiceşte, repetîndu-i.

— Lăsaţi-o în pace. Lăsaţi-o în pace. Ştiu eu ce are. Dumneavoastră nu vă pricepeţi. Stînd aici îi faceţi mai mult rău decît bine. Astea sînt treburi de femei.

Numai ea putea s-o potolească, pipăind-o cu mîinile ei mari, unsuroase, putea să-i murmure din cînd în cînd la ureche niscai cuvinte spuse în şoaptă, în timp ce soţul, din dosul uşii, îşi auzea soţia plîngînd încetişor şi într-una. Mai tîrziu sosise şi donna Anna şi toată familia, aşa că servitoarea închise uşa, căci alţii nu mai aveau loc.

Camilla putu să se strecoare lîngă sora ei, petrecîndu-i un braţ după gît, vorbindu-i la ureche, fără s-o privească, iar Elena o aproba, cu capul în jos, ştergîndu-şi ochii. Roberto se aşezase discret lîngă Cesare, don Liborio umbla încoace şi-ncolo prin salon, cu pălăria pe cap, iar donna Anna repeta ginerelui :

— E o criză de nervi ; eu ştiu ce e asta. Cînd eram însărcinată cu Camilla tot aşa mi s-a întîmplat şi mie. Într-o noapte l-am sculat pe don Liborio, fiindcă aveam poftă să mănînc cărămidă pisată. Prostii...

Deodată uşa camerei se deschise şi apăru Elena, urmată de sora ei, abătută cu totul, cu ochii umflaţi, tîrîndu-se cu greu.

— Nu vrea să mă asculte, şopti Camilla. Zice că simte nevoia să respire pe balcon.

Elena se sprijini de balustrada micii terase, privind marea, cu bărbia în podul palmei. Seara cobora calmă şi senină şi se auzea pînă acolo sus sirena vapoarelor care plecau. Adia o briză răcoroasă şi Elena răspundea cu

încăpățînare sorei sale, care îi vorbea rugător la ureche. Scutura din cap hotărîtă și repeta cu o voce surdă :

— Nu ! nu ! Lăsați-mă ! Lăsați-mă în pace !

În cele din urmă se întoarse cu fața înăsprită, cu ochii scînteind de furie, cu vocea răgușită :

— Lăsați-mă, vă spun. Lăsați-mă singură. De ce vă temeți ? De ce nu mă lăsați singură ?

Dar, observîndu-l pe soțul ei, nu mai spuse nimic și se rezemă încă o dată de balustradă cu bărbia în palme.

Două coloane de fum negricios se întindeau printre copacii deși ai portului tăind cu linii negre și subțiri opalul apusului. Apoi începură să alunece încetișor de-a lungul parapetului cheiului, ocoliră punctul extrem al farului, răbufnind în coloane de fum mai gros, întovărășite de un șuierat prelungit și tot mai depărtat.

Două vapoare mari ieșiseră împreună din rada portului și înaintau pe marea care se întuneca în zare, ca și cum ar fi fost o singură și uriașă masă neagră, perforată de puncte luminoase de-a lungul bordului. Înaintau cu un duduit surd de aripi puternice care băteau valurile. Apoi treptat se despărțiră, unul părea că se micșorează schimbînd direcția, pierzîndu-se spre capul Campanella, iar celălalt continua să înainteze spre dreapta, împrăștiind încă reflexul nesigur al felinarului său roșu.

Elena, fiindcă se întuneca de-a binelea, îl întrebă pe Roberto, care era lîngă ea, în dosul Camillei :

— Care din ele pleacă spre Genova ?

Vocea ei era atît de schimbată, încît Roberto nu pricepu întrebarea. Cesare răspunse în locul lui :

— Acela care a luat-o la dreapta.

Elena tresări auzind glasul soțului și o tîrî pe Camilla în casă. Avea privirea pierdută și o strîngea de braț atît de tare că sora ei strîngea din ochi de durere. Se refugie în camera ei, stînd în întuneric, și nu voi să mai vadă pe nimeni.

— Nu e nimic ! repeta donna Anna închizînd ușile la balcon. Nu vă speriați. Cînd eram în situația în care e ea acum făceam și mai rău.

În zilele următoare Elena se potoli puţin cîte puţin. Medicul confirmase părerea donnei Anna, recomandase repaus, o viaţă calmă, distracţii cît de multe şi mişcare.

Elena avu o sarcină chinuită. Căldura excesivă a anotimpului contribuise să-i slăbească puterile. În mai puţin de o lună devenise de nerecunoscut, cu obrajii supţi, cu ochii obosiţi şi scobiţi adînc, de parcă s-ar fi prăbuşit ceva în fiinţa ei. Se scula tîrziu, petrecea zile întregi întinsă pe canapea, fără să deschidă gura. Nu se mai ocupa de nimic, n-o mai interesa nimic. Se plictisea de orice, se mînia la cele mai mici contrarietăţi. Spunea că de acum a îmbătrînit. Nu se mai privea în oglindă, se lăsa pieptănată oricum, punea pe ea seara un fel de halat, îşi arunca în spate un şal şi pleca să facă o plimbare cu paşi domoli, sprijinindu-se în silă de braţul soţului, adesea fără să scoată douăzeci de cuvinte în tot timpul serii, fără să dea vreo atenţie mîngîierilor iubitoare ale lui Cesare, care îşi simţea inima sfîşiată de acea vagă indiferenţă ce-i despărţea puţin cîte puţin, furişîndu-se între ei doi atunci cînd stăteau în întuneric pe vreo bancă din parc, fără să aibă ce să-şi spună, interesîndu-se mai degrabă de lumea în trecere şi alergînd fiecare cu gîndul departe unul de celălalt, uniţi numai de preocupările comune şi de micile necazuri.

Cînd se ducea la părinţi, Elena se aşeza în balcon pentru toată seara, privind în stradă, făcîndu-şi vînt cu evantaiul, în timp ce Camilla împletea la ceva iar Roberto sta s-o privească. Apoi, cînd don Liborio mergea să întoarcă maşinăria pendulei, o porneau spre casă, încet, încet, la braţ, în tăcere, pe aceleaşi străzi pe care le parcurseseră cu inimile fremătătoare atunci cînd se găsiseră singuri împreună pentru prima dată. Şi cunoscuţii care îi întîlneau nu mai recunoşteau în această matroană greoaie şi înceată pe Elena de altădată, modelată gingaş în rochia ei, încă puţin ţeapănă, dar elegantă, cu ochi iscoditori sub pălăriuţa modestă.

Nu era rea, nu! Se socotea sincer dizgraţioasă, făcea tot posibilul ca să reînvie trecutul, zîmbea dulce atunci cînd soţul îi lua mîinile ca odinioară, fără să îndrăznească a-i vorbi. El o privea mereu în ochii aceia obosiţi,

cu o mare tandreţe şi o săruta îndelung, prelungit, ca şi cum ar fi vrut să-i spună cu acel sărut lucruri pe care nici el nu le putea explica. Aşa că uneori Elena, desprinzîndu-se de el, îl fixa în ochi cu o privire ciudată, ca surprinsă plăcut de această dragoste care dura mereu şi-l întreba :

— Adevărat ? Mă mai iubeşti încă ? Tot aşa ca înainte ?

Oh ! dacă ea l-ar fi încurajat !... Dacă nu i-ar fi îngheţat cuvintele în inimă cu acea rece neîncredere !... Fapt e că el nu mai îndrăznea nimic, cînd vedea privirea ei stranie, şi venea în contact cu acel aer de indiferenţă pe care Elena nici nu-l mai ascundea. O iubea ca înainte, mai mult decît înainte, pentru că ea era partea cea mai bună din el însuşi, bucuria lui, gîndul lui de fiecare zi, scopul trudei lui, dulceaţa casei, fiinţa intimă şi scumpă în care i se întrupau toate speranţele, bucuriile, visurile, pentru că suferise şi în surîsul căreia era toată fericirea lui.

Atunci se lăsa în voia sentimentelor, o mîngîia cu vorbe şi cu mîini tremurătoare, o strîngea puternic în braţe, ca şi cum s-ar fi temut să n-o scape, şi o acoperea cu sărutări delirante pe mîini, pe buze, pe gît, pe ochi, pe păr.

La început se însufleţea şi ea la această izbucnire de dragoste, uita de toate, zbătîndu-se sub mîngîieri, plecînd capul cu mici strigăte sălbatice ; închidea ochii surîzînd, avea părul despletit, se dăruia.

Dar după aceea se închidea în ea însăşi, se întuneca, încrunta sprîncenele, îi punea mîinile în piept, se înrăia şi-i spunea :

— Nu ! nu ! lasă-mă. Nu mai sîntem tineri... Ce nebunie !... Acum sînt alta... sînt alta...

Se gîndea oare la florile tinereţii ei atît de jalnic prăpădite ? la frumuseţea ei pierdută ? la visurile care se risipiseră ? la maternitatea care o aştepta ca un sacrificiu ? Şi din toate aceste gînduri lua naştere şi creştea uriaşă o ranchiună nelămurită, o dispoziţie întunecată, posomorîtă, care făcea ca orice lucru să-şi piardă în ochii ei culoarea.

Soțul, cu divinația pătrunzătoare a celui care iubește cu adevărat, se simțea cuprins și el în această ranchiună, în această dispoziție posomorîtă, i se părea că e îndepărtat și respins, ca și cum i s-ar fi aruncat lui în spinare responsabilitatea pentru acele visuri de fată, care își luaseră zborul.

Toate aduceau un mare gol în încăperile strîmte, un frig care îi îngheța inima și-l făcea să caute mereu de lucru ca o recreare, ca ceva în care era desigur cu gîndul tot la Elena, dar fără să-i vadă paloarea, surîsul glacial, ochiul distrat. Bietul de el făcea pe dracul în patru ca să-i procure oarecare satisfacții din munca lui.

Sta nopți întregi să lucreze, să scrie, pentru a-i aduce cîte un mic cadou modest, o pălărioară nouă, un evantai, o brățară, așteptînd nerăbdător un zîmbet al ei, un gest, un semn din cap, un cuvînt. Cu trupul frînt de oboseală, de urcat și coborît scările procurorilor și avocaților, îi propunea s-o însoțească la plimbare, la teatru, chiar și în societate, acum cînd situația lui se mai aranjase și putea să respire mai în voie.

Ea nu vrea, făcea pe victima inocentă, își crea singură tristeți singuratice ca în romane, încerca o voluptate amară să facă pe Ariadna, pe învinsa și dezamăgita, tîrîndu-și plictiseala dintr-o cameră într-alta, cosînd în silă petecuțe de rufărie ca și cum le-ar fi făcut pentru o păpușă și părîndu-i-se că astfel supraveghează amănunțit totul, întocmai cum făcea donna Anna.

Aceasta venea și ea din cînd în cînd să dea o mînă de ajutor, să o sfătuiască ce are de făcut, să țipe la servitoare, care se bosumfla la toate aceste inovații și-și tîra papucii prin casă, bombănind, privind cu niște ochi piezișii orice petecuț ce i se dădea la călcat, izbind cu mătura în uși, atunci cînd făcea curățenie, lovind mobilele cu pămătuful de praf. Se potolea numai după ce strica ceva, stînd să privească și să se învîrtească în jurul ispravei, și la observațiile Elenei răspundea că n-a făcut-o înadins, că nu se pricepea mai mult, că dacă nu erau mulțumiți n-aveau decît să-i dea drumul... arunca pămătuful la întîmplare pe mobila cea mai scumpă și bombănea scărpinîndu-și coatele ascuțite :

— Pentru cîte parale capăt !...

Numai donna Anna era în stare să reteze obrăznicia acelei afurisite care, cum o vedea sosind, se ducea pe tăcute să se ascundă în bucătărie, cu mătura la subţioară.

Mama îşi dojenea fiica :

— Cum poţi să rabzi necuviinţele ei ? Nu vezi că te fură la tîrguieli ?

Se apuca să revadă socotelile în prezenţa servitoarei, care răspundea la orice observaţie :

— Eu nu ştiu altceva, decît că atîta am cheltuit. Astea sînt preţurile. Poate să spună şi doamna. Întrebaţi-o ! şi-o privea pe Elena, care nu făcea decît să plece capul.

Donna Anna pretindea ca ginerele să se gîndească el la cumpărături, în fiecare dimineaţă, înainte de a pleca la slujbă, aşa cum făcea don Liborio. Iar Cesare, ca să fie linişte în familie, promitea că aşa o să facă. Servitoarea se întorcea în bucătărie rînjind dispreţuitor şi bombănind în spatele lui vorbe urîte.

— Aş vrea să te văd cu o toantă ca asta cînd o veni copilul ? Tu n-ai să poţi face faţă, aşa slăbită cum eşti. Te-ai privit în oglindă ? Gîndiţi-vă din timp să găsiţi o doică bună, una de la ţară, că sînt sănătoase şi muncesc cît patru. Roberto, care e la copiii găsiţi, o să-ţi caute una.

Elena nu se putea hotărî să dea afară servitoarea ; dar pe de altă parte o înspăimînta gîndul că ar fi constrînsă să alăpteze copilul. Călcîndu-şi pe inimă se apucă să vorbească cu ea despre toate astea, ca şi cum i-ar fi cerut părerea şi ar fi făcut-o părtaşă la frămîntările sale.

— Nu e nimic ! Asta înseamnă că o să împlinesc cele 15 zile şi plec. Tot sînt socotită hoaţă în casa asta. Acum, că se duce domnul la cumpărături şi dacă mai vine şi o doică n-o să mai aveţi nevoie de mine. Asta mi-ar mai trebui, să ajung sluga doicii, dacă domnul nu poate să ţină şi altă femeie de serviciu. Slugă la doică n-o să ajung. Asta s-o ştiţi dup-acum.

Zadarnic căuta Elena să fie binevoitoare cu ea, tratînd-o cît putea mai bine, dăruindu-i rochii purtate şi un şal aproape nou. Servitoarea aştepta să se împlinească

cele cincisprezece zile ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, era mereu cu mătura și cu ștergătorul de praf în mînă, se făcea că se duce să ia dispoziții de la stăpînul ei chiar pentru lucrurile cele mai mărunte, de vreme ce stăpînul ajunsese să se ducă și la piață.

Cînd venea băiatul de prăvălie cu tîrguielile, scotocea în coș, cîntărea în mînă peștii sau legătura de spaghetti, se informa cît le plătise, își vîra nasul în urechile de la pește sau în partea mai grasă a cărnii, se prefăcea că îi vine greață și bombănea :

— Asta e marfă de acum opt zile. Pricep acum de ce costă mai puțin. Merita osteneala să se ducă un domn cu cilindru și baston de trestie ca să economisească cinci gologani pe niște lucruri pe care nu le mai cumpăra nimeni !

Dacă bucatele erau arse sau nefierte, răspundea :

— Cumpărăturile nu le fac eu. Am gătit ce a cumpărat domnul.

Ba uneori refuza porția care i se da, punînd farfuria sub masă, ca să se vadă bine ; se prefăcea că se îngrețoșează și se punea să vorbească cu pisica :

— Să nu crezi că și eu sînt însărcinată... dacă aș fi făcut ca altele aș rămîne acum doică în casă !

Iar cînd Elena nu era de față adăuga :

— Ori fete, ori măritate, știu eu ce fac dumnealor. Și stăpînele și mai și ! Dacă m-aș apuca să spun cîte am văzut eu la zilele mele. Multe din cucoanele alea care poartă rochii de mătase n-ar merita nici să-mi lingă papucii ! Și își scotea papucii și-i săruta sub nasul stăpînului, ca să-l facă să priceapă că papucii ei erau mai vrednici de cinste decît...

Avea ea ce avea mai ales cu stăpînul ei, bun numai să se ducă după tîrguieli, dar care nu era în stare să angajeze o doică fără a da afară pe cameristă. Cînd cineva e sărăntoc ca el nu se căsătorește sau trebuie să lase să-i întrețină alții nevasta, nu să facă pe trufașul. Se ducea să-l întrebe dacă era nevoie să lase focul aprins pentru apa caldă sau dacă trebuia să curețe salata pentru a doua zi, tocmai atunci cînd îl vedea mai ocupat.

Se apuca să măture în coridor, se înverşuna împotriva uşii de la birou, nu mai isprăvea de şters praful de prin toate colţurile cu şorţul ei murdar, căuta orice prilej să-l necăjească pe bietul om, îi răvăşea hîrtiile şi cărţile sub pretextul că le şterge de praf, îi răsturna călimara de pe birou şi toate le făcea cu aerul calm că îşi îndeplineşte datoria, bucurîndu-se în sinea ei că îl face să-şi piardă răbdarea, că-l vede agitîndu-se nervos pe scaun. Şi îl împungea şi-l provoca cu bîzîitul ei de ţînţar : nu era vina ei dacă alegea tocmai momentul acela. Nu putea să se împartă în două, ca să aibă grijă şi de casă şi de bucătărie. Trebuia să fie şi bucătar şi grăjdar. Pe stăpîna o apucau toţi dracii pentru un fir de praf, parcă ar fi avut patru slugi la dispoziţie. Acum, cînd nu mai ieşea din casă şi nu mai avea treburi pe afară, se ţinea să descopere firişoarele de praf...

Degeaba o ruga stăpînul să-l lase în pace, să se ducă la doamna s-o întrebe dacă trebuia să cureţe salata de lăptuci sau să lase focul aprins. A doua zi ea o lua de la început, spunea că nu putea să alerge mereu de la Ana la Caiafa, se încăpăţîna să-i ceară să numere feliile de carne înainte de a le pune la fript, să constate grăsimea ce mai rămînea în tigaie, pătrunjelul pe care se dusese să-l cumpere, ca să n-o socotească hoaţă, că ea ţinea la cinstea ei mai mult ca la orice. Răsturna sacoşa şi număra rar mărunţişul pe biroul stăpînului :

— Săracă, dar cinstită !

XI

— Vai de mine ! În casa asta nu se mai termină să urci și să cobori scările ! Luna asta a fost cît o sută de ani. Du-te pîn-la piață pentru roșii și pentru lăptuci de doi gologani, tocmai la mama dracului ! Și pe deasupra trebuie să mai faci un drum acasă și pentru scrisorile care n-au mărcile care trebuie. Poftim, mă rog ! Noroc că m-am gîndit eu înainte de a o băga în cutia de scrisori. Altădată, cînd scrieți scrisori așa de groase, cîntăriți-le bine înainte de a pune timbrele, ori mai bine puneți două timbre. Dacă scrisoarea se întorcea și cu o amendă ați fi jurat că am băgat banii la buzunar. Asta, nu ! Săracă, dar cinstită ! Iată scrisoarea !

Cesare îngălbeni. Scrisoarea pusă în plasă alături de roșii și lăptuci, era a Elenei, adresată lui Cataldi, în America.

— Bine, bine, zise el. Las-o aici. Am s-o pun eu la poștă.

Femeia zăbovea tîrîndu-și papucii prin cameră alene, cu botul îmbufnat și cu o anumită satisfacție răutăcioasă în felul cum așeza la locul lor scaunele și lucrușoarele de pe mobile. Cesare, cu glasul tremurînd de furie, îi spuse din nou :

— Pleacă, ți-am spus ! Du-te !

Nu încăpea îndoială. Era scrisul Elenei. Scrisoarea era adresată lui Cataldi, la Montevideo. Cesare se gîndi să alerge la soția lui, apoi se opri mai înainte de a deschide ușa biroului, amintindu-și de servitoare, care își făcea de lucru prin coridor. Se întoarse la biroul lui, își luă capul în mîini, nefiind în stare să găsească un pretext cît de simplu pentru a expedia servitoarea de acasă și, ca să se calmeze, se silea să se gîndească la altele.

Dar acolo, în fața mesei de lucru, i se părea că înnebunește. Ideea primă, singura și implacabilă, era că servitoarea zăbovea înadins. Se învîrti de două, trei ori prin cameră în vîrful degetelor, pentru ca ea să nu audă, strîngîndu-și puternic pieptul cu brațele. Apoi se duse să tragă perdelele, își șterse cu mîinile sudoarea de pe frunte, mai stătu puțin să asculte, în timp ce inima-i bătea puternic, apoi o chemă.

Femeia apăru îndată, fixîndu-l în față cu ochii ei rotunzi, cu pămătuful de praf la subțioară și se arătă mirată, cînd stăpînul îi porunci să facă un mic comision afară din casă. Imediat ? Nu era mai bine să aștepte pînă va termina cu ștersul prafului ? Mai avea și oala la foc, pentru supa doamnei. Nu putea să le facă pe toate în același timp.

— Bine, bine, dar grăbește-te ! răspunse el.

Se duse să închidă ușa pe care femeia o lăsase deschisă și așteptă fierbînd ca ea să termine. Punînd urechea la broasca ușii, o auzea cum se mișcă agale, lovind plictisită cu pămătuful de praf. Din cînd în cînd auzea scîrțîind ușa de la bucătărie.

Gîndul lui alerga de la Elena la servitoare, cu o iuțeală dureroasă, ca balansul unui pendul ce-i lovea creierul și-l făcea să zvîcnească de nerăbdare. Deodată acest gînd se opri asupra Elenei, închipuindu-și clipa în care ar fi apărut înaintea ei cu scrisoarea în mînă. Dar tot atunci se resemnă să aștepte ; voia să aibă timpul să se calmeze și să cugete la ceea ce urma să-i spună.

Și ce trebuia să-i spună ? Ce anume ?

Că ea iubea pe un altul, pe Cataldi ? Că i-o declara în chiar scrisoarea aceea de sub ochii lui ?

Dar dacă îi impunea s-o lase liniștită și onorată, să nu-i tulbure pacea ? Dar cum, dacă el era departe ? El îi scrisese deci. Și cum ajungeau scrisorile ? Servitoarea trebuia să știe. Ea care se bucura perfid de zbuciumul lui, care abia-și ascundea disprețul față de el... Și cînd ? Unde erau scrisorile dintre ei ?

Se gîndi la Elena, încercînd să ghicească motivul schimbării, trecînd în revistă zi cu zi toate faptele și toate cuvintele ei, pe care și le putea reaminti. Deodată îi răsări înaintea ochilor amintirea unei zile în care o întîlnise în ușă, palidă, cu ochii în care mai stăruia păcatul. Și rămase ca trăsnit.

Într-o seară ea se simțise rău, pe balcon, cînd se întuneca și un vapor pleca spre America. Vedea de asemenea lanterna roșie pe care o privea fix spre mare și o vedea și pe ea, care scrîșnea din dinți de durere.

Și ea suferise deci, în ceasul acela, ca și el acum. Cine știe ? poate și mai mult. Îl vedea plecînd pentru totdeauna pe omul pe care îl iubea mai presus de orice și trebuia să-și înăbușe disperarea sub ochii soțului.

Un moment prinse să se gîndească la acel soț, prezent acolo la această scenă, ca și cum ar fi fost vorba de un altul.

Apoi treptat, treptat, Elena se calmase, ajunsese să-i vorbească drăgăstos, să se lase sărutată de el. Dar el, el însuși, cînd s-ar fi potolit această zvîrcolire atroce, avea să cedeze și el ? O să-i mai adreseze cuvinte afectuoase ? O să mai caute mîngîierile ei ?... Și acele dezmierdări i se înfigeau ca niște cuie în minte ! Nu fuseseră

pentru el, ci pentru un altul care da tîrcoale casei lui, în timp ce el alerga disperat să facă rost de bani.

Și Elena care îi evita privirile, care devenea tot mai indiferentă, care se întorcea acasă palidă, cu buzele uscate, cu ochii plini de viziuni !... Unde fusese ea ? Da, unde se ducea ori de cîte ori pleca de acasă grăbită, cu voalul pe obraz ? Unde ? desigur ea nu ar fi mărturisit niciodată ! Dar scrisoarea aceea poate ar fi mărturisit, ar fi spus totul.

De ce nu o deschidea ? De ce nu căuta să afle ? Dar dacă totuși Elena era nevinovată ? Și dacă scrisoarea aceea n-ar fi fost acolo ? Dacă el n-ar fi știut de ea ?... Dacă și-ar fi putut imagina că Elena nu scrisese acea scrisoare ? Cînd ar fi fost sigur de contrariu, ce i-ar fi spus ? Ce ar fi făcut ? Ce s-ar fi întîmplat în această odăiță în care se gîndise atît de mult la ea ? Și creatura aceea care avea să se nască în curînd ? Creatura aceea... cînd se va naște ?

De cît timp Elena nu mai era a lui ? Pînă la ce punct se dăruise altora ? Dăruise numai inima ? Numai capul ?...

Ea avusese totdeauna un căpșor ușuratic, însă inimă bună. Dar dacă nu era vinovată decît de o oarecare ușurință ? Vai ! ce teribilă era scrisoarea aruncată pe birou, cu numele acela scris de mîna elegantă și liniștită a Elenei ! Dacă ar putea să spună că Elena nu e vinovată de altceva decît de ușurință !...

Atunci izbucni în plîns, cu pumnii la ochi, ca un copilaș, înăbușindu-și suspinele cu batista, pentru că servitoarea era tot acolo ; o auzea ștergînd praful și tîrîndu-și papucii prin casă. Zăbovea într-adins, rămînea să-l spioneze. La această idee simți un impuls de furie, se ridică să găsească un baston ca s-o bată și se învîrtea prin cameră mut și furibund.

Dar se așeză din nou, cu capul în mîini, cu ochii aprinși și ficși, cu dinții strînși.

— Să fiu calm ! murmură. Trebuie să fiu calm !

Își șterse ochii și fața. Stătu cîtva timp nemișcat, apoi scoase iar capul pe coridor, ca s-o întrebe dacă acum poate să plece.

— Trebuie să iau spuma la supa pentru doamna, răspundea femeia din bucătărie. Nu pot s-o las așa.

„Ah ! mugea nenorocitul mușcîndu-și pumnii ca o fiară turbată. Simt că înnebunesc ! Simt că înnebunesc ! Ce i-am făcut oare acestei infame ? De ce mă chinuiește așa ? De ce se bucură de chinurile mele ? Ea știe tot, ea ar putea să-mi spună tot ce-aș vrea să știu cu prețul vieții... O să spună totul zarzavagioaicei și cizmarului de jos, de îndată ce va pleca din casa asta, numai mie nu... nimic. O să rîdă împreună cu ei de suferințele mele. Iar eu trebuie să mă prefac, fără s-o pot amăgi. Va trebui să apar, pentru vecini, la braț cu Elena, uniți ca mai înainte... Ca înainte !...“

Ochii îi căzură din nou pe scrisoarea implacabilă. Oh, dacă scrisoarea aceea ar putea să dezmintă măcar în parte bănuielile lui. O scrisoare ! ce e, în definitiv ? Vorbe : — te iubesc. Ce puteau să însemne vorbele astea reci în comparație cu ce simțise Elena pentru el, chiar în casa aceasta, uniți pentru toată viața, fără un gînd care să nu fi fost comun ? Ce era amorul ei pentru omul acela, dacă putea astfel să-l ascundă ? Ce era această pasiune de o lună sau două, ascunsă, rușinoasă, față de aceea pe care i-o acordase lui, pentru totdeauna, deplină și la lumina soarelui. Ea care își părăsise casa și părinții ca să i se dea lui, să i se dea fecioară, să-i încredințeze nu numai inima, dar însăși viața ei întreagă ? Și se gîndea acum la durerea pe care trebuie s-o fi îndurat părinții ei cînd el le-o răpise.

Dar și ei se potoliseră cu timpul, îi iertaseră, se împăcaseră cu el. Acum nici nu se mai gîndeau la ce a fost. Poate că într-o zi va fi uitat și el durerea ascuțită care îi sfîșia inima în momentul de față. Poate că o s-o însoțească iarăși pe Elena, pe calea Foria, dîndu-i brațul și simțind-o cum se sprijină de el...

Și astfel îi lipsea forța să se ducă să înfrunte bărbătește teribila enigmă.

Chiar atunci ea se găsea acolo aproape, în camera ei, o vedea tolănită în fotoliu, cu acel aer obosit și plictisit, care se preschimba într-o neliniște vagă cînd apărea el, într-o paloare parcă amenințătoare.

Dar dacă o bănuia pe nedrept ? Dacă o fi inocentă. Dacă scrisoarea ar fi dovedit tocmai acest lucru ? Atunci ea nu i-ar fi iertat-o niciodată ! Niciodată ! Şi totul s-ar fi sfîrşit între ei, de la o clipă la alta, pentru totdeauna.

Dacă era cu adevărat vinovată, n-ar fi negat totuşi cu tărie ? N-ar fi dezavuat scrisoarea ? Şi cînd el i-ar fi pus-o sub ochi, ca s-o nimicească cu evidenţa, n-ar fi însemnat că totul se va fi sfîrşit între ei ?

Şi dacă ar fi iertat-o, Elenei nu i-ar fi rămas ei mereu în suflet acel ghimpe că a trebuit să ceară iertare pentru greşeala ei ?

S-ar fi resemnat oare să-şi recîştige, puţin cîte puţin, afecţiunea bărbatului care o iubea mereu ?

Da, da, o iubea nenorocitul ! Ar fi vrut să nu ştie nimic, cum nu ştiuse cu două ore înainte ! Să trăiască aşa ca înainte, chiar cu preţul de a fi înşelat, minţit. Să bănuiască chiar, dar să nu aibă certitudinea că toată fericirea s-a năruit...

Întîrzia cu frămîntarea lui de gînduri momentul acelei încercări teribile, întocmai ca bolnavul care, chiar cu riscul vieţii, îl roagă pe chirurg să mai amîne cu o zi operaţia la care trebuie să se supună.

Se convinse că era mai bine să aştepte pînă cînd va fi ieşit servitoarea. Aproape că se temea acum ca ea să nu apară în uşă, cu coşuleţul sub braţ şi să-i spună : „Mă duc !“

Începu să se teamă la ideea că va rămîne singur cu soţia. Şi atunci plecă tiptil de acasă, cu ciocanul acela în creier, cu împunsătura aceea ascuţită în inimă, mergînd lipit de ziduri, ca să nu-l vadă nici cizmarul, nici vînzătoarea de zarzavaturi. Se aşeză pe o bancă singuratică din parc, ca să plîngă din nou, îndelung, în batistă. Trebuia să-şi ascundă lacrimile, fiindcă oricine ar fi rîs de durerea lui.

Cine l-ar fi compătimit ? Şi cine ar fi crezut ? Cine ar fi crezut că acum îşi iubea soţia mai mult ca oricînd, că plîngea nu de furie, ci de îngrijorare ?

Colindă din nou pe străzile pe unde obişnuia să treacă împreună cu Elena, merse să privească de departe căsuţa lor încă liniştită, albă sub lumina soarelui, în care nimic

nu părea schimbat. Ferestrele erau deschise ca de obicei și soarele rîdea în ele.

În sfîrșit se hotărî să se întoarcă acasă. Elena trebuia să-l aștepte. Ce avea să-i răspundă, dacă îl va întreba de ce a întîrziat ? Ce avea să facă, dacă ea l-ar fi privit în ochi ?

Din bucătărie venea un miros îmbietor. Masa era pusă. Elena îl aștepta într-adevăr, citind. Îi spuse doar că supa se răcise. Soțul începu să mănînce lacom, cu ochii în farfurie, prefăcîndu-se că e foarte înfometat, căutînd să prelungească prînzul pentru a întîrzia momentul cînd servitoarea avea să vină să strîngă masa, după care ei ar fi rămas singuri, față în față, cu coatele pe masă.

Elena era liniștită ca de obicei. Din cînd în cînd soțul tresărea auzindu-i vocea calmă, sau întîlnindu-i privirile senine. Simțea prin instinct că disimularea pe care și-o impusese pînă atunci îi lua mare parte din puteri, îi micșora șansa de a-și impune drepturile, îl înlănțuia tot mai mult în resemnare. Dacă Elena știa că încă de dimineață scrisoarea se afla în mîinile lui, cum să-i spună că așteptase atîta timp cu rana aceea în inimă ? Cum să vorbească de furia și gelozia lui, cînd fusese în stare să le facă să tacă tocmai cînd trebuiau să fie mai aprinse ?

Servitoarea strîngea masa, îi trăgea farfuriile de sub mîini și șervetul de pe genunchi, cînd el curăța încă pielița de pe piersici. Elena se dusese pe balcon. Revenise după o clipă anunțînd că veneau donna Anna și cu Camilla. Cesare respiră ușurat.

Seara trecu tristă, cu toată flecăreala imperturbabilă a donnei Anna, cu calmul senin al Camillei, cu scîrțîitul ghetelor vărului Roberto și divagațiile absurde ale lui don Liborio, care venise tîrziu să-și ia familia acasă.

Se simțea nelămurit o preocupare comună, o îngrijorare greu de definit, care-i făcea să se simtă jenați unii față de alții, dar îi constrîngea să stea împreună. Cesare gîndea : „Cînd vom rămîne singuri..." Însă dorea să îndepărteze momentul acela. Simțea că-i îngheață inima de cîte ori conversația da semne de lîncezeală. În sfîrșit familia se ridică și se pierdu mai bine de un sfert de oră cu punerea pălăriilor și cu salutările de rigoare, în anticameră.

Servitoarea se duse să aprindă lumina pe scări. Cesare își spuse : „Să aștept pînă se duce servitoarea la culcare".

Aceasta reveni cu lumînarea în mînă, închise ușa de la intrare, se mișcă prin odăi somnoroasă, pregătind tot ce trebuia pentru noapte. Cînd în sfîrșit se retrase în odăița ei, Elena era deja în pat. Cesare mai așteptă un timp în dosul ușii, pînă să se potolească orice zgomot din casă.

I se părea în acel moment că trebuie să caute cuvintele cu care să înceapă, și cu ele să explice motivul pentru care tăcuse pînă atunci. Toate chinurile îndurate începînd de dimineață, toate bucuriile lui care se preschimbaseră în durere, toate îi reveneau vii în memorie, una cîte una, stînd acolo în fața aceleiași uși și aceleiași camere, unde Elena își punea căpșorul brun pe umărul lui. Plînse iar îndelung și amar, cu fruntea pe ușorul ușii, cu un tremur al întregii ființe, înăbușindu-și suspinele, ca Elena să nu le audă. Ea nu trebuia să audă, iar el nu mai putea să plîngă înaintea ei, să-și reverse și să-și aline pe genunchii ei imensa lui durere. Era bărbatul care nu mai e iubit și ale cărui lacrimi sînt ridicole.

După ce își potoli plînsul și își șterse bine ochii și obrajii, deschise binișor ușa.

Elena dormea cu capul pe brațul ei candid, cu respirația ușoară, cu părul bogat și negru care arunca o umbră mare pe perne. Bietul de el suspină încă o dată din adîncul pieptului, cu un fel de izbucnire de ușurare.

Mîine ! Trebuie să aștepte pînă mîine. Mîine va fi și el mai calm și mai limpede la minte. Dacă așteptase pînă atunci, mai putea să aștepte pînă a doua zi, și s-o facă astfel să înțeleagă că acționa fără precipitare și după o matură chibzuință. O noapte trece repede. Dar ce noapte ! în biroul acela ! cu capul în mîini ! Cîte gînduri, cîte amintiri, cîte viziuni, cîte visuri !...

Dacă Elena ar fi venit să-l caute, îngrijorată că nu-l auzise ducîndu-se la culcare în camera vecină ? Dacă ar fi deschis ușa biroului ! Dacă ar fi ghicit totul și i-ar fi spus : „Privește-mă, sînt nevinovată ?" Sau „Te iubesc mereu, te-am iubit totdeauna. Iartă-mă ! Iartă-mă !..."

Zorii zilei începuseră să albească trist și decolorat geamurile de la balcon. O altă zi începea ! O altă zi ca și ziua trecută.

Cu aceeași durere, cu aceeași nehotărîre, fără ușurarea teribilă de a putea spune : „S-a sfîrșit ! Totul s-a sfîrșit ! Pentru totdeauna... totdeauna !"

Dar chiar dacă ar fi avut curajul să înfrunte acea scenă teribilă cu Elena, nici atunci nu s-ar fi sfîrșit totul. Chiar dacă ea ar fi fugit, sau dacă el ar fi gonit-o din casă, nu s-ar fi sfîrșit totul ; chiar dacă i-ar fi spus : „Da, e adevărat, nu te mai iubesc !"

Dar ea trăia încă, ea care făcea să-i tresare adîncul ființei numai cu sunetul vocii sale, care îi pătrundea în adîncul sufletului numai cu privirile ; ea care avea părul bogat și negru, brațele albe, sprîncenele dese, o gropiță în obraji cînd zîmbea, și chipul acela, și mîna aceea pe care tremurînd o luase sub brațul lui, în seara cînd îl privise cu ochii ei luminoși, cînd îi apucase fruntea în mîini să i-o sărute, ea, care se plimbase cu el sub portocalii din Rosamarina, care pînă mai deunăzi își sprijinea fruntea palidă de balcon și-l privea, care purta în pîntec o parte din el !...

— Ah ! dacă ar fi murit, dacă în seara din ajun ar fi văzut-o pentru ultima dată, cu acea pată mare a părului negru revărsat pe pernă, cu ochii închiși !

Să-i fi încrucișat mîinile pe piept pentru totdeauna, el singur. Să fi putut s-o sărute pe frunte cu certitudinea că niciodată pe fruntea aceea nu fusese loc pentru alte sărutări, că nu trecuse umbra nici unui gînd care să nu fi fost pentru el !

Soarele intra acum prin balcon, voios și senin, în odăița albă și aerisită. Îi reveniră în minte frumoasele zile de mizerie pe care le petrecuseră acolo, zorii zilei care-l găseau făcînd còpii pentru avocați, în timp ce Elena dormea acolo aproape, fără să știe nimic. Deschise balconul care dădea spre marea ce scînteia. Cîte un călător venea dinspre *Immacolatella* [1] încărcat cu bagaje,

[1] Monument arhitectonic, în marmură albă, închinat Fecioarei Maria, la Napoli.

vreun vizitiu își încerca și își strunea caii ; cîteva bărci cîrmeau încet, încet pe după farul cheiului, acolo departe, unde marea se încrețea și fierbea în spumă de aur și argint. De peste tot se ridica un aer de calm și seninătate care lui îi strîngea inima și puțin cîte puțin îl atrăgea, îl adormea, îl prostea...

Era aproape ora șase. Elena dormea încă. De altfel nu obișnuia să se scoale înainte de nouă. Mai erau deci trei ore. Cesare simți nevoia să iasă, ca să ia o gură de aer și să facă cîțiva pași. Cînd se întoarse Elena pusese deja să i se servească gustarea de dimineață în camera ei, pentru că nu se simțea bine. Era palidă, arăta obosită, se tîra încet cu părul încă desfăcut, într-o rochie lungă de casă, descinsă. Fără ca el s-o întrebe, îi spuse :

— Nu mă simt bine, dar nu e nimic. Un pic de oboseală. Am dormit puțin în ultimele zile... Trebuia să mă aștept la toate astea...

La prînz aproape nu mîncă, părea că stă la masă numai ca să țină tovărășie soțului. După ce se strînsese masa, se lungise în fotoliu, istovită, și el nu îndrăzni s-o lase singură în timp ce femeia își făcea de lucru prin cameră. Amîndoi căutau vreun subiect ca să schimbe cîteva vorbe scurte și reci.

Așa trecură cîteva zile. Cu timpul, prima izbucnire de durere disperată, care părea furie, se preschimbă treptat într-o tristețe dezolantă și taciturnă.

Într-o zi, spre seară, sosi donna Anna, foarte agitată, cu șalul încins la mijloc, întovărășită de data aceasta de Roberto. În cursul nopții Elena dădu naștere unei fetițe. Soțul, care așteptase în camera alăturată, tresărind din adîncul măruntaielor la orice plînset înăbușit care se auzea, atunci cînd deschideau ușa, simțise că i se ridică un nod în gît. Se apropie de patul Elenei, înspăimîntat, cu o năvală de gînduri și de sentimente care-i umpleau inima. Elena, abătută, cu chipul alb, părea că nu mai are un strop de sînge în vine. Cînd i se adresau cu vorbe mîngîietoare, ea întorcea capul în cealaltă parte, cu acea expresie de dezgust, de supărare copilărească pe care o au anumiți bolnavi, fără să deschidă ochii. Singurele cuvinte pe care le spuse au fost :

— Lăsaţi-mă ! Lăsaţi-mă în pace !

Pe fetiţă o puseseră deoparte, ca pe un mototol de cîrpe. Mama întrebase pe moaşă, în tăcere, cu o privire îngrijorată şi febrilă, dar cînd i se răspunsese cu slaba consolare : „o frumuseţe de fetiţă", închise iar ochii, cu acelaşi aer de plictis, oboseală şi silă.

Don Liborio dase fuga s-o aducă pe Camilla. Donna Anna, aferată, pusese stăpînire pe fetiţă, o purta în triumf, venea s-o pună pe pernă, lîngă Elena, ca s-o facă s-o privească. În sfîrşit ea deschise ochii cu greutate şi aruncă pruncului o privire obosită.

— O să fie o minune de frumuseţe ! exclamă bunica.

Elena răspunse cu o ridicare din umeri şi murmură, închizînd iar ochii :

— La ce-i foloseşte ?

Bietul soţ fu mortificat, ca şi cum acele cuvinte i-ar fi fost adresate lui. Nu îndrăznea nici să sufle şi se simţea străin în mijlocul atîtor persoane care-i umpleau casa : donna Anna, socrul, Camilla, Roberto. Se lăsa împins afară din cameră de soacră, de moaşă, de servitoare, care se învîrteau mereu în jurul patului Elenei.

Se duse să aştepte în salon, împreună cu socrul său, care pălăvrăgea cu Roberto, aşezaţi amîndoi pe canapea. Din cînd în cînd Camilla venea să spună o vorbă la urechea vărului ei şi amîndoi dispăreau pe terasă ; iar bătrînul aştepta căscînd, cu mîinile pe baston. Zorile zilei începeau să se reverse în piaţă. În sfîrşit donna Anna, cu pălăria pe cap, veni să anunţe că Elena se odihnea, Roberto dădu braţul Camillei şi plecară cu toţii.

Cesare rămase singur cu soţia, care avea mîinile şi faţa albe ca cearceaful pe care se odihneau, aţipită într-un somn agitat, răsucindu-se din cînd în cînd cu un geamăt înăbuşit, fără a deschide ochii.

Medicul nu se arătase de loc liniştit şi revenise de două ori în cursul zilei. Cesare urmărea singur şi îngrijorat expresia feţei şi cuvintele lui.

Donna Anna, Camilla, toată familia veneau şi plecau fără să bănuiască nimic, umpleau toată casa de zgomot şi de un du-te vino. Fizionomia Elenei se schimba dureros pentru a exprima răul pe care i-l producea şi cel mai

mic zgomot; își întorcea în altă parte capul palid, își contracta sprîncenele deasupra pleoapelor închise, își strîngea buzele.

Numai atunci cînd soțul ei se apleca deasupra patului pentru a-i cere în șoaptă să bea o ceașcă de supă sau să ia o doctorie, deschidea ochii, îl privea cu un fel de uimire, îl urmărea cu privirea cum se ducea și venea prin cameră în vîrful picioarelor, cu o atenție rară, delicată, feminină. Cînd se trezea brusc din scurta ei ațipire, îl vedea mereu acolo, pe un scăunel la picioarele patului, cum se ridica încet, încet și se apropia ca s-o întrebe la ureche cum se simțea.

De multe ori, în acele ore triste de veghe, sub lumina veiozei care lăsa patul în umbră, în fața acelei forme indistincte de la care nu se auzea nici un suflu, dar din care se deslușeau totuși părul negru și trăsăturile vagi ale feței, Cesare fusese asaltat de un presentiment înfricoșător, de o spaimă superstițioasă, care îi îngheța sîngele în vine, gîndind că într-un moment de disperată durere el invocase moartea, moartea pentru el sau pentru ea, nu mai știa pentru cine.

Atunci tot zbuciumul, toată frămîntarea lui se preschimbau într-o altă frămîntare, surdă și duioasă, într-o tandrețe oarbă și disperată care-l împingea să cuprindă plîngînd acele mîini lungi și albe care odihneau pe cearceaf, dacă nu i-ar fi fost teamă că o trezește.

Cînd se simțea puțin mai bine, ea îl privea cu ochii plini de febră, prea istovită ca să poată vorbi, sau ca și cum n-ar fi îndrăznit s-o facă, de parcă i-ar fi cerut iertare de răul pe care i-l făcuse, cu un fel de seninătate mîngîioasă de fiară malefică, inconștientă și iresponsabilă, cu un surîs melancolic, întinzîndu-i mîinile palide. În acele momente el îi citea pînă în fundul sufletului, prin ochii ei limpezi, și se gîndea că femeia aceasta îi sfîșiase sufletul fără a bănui că pe el îl doare, întocmai ca un copil care chinuiește o păsărică. Dacă ar fi avut inspirația să-i vorbească în acest sens, Elena poate ar fi plîns împreună cu el. Acum trebuia să distrugă și chiar să uite acea scrisoare fatală și să reînceapă o altă viață de intimitate și de afecțiune pentru a-i recîștiga inima,

cu preţul abnegaţiei şi sacrificiilor, dovedindu-i că i se preda în întregime, şi cu încredere uitînd tot ce fusese.

Într-o dimineaţă, cînd medicul declarase în sfîrşit că nu mai era nevoie de el şi Elena, sprijinită pe un munte de perne, zîmbea cu zîmbetul ei palid, în mijlocul tuturor din familie, el o întrebă :

— Vrei s-o vezi pe Barbara ?

— Care Barbara ?

— Fetiţa noastră.

— Vrei s-o cheme Barbara ? Ah, ai dreptate. E numele mamei tale. Dar nu e frumos. De altfel, fă cum vrei tu.

Mama Elenei, care avea prejudecăţile ei în această privinţă, şi care ştia că, dacă sînt doi cu acelaşi nume într-o familie, cel mai în vîrstă trebuie să dispară, ca să cedeze locul, trase concluzia :

— Să găsim alt nume, mai frumos, pentru copilaş, un nume de bun augur. De pildă Fortunata.

— Mai bine Aurelia, sugeră Camilla.

— Rămîne Barbara ! hotărî cu autoritate don Liborio. Primul născut trebuie să poarte numele unuia din părinţii soţului, iar al doilea numele părinţilor soţiei, şi aşa mai departe pentru cîţi s-or mai naşte.

— Mulţumesc foarte mult ! exclamă Elena ridicînd vocea pentru prima oară. În ce mă priveşte, eu rămîn la Barbara.

XII

În salonașul de culoarea aurului, la lumina potolită a lămpii, Elena, îngenunchiată pe covor, se amuza cu fetița ca și cum ea însăși ar fi redevenit o fetiță. O despuia, ca s-o îmbrace iar după gustul ei, se distra văzînd-o cum își agită picioruşele, îi săruta tălpile trandafirii și era cuprinsă de adevărate accese de frenezie, cînd o auzea cum gîngurește, ca și cum Barberina ar fi luat parte la joacă, cu mînuțele întinse și căutînd să apuce cu ele, cu ochișorii încă nelămuriți și fără privire ; se arunca asupra ei parcă ar fi vrut s-o înăbuşe cu mîngîierile, și o săruta cu un fel de furie amoroasă. Din cînd în cînd se oprea gîfîind, stînd pe vine, netezindu-și

părul pe frunte, ca să-și tragă sufletul și gîngurea și ea către soțul ei :

— Uite ! Uite ! ce dulceață !

Apoi o lua în brațe, o lipea de sînul gol, ca să simtă în brațe toată făptura sa, mergea să se așeze în fața oglinzii, desfăcîndu-și și potrivindu-și bluza cu rafinament și aranjîndu-și pe cap o basma roșie în felul acelor Madone pe care le văzuse pictate, cuprinsă de o admirație atît de nemaiîncercată a frumuseții ei senzuale, încît spunea că alăptează ea copila și că nu voia s-o atingă mîinile altora.

Maternitatea era un alt mod de a-și revărsa senzualitatea subtilă, ambiția, ușurința, bizareria care erau în temperamentul ei. Soțul, acolo în fața ei, cu hîrțoagele lui sub braț, cu chipul galben de oboseală, cu zîmbetul lui distrat, nu avea nimic artistic în ochii unei astfel de femei, nimic teatral în afecțiunea lui. Aproape că-i venea să-l certe :

— Tu n-o iubești pe Barberina !

În el totul era modest : truda, tandrețea, generozitatea lui delicată. Cînd făceau planuri pentru viitorul fetiței, castele de vis, cele ale Elenei erau mai frumoase și mai pitorești. Spunea că o să-i caute o bonă englezoaică, o învățătoare din Toscana, maeștri de muzică, de desen, de dicțiune și cîte și mai cîte. Odată pornită în acest sens, refăcea pentru fetiță toate proiectele fantastice ale tinereții ei, care nu se realizaseră.

Cesare nu îndrăznea să întrerupă măcar cu un cuvînt aceste divagații nestăpînite ale imaginației și zîmbea dulce, ca pentru a o readuce la realitate. Dar în inima lui simțea nelămurite îngrijorări ca un ecou al durerilor pe care i le provocaseră astfel de iluzii.

Totuși neliniștile lui se calmau la lumina blîndă a lămpii, între pereții cunoscuți ai camerei, la ciripitul copilăros al celor două voci adorate. Își repeta în sine : — și ea e tot o fetiță ! — și chiar i-o spunea cu zîmbetul lui puțin cam trist, mîngîindu-i cu mîna căpșorul brun

în acelaş fel cum mîngîia căpşorul blond al fetiţei : „Fetiţo ! Fetiţa mea ! Şi tu eşti încă tot o fetiţă !“

Şi simţea o dulceaţă melancolică, un fel de reconfortare la gîndul că Elena lui era atît de tînără şi nepricepută încît aproape că nu-şi da seama de răul pe care era în stare să-l facă ; la gîndul că el era ocrotitorul şi călăuza ei şi că, dacă totuşi ea se rătăcise un moment, ca să alerge după nişte închipuiri romantice, vina era a lui, care nu fusese destul de prevăzător şi nici destul de tare.

Sentimentul propriei slăbiciuni era ceea ce îl chinuia mai mult. Îi părea că n-are încredere în soţie, pentru că n-avea încredere în el însuşi. Se ataşa cu atît mai mult de ea, cu cît se simţea mai puţin la nivelul acelui caracter energic şi hotărît. El era femeia, amanta, neavînd altă putere decît devotamentul, abnegaţia, sacrificiul.

Dar nu-i sacrificase atîtea lucruri şi Elena ? Atîtea gînduri îi reveneau în minte, cînd îi mîngîia capul... şi mai ales unul, care nu se înfăţişa niciodată precis şi lămurit, dar care îl tulbura, îi învenina orice bucurie, în momentele cînd Elena îşi fixa ochii asupra lui, cînd îi rîdea, cînd în glasul ei observa o intonaţie mai dulce, cînd îşi pleca şi îşi ascundea capul sub mîngîieri, ca o porumbiţă îndrăgostită !... Nu ! Nu ! era cu neputinţă ca această porumbiţă să fi privit tot aşa pe un altul, să-i fi vorbit tot aşa şi lui !

Era o fetiţă ! Era o fetiţă !

Atunci îşi punea capul pe umărul Elenei, o înconjura cu braţele, ca pentru a o proteja şi-i vorbea de copilaşul lor, pentru a-l pune pe acesta între prezent şi trecut.

— Important e s-o învăţăm să fie fericită, mititica de ea. Să se mulţumească cu situaţia ei. Nu e aşa, Elena ? Cînd eşti mulţumit cu starea ta, atunci eşti şi fericit. Noi nu sîntem bogaţi. Am trecut prin atîtea necazuri ! Ţi-aminteşti, biata mea Elena ? Dar acum s-au sfîrşit. Nu e aşa că s-au sfîrşit ?... Spune-mi eşti fericită şi tu ?

Elena spune că da cu capul, cu ochii, cu alintări, cu

sărutări... Apoi începea din nou să-și sărute fetița și să o legene în brațe. Jura că de acum încolo aparținea numai fetiței, numai și numai ei.

Singura mîndrie a Elenei era să-și arate copilașul mamei, surorii, prietenelor care veneau s-o viziteze, să le arate fețișoara aceea roză, în scufiță de dantelă, trupșorul acela înfofolit într-o rochiță lungă și brodată, atunci cînd o scotea la plimbare, în brațele doicii îmbrăcată de sărbătoare. Ar fi vrut s-o gătească în fiecare zi cu lucruri noi, ca pe o păpușică, să aibă și ea pentru fetița ei o doică în costum rustic pitoresc, cu niște bretele de aur, toată numai broderii și garnituri de panglicuțe.

Și în timp ce în fața oglinzii combina vreun tablou de gen cu fetița la sîn, drapîndu-și șalul pe umeri, cu o basma în culori vii, care-i gătea artistic capul, se apuca să-și probeze din nou pălăriuțele cu pene și rochiile puțin cam demodate. Revăzu zîmbetele acre ale prietenelor și ochiadele insistente ale admiratorilor.

Puțin cîte puțin fetița, care țipa într-una, care-i șifona rochia și care-i lua tot timpul, fu lăsată în grija doicii. Elena se întoarse la vizitele ei, la concertele Filarmonicii, la liturghia de la două, duminica, înainte de a trece prin fața lui *Caffé d'Europa* și înainte de a-și face plimbarea în parc, de la patru la cinci. Soțul ei se convinse că biroul lui încurca apartamentul și îl mută la etajul de deasupra. Acolo, în două odăi, un tapițer instală pe credit toate vechiturile lui, într-o dezordine simulată dar plină de pretenții, cum sugerase Elena. Pentru vineri, ziua de primire, angajară un alt servitor, cărunt, respectabil, mereu bărbierit cu grijă, care avea aerul că jucase cîndva pe genunchi pe stăpîna casei.

Seratele muzicale ale doamnei Elena erau pline de baronese și de marchize mai mult sau mai puțin decăzute, de doamne fără titluri de noblețe, dar care dădeau tonul în modă, de bărbați din cea mai bună societate, care puteau vorbi serios despre relațiile lor aristocratice și care veneau într-adevăr de la palatul B. sau de la

docesa C., cu violete la butonieră și cu pălăria moale sub braț, ca să facă un pic de curte doamnei Elena. Se adunau în cerc în jurul fotoliului ei, cu aerul de amabili confidenți, cu acea politeță degajată care are în fiece cuvînt, în fiece gest sau inflexiune a vocii nuanțe foarte fine de morgă prezumțioasă cu care seduc pe femei, dar fac să roșească de indignare pe bărbații care se simt astfel atinși, fără să fie vizați direct și care umilește pe cei timizi și delicați.

Ei se făceau că nu observă, dacă lipsea ceva în modul cum erau serviți, dacă servitorul, care trebuia să apară foarte stilat, comitea vre-o stîngăcie, ori că stăpînul casei era mai timid decît musafirii săi. Dar Elena se roșea la față, se simțea cuprinsă și ea de o anumită jenă, pierdea din aerul ei degajat datorită preocupării continue de a nu se face de rîs din vina altuia.

Soțul, care nu avusese curajul de a se opune acestui mod de viață, se eclipsa de la sine prin sfiiciunea lui obișnuită, dar și prin un anume amor propriu, fin și neîncrezător, care îl făcea să evite contrastele umilitoare pe care le ghicea din instinct. El voia numai ca Elena să fie fericită. După toate necazurile prin care trecuseră împreună și la care știa bine că au contribuit în mare parte lipsurile pe care le înduraseră, el socotea că îi datora Elenei această compensație. Credea că și-o atașază mai strîns cu aceste satisfacții și distracții pe care i le procura prin munca lui.

Ea și-ar fi spus : „Există aici, într-un colțișor, ascuns, neglijat, un om căruia eu îi datorez acest lux și aceste petreceri și omagii."

Conta pe recunoștință, ca să-i întărească dragostea pe care o vedea clătinîndu-se în privirile ei distrate. Prietenii care beau ceaiul lui și care uzau covoarele lui, aproape că nici nu-l cunoșteau. Tonul elegant al soției, fără să vrea, îl îndepărta de ea. Manierele distinse, pe care Elena le maimuțărea pentru a se menține la nivelul societății elegante, dar pe care nu le putea schimba de la un moment la altul, așa cum servitorii angajați cu

ziua își lepădau livreaua și stingeau luminile, lărgeau tot mai mult ruptura dintre soț și soție.

El se întorcea acasă obosit, descompus la față, atunci cînd Elena ieșea din camera ei vaporoasă și elegantă ca o ilustrație dintr-un jurnal de mode. Îl întreba grăbită dacă are nevoie de ceva, suna ca să cheme servitoarea. Se jelea :

— Doamne ! La ora asta ? Cînd am atîta lume invitată !

Uneori găsea un minut liber, ca să dispară cîte puțin și deschizînd ușa biroului, băga căpșorul împodobit cu trandafiri roșii sau cu camelii, spunîndu-i :

— Nu vii și tu un moment ? Măcar o clipă. Să te vadă lumea, să nu pară nu știu eu ce.

Apoi dimineața, obosită, nedormită, întorcîndu-se de la teatru, de la bal sau de la o serată muzicală, se lăsa mîngîiată distrat, enervîndu-se dacă Cesare îi încurca vre-un nod sau îi smulgea vre-un ac de cap.

— Doamne ! Doamne ! Nu știi cît sînt de obosită ! Tu te scoli acum ! Și fetița ? A plîns ? De ce n-ai trecut pe la casa Galli, un moment, să te vadă lumea ? Vai, ce somn îmi e ! Lasă-mă să dorm !

Dar el, cu devotamentul lui tăcut, cu generozitatea lui ignorată, gata să facă servicii fără s-o arate, cu aspectul lui atît de modest, nu putea să satisfacă nevoia neastîmpărată de emoții nepermise, sentimentalismul isteric, ispitele nesănătoase pe care complicitatea unei vieți ușoare trebuia să le dezvolte și să le ațîțe în Elena. Ea își crea suferințe ideale, lua poză de neînțeleasă, de victimă, în timp ce se bucura însă de beneficiile acelor sacrificii ignorate.

Mai alerga încă după visul tinereții dezamăgite, dar rămînea inexpugnabilă în mijlocul unei perindări continue de intrigi galante și de scandaluri de culoare trandafirie.

Mai întîi fusese un poet pe care-l inspira. O glorie promițătoare, care scria versuri : *Ei !, Numai ție !, Pen-*

tru tine care știi! — pe care le recita cu sprîncenele încruntate și cu dreapta vîrîtă în deschizătura vestei, stînd în picioare, drept ca un cocoș, în mijlocul doamnelor care căscau ochii mari, ca pentru a face să se priceapă că fiecare din ele era: *ea, numai ea, aceea care știa.* Elena voise să-l aibă și ea în salonul ei pe acest clapon cu pene de fazan. Citeau împreună din Musset și Heine, imitînd rînjetul satanic. El ajunsese chiar să-l tolereze pe Stecchetti [1], ca să-i vorbească ei de *carnația albă,* de *sărutări sub voaletă.*

Ea rămînea absorbită, cufundată în marele fotoliu de catifea neagră, cu cartea pe genunchi, cu buzele decolorate, cu ochii vagi și rătăcitori în căutarea fantasmelor pe care și le plăsmuia singură.

Doica, aducîndu-i copilul o dată pe zi, îi irita totdeauna nervii cu țipetele Barberinii, țipete pe care mama nu le mai putea suferi.

— Doamne! Dumnezeule! Astea sînt bucuriile maternității?

Și își cuprindea capul în palme, disperată, cu un arsenal de sticluțe și săruri la îndemînă.

Din cînd în cînd donna Anna, gîfîind de grăsime, suia sacara de marmoră și venea la fiica ei să se răcorească, cadorisind-o și ea cu nădufurile ei — don Liborio care se ținea după fuste, Roberto, care nu mai obținea avansarea, Camilla, care nu se mai mărita.

— Mare nenorocire! răspundea ironic Elena. Cu cît are Roberto, frumoasă perspectivă pentru căsătoria asta! lasă-i în pace, mamă! Cînd nu ai cel puțin o sută de mii de lire venit, mai bine stai acasă.

— Dar ție ce-ți lipsește? Spune-mi ce-ți lipsește?

— Nimic! răspundea Elena.

Cesare, copleșit de muncă, era fericit cînd putea să fure o clipă din ocupațiile lui și atunci venea să se așeze

[1] *Lorenzo Stecchetti,* pseudonimul lui Olindo Guerrini, neînsemnat poet italian (1845—1916).

lîngă ea, mîndru cu discreţie de bunul trai pe care i-l procura şi afectuos cu timiditate. Îi vorbea despre proiectele lui, de fetiţa lor, despre toate acele lucruri care îi păreau că sînt tot atîtea legături între ei. Fiindcă o vedea distrată şi indiferentă o întreba şi el :

— Ce ai ? Ce doreşti ?

— Nimic ! răspundea Elena.

El simţea cum i se strînge inima la acest cuvînt, la expresia feţei ei, la tonul vocii. Reveneau să-l asalteze, fără voia lui, bănuieli îngrijorătoare, amintiri foarte triste, o amară nelinişte care-l încerca şi-l împingea să caute să citească în ochii ei şi pe fruntea ei.

Nu ! Nu ! Îşi imputa aceste gînduri şi, în sinea lui, îi cerea iertare Elenei. Nu voia să exploreze acele abisuri ale inimii, unde se încolăcesc neînduraţi şi cruzi toţi şerpii geloziei. Nu voia să se îndoiască de ea, nu voia să mai sufere cum suferise. Nu voia să mai petreacă acele nopţi fără somn la căpătîiul ei şi acele zile de soare implacabil. Ea se lăsase furată de năluci, poate fusese chiar uşuratică, dar vinovată nu ! O demonstra imprudenţa însăşi a acelei scrisori, faptul că nu ştia să se prefacă, sinceritatea ciudăţeniilor sale. Nebunii ale minţii, nimic altceva. Trăia prea mult în atmosfera artificială a lecturilor ei romanţioase.

Scrisoarea către Cataldi nu fusese decît episodul unui mic roman de fată de pension. Acum însă intrase în viaţa adevărată, era mamă, era prea orgolioasă ca să nu se gîndească la fetiţa ei. Şi apoi era prea înconjurată, prea linguşită.

Exuberanţa bolnăvicioasă a sensibilităţii ei îşi va fi găsit o descărcare în existenţa aceea cu toate orele prinse, pline de distracţii felurite, de ispite care se anulau, pe rînd, una pe alta. Da, fusese crescută ca o prinţesă, cum spunea don Liborio. Avea nevoie să trăiască în felul acela, fapt care o ridica în propria ei stimă şi ar fi făcut-o mai mîndră, mai invulnerabilă, şi care îl înălţa şi pe el, pe soţul care îi furniza mijloacele.

În afară de o sensibilitate primejdioasă ea mai avea în inimă și atenții delicate.

Se gîndea desigur la Cesare, care o iubea așa cum vrea ea să fie iubită, care trăia numai pentru ea, pentru luxul în care o făcea să strălucească, pentru satisfacțiile pe care i le procura, care își lega toată bucuria, toate splendorile vieții lui, toate sărbătorile inimii de zîmbetul de pe buzele ei, atunci cînd intra în micul birou, acompaniată de fîșîitul superb al rochiei de mătase, ca să-i spună : „Tot nu dormi ? Mereu la lucru ? Bietul meu Cesare !“

De la ferestrele luminate, umbrele negre ale bărbaților și profilurile elegante ale doamnelor se proiectau peste tăcuta obscuritate a cheiului, în tovărășia murmurului domol al refluxului, a furnicarului de luminițe ale bărcilor ancorate, și sub cerul înalt și înstelat. Oamenii se îngrămădeau pe balcoanele și terasele larg deschise, în dosul perdelelor transparente și sub candelabre scînteiau bijuteriile. O voce puternică și caldă cînta la pian romanța la modă.

Stăpîna casei, mai frumoasă decît toate femeile, cu paloarea ei de culoarea chihlimbarului, părea că vrea să se eclipseze în fundul fotoliului, cu fruntea în palmă, cu frumosul ei braț gol aurit de reflexele luminii puternice. Părea că stă sub fascinația a doi ochi aprinși, care o fixau din cadrul unei uși, îndărătnici, provocatori în insistența lor, pe o față palidă și încadrată de plete mari, care atrăgea atenția prin contrast cu toată acea uniformitate a costumelor impuse de etichetă.

— Fii miloasă și aruncă-i măcar o privire bietului Fiandura !

Elena își strînse umerii și încercă să zîmbească, pentru că ducele Aragno nu era din cei cărora să le poți spune că e insolent. Mai tîrziu, cînd mulțimea începuse să se rărească, în cercul intimilor, doamnele cam trecute, dar care se zbăteau în toate chipurile ca să se cramponeze de o lume care le abandonase, începură să șoptească :

— Fiandura ! Fiandura ! O poezie de Fiandura ! — cu glas scăzut, cu nuanțări de zîmbete fericite, bătînd din palmele înmănușate cu o discretă anticipație.

Poetul era încruntat, inflexibil, înăbușindu-și furtunile din inimă cu mănușa lui gri, scuturîndu-și coama olimpiană cu un gest de superbă sfidare. Atunci toate acele muze și grații răscoapte se adresară în cor către stăpîna casei, cu gesturi rugătoare, arătînd un interes ridicol de exagerat. Elena, roșind fără voia ei, spuse cu o voce calmă :

— Haide, Fiandura !... te roagă doamnele...

El îi răspunse cu o privire adîncă, arcuindu-și mustăcioara într-un zîmbet ușor :

— Pentru dumneata ! Numai pentru dumneata !

Apoi își înălță spre tavan fruntea lui inspirată.

Succesul fusese enorm. Doamnele păreau posedate de demonul entuziasmului. Aragno bătea din palme ca un apucat. Și rumoarea fusese atît de grozavă încît în ușa salonului apăruse și chipul surîzător al lui Cesare, cam abătut și obosit, purtînd încă urmele muncii lui ingrate și lipsite de poezie.

— Îți dai seama pentru cine sînt toate astea ?... Vezi pentru cine ?... murmură poetul aprins încă de inspirație la urechea Elenei, care se retrăsese mai la o parte, pierdută în mulțimea care îi năpădise casa, cu ochii arzînd și pierduți, cu fața acoperită de paloare.

— Ești a omului ăstuia care scrie citații !... și eu care te port în inimă ca pe o rază de soare, ca un parfum, ca o tortură, trebuie să te las în patul acestui individ... Ah ! dacă ai ști, Elena !... cîte visuri, cîte nebunii ! Cîte ispite mă năpădesc !...

— Taci ! spuse ea.

— Nu ! Nu pot. Simt că înnebunesc, Elena ! Aș vrea să-ți întipăresc pe față, și în văzul lumii întregi, stigmatele amorului meu. Aș vrea să mor la picioarele dumitale.

— Taci !

— Ah ! inimă de piatră ! Nu ştii ce am suferit ! şi de cîtă vreme ! Cum te-am chemat ! Cum am întins braţele spre dumneata. Şi de cîte ori !... Cu mîini împreunate ca pentru rugăciune, conjurîndu-te să-mi dai o oră de paradis ! De cîte ori mi s-a părut că te văd, umbra, fantoma dumitale, aureola, parfumul dumitale în odăiţa mea solitară ! Sunetul pasului iubit pe scară ! fîşîitul rochiei, primul dumitale cuvînt, prima privire, primele sărutări sub voal !...

— Mîine !... şopti Elena cu o voce surdă.

XIII

„Oh, primele sărutări sub voaletă". Parcă le avea înaintea ochilor ei aprinși, în timp ce urca tremurînd și precaută scările din cartierul Vasto, cu pasul ușor, strînsă în mantilă și palidă la chip.

Cîrpaciul murdar, care făcea pe portarul, o puse să repete de două ori numele chiriașului, privind-o obraznic, fredonînd în spatele ei un cîntec ordinar și obscen, pe care-l acompania lovind cu ciocanul în talpa unei ghete, în timp ce ea suia repede scara murdară și neagră, apăsîndu-și mantila pe sînul care palpita, pînă ajunse la un etaj, al cincilea, foarte ruinat. El o aștepta în dosul ușii, mai palid decît ea, și în antreul întunecos, o întrebă

înainte de toate dacă era sigură că nu fusese urmărită. Apoi îi luă mîinile, ca s-o conducă prin întortochierile coridorului. Elena nu răspundea și se lăsă condusă într-o încăpere largă și sărăcăcioasă, plină numai de soare și de lumină. De acolo se vedea panorama mării, insula Capri și o imensă întindere de azur.

Poetul, triumfător, deschisese larg balconul pentru a pregăti punerea în scenă, sărbătoarea din cer care se armoniza cu sărbătoarea din inimile lor, natura care surîdea la surîsul lor, toată bogăția de senzații a sufletelor privilegiate, pe care bogații pămîntului nu le pot cumpăra nici plătindu-le cu aur. Elena își întoarse spatele de la acea lumină nerușinată care stingherea, supăra, irita.

— Nu-ți fie frică, nimeni nu poate să te vadă, spuse el, casele din față nu ajung nici pînă la etajul al doilea. Altfel, aș fi închis balconul.

— Mai bine închide !

Fiandura înțelese vag neghiobia pe care o făcuse și închise obloanele cu un aer misterios. Apoi se aruncă la picioarele ei, cu un avînt de tandrețe mișcătoare, binecuvîntînd-o pentru fericirea pe care o aducea sub sărmanul lui acoperiș, sărutîndu-i poala rochiei, murmurînd cu o voce melodramatică :

— Îți mulțumesc, îți mulțumesc !

— Am făcut rău ! spuse ea.

— Rău ? Ah, cuvînt mare și grozav, cuvîntul tuturor celor care n-au suferit niciodată, care n-au iubit, care nu știu cît prețuiește un moment ca acesta pentru unele suflete și cum amintirea unei astfel de clipe ajunge să umple o întreagă existență !

Care era răul, pentru el, înzestrat cu scînteia divină, care cu raza ei înseninează orice sentiment și-l pune în adevărata lui lumină cerească ? Ce însemnau pentru el soțul, legea, lumea, pentru el, care purta în suflet iubirea întregului univers, în esența lui cea mai sublimă ? Ce însemna fiica Elenei, față de operele pe care le-ar fi putut crea el, inspirat de această iubire, în care ea aducea scînteia, inspirația, suflul, harul. De zece ani așteptase această clipă ! Trăise cu acest vis, avusese mereu înaintea ochilor această imagine pe care o presimțise, așteptase cu

acea vedere sporită a spiritelor superioare pe inspiratoarea, pe muza lui, către care întinsese brațe rugătoare în zilele negre, în zilele de descurajare, muza pe care o invocase, pe care în sfîrșit o cucerise, care îi aparținea, era a lui, prin dreptul pe care i-l conferea lungul lui martiriu, amorul lui, inspirația pe care ea i-o va da, gloria care-l aștepta, geniul pe care îl depunea la picioarele ei.

Elena, neatentă, cu o sută de gînduri confuze în ochi, privea speriată pereții goi din jur, fereastra fără perdele, pătuțul scund și plat, cărțile hărtănite și caietele prăfuite și îngrămădite pe scaune într-o dezordine artistică, acea glorie de hîrtie murdară. Își retrase grăbit mîna pe care el voia să pună stăpînire.

Atunci poetul, puțin cam descumpănit, începu să-i vorbească de versurile lui, de subiectele pe care le avea în minte, de tot ce voia să realizeze pentru a fi demn de ea, pentru ca, atunci cînd mulțimea va rosti emoționată numele lui, ea să poată spune cu mîndrie : „E al meu !"

Se ridică încet, încet, pentru că îl dureau genunchii și începea să înțeleagă că era ridicol să rămînă în acea postură, dacă ea nu binevoia să-l tragă în sus, în brațele ei. Se apucă să scotocească după poeziile pe care le scrisese pentru ea, inspirat de iubire, în odăița care vibra de gîndul la ea.

Și ea îl asculta, cu ochii concentrați, dornică să se pună în acord cu sentimentul, cu ritmul melodios al acelei voci agitate, care răsuna ca o predică în tăcerea camerei largi, izolată sub acoperiș. Căuta și ea ceva, un cuvînt potrivit, un subiect care să nu prelungească acea divagație, dincolo de situația în care se găseau. Nu găsi altceva decît :

— Le-ai scris aici... lucrurile astea ?

— Da, răspunse el, gîndindu-mă la dumneata. Aici sus nu ajung alte gînduri, nu străbat glasuri omenești. Cînd deschid obloanele văd înaintea mea numai imensitatea mării, și îmi ajunge. E cuibul meu de pasăre solitară, cum ți-am mai spus.

— E cam prea sus, observă Elena.

— Are avantajul că nu am vecini curioși și inoportuni. Îmi place să am libertatea mea. Și pot primi pe cine vreau, fără să se observe.

— Ah ! zise ea.

— Elena !... Nu !... Nu e ceea ce gîndești. Aici n-a pus piciorul nici o femeie.

— Ah !...

— Mă crezi ? Te rog să crezi că avînd inima și mintea pline de imaginea dumitale e cu neputință să o profanezi... Crede-mă că de cînd te cunosc, de cînd ai pus stăpînire pe ființa mea, nici măcar un gînd... nici un gest... Elena !...

— Nu ! exclamă Elena, trăgîndu-se brusc înapoi. Nu, Fiandura... Nu mă face să-mi pară rău că am venit...

— Iartă-mă, Elena ! Sînt nebun ! Te iubesc ca un nebun !

Elena își lăsă mîna într-a lui. Atunci poetul, încurajat, continuă :

— De-ai ști cum te iubesc ! De-aș putea să-ți arăt inima mea nebună după dumneata ! De-aș putea să-ți repet cuvintele cu care te-am invocat ! De-aș putea să-ți povestesc nopțile nedormite, zilele dezolate, febra și tot ce simt la orice vorbă a dumitale, ce înseamnă pentru mine o singură privire, ce se întîmplă cu mine la un zîmbet, la cel mai mic gest, la foșnetul rochiei, la parfumul mînușilor dumitale ! Iar cînd te văd în casa dumitale înconjurată, curtată, răsfățată, ce greu îmi stăpînesc zbuciumul din piept !... și cît sînt de gelos de toți, de orele cînd nu te văd, de casele unde nu pot să te urmez, gelos pe cuvintele care ți se spun, pe bărbații care stau de vorbă cu dumneata, pe aerul pe care-l respiri, pe trecutul dumitale...

Elena înălță capul cu o mișcare atît de neașteptată, că îi tăie brusc discursul.

— Oh ! murmură ea cu amărăciune și cu obrajii aprinși.

— Ce e ?

— Nimic !

Poetul deconcertat reluă cu foc :

— Da, sînt gelos și pe acel imbecil care se crede în drept să-ți facă curte pentru că are o mîzgălitură de coroană pe cartea lui de vizită.

Elena scutură din umeri în așa fel că îl dezorientă cu totul. De acum își golise sacul cu lirism melodramatic și căută să intre și el în logica situației.

Cît era de fericit la gîndul că ea era acolo, că venise la el, pentru el. Ce bine-i venea rochia aceea neagră ! De ce nu-l lăsa să-i scoată o mînușă ? Numai atît !

Elena refuza, încurcată, fiindcă se simțea și ea ridicolă. Era tîrziu, trebuia să plece.

— Încă o clipă ! Simțea nevoia să-și mai sature ochii și inima cu această viziune cerească ! Oh ! biata lui cameră ! sărmanele lui bucurii ! viața lui deșartă de atîția ani ! Avea atîtea lucruri să-i spună și nu găsea cuvintele. Era năucit de atîta fericire !

Din cînd în cînd Elena îi arunca cîte o privire, avidă și ea și totuși ferindu-se, cu un zîmbet care-i îngheța pe buze.

— Nu ! nu ! Elena ! nu încă ! Dacă ai ști ce înseamnă momentul acesta pentru mine ! Pentru o inimă de poet ! Ai fi mîndră atunci și tu ! Vreau să-ți fac un altar de glorie, vreau să te eternizez într-un cînt...

Și o ținea mereu așa cu o insistență încăpățînată, prostească, neobosită. Timpul se scurgea repede, deși în cameră nu era nici umbră de acel instrument vulgar care măsoară timpul pentru mințile mărunte și care reglementează prozaic ocupațiile burghezilor. Elena își privi ceasul ei de mînă și se ridică într-o clipă, mai serioasă decît venise, potrivindu-și în zor panglicele pălăriei și marginea voalului, căutînd instinctiv cu ochii o oglindă.

— Nu ! — nu ! e tîrziu, trebuie să plec...

— Atunci de ce ai venit ? exclamă poetul lăsîndu-se biruit de necaz.

Elena se trase îndărăt brusc, complet transformată de la un moment la altul, cu fața plecată și învăpăiată, cu trăsăturile contractate, cu sprîncenele încruntate. Apoi îi săgetă în ochi o privire care pentru poet fu o revelație, o fulgerare, inspirația de a se arunca iarăși la picioarele ei conjurînd-o să-l ierte.

Era nebun, era nebun de dragoste. Își pierduse capul. Dacă nu-i întindea o mînă, el se va arunca din balcon,

acolo, înaintea acelei imensități albastre, își va sfărîma craniul în mijlocul acestei beții de lumină.

Elena, cu nervii iritați, cu dinții strînși și ochii pierduți sub voaletă, aranjîndu-și febril mantila pe spate, murmura :

— Lasă-mă să plec ! Lasă-mă să plec !

— Spune-mi că m-ai iertat ! Elena ! Nu mă lăsa așa ! Spune-mi că am să te revăd...

— Da ! da ! repeta ea mașinal.

— Mulțumesc ! Oh, mulțumesc ! Cînd ? cînd ne revedem ?...

— Nu știu... nu pot să-ți spun acum... E tîrziu. Nu mai pot sta un minut... Îți voi scrie... O să ne vedem...

El o urma pas cu pas prin coridor, abătut, cu capul în jos, poticnindu-se de cărămizile desprinse ale pardoselii, înapoia pasului ei atît de grăbit, încît semăna cu o fugă. Elena plecă mult capul la trecerea pe sub ușa pe care el i-o deschisese, aruncîndu-i o strîngere de mînă moale și un cuvînt care i se stinse sub voaletă. El rămase sus, pe platforma scării, cu inima bătîndu-i ca un ciocan, urmărind răscolit acea rochie neagră care dispărea repede de-a lungul rampelor scării, ca un vis superb și fierbinte care se topea atît de searbăd. Cînd era pe punctul să dispară, cu inima strînsă de chinuri, îi strigase :

— Să nu uiți !

Elena plecă iarăși capul, ca și cum i-ar fi căzut o cărămidă în creștet, și se strînse mai tare în mantila ei. Portarul, bătînd furios cu ciocanul în talpa ghetei, mai cîntă o dată în urma ei refrenul obscen.

Ah ! murmura Elena fugind, cu buzele strînse de dezgust. Ah !...

Pe stradă își întîlni bărbatul care alerga ca un cal de căruță încoace și-n colo prin Napoli, copleșit de treburi și preocupări, în mijlocul acelui du-te vino zgomotos al mulțimii și opri trăsurica în care se afla, fericit că o întîlnește, că-i poate spune un cuvînt drăguț, că poate măcar un moment să pună imaginea ei dulce în cadrul operațiilor plicticoase ale meseriei lui.

— Cum te simţi, bine ? Te-ai plimbat mult ? Eşti roşie la faţă. Vrei să te duc cu trăsura ?

— Nu, mă duc aici aproape. Îţi mulţumesc.

— Ştii, pentru procesul acela al lui Demanio alerg de la ceasurile opt. Dar merge strună !

— La revedere.

El încă mai scotea capul din trăsurica ce alerga săltînd pe pavaj, ca să urmărească cu priviri drăgăstoase mersul modest şi elegant al Elenei, care se depărta grăbită, mergînd pe lîngă ziduri, cu capul plecat, apăsată de căinţa unei vinovăţii inutile. În acelaşi timp Cesare alerga pe la avocaţi, la procuratori, în sus şi-n jos pe scările tribunalelor, mereu stăpînit şi mînat de gîndul la ea, cum să-i procure acea viaţă de răsfăţ, mobile vechi, servitori cu părul alb, care dădeau impresia că o ţinuseră în braţele lor, de copilă.

Casa lor se ridicase la un astfel de nivel că amicele intime trebuiau să fie cel puţin baronese, şi Cesare, care plătea totul, se prezenta timid în salonul soţiei, printre draperii de brocart antic, unde ducele Aragno da fiecărui lucru tonul, gustul, culoarea, manierele pline de grandoare care măguleau vanitatea burgheză a Elenei, ţineau locul castelelor de vis din copilărie, şi o înălţau din nou din umilinţa pe care o încercase în escapada ei pînă în mansarda poetului, acum uitat cu desăvîrşire.

Ducele triumfa, impunîndu-se cu grajdurile sale, cu croitorul său, cu numele lui răsunător anunţat cu glas tare în anticameră, cu o mîndrie flecară ca a unei femei care făcea ca tot Neapolul să vorbească de el. Aventura cu ducele era parfumată, elegantă, într-o ambianţă care dădea rafinament păcatului, care mîngîia şi adormea vinovăţia. Cu toate moliciunile, în catifea, printre flori, cu plăceri ingenioase, cu priviri nuanţate, cu o etichetă inflexibilă, cu toate bunele maniere inventate de corupţia rafinată pentru a face să cadă delicat şi uşor cinstea unei femei.

Poetaşul, gelos din pricina vanităţii rănite, scrisese o satiră furibundă împotriva *Ei* : *„Ţi-aduci aminte ?* Elegia erotică era acuzatoare : „Îţi aduci aminte în salonul de

culoarea aurului ?... Îţi aduci aminte cînd ai venit să mă cauţi în săraca mea odăiţă ?“

Sărăcia aducea bine cu intonaţia plîngătoare. Aluziile erau transparente ca cristalul, amănuntele precise prin amprenta de intimitate cerută de subiect. Îţi aduci aminte de primul sărut, pe fotoliul de velur negru, brodat cu monograma ta ? şi de batista pe care ai uitat-o în camera mea ? de parfumul pe care l-ai lăsat cu ea ? şi numele tău dulce la fel cu acela al surorii tale din vechea Eladă ! Ah ! unde ai dus acum acel parfum, trădătoareo ? Într-un alcov princiar ! în camere încă de mult parfumate de alte amoruri înjositoare. Ai schimbat formula ta mîndră *„Tant que vivray autre n'auray“* pe o coroană cu cinci flori cizelate, pentru că ţi-a părut mai nobilă decît o frunză de laur, mai frumoasă decît vîrsta de douăzeci de ani şi mai splendidă decît şuviţele unui cap blond...

Şi romanţa asta continua pe trei pagini ale uneia din acele fiţuici mari cît o foaie de hîrtie, pe care n-o cumpără nimeni, dar pe care o citesc toţi, de fiecare dată cînd se terfeleşte un om, o carte sau orice alt lucru în viaţă. Soţul *doamnei grecoaice* află în chipul acesta, dar abia după o lună, felul ruşinos în care îi fusese terfelită onoarea.

Dar atunci cînd încercă să spele această pată într-un mod oarecare, prin spadă sau cu pistolul, nu găsi să-l asiste ca martor pe nici unul din acei amici care îi strîngeau mîna, al căror nume era anunţat, de la uşă, cînd veneau să-i viziteze soţia, care ar fi ascuns-o cu corpul lor, dacă el ar fi surprins-o în braţele amantului dar care, în schimb, i-ar fi servit ca martori dacă ar fi trebuit să se dueleze pentru o baletistă sau pentru vreo curtezană.

Poetul, acolo sus în *„săracele odăiţe“*, se drapa cu trufie, ca în paltonul lui jumulit, în demnitatea artei, în sacerdoţiul condeiului. Se retranşa în dosul iresponsabilităţii ficţiunii poetice. Prietenii nu îndrăzneau să insiste ca soţul să aprofundeze *chestiunea*. Se grăbea fiecare să-şi tragă piciorul din mocirlă, înşirau înaintea bărbatului reputaţia delicată a soţiei, viitorul fetiţei, primejdia unui scandal, care i-ar fi fost dăunător oricare i-ar fi fost

rezultatul. Citau pe *Cezar și femeia Cezarului.* În fine... în fine...

Și lumea aceasta, care dă din umeri atunci cînd tu simți că ți se rupe inima din pricina trădării aceleia în care ți-ai pus toată simțirea, toată încrederea și toată fericirea, lumea aceasta, dacă nu știi să-i rezești ei, aceleia care-ți sîngerează inima, pe care o mai iubești încă și care îți spune cu lacrimi adevărate, cu hohote disperate care-i vin din fundul sufletului, agățîndu-se de gîtul tău cu părul despletit și cu brațe tremurînd : Iartă-mă ! Iartă-mă ! iartă ca Dumnezeu !... Ei bine, lume asta, dacă tu ierți ca Dumnezeu, tot așa va da din umeri, dar cu dispreț.

Cesare se întoarse acasă galben ca o arătare. Și acolo, cu fetița în brațe, plînse îndelung, disperat, lacrimi din acelea care cad una după alta pe inimă și sapă acolo o brazdă adîncă.

Deodată intră Elena, cu ochiul împietrit, cu buzele căzute, tremurîndu-i...

XIV

Cînd îl vedea trecînd pe soţul puţin cam trist, dar calm, ca un om în doliu, alături de bruna, mîndra şi frumoasa lui soţie, lumea îi arunca dispreţul ei, îi urmărea pe amîndoi cu priviri nerușinat de curioase, pline de dorinţe şi oarecum de admiraţie pentru femeie, cu cinicul egoism al mulţimii, cu sarcasmul feroce care aruncă noroiul cu amîndouă mîinile, fără să se întrebe cine merită cu adevărat batjocura, femeia care înşală sau bărbatul care e înşelat.

Minciunile, prefăcătoriile, prostituirile femeii, pe de-o parte, după ce uşile au fost închise şi servitorii cu părul

alb s-au retras, zîmbetele false, vorbele false, mîngîierile false, ochii plini de o altă imagine, mințind cu aceiași ochi cînd întîlnesc ochii soțului, cu ecoul unui cuvînt înfocat al altuia stăruindu-i în urechi, chinuindu-și mintea, ca să găsească un cuvînt de iubire și pentru soț, pe care nu-l mai iubea, și care pentru ea reprezenta remușcarea, piedica vie, judecătorul, frica... și toate astea într-un crescendo proporțional cu vinovăția care se vede cum se urcă în obraji ca o maree...

De cealaltă parte, bărbatul înșelat dar sincer, care poate privi în față pe oricine, fără ascunzișuri, care poate să strîngă mîna cînd vrea și cui vrea, care poate plînge deschis atunci cînd inima îi plesnește de durere sau cînd îi tresaltă de bucurie, și care totuși e constrîns să mărturisească șoptit, ca numai pentru urechea lui : „Cine sînt eu ?"

Cînd soțul ofensat nu strivește femeia sub călcîiul lui, în primul moment, nu are altceva mai bun de făcut decît să-și ia pălăria și să plece. Dacă femeia are răgazul să rostească două cuvinte, să verse o lacrimă, să facă un gest, soțul iartă și, în nouă cazuri din zece, se resemnează.

Dacă Elena ar fi căzut la picioarele lui, într-un elan, cu amîndoi genunchii la pămînt, cu brațele deschise, cu fața răvășită, spunîndu-i : „Ucide-mă !" ; sau dacă s-ar fi oprit în pragul ușii, dreaptă, nemișcată, palidă, mîndră, cu capul sus, repetînd, cu ochii limpezi și strălucitori : „Nu ! Nu ! Nu !" ; sau, în sfîrșit, retrasă într-un colț, picior peste picior, cu sprîncenele încruntate, cu buza disprețuitoare, i-ar fi spus : „Da ! Și ce vrei ? Nu te mai iubesc !..." el, el ar fi rămas pentru totdeauna același bărbat, înmărmurit de descoperirea făcută. Ar fi tresărit, încă înrobit de farmecul ei. Și ochii lui holbați și înspăimîntați ca ai unui muribund care caută lumina, au poate chiar și în acel moment dureroasa viziune a bucuriei pierdute pentru totdeauna, a tuturor imaginilor repezi și vii care leagă limba și fac să cadă brațele neputincioase.

Și după asta deprimarea care pare uitare, resemnările tacite și descurajate, cîte o vorbă vagă și fără sens... și iată apoi două ființe care, după ce s-au iubit atît, își întorc spatele în tăcere, se arată împreună numai de ochii lumii, schimbă cîte un cuvînt doar la masă, în fața servitorilor, evită să se privească și uită puțin cîte puțin, cînd stau cu coatele pe fața de masă, cînd fumează o țigară, cînd privesc de sus, de la balcon...

Și obișnuințele care se refac, tirania treburilor comune, cu moliciunile călduțe ale vieții domestice, atracțiile intimității, surîsul copilașului lor, un cuvînt, o mînă întîlnită întîmplător, un gest drăguț, o alintare, o întoarcere spre trecutul șovăitor, persistent, învăluitor, care are toate seducțiile unei prime dăruiri.

Și după aceea vin și toate slăbiciunile amorului, pe care n-ai izbutit să le înăbuși cu totul, toate chemările dorințelor, toate încîntările amintirilor plăcute, toate ispitele egoismului, care se insinuiază : „O să înceapă iar să mă iubească. O să-și aducă aminte și ea. Ea a făcut pentru mine ce n-ar fi făcut pentru nimeni altul". O sărutare, în definitiv, ce mare lucru ? Același raționament privitor și la scrisoare, raționamente molfăite în șoaptă, cu obrazul dogorînd. „*Te iubesc !* ce înseamnă ? o vorbă ! un moment de slăbiciune, de vanitate, pilda altora, viața fără ocupații".

Putea oare să și-o smulgă din inimă tot așa de ușor cum ar fi putut să se despartă de ea ? Ce ar fi cîștigat din asta ? Și dacă ea, repudiată și liberă, s-ar fi lăsat furată fără nici o reținere de alte iubiri ? Fiindcă ea căuta iubirea. Vina era a lui, care nu știuse să i-o dea. Ce importanță avea părerea lumii, cînd era vorba să o aibă iar pe Elena ?

Dacă ar fi gonit-o, dacă ar fi rămas singură cu fetița pătată încă din leagăn, dezolat, fără nici un sprijin, fără speranță, nici măcar cu compensația de a o vedea rămînînd cu el, ce ar fi cîștigat atunci ? Dar el ar fi recucerit-o cu generozitatea lui, cu abnegația, cu iubirea lui, făcîndu-i viața veselă și ușoară.

Da, da ! tot o mai iubea, nenorocitul ! Era gelos în felul celor slabi, fără puterea de a-și rupe lanțul, cu vaga speranță pe care nu îndrăznea să și-o mărturisească nici lui însuși, că îi va recuceri iubirea printr-un iureș de generozitate, de devotament, ba chiar și de resemnare. Da, era o lașitate ! Dar nu e cea mai rea dintre nenorociri să fii laș !

Dacă cercetați bine, în fiecare soț înșelat, care se răzbună, atunci cînd nu răzbună numai sentimentul social, există un reziduu, o rămășiță a iubirii, o nevoie de a se înălța în ochii chiar ai trădătoarei, o nostalgie a zilelor fericite datorate ei, a seducțiilor ei, care i-au fost furate de altul.

XV

„Mama ta e bolnavă și dorește să te vadă. Vino.
Don Anselmo Dorello“

Cesare simți că i se moaie genunchii. Apoi, prăbușit într-un fotoliu, începu să plîngă cu hohote. Elena era acolo de față, dreaptă, părînd mișcată și ea. Pentru prima oară, după atîta timp, îi luă capul în mîini și îl strînse la sînul ei, în tăcere. Și bietul de el în ceasul acela negru ce se abătuse asupra lui, simți cum gestul ei de milă îi coboară în inimă cu o amară dulceață. O privi cu ochii înlăcrimați, murmurînd :

— Mama, Elena ! Mama mea, Elena !

— Merg cu tine, spuse ea. Vreau să merg și eu.

Ajunseră în sat către zorii zilei. Ferestrele casei părintești erau încă luminate. Străbătură odăile în dezordine, cu ușile date de perete, prin care treceau plînsetele familiei, mirosul vag al tîmîiei, al lumînărilor de ceară și al morții.

Don Anselmo, încă împodobit cu etola neagră, le ieși înainte, umplînd cu persoana lui deschiderea ușii și în acea clipă solemnă își îmbrățișă nepotul fără să spună un cuvînt, și-l duse aproape pe sus spre canapeaua veche, în mijlocul surorilor lui care plîngeau.

— Voința lui Dumnezeu ! spuse preotul, palid și el. În orice lucru e voia Domnului !

Elena, în dezolarea generală, rămînea uitată într-un colț, socotită drept singura în afara acelei dureri. Se ocupă de ea tot unchiul canonic, acela care cîndva îi declarase război neîmpăcat, ca și cum moartea ar fi risipit orice supărare și ca pentru a-i da o lecție severă de milă și iertare.

— Sînteți toți copiii mei, spuse el. Așa i-am făgăduit bietei răposate.

Acolo, la țară, fusese o surpriză generală. Era subiectul tuturor conversațiilor și uimirea tuturor, care îl socoteau pe canonic un *om de caracter* și n-ar fi crezut niciodată că el o să se lase amăgit de nazurile *Napolitanei*, venetica aceea care risipise ce strînsese don Anselmo și spulberase nădejdile de viitor ale cumnatelor, numai ca să umbrească pe toate doamnele din ținut, cu luxul ei.

Un gospodar mai vîrstnic, care de la fereastră făcea curte uneia din surorile lui Dorello, se făcu nevăzut. Unchiul Luigi, pe care suflete binevoitoare alergaseră să-l pună în gardă, sosi pe neașteptate, tulburat rău și tare îngrijorat ca nu cumva și fratele său, canonicul, pe care-l iubea, să fie răpit pe negîndite de aceeași boală, ca și cumnata. Cînd moartea bate la poarta unei case nu se mulțumește doar cu atît.

Vocea sîngelui îi vorbea în vine, același sînge ca și al lui don Anselmo, care își agonisise avere frumoasă și care trebuia să-și aducă aminte de sîngele lui, înainte

de a lăsa ceva în favoarea nepoților și pe deasupra și-n favoarea persoanelor străine, care atît așteptau, să moară, ca să petreacă cu banii lui. Și tot satul și vecinii spuneau același lucru.

La băcănie și la cafenea nu se vorbea de altceva decît de luxul Elenei, de recepțiile ei princiare, de duzinele ei de pălării — anecdote, flecăreli, bîrfeală. Doamna Brancato, doamna Galano și toate celelalte veniră în vizită, îmbrăcate de gală, urmate de un fel de valeți strînși în livrele în culori țipătoare, stingheriți de mănușile albe de bumbac.

Elenei îi părea că s-au întors iar zilele frumoase de la Rosamarina.

Moartea care căzuse ca un trăznet, doliul care se abătuse asupra familiei, o alăturaseră intim și sincer de soțul ei. Își dădea seama că ea este singurul lui sprijin, ca o scumpă și dureroasă amintire vie a amărăciunilor pe care le încercase. Cesare nu-i spusese nimic, dar ea îi ghicea gîndurile după tăcerile lui triste, după ochii care i se umpleau de lacrimi atunci cînd îi strîngea îndurerat mîna, dînd din cap și părînd că ar vrea să-i spună : „Să uităm ! Să nu ne mai aducem aminte !...“

Una din surori, sub năvala disperată a lacrimilor, spusese că mama nu-și mai revenise din spaima ce-o cuprinsese cînd canonicul descoperise vînzarea în ascuns a scumpiei și afacerea cu mandatul trimes în secret lui Cesare. Părea că unchi și nepot aveau tot timpul înaintea ochilor și în suflet acele vorbe și nu se mai puteau privi fără să și le amintească.

Puțin cîte puțin se așternea în mica familie liniștirea durerii, se reluau cu tristețe obișnuințele vieții, intimitatea era mai puțin tăcută, dar și mai puțin strînsă. Preotul revenea la biserică și la țarinile lui. Cesare trebuise să facă vreo două drumuri la oraș, deși erau sărbătorile.

Fetele se întorseseră la treburile casnice. Viața îi recupera, îi abătea, îi separa, fiecare pe drumul lui. După ce luau masa, Barberina, care la început numai cu amin-

tirea ce o stîrnea numele ei făcea să li se umple ochii de lacrimi, aducea cîteva clipe de veselie curată, de adevărată bucurie familială, cu ştrengăriile ei de copil răsfăţat. Alintînd-o, frunţile se descreţeau şi rîsete voioase începeau din nou să răsune în camera largă, plină de atîtea triste amintiri.

Elena se bucura şi ea de aceste plăceri intime, de voioşia liniştită, de această existenţă reculeasă. Cu firea ei extrem de schimbătoare, i se părea că trecuseră secole de la petrecerile ei mondene. Încerca o satisfacţie rafinată, un contrast picant, cînd evoca visurile ei romanţioase ca pe nişte lucruri îndepărtate, acum cînd era atît de încîntată de contemplarea naturii, a albăstrimii cerului, a violetului munţilor din zare, a păcii din orele tăcute, şi chiar cînd asculta vorbăria vulgară a doamnelor cu mîinile roşii care veneau s-o viziteze.

Baronul se lăsase căsătorit cu una din cele mai bogate domnişoare din Avellino şi veni şi el să-i facă o vizită — surprinşi amîndoi că se văd atît de schimbaţi. Elena ştia din experienţă că, pînă şi în saloanele arogante ale marelui Napoli, faima unei averi colosale are totdeauna o mare importanţă.

El călătorise şi lăsase ici şi colo un pic de grăsime şi mult din bănet. În schimb se întorsese cu costume tăiate de un croitor la modă, cu maniere distinse, cu frazeologia convenţională a saloanelor, cu dezinvoltura şi impertinenţa bogăţiei sale.

Elena fu plăcut impresionată de toate acestea, ca şi cum ar fi fost meritul ei, datorită fermentului pe care amintirea ei îl lăsase în acea lume ţărănească. Şi oricît era de stăpînă pe ea, oricît voia sincer să se convingă că nu mai avea nici un alt gînd decît pentru soţul ei, era prea femeie ca să nu-i permită Baronului să ghicească acest gînd.

Don Peppino, la rîndul lui, se *civilizase* în de-ajuns ca să înţeleagă ce gîndea ea şi începu să clădească iar castele în Spania, ajutat de zvonurile şi palavrele ascul-

tate la cafenea, la tejgheaua farmacistului sau în biroul notarului. Prinsese și el, ca și alții din sat, bîrfelile care circulau asupra reputației Elenei. La admirația lui primitivă și naivă față de doamna de la oraș, sporită de lipsa de ocupație de la țară, se adăuga acum un gust mai rafinat, imaginea cefei albe, a ochilor căprui și a vocii ei alintate, amintirea cochetăriilor ei nevinovate, dorința ce-i înflorea pe buzele roșii. Puținul cît îi acordase ea odinioară, căpătă proporții acum și se aprindea la trezirea tuturor acelor amintiri, încît îi părea că ea fusese ceva pentru el, că îi lăsase o oarecare promisiune. Dar începînd să-i facă iar vizite, de fiecare dată se pomenea încurcat și timid, deși simțea că îi crește dorința pe măsura acelui obstacol care era în el însuși ; și continua să-și exprime admirația lacomă cu o rezervă șovăitoare, care avea atracția pudoarei.

Femeia începea și ea să simtă o plăcere oarecum masculină în deslușirea tuturor acestor impresii, în solicitarea acestor semne de simpatie, în felul cum îl provoca să-și mărturisească simțirea, așa cum un seducător rafinat se bucură să guste tulburarea pe care o aruncă în sufletul unei fete tinere, pentru farmecul noutății, pentru prospețimea senzației, pentru plăcerea savuroasă de a aprinde focul fără să se lase cuprins, de a atinge răul fără a cădea în el. Nu ! de data asta ea nu voia să cadă ! El îi aducea flori, petrecea ore întregi adorînd-o în tăcere. Ajunsese să rupă căsătoria. Toată Altavilla putea crede că era amantul Elenei. Dar ea nu-i acordase nici vîrful unui deget. Nu, nimic, nici cît un vîrf de deget !

— De ce ai stricat căsătoria ? Să știi că nu-mi place ! Nu ! Noi sîntem prieteni, ne-am înțeles, dar nimic mai mult. Nimic !

Don Peppino ajungea să plîngă de dorință, de gelozie, de disperare, sărutîndu-i mîinile reci.

— Nu ! Nu ! Niciodată. Sînt măritată.

Apoi cruzimile cochetăriei :

— Ce făceai aseară în casa Brancato ? Nu vreau să te compromiți cu prostcrescuta aceea de Galano...

— Nici unul dintre prietenii mei nu merge la familia Azzari. Şi acum noapte bună, că e tîrziu.

Şi toată lumea de acolo, frămîntată, geloasă, spiona pe rînd ferestrele, sta pînă tîrziu în pieţe sau pe la vecini, neglija treburile proprii ca să vadă limpede totul în legătură cu această afacere, trimitea pe femei în vizită, însoţea curtenitor pe don Peppino, în speranţa că o să cadă în vreuna din cursele pe care i le întindeau cu vorbe insidioase, ce ocoleau pe departe punctul în discuţie, cercetau cu atenţie şi grijă chipul impenetrabil al unchiului canonic şi lumina ferestrei lui, care veghea asupra aceleia a Elenei, în întuneric.

Cel puţin acesta, unchiul, era un bărbat, avea gură care putea să tacă, dar avea şi ochi ca să vadă. Nu semăna cu tontul de soţ, care plecase să-şi vadă de treburi la Napoli, fără să-şi dea seama de bucuria care-i cădea pe cap la Altavilla. Cei mai indulgenţi spuneau că soţul şi soţia trăiau despărţiţi de fapt, de o bucată de vreme, dar salvau aparenţele din considerente sociale. Elena i-ar fi procurat lui Dorello o clientelă bogată şi numeroasă. Pentru asta el o luase în căsătorie şi acum făcea afaceri de aur la Napoli, fără să-i pese de altceva. Se citau nume peste nume, date precise şi întîmplări sigure. În băcănie şi la Cazino nu se mai vorbea de altceva. Curioşii apăreau în uşă atunci cînd surorile lui Cesare se duceau la biserică, iar doamnele prelungeau plimbarea şi treceau prin piaţă, ca să vadă dacă Elena e cumva la fereastră şi pot să o salute şi să schimbe două vorbe cu ea. Impiegatul de la poştă examina cu atenţie orice scrisoare care pleca pentru Napoli pe adresa lui Cesare Dorello, sucind-o şi întorcînd-o de zece ori pe fiecare parte, înainte de a se hotărî, oftînd nemulţumit, s-o arunce în sacul de expediţie.

Dacă întîlneau în drum pe don Luigi cu fratele său, canonicul, mergeau în spatele lor, tăcuţi, atenţi, căutînd să prindă vreo vorbuliţă din convorbirea lor, să audă dacă era vorba de nepotul lor şi de soţia lui.

Instinctul lor sigur nu-i înşela cu totul. Don Luigi se ducea mereu la fratele său canonicul ca să-i spună :

— E o porcărie. Nu pot să ies din casă de rușine. Tot satul nu vorbește de altceva... Agonisita Dorellilor o să ajungă în mîna cui ne necăjește pe toți !

— Nu ! răspundea fratele său cu un calm nezdruncinat. Lasă pe mine. O să văd eu.

Și schimba vorba, evitînd să continue, ori de cîte ori fratele său, don Luigi, căuta să-l aducă ușurel tot acolo, oprindu-se să vorbească cu lumea pe care o întîlnea, ca și cum nu avea altceva în minte și purtîndu-se mai delicat și respectuos față de Baron, decît se purtase vreodată.

Dar fetele, care îl cunoșteau mai bine, simțeau, cu toată jalnica lor reculegere, că ceva cu totul neașteptat apasă deasupra casei, acum vastă și deșartă, ceva ca o primejdie, o amenințare, care creștea și se apropia încet. Intrau timide în camerele cumnatei, în camerele unde mai erau atîtea lucruri ce aminteau de scumpa lor mamă, fără a îndrăzni să le privească sau să se oprească la ele, în prezența străinei și în toată acea schimbare pe care o ghiceau fără s-o priceapă.

Într-o seară, don Anselmo, trecînd pe dinaintea ușii Elenei, bătu discret.

Don Peppino stătea lîngă fereastră și se ridică la apariția canonicului ca și cum ar fi fost cel puțin un episcop, cu totul respectuos și încurcat. Mai stătu un pic, flecărind despre lucruri mărunte cu preotul, impenetrabil, și cu Elena perfect calmă. Apoi își luă rămas bun, parcă ar fi stat pe ghimpi, și plecă cu un ceas mai devreme decît de obicei.

Elenei, care ținuse să sublinieze în mod deschis acest lucru, de cum don Peppino ieșise, canonicul îi spuse zîmbind :

— E ora zece. Dumneata crezi mereu că ești la Napoli. Zece, la noi, e o oră cu totul neobișnuită.

Un moment păstră tăcerea, apoi îi luă mîna și adăugă cu glasul lui insinuant de duhovnic :

— Și chiar te rog să mă asculți, nepoata mea. Anumite vizite, la anumite ore, aici la noi bat la ochi. Ne aflăm într-un biet sat, plin de prejudecăți, de bîrfeli, înțelegi...

Îți vorbesc ca o rudă, ca un părinte, ca un duhovnic. Să n-o iei în nume de rău.

— Nu ! răspunse Elena.

— O știu... meschinării, pure calomnii. Dar ce poți să faci ? N-ai cum închide gura clevetitorilor. Don Peppino e tînăr, bogat, liber... se zice chiar că a vrut să rămînă neînsurat... Mai bine să tăiem scurt bîrfelile, fără scandal, în mod delicat...

— Foarte bine, îl întrerupse Elena. Am înțeles.

XVI

Cesare se întoarse de la Napoli pe neaşteptate, chemat de o telegramă urgentă a lui don Anselmo „pentru chestiuni care reclamau prezenţa sa". De cîtva timp canonicul se slujea de telegrame ca un bancher.

Elena, la apariţia soţului ei, se făcu roşie. La întrebările bîlbîite de el cu faţa întoarsă în altă parte, îi răspundea distrată şi ea :

— Da, Barberina e bine, toţi sînt sănătoşi. Cine nu se simte bine aici sînt numai eu...

Cesare se feri să-i vorbească. Atunci Elena îl întrebă, cu faţa ei aspră, care o transforma complet de la un moment la altul.

— Ți-a scris unchiul tău ?

Cesare înălță capul și ochii lor se întîlniră. Voia să spună ceva și nu putea. Se decolora la față, îngălbenea treptat, treptat în mod înspăimîntător. În cele din urmă murmură :

— E adevărat că baroana... a pus să te gonească din casa ei ?...

Elena se înroși toată. Apoi se făcu galbenă și ea. Dar nu răspunse și-l privi fix în ochi.

— Băiatul ei a stricat căsătoria... pentru tine ?... E adevărat ?

Ea nu răspunse nici acum.

— Farmacistul l-a văzut pe don Peppino ieșind din casă... noaptea !

Cesare aștepta respirînd greu, tremurînd din toate mădularele, cu ochii arși de lacrimi.

— Dar răspunde ! răspunde odată, nenorocito ! Spune ceva !...

— Vreau să plec la Napoli, la părinții mei, răspunse Elena.

El nu mai spuse nimic, deschise doar gura fără să sufle un cuvînt. Apoi se prăbuși pe un scaun.

Ah ! iată răspunsul pe care i-l da ! Nici un cuvînt de dezvinovățire, de încurajare, de afecțiune, de milă măcar, pentru durerea sfîșietoare pe care totuși trebuia s-o citească în trăsăturile soțului ei ! Nici un gînd pentru el ! Nici un gînd pentru fata ei ?...

Atunci toate amintirile urîte, toate geloziile, toate durerile trecutului îi mușcară și-i sfîșiară iar inima, răscolite și implacabile. O imensă rușine, o imensă descurajare, o furie amară îl cuprinseră. Nu găsea cuvinte, dar toate acestea îi ardeau în ochii aprinși, plini de lacrimi și-i scuturau convulsiv tot corpul. Îi apucă mîinile cu o izbucnire a suferinței lui supraomenești. Ei îi fu frică, numai frică, și se desprinse îngrozită.

— Nu ! exclamă Cesare cu un rîs amar. Nu te teme !

Don Liborio sosi cu familia, inclusiv Camilla încruntată, posacă. Se instalară în camerele cele mai bune ale casei. Nu deschideau gura la masă. Iar după prînz tatăl ieșea să se plimbe cu canonicul, pentru a pune la

punct cele ce priveau pe fiica lui, înainte de-a o lua acasă.

Venise înarmat cu codul civil, cu jurisprudența, cu toate cărțile de drept, foarte fericit că poate să-și desfășoare elocvența și chițibușurile, donna Anna cotrobăia prin dulapurile și cutiile fetei sale, mai trăgea cîte o raită prin vecini ca să-și vorbească de rău ginerele, tîrînd după ea, ca mărturie, pe Camilla resemnată și supusă ca o victimă.

Lumea din sat se bucura de scandal, îl sporea cu comentariile ei, îl făcea iremediabil. Elena, închisă în cameră, nu se mai arăta de loc, iar don Peppino o ștersese la Napoli, pentru a fugi de scandal — ca s-o aștepte acolo — ziceau gurile rele.

— Ah ! să terminăm, să terminăm repede, fie-vă milă ! spunea Cesare unchiului său, ca unul care era aproape să-și piardă mințile.

Canonicul, ca să evite creșterea scandalului, făcuse toate concesiile.

În sfîrșit, după ce puseră lucrurile la punct așa cum voia don Liborio, fixară ziua plecării. Barberina trebuia să rămînă la mama ei pînă la vîrsta cînd va intra în liceu. În seara din ajunul plecării, dădaca o duse la tatăl ei ca s-o îmbrățișeze.

Și astfel rupeau cu trecutul, uitau totul și îi întorceau spatele ! În cele cinci zile cît se lungiseră discuțiile, Elena nu încercase măcar unul din acele demersuri cu care știa să-i zăpăcească mintea, să-i cadă în brațe, să facă să se uite toate supărările și durerile cu o îmbrățișare pătimașă ! Nu se mai arătase de loc. Nu mai putuse s-o vadă. Pleca fără să-i spună un cuvînt. Ce fel de inimă avea această femeie ? Ce sentimente avusese pentru el ?...

Și atunci, în acea noapte fără de sfîrșit, între cei patru pereți sărăcăcioși ai odăiței lui, se deșteptă din nou, ca să-l tortureze, amintirea altor ceasuri tot de durere, al altor nopți fără somn. Cataldi ! poetul ! ducele !... Deci era adevărat ? Se vedea înjosit și nu-i venea să creadă. Coborîse atît de jos ? Fusese gelos pe atîția... Cîtă realitate era în bănuielile lui ? Cît temei avea gelozia lui ?... Vai !... Și acum cînd îl părăsea... și cînd va fi liberă de

tot... Elena !... Elena lui ! soția lui, mama fetiței lui ! Femeia lui adorată !...

Putea oare să plece așa ? Putea să-l lase și să nu mai simtă chiar nimic pentru el ? După atîta iubire, atîtea alintări, atîta intimitate, atîtea bucurii și atîtea sacrificii !...

Și totuși ea îl iubise. Da, da, și ea !... Ce frumoasă era ! cît de frumoasă și... cum o iubea ! Și se puteau despărți așa, fără măcar să se vadă ?... S-o mai vadă doar pentru ultima oară... acolo în pat, cu părul despletit... să o vadă dormind !... o ultimă oară !... Dar ea, acum, o fi putînd să doarmă ?...

Flacăra luminii solitare juca pe pereții întunecați. Dincolo de ferestre, piața deșartă, pustie. Nici un pas, nici o voce, nici o bătaie de orologiu. În casă nu se simțea nici un zgomot al familiei, acum adormite. Trecutul se ștergea cu totul, cu gelozia, furia, durerea lui, cu tot... Nu rămînea decît Elena, Elena lui, dincolo, aproape, peste două sau trei camere, și ea pleca a doua zi pentru totdeauna !... Cel puțin s-o mai vadă odată, ultima dată ! Ultima !... Dacă s-ar fi sculat ? Dacă și-ar fi aruncat brațele în jurul gîtului lui ? Dacă i-ar fi spus : Iartă-mă !... Da, chiar și așa... de-ar fi chiar sigur... ce-i mai păsa dacă Elena l-ar mai fi putut iubi din nou ? Ar fi fugit împreună, departe !... Dar să o lase ? S-o lase poate altuia ?... Mai degrabă s-ar fi omorît sub ochii ei, cu pumnalul, acolo de pe masă, dacă-l părăsea așa !... Nu ! Nu !... fără ea nu putea trăi... fără Elena lui... Mai bine moartea... mai bine !...

Odăile erau în întuneric. În fund se strecura prin ușă lumina de la lampa Elenei. O sforțare ușoară și ușa cedă. Elena nu era fricoasă. Dormea senin, aproape surîzînd cu pletele negre pe pernă, cu obrazul alb pus pe brațul gol. Cîte amintiri, cîtă dulceață, cîtă iubire erau acolo ! Ce durere, ce zbucium teribil, ce frenezie, ce gelozie !... Să fie ale altora ? Ale altora ?... Brațul acela gol, umărul acela dezvelit ? sînul ? gura aceea parfumată ? pletele acelea negre ?... Vai !, vai ! ale altora ! ale altora... cum fuseseră ale lui ?... Ea toată... cum fusese a lui ?

Și cînd va fi departe, cînd va fi liberă... Atunci ?... atunci ?... Dar chiar și atunci, dacă i-ar fi spus : „Vino !...“

el s-ar fi dus la ea. Şi orice ar fi pretins de la el, ar fi făcut. Şi cît va fi să mai trăiască şi de l-ar mai trăda de o sută de ori de o sută de ori el s-ar fi întors să-i lingă picioarele ! Laş ! laş ! laş !... Era bolnav, era nebun ! asta era boala lui, asta era nebunia lui !... cît timp va mai trăi ea !... cît va mai trăi !... A altora !...

Ei bine... da ! Şi ce importă ? Trecutul... Ce importanţă are trecutul ?... Să fi vrut numai Elena să revină, să-l iubească. Să se întoarcă, să fie iar a lui !... Ar fugi. Şi-ar schimba numele... Ar uita toate !... De-ar putea ea să-l iubească din nou !... Dacă l-ar vedea acolo, în faţa ei, în acel moment suprem, gata să moară, cu pumnalul acela gata să se ucidă !... îi descoperi sînul, o chemă cu o voce surdă :

— Elena !

Ea se trezi îngrozită, cu ochii căscaţi. O cuprinse frica şi sări din pat, cu glasul sugrumat de spaimă.

El continua să o cheme, cu un straniu accent de dorinţă şi de iubire :

— Elena ! Elena !...

Ea începu să ţipe, înnebunită de spaimă, cerînd ajutor.

— Ah !... mormăi Cesare înfiorat pînă la rădăcinile părului : Ah ! nu mă mai iubeşti ! Nu ţi-a mai rămas decît frica !...

Atunci, apucînd-o de braţ, cu o mînă hotărîtă, lovi cu desnădejde, odată, de două, de trei ori...

CUPRINS

EVA

traducere de *Mariana Costescu* și *Irina Prodanof* 5

SOȚUL ELENEI

traducere de *N. N. Crețu* 99

ZENIT

Verga nu este un gînditor, lucrul cel mai important la el este spontaneitatea... Romanele sale țîșnesc din zonele cele mai adînci ale sufletului său și s-ar putea spune că ele se alcătuiesc mai degrabă în momentul inspirației decît în cel al execuției.

Benedetto Croce

eva
soțul elenei

Lei 7